

Švedska
džepni vodič

Činjenice, korisna obavještenja
i savjeti novim građanima

Integrationsverket

Švedska
džepni vodič

Činjenice, korisna obavještenja
i savjeti novim građanima

INTEGRATIONSVERKET

Švedska džepni vodič

Glavni autori:	**Ingela Björck, Bulle Davidsson**
Ostali autori:	Jolin Boldt, Mark Olson, Göran Rosenberg, Jasenko Selimović, Hanna Wallensteen
Vođa projekta:	Ingela Dahlin
Sekretar projekta:	Nenad Duborija
Uredničko vijeće:	Ingela Dahlin, Nenad Duborija, Britta Linebäck, Mark Olson, Anna-Sofia Quensel
Referentna grupa:	Anne-Marie Egerö, Åsa Gredebäck, Eva Norinder, Ali Rashid, Wiwi Samuelsson
Štamparija:	Berlings Skogs AB, Trelleborg
Izdavač:	Integrationsverket, Norrköping 2003
Dizajn i originalna proizvodnja:	Forma Viva, Linköping
Prevod:	Eqvator AB
Fotografija na omotu knjige:	Håkan Sandbring, Pressens Bild

Revidirano izdanje 2003:

Vođa projekta:	Nenad Duborija
Uredničko vijeće:	Nenad Duborija, Anna-Sofia Quensel, Britta Linebäck, Mark Olson
Urednici:	Britta Linebäck, Mark Olson

Veliko hvala Zavodu za sudove, Zavodu za migraciju, Ombudsmanu protiv etničke diskriminaciji, Državnom zavodu za socijalno osiguranje, Državnom poreskom zavodu, Zavodu za školstvo kao i Državnom zavodu za izgradnju i održavanje puteva za dragocjene savjete u vezi sadržaja ove knjige.

Odgovornost za činjenice u sadržaju knjige ostaje na uredništvu i Zavodu za integraciju.
ISBN 91-89609-19-0

Čitaocu

Dobro došli u Švedsku. U našem društvu svi trebaju imati ista prava i iste mogućnosti. To važi i za vas.

Da bi novi građani, poput vas, stvarno imali šansu da do kraja iskoriste svoje mogućnosti, potrebne su im dobre i korisne informacije. Džepni vodič daje brze odgovore iz svih oblasti, od škole, radnog života i poreza pa do istorije države.

Riječi markirane plavom bojom, su pojmovi koji su korisni da se znaju. **Plave riječi sa zvjezdicom ***, su definisane uz tekst.

Nadamo se da će ove stranice učiniti vaš put otkrivanja Švedske lakšim – a možda i zanimljivijim. Ova knjiga je naš dar svima vama koji ste dobili stalnu dozvolu boravka u Švedskoj.

Činjenice u knjizi opisuju prilike kakve su bile u vrijeme izdavanja knjige, u ljeto 2003. godine. S vremenom određene informacije više neće biti aktuelne. Iz tog razloga objavljujemo švedsko izdanje knjige u digitalnom obliku na web stranici Zavoda za integraciju: www. integrationsverket.se

Digitalno izdanje knjige se redovno ažurira.

Sadržaj

7 **Nova zemlja** Uvod
12 **Ukratko o Švedskoj** Priroda, klima i stanovništvo
17 **Istorija zemlje** Kratka tura čitanja od ledenog do sadašnjeg doba
29 **Raspravljati, glasati, odlučivati** Ovako se upravlja državom Švedskom
43 **Ovako mi obično radimo…** Tradicije i popularni običaji u Švedskoj danas
61 **Mi koji već živimo ovdje** Krivudav put ka zajedništvu
63 **Opština** donosi odluke i pruža usluge u vašem neposrednom okruženju
70 **Karte**
75 **Prvo vrijeme u Švedskoj** Novi početak u novoj zemlji
81 **Naći dobar stan** Unajmiti stan. Kupiti stan ili kuću.
90 **Mi koji već živimo ovdje** Peglanje ljudskog dostojanstva
92 **Naći dobar posao** Tržište rada u Švedskoj
107 **Koliko košta?** O novcu i svakodnevnoj ekonomiji
126 **Mi koji već živimo ovdje** Kišobran
128 **Naši najbliži** Živjeti zajedno. Porodica, parovi i rodbina
142 **Sigurno mjesto za djecu** Dječji vrtići, otvorene predškolske ustanove i ustanove za produženi boravak
148 **Škola za sve** Osnovna i srednja škola
161 **Naučiti više** Narodni univerziteti i fakulteti
170 **Pod stare dane** Podrška i usluge da bi se prebrodila svakodnevnica
176 **Biti živ i zdrav** Razni oblici zdravstvene zaštite i podrške
200 **Crkve i vjera** Mjesto religija u Švedskoj danas
209 **Zakon i pravda** Ovako Švedska pokušava dijeliti pravdu
219 **Usred saobraćaja** Voziti auto na švedskim putevima. Šta je za to potrebno?
225 **"Šta radiš u slobodno vrijeme"** Obično pitanje sa mnogo zanimljivih odgovora
235 **Dozvola boravka i državljanstvo** Propisi o privremenom i stalnom boravku u Švedskoj
244 **Mi koji već živimo ovdje** Sram i sučovječnost
247 **Novi početak u Švedskoj** Introdukcija za useljenike koji su tek stigli u Švedsku
250 **Vjerske zajednice u Švedskoj** Popis adresa
252 **Zemaljske etničke organizacije** u Švedskoj
257 **Ako se dogodi nesreća** Brojevi telefona u kriznim situacijama
258 **Indeks**

Fotografija: Torbjörn Andersson / Pressens Bild

Prvi put na švedskom tlu. Porodica sa Kosova, u Saveznoj Republici Jugoslavije, stiže u Karlskronu u nadi za novim, mirnijim životom u Švedskoj.

Nova zemlja

Uvod

Do prije neke decenije Švedska je bila zajednica koja je polazila od toga da su svi njeni stanovnici jednaki. Da svi govore istim jezikom, imaju istu istoriju, istu vjeroispovijest, iste tradicije i odprilike ista shvatanja o tome kako dobro društvo treba izgledati.

Moguće je da se ta jednakost činila jačom nego što je u stvari bio slučaj. Regionalne i kulturne razlike u Švedskoj, u periodu koji je prethodio modernom dobu, bile su velike, kao i razlike između različitih društvenih klasa, a i razlike između domaćih građana i došljaka. Čak i u čvrstom jedin-

stvu nacionalnog narodnog doma bilo je onih koji su bili više jednaki od drugih. A time i onih koji su se, na manje ili više okrutan način, morali ili prilagoditi zajednici ili biti istisnuti iz nje; a to su bili skitnice, Sami, cigani, homoseksualci, Jevreji, biološki manje vrijedne osobe, osobe koje su odstupali od normalnog ponašanja u društvu kao i mentalno retardirane osobe.

Otvaranje spoljnih i unutrašnjih granica

Danas smo bolno svjesni toga da smo tada izabrali pogrešan put, da se san o društvu koje se zasniva na idejama o jednakosti svih ljudi lako može pretvoriti u košmar. Danas mnogo jasnije uviđamo osobitost i različitost svakog pojedinca. Razlog tome nije samo činjenica da je veliki broj ljudi iz različitih kultura došao ovamo i da su ti ljudi postali naši susjedi, nego i činjenica da je cjelokupna naša kultura postala više individualizovana. To što nas razlikuje jednog od drugog je postalo isto toliko značajno i bitno kao i ono što nas ujedinjuje. Svi mi želimo "uraditi nešto na svoju ruku", t.j. oblikovati svoj život kako sami hoćemo, pronalaziti zajednice koje nama odgovaraju, biti baš onoliko različiti koliko u stvari smatramo da i jesmo. Granica između domaćeg i stranog se više ne završava na najbližoj pasoškoj kontroli – nego među nama samim.

Raznolikost postaje svakodnevnica

Neko vrijeme činilo nam se prirodno da govorimo o Šveđanima i useljenicima, ili o društvu većine i njegovim manjinama, ili o multikulturi i švedskoj kulturi. Danas smo shvatili da raznolikost i različitost ostaju tu zauvijek. Sada je Švedska "društvena zajednica koja se zasniva na raznolikosti u društvu", društvo u kome "opšta politika na potpuno drugačiji način nego do sada (mora da) polazi od i odražava etničku i kulturnu raznolikost koja postoji u društvu". (*Švedska, budućnost i raznolikost – od uselje-*

Fotografija: Lars Epstein / Pressens Bild

Ali je neko radoznao! Grupa živahnih dječaka na izletu u jednom od najmaštovitijih muzeja Švedske – Tom Tits Experiment u Södertäljeu. Raznolikost ostaje tu zauvijek.

ničke polike do politike integracije, prijedlog švedske vlade 1997/98:16).

Može biti da je ovo očito. Demokratsko društvo treba biti odražavanje sastava i javnog mnijenja svojih građana, zar ne? Ako se građani mijenjaju, mijenja se vjerovatno i politika.

Progresivna obaveza

Ali, ustvari nije toliko očito. Činjenica da se etnički i kulturni sastav švedskog stanovništva mijenja, ne znači da će se ta promjena pošto poto odraziti i na društveno uređenje Švedske. Društvo koje se zasniva na etničkoj i kulturnoj raznolikosti predstavlja, u stvari, progresivnu obavezu za državu poput Švedske, zapravo za sve demokratije koje su, manje ili više neizrečeno, izgradili svoju zajednicu blagostanja na osnovu predstave o istorijskoj i kulturnoj uzajamnoj pripadnosti. A da su pri tome, manje

ili više neizrečeno, postavljali zahtjeve o kulturnom prilagođavanju i kulturnoj podudarnosti.

Demokratija koja želi zasnivati svoju zajednicu na predstavama o ljudskim razlikama i kulturnoj raznolikosti, ne može postavljati iste zahtjeve. Takva demokratija ne može polaziti od nepisane etničke i kulturne uzajamne pripadnosti kao osnove solidarnosti u društvu. Takva demokratija ne može polaziti niti od toga da građani imaju približno slična shvatanja kao i preferencije.

Umjesto toga, takva demokratija treba nastojati u svojim pokušajima da spoji kulturno osobita shvatanja sa društvenim institucijama koje nemaju veće razumijevanje prema drugim kulturama, kao i razlike prouzrokovane kulturnim razlikama sa pravdom koja prevazilazi kulturne razlike. Ona mora uspjeti u tome da se riješi zablude da je raznolikost prolazna neprijatnost. Mora uspjeti u tome da kod većine građana stvori predstavu da različitost i raznolikost predstavljaju trajno stanje koje uglavnom obogaćuje.

Početi – jedina alternativa

Postoje ljudi koji tvrde da je nemoguće stvoriti takvu vrstu demokratije iz razloga što čovjek po prirodi bježi od toga što mu je strano i kod prve krize koja naiđe traži utočište kod onog što mu je dobro poznato. Postoje i ljudi koji tvrde da čovjeka, isto toliko prirodno, mami i stimuliše susret sa drugim kulturama i drugim načinom života, a da se demokratija danas nalazi pred istorijskim mogućnostima a ne pred nerješivim problemom.

U svakom slučaju nikako se ne možemo odreći etničke i kulturne raznolikosti u našem društvu. Na isti način se ne možemo odreći ni života sa sve otvorenijim granicama, sve bržim komunikacijama i sve češćim kontaktima među ljudima širom svijeta.

Djeca izbjeglica iz Iraka igraju "bandy" u dvorištu u Lyckseleu, naselju u sjevernoj Švedskoj. Brze akcije i novi načini druženja.

Fotografija: Mikael Lundgren / Pressens Bild

Ti koji se danas zalažu za društvo izgrađeno na etničkoj i kulturnoj jednakosti, zalažu se za društvo koje ne postoji i koje se može stvoriti isključivo kršenjem osnovnih demokratskih prava i sloboda.

To ne znači da će se demokratija koja se zasniva na etničkoj i kulturnoj raznolikosti moći stvoriti preko noći. Ali to isto tako znači da nam ne preostaje nijedna druga alternativa osim da počnemo.

Iz toga će izrasti nova Švedska, nova zemlja. Na isti način kao što je i prije sto godina u Švedskoj izrasla nova zemlja.

I na isti način kao i tada, od nas samih zavisi da li će ova nova zemlja biti zemlja u kojoj je dobro živjeti.

Göran Rosenberg

pisac i diskutant o društvenim pitanjima

Švedska je nesrazmjerno naseljena. Većina stanovnika živi na jugu a manji broj u sjevernim dijelovima gdje šume i brda, planine i rijeke dominiraju pejzažem.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Ukratko o Švedskoj

Priroda, klima i stanovništvo

Po svojoj površini Švedska je četvrta najveća zemlja u Evropi. Ona je 500 kilometara široka i 1600 kilometara dugačka od sjevera do juga, a njena površina je 450 000 kvadratnih kilometara. Međutim, stanovništvo nije mnogobrojno, samo nešto manje od 9 miliona stanovnika. Većina stanovništva živi u južnom dijelu zemlje, dok mnogi dijelovi sjeverne Švedske u potpunosti su nenaseljeni.

Glavni grad Švedske je Štokholm, koji je također i najveći grad zemlje. U štokholmskom regionu živi preko 1,5 miliona ljudi. Drugi grad po veličini je Geteborg a zatim slijede Malmö, Uppsala i Linköping.

S obzirom da je Švedska izdužena zemlja, kako priroda tako i klima se razlikuju u različitim dijelovima zemlje. Obrađeno zemljište, koje pokriva manje od jedne desetine cijelokupne površine zemlje, se uglavnom nalazi na jugu. U unutrašnjosti na sjeveru Švedske ima puno šuma i velikih planinskih predjela –"fjäll" – na granici prema Norveškoj. Tamo ima također puno snijega u toku zime. Klima na morskoj obali sjevernog dijela Švedske, Norrlanda, ne razlikuje se međutim mnogo od klime u južnijim predjelima zemlje.

Obala i otoci

Švedska ima dugačku obalu a na nekim mjestima i veliki broj otoka. U Štokholmskom arhipelagu ima, na primjer, 25 000 otoka. Dva otoka u južnom Baltičkom moru su vrlo velika, naime Öland i Gotland.

U zemlji postoje također i velike šume i mnogo vodotoka. Ima čitavih 100 000 jezera. Najveća jezera su Vänern, Vättern i Mälaren.

Priroda oko četiri od najvećih rijeka na sjeveru Švedske je zaštićena. To znači da se vodopadi tih rijeka ne smiju uništavati izgradnjom **hidroelektrana**, **kraftverk***. Međutim na više drugih rijeka na sjeveru izgrađene su hidroelektrane koje proizvode veliku količinu električne energije. Radi dobijanja energije, Švedska također koristi **nuklearnu energiju**, **kärnkraft***, kao i naftu i ugalj koji se uvoze iz drugih zemalja. Korišćenje nuklearne energije će se međutim postepeno smanjivati da bi s vremenom sasvim prestalo, prema odluci švedskog parlamenta.

kraftverk: fabrike koje proizvode električnu energiju od uglja, nafte ili drugih energetskih sirovina.

kärnkraft: električna energija koja se dobija raspadom atoma.

Dvije trećine svih zaposlenih u Švedskoj rade u privatnim preduzećima. Jedna trećina je zaposlena u javnom sektoru, to jest djelatnosti koja se finansira poreskim sredstvima.

omsorg: brinuti se o na primjer djeci i starima.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Prije 100 godina gvožđe i drvo su bili najznačajnija izvozna roba zemlje. Još uvijek sačinjavaju dio izvoza, ali sada je industrijska roba poput automobila, mašina, mobilnih telefona i lijekova značajnija. Danas su velike međunarodne kompanije vlasnici mnogih švedskih industrijskih preduzeća.

Demokratija sa slobodnim izborima

Otprilike petina zvih zaposlenih u Švedskoj radi u industriji. Isto toliki broj ljudi radi u zdravstvu i **društvenoj brizi**, **omsorg***, u trgovini, komunikacijama kao i uslužnom sektoru.

Skoro dvije trećine svih zaposlenih radi u većim ili manjim privatnim preduzećima. Više od jedne trećine radi u oblasti koja se obično naziva **javni sektor**, **offentliga sektorn**. Ovaj sektor obuhvata sve što se finansira poreskim sredstvima, na primjer škole, zdravstvo, društvena briga o starima, policija, **održavanje či-**

stoće, **renhållning*** kao i izgradnja puteva. U Švedskoj javni sektor je veći nego u drugim zemljama.

Švedska je demokratija u značenju da državom upravlja parlament izabran na slobodnim opštim izborima. Švedska je takođe i kraljevstvo, ali kralj danas nema nikakvu stvarnu vlast. *Više o tome naći ćete u poglavlju Demokratija*.

Od 1995. godine Švedska je član EU, Evropske Unije. Veliki broj švedskih propisa morao je da se prilagodi propisima EU, između ostalog propisi o carini i graničnoj kontroli. Švedska je takođe član UN, Ujedinjenih Nacija.

renhållning: brinuti se o smeću.

Područje gdje su locirani Švedska i njene susjedne zemlje Norveška i Danska zove se Skandinavija. Ponekad u Skandinaviju se ubraja i Finska. Izraz "Norden" obuhvata svih pet nordijskih zemalja: Švedsku, Norvešku, Dansku, Finsku i Island.

Manjine u Švedskoj

Sami su manjinski narod na sjeveru Švedske koji ima svoju kulturu i svoj sopstveni jezik. Mnogi smatraju da su Sami narod koji se prvo doselio u Norrland. U najsjevernijem dijelu Norrlanda uvijek je živjelo i dosta Finaca, kao i u drugim dijelovima srednje Švedske.

Drugi narodi su se useljavali u Švedsku u toku određenih perioda, počev od srednjeg vijeka i nadalje: na primjer njemački trgovci, belgijski kovači, engleski brodograditelji. Sredinom 20. vijeka veliki broj ljudi je takođe došao iz južne Evrope da radi u švedskoj industriji, koja je u to vrijeme imala potrebu za radnom snagom. Počev od sredine 1970-ih godina došao je veliki broj izbjeglica, izbjeglih od ratova i političkog progona.

Danas više od milion ljudi, više od svakog desetog stanovnika Švedske, rođeno je u inostranstvu. Od onih koji su rođeni u inostranstvu otprilike jedna trećina je iz nor-

dijskih zemalja, jedna trećina iz ostalih dijelova Evrope a jedna trećina iz zemalja izvan Evrope. Više od polovine svih onih koji su rođeni u inostranstvu steklo je švedsko državljanstvo.

Skoro svaki peti

Najčešća zemlja porijekla onih koji su rođeni u inostranstvu je Finska. Skoro 200 000 ljudi u Švedskoj rođeno je u Finskoj. Zatim su najčešće zemlje porijekla po redu Srbija i Crna Gora (bivša Jugoslavija), Iran, Bosna i Hercegovina, Norveška, Poljska, Njemačka, Danska kao i Turska. Ako se samo uzme grupa izbjeglica koja je dobila dozvole boravka, najčešće regioni porijekla u toku zadnje decenije su Bosna i Hercegovina, Kosovo, Turska, Irak i Somalija.

Ima takođe ca 700 000 lica koja su rođena u Švedskoj, ali koja imaju najmanje jednog roditelja rođenog u inostranstvu. Sve u svemu ovo znači da skoro svaki peti građanin Švedske je stranog porijekla.

DOBRO DA SE ZNA:

- Švedski Institut - SI (Svenska Institutet), tel. 08-453 78 00 ili www.si.se, ima 70-ak brošura o švedskom filmu, švedskim kraljevskim porodicama, spoljnjoj politici Švedske i dr. Ove brošure se mogu naručiti direktno od službe za rad sa strankama SI ili skinuti sa Interneta. Mnoge su prevedene na više jezika, između ostalog i na istočnoevropske jezike. Počev od 2004. godine serija informativnih listova SI će se izdavati isključivo u elektronskom obliku radi skidanja preko Interneta.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Slike uklesane u stijenu, nedavno ispunjene crvenom bojom, kod Himmelstalunda u Norrköpingu, Östergötland. Lijepe poruke iz davnih vremena.

Istorija zemlje

Kratka tura čitanja od ledenog do sadašnjeg doba

Više hiljada godina Švedska je bila seljačko društvo. Razlika između bogatih i siromašnih bila je vrlo velika. Tek sredinom 19. vijeka današnja Švedska je počela oblikovati se. Sprovodili su se zemljišne reforme, industrijalizacija je krenula većom brzinom. Siromaštvo je još uvijek bilo veliko, a početkom 20. vijeka radnici su osnovali sindikate da bi se izborili za bolje radne uslove. Krajem 20. vijeka okolni svijet je imao veći uticaj na Švedsku nego ikad ranije.

Ovdje možete čitati o razvoju države od praistorije do danas.

Jako davno, u toku **ledenog doba**, **istiden**, led je pokrivao čitavo područje koje sada čini Švedsku. Veliki ledeni pokrivač se širio preko sjevernog dijela Zemljine kugle, a počeo se topiti tek prije otprilike 15 000 godina. Na nekim mjestima ledeni pokrivač je bio debljine čitava tri kilometra.

Kako se led topio tako biljke, životinje i ljudi su se doseljavali sa juga na područja koja su se oslobađala od leda. To su bile manje grupe familija lovaca koje su živjeli od lova, ribolova i skupljanja jestivih biljaka. Seljakali su se od mjesta do mjesta. Kasnije, prije 5 000 do 6 000 godina, umjesto lova lovci su počeli učiti kako se gaju biljke i uzgaju pitome životinje. S vremenom lovci su se pretvorili u stalno nastanjene seljake.

Novi metali za oružje i alat

Vrijeme lovačkog i prvog seljačkog društva naziva se **kameno doba**, **stenåldern**, s obzirom da su ljudi koristili isključivo alatke od kamena i drveta. Kasnije, otprilike 1500. godine prije Hrista, počeli su izrađivati i predmete od bronze. Bronza je mješavina različitih metala, lako je obradiva i može se oblikovati u sjekire, koplja, mačeve kao i nakit. Zato se ovo doba naziva **bronzanim dobom**, **bronsåldern**.

U to vrijeme skoro da nije bilo puteva, samo uskih staza. Zato su ljudi više voljeli putovati brodovima po jezerima i rijekama, kada je to bilo moguće. Bilo je trgovaca koji su putovali daleko sa svojom robom, od jednog dijela Evrope do drugog.

Oko 500. godine prije Hrista ljudi u Švedskoj su naučili da prave gvožđe, koje je čvršće i trajnije od bronze. Izrađivali su nove alatke, s kojim su mogli graditi bolje kuće i obrađivati veće površine zemlje. Ovo doba se naziva **gvozdenim dobom**, **järnåldern**.

Daleka putovanja vikinga

Vikinško doba, **Vikingatiden**, poznat je period u istoriji Švedske. Trajao je otprilike od 800. do 1050. godine poslije Hrista. **Vikinzi**, **vikingarna***, putovali su svojim velikim brodovima prema zapadu u Francusku, Englesku, na Island i Grenland, kao i prema istoku čak do Crnog i Kaspijskog mora, Istambula i Bagdada. Njihova putovanja su istovremeno bila i ratna i trgovačka. Ponekad su nasilno otimali što su htjeli, a ponekad su mijenjali krzna, kože i ratne zarobljenike za srebreni novac kao i predmete od stakla i bronze.

Fotografija: Jan F Carlsson / Pressens Bild

Slika je sa izložbe "Ratnici Birke" na otoku Björkö u Upplandu. Tamo je bilo locirano srednjevjekovno trgovačko mijesto Birka. Pronađeni su spomenici iz doba vikinga na sjevernom dijelu Björköa.

Krajem vikinškog doba pojavila se nova vjeroispovijest u Švedskoj: hrišćanstvo. Do tada ljudi su vjerovali u druga božanstva, koja se zvala Asi i nosila imena poput Odena, Tora i Freje.

viking: nordijski ratnik i trgovac, koji je jedrenjakom odlazio na daleka putovanja.

Hrišćanstvo se sporo širilo. Više od sto godina stara i nova vjera su postojali jedna pored druge, ali s vremenom nova vjera je pobijedila i svuda je počela izgradnja crkvi. Istovremeno država je postajala sve ujedinjenija. Prestale su dugotrajne borbe između moćnih porodica i između raznih dijelova zemlje, a Švedska je dobila jednog jedinog kralja koga je i crkva podržavala.

Država je bila podjeljena na pokrajine a svaka pokrajina je imala svoj sopstveni zakon. Iz početka zakoni su postojali samo u usmenoj formi. Prvi pisani zakoni potiču iz 13. vijeka. Nešto kasnije, u 14. vijeku, ukinuto je i kmet-

stvo. Do tada su postojali kmetovi – robovi koji su radili ili u poljoprivredi ili u kući i koji su se mogli prodavati poput krava ili konja.

Trgovina preko Baltičkog mora

Period između vikinškog doba i početka 16. vijeka se u švedskoj istoriji obično naziva **srednjim vijekom**, **medeltiden**. Trgovinom je upravljala takozvana Hansa, to jest zajednica moćnih gradova na sjeveru Njemačke. Trgovci Hanse su bili vrlo moćni i u švedskim gradovima, koji su počeli nicati tokom srednjeg vijeka. Štokholm nije bio veći od sela, dok je Visby, na otoku Gotland, bio značajan grad sa mnogo crkvi i velikim kamenim kućama.

Temelj švedskog parlamenta – Riksdaga – je postavljen tokom srednjeg vijeka. U to vrijeme često je dolazilo do borbe za kraljevsku vlast, a svako koji je želio postati kraljem sazivao je sastanak sa ljudima čija mu je podrška bila

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

"Vojvoda Magnus" – dramatična ljudska sudbina iz švedske istorije – predstavljena kao opera na Akademiji u Vadsteni. Operske predstave u Vadsteni izazivaju veliku pažnju međunarodne javnosti.

potrebna. S vremenom ti sastanci su se razvili u Riksdag – skupštinu – sa četiri "staleža" koja su trebala zastupati interese različitih grupa u društvu. Četiri staleža su bila plemstvo (otmjene porodice koje su dobili posebna prava od kralja), sveštenici, građani (varošani) i seljaci. U Riksdagu su sjedili samo muškarci – žene su dobile političku vlast tek u 20. vijeku.

Gustav Vasa

U toku jednog perioda srednjeg vijeka Danska, Norveška i Švedska su sačinjavali savez. Ali nikada nije bilo mira unutar saveza. Švedski moćnici nisu željeli da imaju danske gospodare, nego su htjeli da Švedska upravlja sama sobom. Kada je kralj Danske 1520. godine krunisan kraljem i u Švedskoj, protesti Šveđana su bili vrlo glasni. Da bi sačuvao svoju vlast, kralj je naredio da se ubije stotinjak švedskih moćnika u Štokholmu. Ovaj događaj se zove **Krvoproliće u Štokholmu**, **Stockholms blodbad,** a danski kralj Kristijan II je u Švedskoj dobio nadimak Kristijan Tiranin.

Ukratko poslije krvoprolića u Štokholmu digao se ustanak protiv kralja Kristijana. Vođa ustanka je bio mladi plemić po imenu Gustav Vasa. Putovao je po čitavoj zemlji i pozivao švedski narod na ustanak protiv danske vlasti. S vremenom je Švedska pobijedila dansku vojsku, a Gustav Vasa je postao kralj.

U to vrijeme crkva je bila veoma moćna – posjedovala je petinu čitavog zemljišta u državi. Ali kralju je bio potreban novac za odbranu države. Sam je sebe proglasio gospodarom crkve i dopustio je državi da preuzme veliki dio bogatstva crkve. Istovremeno katolička vjera je zamijenjena protestantskom, luteranskom vjerom.

U to vrijeme Švedska uopšte nije imala toliko stanovnika koliko ima danas. U čitavoj državi živjelo je otprilike

Fotografija: Oljemålning, Gripsholms slott

Gustav Vasa (1496–1560) je predvodio ustanak protiv danske kraljevske vlasti. Zatim je sam postao kralj Švedske, pa je radio sve da bi učvrstio vlast kralja, kako u odnosu na plemstvo tako i u odnosu na crkvu.

800 000 ljudi. Većina stanovništva je obrađivala zemlju, dok glavni grad Štokholm nije imao više od 8 000 stanovnika.

Doba velesile

17. vijek se obično naziva **dobom velesile**, **stormaktstiden**, Švedske. U to vrijeme Švedska je bila značajna država u Evropi, i daleko veća nego što je danas. Švedskoj državi nije pripadala samo Finska, koja je više stotina godina bila dio Švedske, nego i mnoga druga poddručja koja su osvojena u ratovima. To su bila područja koja sada pripadaju Rusiji, Estoniji, Letoniji, Poljskoj, Njemačkoj i Norveškoj.

Švedska je imala veliku vojsku i značajnu industriju oružja. Jedan od poznatijih kraljeva Švedske je Gustav II Adolf koji je učestvovao u "tridesetogodišnjem ratu" ("trettioåriga kriget") u Njemačkoj. On je tamo i poginuo u bici koja se zove **bitka kod Lützena**, **slaget vid Lützen**. U "tridesetogodišnjem ratu" katoličke vojske su se borili protiv protestantskih vojski, što znači da se rat vodio kako za vlast tako i za vjeroispovijest.

Drugi poznati kralj Švedske je Karl XII, koji i dan danas izaziva mnogo različitih osjećanja u Švedskoj. Neki ga smatraju herojem i ratnikom, koji je branio čast Švedske i borio se protiv, između ostalog, Rusije. Drugi ga, pak, smatraju gubitnikom, s obzirom da je za vrijeme njegove vladavine vlast švedske velesile doživjela slom i Švedska je izgubila velike teritorije.

Danska, koja je danas dobar prijatelj i dobar susjed Sved-

ske, ranije je često bila neprijateljska država. Za vrijeme vladavine Karla XII Švedska je bila u ratu sa Danskom, a Karl XII je poginuo u Norveškoj, koja je u to vrijeme pripadala Danskoj. Dan danas se ne zna da li je kralj ubijen od strane norveških trupa protiv kojih su se Šveđani borili, ili da li ga je ubio neko sa njegove strane. U tom slučaju ubicu su mogli potplatiti neko ili neki koji su željeli veću vlast tako što bi sklonili kralja, ili neki koji su željeli prestanak rata koji bi Švedska, po svemu sudeći, svejedno izgubila.

Međutim, kada je riječ o kralju koji je vladao kasnije, Gustafu III, sasvim je sigurno da je ubijen. U tom slučaju se zna i ko je bio ubica i zašto ga je ubio. Gustaf III je hteo povećati vlast kralja a umanjiti vlast plemstva, što je dovelo do toga da je plemstvo postalo njegov neprijatelj. Takođe je uvukao Švedsku u rat protiv Rusije, rat za koji su mnogi smatrali da je besmislen. Gustaf III je ustrijeljen na **maskenbalu**, **maskeradbal***, od jednog od gostiju, plemića koji je došao na bal sa pištoljem sakrivenim ispod ogrtača.

maskeradbal: zabava gdje su svi gosti prerušeni.

Oblikuje se današnja Švedska

Početkom 19. vijeka Švedska je izgubila rat protiv Rusije. Poraz je doveo do toga da se Finska, koja je dugo vremena predstavljala istočni dio Švedske, morala predati Rusiji. Umjesto toga Švedska je sklopila savez sa Norveškom, ali Norvežani su željeli samostalnost i zato je Norveška napustila savez 1905. godine. Od tada Švedska ima iste granice kao i danas.

Početkom 19. vijeka većina Šveđana je i dalje živjela po selima i bavila se poljoprivredom. Razlika između siromaha i bogataša je bila vrlo velika. Samo bogatiji seljaci i varošani su mogli sjediti u Riksdagu, a kralj je još uvijek imao veliku vlast.

U zemlji je zavladao mir nakon mnogo ratova. Zdravstvo se takođe popravilo i nije više umirao toliko veliki broj djece. Zato se stanovništvo povećavalo, ali nije bilo dovoljno zemlje za sve. Neki su se useljavali u gradove i zapošljavali u industriji koja se počela razvijati. Drugi su napuštali Švedsku da bi sebi potražili bolju budućnost u nekoj drugoj zemlji. U toku 19. vijeka emigriralo je preko milion Šveđana, većina u Sjevernu Ameriku.

U toku 19. vijeka dogodile su se i druge krupne promjene. Sprovedena je čitava serija zemljišnih reformi, a ranija sela su rasparčana tako da umjesto seoskih cjelina, imanja su bila rasprostranjena svako za sebe. Ove reforme su dobile naziv ”podjele” (”skiften”). Drugi zakon je utvrdio da sva djeca trebaju ići u školu, i da tada tzv. osnovna narodna škola (folkskola) treba biti besplatna.

Industrijalizacija se, kao što smo već naveli, takođe počela razvijati u ovom periodu. Počela je izgradnja fabrika – tekstilnih fabrika, pilana, industrija papira, željezara, metalnih industrija i drugih. Gradili se takođe i putevi, željeznice i kanali. Mnogi ljudi su napuštali sela i doseljavali se u gradove, koji su postajali sve veći.

20. vijek

Početkom 20. vijeka još uvijek je bilo dosta siromaštva u Švedskoj. Rad u industriji je bio težak i loše plaćen i zato su radnici osnovali sindikate da bi se borili za bolje radne uslove. To je bio početak tzv. **radničkog pokreta**, **arbetarrörelsen**. Osnovale se i političke stranke. 1909. godine donijet je zakon da svi muškarci, ne samo bogati, imaju pravo glasa. Nešto kasnije, tačnije 1921. godine, i žene su dobile pravo glasa.

Švedska nije učestvovala niti u prvom niti u drugom svjetskom ratu. Iz tog razloga ratovi nisu mogli nanijeti trajnu

Fotografija: Carl Erik Sundström / Pressens Bild

Švedski premijer Olof Palme govori u lunaparku Liseberg u Geteborgu u toku predizborne kampanje 1985. godine.
Palme i njegovi socijaldemokratski prethodnici su imali "narodni dom" kao svoj politički cilj. Društvo bez većih ekonomskih razlika između staleža.

štetu privredi zemlje, a ranije prisutno siromaštvo je postepeno nestalo.

Stranka socijaldemokrata je vodeća politička stranka u Švedskoj od 1930-ih godina. Uglavnom su radnici glasali za socijaldemokrate, koji su željeli pomoći onima koji su bili najviše ugroženi. Govorili su o stvaranju **narodnog doma**, **folkhem**, društva koje je trebalo biti kao dom za narod, bez većih društvenih ili ekonomskih razlika između ljudi.

Zato su i donešeni propisi o nadoknadama bolesnim i nezaposlenim ljudima. Kasnije su donešeni i propisi o plaćenom godišnjem odmoru, dječjem dodatku, penziji za sve ljude, kao i drugi propisi. Sve ovo se obično naziva **blagostanjem**, **välfärd**, a plaćaju ga svi stanovnici Švedske kroz porez i doprinose. *Više o porezu i potporama u poglavlju o Novcu.*

Prvobitni Riksdag sa četiri staleža zamjenjen je o toku 19.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Švedska celuloza se tovari na brod u luci u Norrköpingu. Međunarodna trgovina igra sve značajniju ulogu. A posebno za manje države kao što je Švedska. Trgovinska razmjena među državama obuhvata i robu i usluge.

vijeka Riksdagom sa dva "doma". Isti je tokom 1970-ih godina zamjenjen današnjim Riksdagom koji ima samo jedan dom. Danas (2003. godine) u Riksdagu zastupljeno je sedam političkih stranaka. *Više informacija o političkom životu Švedske u poglavlju o Demokratiji.*

Događaj koji je izazvao veliku pažnju javnosti kako u Švedskoj tako i u inostranstvu je ubistvo švedskog premijera Olofa Palmea 1986. godine. Palme je ustrijeljen u Štokholmu uveče kada se iz kina vraćao kući. Još uvijek se ne zna ko je počinio ubistvo.

Smjena stoljeća – okolni svijet postaje sve značajniji

Tokom zadnjih nekoliko decenija 20. vijeka kao i početkom 21. vijeka, ravnoteža između takozvanih socijalističkih stranaka i takozvanih građanskih stranaka bila je prilično izjednačena. Najveće stranke u obje grupe, to jest socijaldemokrati i konzervativci, takođe su bili složni u tome da je bilo potrebno smanjiti javne troškove. Zato je i smanjen broj zaposlenih u, na primjer, zdravstvu i školstvu.

Istovremeno je smanjen i porez, s obzirom da je većina stranaka smatrala da je suviše visok. Sniženje poreza je uglavnom išlo u prilog ljudima sa visokim ili srednjim primanjima. Zato razlika između bogatih i siromašnih, koja je dugo vremena bila neobično mala u Švedskoj u poređenju sa drugim zemljama, opet je postala veća. Povodom većih razlika u primanjima kao i posljedica uštede države, koja je bila osjetljiva za mnoge ljude, pokrenut je čitav niz rasprava.

Druga stvar koja je takođe prilično uticala na Švedsku zadnjih nekoliko godina je sve veća međunarodna razmjena ljudi, robe, usluga i novca. Takav razvoj se obično naziva **internacionalizacijom,** internationalisering, ili **globalizacijom**, globalisering.

Međunarodna trgovina, to jest **svjetska trgovina**, **världshandeln**, danas više utiče na privredu Švedske nego ranije u pogledu onoga što se događa u drugim dijelovima svijeta. Učlanjenje u EU, Evropsku Uniju, takođe je učvrstilo vezu Švedske sa drugim državama.

DOBRO DA SE ZNA:

- Nekoliko dana u sedmici je dobilo svoja imena u vrijeme kada su Šveđani još uvijek vjerovali u stara paganska božanstva Ase. Utorak je bio dan boga Tyra, srijeda dan Odena, četvrtak dan Tora a petak je bio dan Freja.
- Skijaški maraton Vasa – Vasaloppet – natjecanje u kome učesnici na skijama pređu rastojanje između mjesta Sälen i Mora u Dalarna, dobio je svoje ime po Gustavu Vasi. Navodno je on na skijama prešao ovu relaciju da bi pobjegao od vojnika danskog kralja.
- Knjige o istoriji Švedske se nalaze na odjeljenju Kc u biblioteci. Preporučljivo je potražiti knjige o istoriji i drugim stručnim temama i na odjeljenju za mlade. Stručne knjige na odjeljenju za mlade sadrže malo manje detalja nego knjige za odrasle, i zato su dobre za one koji žele dobiti opštu sliku o nekoj pojedinoj stručnoj oblasti.
- Elektronske novine o švedskoj istoriji naći ćete na adresi www.historia.nu
- Već odavno je Švedska podijeljena na 25 različitih **pokrajina**, **landskap**. Podjela potiče sa područja ranijih kulturnih krajeva gdje su ljudi govorili istim narječjem i imali zajedničku sudsku tradiciju. Mnogim pokrajinama su sve do srednjeg vijeka upravljale pokrajinske sudije i pokrajinski zakoni. Danas su 21 **sreza**, **län**, Švedske preuzeli administrativnu funkciju pokrajina.
- 1980. godine u Švedskoj je uvedeno **ljetno vrijeme**, **sommartid**, što znači da se sat pomjeri jedan sat unaprijed zadnjeg vikenda u martu mjesecu a zatim se ponovo vrati jedan sat unazad zadnjeg vikenda u oktobru mjesecu.

Fotografija: Ola Torkelsson / Pressens Bild

Švedski narod bira svoje političare na opštim izborima. Zbog toga političari vole da se susreću sa narodom kako bi mu iznijeli stavove svoje stranke po raznim pitanjima. Skupovi pod vedrim nebom je jedan od načina za političare da pridobiju povjerenje naroda i vrbuju glasove za svoju stranku.

Raspravljati, glasati, odlučivati

Ovako se upravlja državom Švedskom

U ovom poglavlju govorimo o tome kako se upravlja državom Švedskom – koju ulogu imaju političari i organi uprave, kao i kako mi kao građani Švedske možemo uticati na društveni život u zemlji.

Dajemo takođe i kratak opis različitih političkih stranaka, nekih značajnijih zakona koji štite pravo građana da slobodno iznose svoje mišljenje, i organa uprave kojima se građani mogu obratiti u slučaju da smatraju da se vlasti u nekom pogledu nisu pravilno ponijeli prema njima.

Švedska je demokratija, što znači narodna vlast. Kad se govori o nekoj zemlji kao demokratiji znači, između ostalog, da sva odrasla lica imaju pravo glasa pod jednakim uslovima. Svi mogu slobodno izražavati svoje mišljenje, a postoje i političke stranke koje stoje iza svojih različitih ubjeđenja. Narod bira svoje političke predstavnike na opštim izborima, a stranka, ili stranke, koja dobije većinu glasova upravlja državom. Odluke političara rezultiraju u donošenju zakona i propisa, koji sa svoje strane upravljaju radom organa uprave i njihovih službenika.

Najznačajnija politička skupština u Švedskoj je **parlament – Riksdag**, **riksdagen**. U njemu sjede političari koji donose odluke na najvišem nivou, to jest na nivou cijelokupne države.

lokala frågor: pitanja koja se odnose na manje područje.

Švedska je takođe podijeljena na **sreske opštine**, **landsting**, veća područja koja su odgovorna za prije svega zdravstvo, kao i na **opštine**, **kommuner**, manja područja pod čiju nadležnost spadaju školstvo, dječji vrtići i druga **lokalna pitanja**, **lokala frågor***. Ovi organi takođe imaju i svoje političke skupštine, to jest **sresku skupštinu**, **landstingsfullmäktige**, i **skupštinu opštine**, **kommunfullmäktige**. *Više informacija o opštinama i sreskim opštinama naći ćete u poglavlju Opština*. Izbori za sve tri skupštine održavaju se istom prilikom, to jest u septembru mjesecu svake četvrte godine: 2002., 2006. godine i tako dalje.

Glasati

Švedski državljani koji su napunili 18 godina života imaju pravo glasa na sva tri izbora. Većina stranih državljana koja je dobila dozvolu boravka u Švedskoj može steći švedsko državljanstvo nakon pet godina boravka u Švedskoj. Neki ga mogu steći i ranije. Zavod za migraciju ili koordinator za izbjeglička pitanja pri opštini mogu dati više informacija o propisima za dobijanje švedskog državljanstva.

Fotografija: Jan Collsiöö /Pressens Bild

Porodica Bernadotte se nalazi na prijestolu Švedske od 1818. godine. Sadašnji kralj se zove Carl XVI Gustaf. Kraljica Silvia stoji desno na slici a u sredini priijestolonasljednica Victoria.

Ako ste strani državljanin nemate pravo glasa na izborima za Riksdag. Međutim, možete glasati na izborima za skupštinu opštine i sresku skupštinu pod uslovom da ste stariji od 18 godina i upisani u matičnu evidenciju Švedske najmanje tri godine. Ako ste državljanin neke druge države članice EU, možete neposredno glasati na opštinskim izborima i izborima za sresku opštinu, a da niste prethodno bili nastanjeni tri godine u zemlji.

Svi koji imaju pravo glasa mogu biti i izabrani. Ako ste strani državljanin a član neke od švedskih političkih stranaka, možete se prijaviti kao kandidat na izborima za skupštinu opštine ili sresku skupštinu.

Kraljevina unutar EU

Švedska je član **Evropske Unije (EU)**, **EU**. Zato švedski državljani mogu glasati i na izborima za Evropski Parlament, koji se održavaju svake pete godine.

Švedska je monarhija, to jest kraljevina. Kraljevska kuća, međutim, nema nikakvu stvarnu političku vlast u Švedskoj, nego samo istorijski i simboličan značaj. Kralj Švedske se zove Carl XVI Gustaf, Carl šestnaesti Gustaf, a kral-

jica se zove Silvia. Njihovo porodično ime je Bernadotte. Kraljevski par ima troje djece; Victoriju, Carl Philipa i Madeleine. Victoria će biti regent poslije sadašnjeg kralja.

Parlament- Riksdag

Švedski parlament **Riksdag**, **riksdagen**, broji 349 članova, to jest izabranih članova. Broj žena u Riksdagu se povećao, kao i broj žena na drugim istaknutim položajima u zemlji, iako to još uvijek ne odgovara stvarnom dijelu žena u stanovništvu.

Stranka, ili stranke, koja je dobila većinu glasova na izborima za Riksdag, sastavlja **vladu**, **regering**, i upravlja državom u narednom periodu od četiri godine. Vlada se sastoji od **članova kabineta**, **statsråd**, to jest **ministara**, **ministrar**, koji su ili na čelu jednog od **ministarstava**, **departement**, ili rade u nekom od njih. Ima deset ministarstava koja su podijeljena po stručnim oblastima. Ministarstvo spoljnih poslova se brine o međunarodnim pitanjima, ministarstvo finansija o ekonomskim pitanjima, ministarstvo prosvjete o pitanjima školstva, i tako dalje.

Krupna i značajna pitanja se, po pravilu, ne rješavaju direktno od strane vlade. Rasprava o takvim pitanjima vodi se i u Riksdagu, a ponekad se postavlja i posebna **komisija**, **utredning**. To znači da se imenuje komisija od jednog ili više članova radi ispitivanja određenog pitanja i davanja prijedloga o potrebnim mjerama.

Gotov prijedlog komisije, izvještaj komisije, se upućuje na izjašnjenje organima uprave i organizacijama koji mogu imati mišljenje o predmetu. Ako se, na primjer, radi o pitanjima integracije, Zavod za integraciju, drugi organi uprave kao i mnoga udruženja useljenika mogu biti zamoljeni da iznesu svoje mišljenje o prijedlogu komisije. U tom slučaju isti dostavljaju svoje **izjašnjenje o predmetu**, **remissvar**, to jest pismo u kome iznose svoje mišljenje o pred-

Fotografija: Jack Mikrut / Pressens Bild

Sala za plenarne sjednice Riksdaga. U njoj se obavljaju odlučujuća glasanja o novim zakonima, reformama ili ekonomskim investicijama.

metu a možda i prijedloge za određene izmjene. Kada političari, s vremenom, pristupe donošenju odluke po tom pitanju, trebaju uzeti u obzir i to što je napisano u izjašnjenju o predmetu.

Državni organi uprave

Odluke Riksdaga i vlade se sprovode, između ostalog, od strane državnih **organa uprave**, **myndigheterna***. Službena lica u tim ustanovama trebaju biti **nepristrasna**, **opartiska***, i držati se zakona i propisa koji regulišu način rada organa uprave. Ako smatrate da je službeno lice donijelo pogrešnu odluku, imate mogućnost **uložiti žalbu**, **överklaga***, na odluku tako što ćete se obratiti nekom službenom licu na višem nivou. U tom slučaju službena lica su dužna da vam objasne kome trebate uputiti žalbu. Možete se takođe obratiti i Pravnom ombudsmanu, JO. *Više informacija o JO naći ćete pri kraju ovog poglavlja*.

U Švedskoj ima niz raznih organa uprave, neki su veći a drugi su prilično mali. Neki od organa uprave koji se često spominjaju su **Državna uprava za rad i zapošljavanje**, **Arbetsmarknadsstyrelsen**, kad je riječ o pitanjima tržišta rada, **Vrhovna socijalno-zdravstvena uprava**, **Socialstyrelsen**, koja se brine o socijalnim i zdravstvenim pitanjima, **Državni**

myndigheterna: državne ili opštinske jedinice sa službenim licima koji donose odluke po pitanjima iz djelokruga organa uprave.

opartiska: koji ne zauzimaju stav za ili protiv određenog lica ili određene stvari.

överklaga: žaliti se višem organu uprave na odluku za koju se smatra da je pogrešna.

zavod za migraciju, **Migrationsverket**, i **Državni zavod za integraciju**, **Integrationsverket**, za pitanja vezana za useljenje i iseljenje kao i integraciju, **Zavod za školstvo**, **Skolverket**, i **Uprava za razvoj školstva**, **Myndigheten för skolutveckling**, kad je riječ o predškolskim ustanovama i školama, **Zavod za visoko obrazovanje**, **Högskoleverket**, koji se brine o pitanjima vezanim za visoko obrazovanje, **Državna uprava za izgradnju i održavanje puteva**, **Vägverket**, koja je nadležna za pitanja saobraćaja i vozačkih dozvola, kao i **Državni zavod za pitanja očuvanja prirode**, **Naturvårdsverket**, u vezi zaštite prirode i životne sredine.

Sreske uprave, opštine i sreske opštine

Većina državnih organa uprave nadležna je na nivou cjelokupne države, ili preko jednog jedinog ureda – najčešće u Štokholmu – ili više ureda u čitavoj zemlji. **Sreske uprave**, **Länsstyrelserna***, su državni organi koji su, međutim, nadležni svaka za svoje manje područje, **srez**, **län**. U Švedskoj ima 21 srez. Načelnik sreske uprave se zove sreski načelnik.

länsstyrelse: državni organ uprave koji postoji u svakom srezu. Naći ćete ga na Roza stranicama telefonskog imenika.

Sreske uprave su nadležne za tako zvano regionalno planiranje. To znači pitanja industrije i tržišta rada, puteva i prevoza unutar sreza. Pitanja lova i ribolova, zaštite prirode i životne sredine kao i druga pitanja spadaju takođe u nadležnost sreskih uprava.

Opštine i sreske opštine ne spadaju u državne organe. Njima upravljaju opštinski i sreski političari, koji se ne biraju na izborima za Riksdag, već na drugim izborima. Opštine i sreske opštine su odgovorne za veći deo usluga koje se pružaju građanima Švedske a koje građani sami plaćaju putem poreza. Te usluge su na primjer društvena briga o djeci, školstvo, društvena briga o starima kao i zdravstvo. *Više informacija o ovome naći ćete u poglavlju o Opštini.*

Političke stranke

U švedskom Riksdagu zastupljeno je sedam političkih **stranaka**, **partier**. Najstarija stranka je stranka socijaldemokrata, Socijaldemokratska radnička stranka, koja je osnovana već 1889. godine. Zatim dolaze konzervativci, Konzervativna stranka.

Ponekad socijaldemokrate i stranku ljevice zovu "socijalističkim strankama", a konzervativce, liberalnu stranku, stranku centra i hrišćanskodemokratsku stranku, "građanskim strankama". U širem smislu se može reći da socijalističke stranke zagovaraju opšta rješenja kao i da društvo, t.j. država, ima veliku odgovornost za dobrobit ljudi. Građanske stranke zagovaraju, međutim, individualna rješenja kao i slobodu pojedinca da sam oblikuje svoj život.

Drugi način izražavanja iste razlike je govoriti o **"desnici"**, **"höger"***, i **"ljevici"**, **"vänster"***. U tom slučaju se smatra da se socijaldemokrati i pripadnici stranke ljevice nalaze na ljevoj strani, konzervativci i hrišćanskodemokrati na desnoj strani, a liberali i pripadnici stranke centra u sredini. Teže je svrstati Stranku za zaštitu životne sredine s obzirom da ova stranka zauzima stav po svakom pojedinom pitanju zavisno od toga koje su posljedice za životnu sredinu.

2003.godine socijaldemokrati su imali 144 zastupnika u Riksdagu, konzervativci 55, stranka ljevice 30, hrišćanski demokrati 33, stranka centra 22, liberali 48 a stranka za zaštitu životne sredine 17 članova. Među zastupnicima stranaka u Riksdagu, mali je broj zastupnika stranog porijekla.

Po pravilu stranke imaju lokalna udruženja stranaka u svakoj opštini, bar u većim opštinama. Lokalna udruženja stranaka bave se opštinskom politikom. Mogu takođe iznositi i svoje gledište na državnu politiku zemaljskoj organizaciji svoje stranke. Lokalne ogranke stranaka naći ćete pod naslovom **Politiska organisationer** na Žutim stranicama telefonskog imenika.

"högern": u političkom smislu česti naziv za konzervativce. Ovaj pojam vodi porijeklo iz Francuske revolucije. U narodnoj skupštini (parlamentu) pristalice starog društva su sjedili skroz na desno u sali. Ti koji su željeli preokret u društvu, sjedili su na lijevo.

"vänstern" tako se od tada zovu grupe koje žele promijeniti društvo i koje žele intervenciju države u stvaranju jednakih uslova za sve građane.

Politika stranaka

U toku našeg rada sa ovom knjigom zamolili smo stranke u Riksdagu da nam kažu kako bi one same ukratko željele opisati svoje programe. Ovako su odgovorile stranke, koje nabrajamo po abecednom redu:

Hrišćanskodemokratska stranka: (Kristdemokraterna)

Kristdemokraterna

”Mi želimo
– novu građansku vladu

– 20 000 novih mjesta za njegu i liječenje u roku od deset godina. Bolju kadrovsku politiku uz stručno usavršavanje i darežljive plate u zdravstvu i društvenoj njezi.

– školu koja je sigurna i stimulativna kako za nastavnike tako i za učenike i da u njoj istovremeno vladaju čovječnost i red ali da pri tome postoji i određena struktura.”

Konzervativna stranka: (Moderaterna)

moderaterna

”Mi se zalažemo za slobodno preduzetništvo i slobodnu privredu, a protiv smo socijalizma.

Treba smanjiti porez kako bi ljudi mogli živjeti od svojih plata nakon odbitka poreza i da ne budu ovisni od ekonomske pomoći.

Želimo suzbijati nezaposlenost stvaranjem novih, pravih radnih mjesta. U preduzećima možemo stvarati radna mjesta koja će zemlju dovesti do ekonomskog porasta i blagostanja.”

Liberalna stranka: (Folkpartiet)

Folkpartiet

”Najvažnije pitanje za koje se zalažemo je sloboda. Radimo na tome da svi ljudi imaju veću vlast nad svojom svakodnevnicom.

Danas je za nas najkrupnije pitanje školstvo koje će svim učenicima dati stvarno znanje. Svakom učeniku treba pružati mogućnost da stekne osnovno znanje što se tiče čitanja, pisanja i računanja.”

Socijaldemokratska stranka: (Socialdemokraterna)

”Naša vizija je društvo u kome ljudsko dostojanstvo je važnije od tržišne vrijednosti i u kome svi imaju pravo na zaposljenje. Da bi mogli stvoriti jednako i pravično društvo, školstvo, zdravstvo i društvenu brigu treba finansirati preko poreza. Takođe želimo poboljšati politiku u pogledu djece i porodice, radnog života kao i zdravlja zuba.”

Stranka centra: (Centerpartiet)

”Središnja stranka čija je osnovna ideja jednako pravo i jednaka vrijednost svih ljudi. Pružati svim ljudima istu šansu da uzimaju odgovornost i koriste svoje mogućnosti, neovisno o porijeklu. Važna pitanja: veća lokalna vlast, jednako pravo na obrazovanje i socijalnu sigurnost, slobodno preduzetništvo, rad na zaštiti životne sredine, međunarodna solidarnost.”

Stranka ljevice: (Vänsterpartiet)

”Kraće radno vrijeme i manje razlike u platama.

Ravnopravnost među ženama i muškarcima.

Društvo koje je prilagođeno ekologiji, izvore energije koji se višekratno pune umjesto nuklearne energije.

Pravičan ekonomski poredak u svijetu, solidarna izbjeglička politika kao i suzbijanje rasizma. Saradnja između samostalnih država umjesto članstvo u Evropskoj Uniji.”

Stranka za zaštitu životne sredine: (Miljöpartiet)

”Naša najvažnija pitanja su:
Skraćivanje radnog vremena – društvo koje želi da posveti više vremena svojoj djeci, mora skratiti radno vrijeme.

Pitanje klime – svojim načinom života čovjek mijenja uslove života na Zemlji.

Evropska Monetarna Unija EMU – Švedska treba ostati izvan EMU iz demokratskih i ekonomskih razloga.”

Udruženja i organizacije

Švedska je zemlja sa mnogo udruženja i organizacija. Pojam **narodni pokreti** folkrörelser, označava organizacije koje su aktivne u cijeloj zemlji i imaju veliki broj članova. Nekoliko narodnih pokreta koji postoje već dugo vremena jesu sindikati, obrazovni savezi, sportski pokret i nezavisne crkve. *Više informacija o nezavisnim crkvama naći ćete u poglavlju o Religiji*. Pokret za zaštitu životne sredine je narodni pokret novijeg datuma.

Narodni pokreti imaju niz aktivnosti u kojima ljudi učestvuju. Jednostavnije rečeno može se reći da obrazovni savezi organizuju studijske kružoke, nezavisne crkve bogoslužena, sportska udruženja treninge i takmičenja, udruženja za zaštitu životne sredine održavaju sastanke na kojima se raspravlja o raznim problemima vezanim za zaštitu životne sredine.

Većina udruženja ima ustaljenu organizaciju sa upravnim odborima, godišnjim skupštinama i zapisnicima. **Mreže**, nätverk, su kontaktne mreže više neslužbenog karaktera za ljude iste struke ili istih interesa. Nastavnici, ljudi koji pjevaju u horovima ili roditelji koji žele veći broj kadrova u dječjim vrtićima primjeri su grupa koje mogu stvoriti mreže radi održavanja kontakata.

Određena velika zemaljska udruženja se nazivaju **interesnim organizacijama**, intresseorganisationer, radi toga što im je prije svega cilj unapređenje ekonomskih interesa svojih članova. Savez preduzetnika pomaže, na primjer, svojim članovima, malim privrednicima, oko prikupljanja informacija o novim poreskim propisima i drugim stvarima koje su njima od koristi.

Kako narodni pokreti tako i interesne organizacije bave se takođe **lobiranjem**, lobbying, to jest vrše pritisak na političare da bi isti donosili odluke korisne za članove tih organizacija. Velike organizacije često vrše službene posjete ministrima i organima uprave radi iznošenja svog gledišta u vezi pitanja iz njihovog djelokruga. Često im se obraćaju

Fotografija: Sam Lindh / Pressens Bild

Pravo demonstriranja je zakonom zaštićeno u Švedskoj. Na ovoj slici grupa učenika demonstrira u Göteborgu za dodjeljivanje više sredstava za školu.

komisije radi izjašnjenja o raznim predmetima, kao što smo već naveli. U takvim slučajevima organizacije mogu iznijeti svoje mišljenje u vezi komisije i u vezi toga na koji bi način prijedlog komisije djelovao na članove tih organizacija.

Sloboda govora i sloboda štampe

U demokratiji važno je da svaki pojedinac slobodno može iznositi svoje mišljenje. Zato postoje zakoni koji štite određena značajna prava i slobode u Švedskoj, naime:

- slobodu govora
- slobodu štampe
- slobodu sastajanja i demonstriranja
- slobodu udruživanja
- slobodu vjeroispovijesti

Sloboda govora znači da slobodno možete iznositi svoje mišljenje. Jedino ograničenje u tom pogledu je da pri tome nemate pravo vrijeđati drugu osobu po imenu ili se baviti **huškanjem protiv etničke ili vjerske grupe**, **hets mot folkgrupp**, to jest napadati neku drugu grupu ljudi zbog njenog nacionalnog ili **etničkog porijekla**, **etniskt ursprung***, vjere ili seksualne sklonosti.

Sloboda štampe znači da slobodno možete iznositi svoje mišljenje u knjigama i novinama, bez ikakve političke cenzure. Međutim, vlasnik novina ili izdavačka kuća uvijek odlučuje šta će se u ustvari štampati. Zato sloboda štampe ne znači da će sve što se može štampati stvarno i biti štampano.

nationellt eller etniskt ursprung: iz koje je neko zemlje ili kojoj etničkoj grupi neko pripada.

Tri zadnje slobode na gornjoj listi daju vam pravo organizovati ili učestvovati na skupovima i demonstracijama, u radu raznih udruženja kao i slobodno upražnjavati svoju vjeru.

Ustavom je takođe utvrđen **princip javnosti**, **offentlighets-principen**. Po njemu većina **isprava**, **handlingar***, organa uprave treba biti dostupna svakome ko traži da ih vidi. Neke isprave su međutim izuzete od tog pravila, na primjer isprave koje se odnose na pojedince ili na pregovore o ekonomskim pitanjima.

handling: pisma, izvještaji ili drugi papiri kod organa uprave.

Sredstva javnog informisanja

Jedan od načina da se nečiji glas pročuje je pokušaj iznošenja svog mišljenja u sredstvima javnog informisanja. U Švedskoj postoji mnogo novina, kako na papiru tako odnedavno i na Internetu. U mnogim mjestima, međutim, postoje samo jedne lokalne ili regionalne novine.

Švedski Radio i Švedska Televizija su preduzeća koja se ne finansiraju oglasima niti od strane političkih stranaka, već preko pretplata svih vlasnika televizora. *Više informacija o TV-pretplatama naći ćete pod naslovom Dobro da se zna*. Ova preduzeća imaju ugovor sa državom u kome je utvrđeno da njihove emisije moraju biti prožete nepristrasnošću, objektivnošću, raznovrsnošću i kvalitetom. Pod tim se, između ostalog, podrazumijeva da one ne trebaju zauzimati stav za ili protiv nekog spornog pitanja te pružati mogućnost da se čuje više različitih mišljenja. Švedski Radio ima kanale P1, P2, P3 i P4 a Švedska Televizija SVT1 i SVT2. Osim ovih radio i televizije postoji i niz drugih **komercijalnih**, **kommersiella**, kanala radio i televizije koje se finansiraju pomoću reklame.

Ombudsmeni javnosti

U Švedskoj takođe postoje i ombudsmeni koji su postavljeni od strane društva i čiji je zadatak da vode računa o tome da se sa ljudima pravedno postupa. Ako smatrate da

je neki organ uprave prekršio propise koje upravljaju radom tog organa, možete se obratiti **Pravnom ombudsmanu, JO**, **Justitieombudsmannen, JO**.

Ako smatrate da je poslodavac prekršio pravilo o ravnopravnom tretiranju muškaraca i žena na poslu, možete slučaj prijaviti **Ombudsmanu za ravnopravnost, JämO**, **Jämställdhetsombudsmannen, JämO**.

Lice koje smatra da je diskriminisano na poslu zbog svoje etničke ili vjerske pripadnosti ili pripadnosti nekom drugom vjerovanju, može slučaj prijaviti **Ombudsmanu protiv etničke diskriminacije**, **DO**, **Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, DO***. Na web stranici DO naći ćete tekstove na više jezika.

1. jula 2003. godine usvojen je novi zakon koji zabranjuje diskriminaciju i u drugim oblastima a ne samo u oblasti radnog života. Ovaj zakon pokriva, na primjer, diskriminaciju kada želite osnovati privatno preduzeće ili kada tražite registraciju kao na primjer mešetar, instruktor vožnje ili medicinska sestra. Nije dozvoljeno da budete izloženi diskriminaciji kod Zavoda za zapošljavanje, Zavoda za socijalno osiguranje ili u zdravstvu, niti od strane sindikata ako ste podnijeli zahtjev za članstvo.

Prema ovom zakonu zabranjenja je i diskriminacija u svakoj komercijalnoj djelatnosti, na primjer prilikom kupovine stana ili kuće, ulaska u restoran ili kupovine nekog osiguranja. Takođe je zabranjeno maltretiranje ili pozivanje na diskriminaciju drugih. DO, HomO i Ombudsman za invalide su nadležni za nadzor u vezi pridržavanja zakona.

Za djecu postoji **Ombudsman za djecu, BO**, **Barnombudsmannen, BO**, a za **funkcionalno onesposobljena lica**, **funktionshindrade***, postoji **Ombudsman za invalide**, **Handikappombudsmannen**. Lica koja smatraju da su diskriminisana zbog svoje seksualne sklonosti imaju posebnog ombudsmana, **Ombudsmana protiv diskriminacije zbog seksualne sklonosti, HomO**, **HomO**. Lice koje smatra da je ne-

diskriminering: kada se prema nekome postupa nepravedno ili uvredljivo zbog njegove etničke ili vjerske pripadnosti ili zbog pripadnosti nekom drugom vjerovanju, zbog njegovog pola, seksualne sklonosti ili funkcionalne onesposobljenosti.

funktionshindrad: lice koje ima neizlječive tjelesne ili duševne povrede, na primjer u pogledu vida, sluha ili pokretnosti.

objektivno ili pogrešno tretirano u štampi, može se obratiti **Ombudsmanu za štampu, PO**, **Pressombudsmannen, PO**.

DOBRO DA SE ZNA:

- Sve stranke koje su zastupljene u Riksdagu imaju svoje web stranice na Internetu, gdje možete uputiti pitanja strankama i iznijeti svoje mišljenje u vezi njihove politike.

Adrese su:
www.centerpartiet.se
www.folkpartiet.se
www.kristdemokrat.se
www.mp.se
www.moderat.se
www.sap.se
www.vansterpartiet.se

- **SverigeDirekt** je početna stranica za traženje informacija na svim web stranicama javnog sektora. Na toj stranici naći ćete i web adrese i druge podatke za kontaktiranje opština, sreskih opština, organa uprave i drugih. www.sverigedirekt.se
- Većina ombudsmena ima svoje web stranice na Internetu. Naći ćete ih na sljedećim adresama:
  Ombudsman za ravnopravnost, JämO: www.jamobud.se
  Ombudsman za djecu: www.bo.se
  Ombudsman protiv etničke diskriminacije, DO: www.do.se

  Ombudsman za invalide: www.handikappombudsmannen.se
  Ombudsman protiv diskriminacije zbog seksualne sklonosti, HomO: www.homo.se
  Ombudsman za štampu: www.po-pon.org
- Pravni ombudsman, JO, nema svoju web stranicu s obzirom da organizaciono pripada Riksdagu. Naći ćete ga na adresi www.riksdagen.se. Kliknite na "Sök" i upišite "JO".
- Vlada i Riksdag imaju svoje web stranice: www.riksdagen.se i www.regeringen.se
- Svi koji uzimaju u najam, pozajmljuju ili posjeduju televizor po zakonu su dužni platiti TV- pretplatu preduzeću Radiotjänst i Kiruna AB. Ne igra nikakvu ulogu koje kanale gledate jer osnovu za pretplatu predstavlja samo posjedovanje samog TV-prijemnika. Ako želite dobiti dodatne informacije u vezi TV pretplate, pogledajte na web stranici www.radiotjanst.se. Tamo ćete naći informacije na 30 različitih jezika.

Ljetne zabave u Švedskoj. Na primjer vrtoglavi let u vazduh ili trening u prirodi.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Ovako mi obično radimo...

Tradicije i popularni običaji u Švedskoj danas

Onaj ko želi upoznati novu zemlju suočava se često sa stvarima koje mu izgledaju čudne, iz razloga što su mu nepoznate. U takve stvari spadaju i tradicije. U ovom poglavlju ćemo opisati nekolicinu običnih švedskih tradicija. Ponekad one potiču iz religije, ponekad iz neke druge narodne kulture. Ovdje možete također čitati i o onome što je specifično švedsko – ako tako nešto uopšte i postoji.

”Švedsko” je nejasan pojam. Svi Šveđani imaju pretke koji su ustvari došli s neke druge strane, prije više hiljada ili više stotina godina, ili prije pedeset, dvadeset ili deset godina – ili i kasnije. Švedska ima devet miliona stanovnika, a svaki peti stanovnik je rođen u nekoj drugoj zemlji ili su mu jedan ili oba roditelja rođena u nekoj drugoj državi. U određenim gradovima i područjima ovaj broj je znatno veći. Neka djeca ili unučad useljenika čak se osjećaju više kao Šveđani nego kao, na primjer, Čileanci ili Turci. Kod drugih je pak obrnuti slučaj, osjećaju se više kao Čileanci ili Turci nego kao Šveđani.

S druge strane ima i mnogih koji se osjećaju kod kuće jednako i u jednoj i u drugoj svojoj zemlji.

Novi doprinos jeziku

Novi stanovnici zemlje doprinose i novim švedskim pojmovima kao na primjer ”Rinkeby švedski”. To je dijalekt koji je nastao u predgrađu Rinkeby u Štokholmu, gdje žive ljudi iz mnogo različitih zemalja. U švedski jezik se, od kad se on govori, unosile riječi i izrazi iz drugih jezika. Ljudi su naučili razne riječi na putovanjima ili našli ih u knjigama ili novinama, ili su ih ovamo donijeli posjetioci ili useljenici. U toku 20. vijeka jezik se takođe mnogo izmjenio zahvaljujući filmu, radio i televiziji, a danas i zahvaljujući Internetu. Švedski jezik je poprimio toliko engleskih riječi i izraza da se ponekad čak govori i o ”švengleskom” jeziku.

Dobar način da se upozna Švedska i Šveđani je da se što prije nauči švedski jezik. Jezik je ključna ulaznica u švedsko društvo, na tržište rada, za učešće u životu i radu škola, udruženja, sporta, jednostavno svega. Kada razumijete i govorite jezik lakše ćete i upoznati nove prijatelje, a i oni vas. Ne morate ga govoriti perfektno!

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Priroda je veoma značajna za mnoge Šveđane. Zahvaljujući opštem pravu na kretanje u prirodi svi se mogu slobodno kretati u prirodi, bez obzira ko je vlasnik zemljišta. Na posijanim oranicama, poput ove sa uljanom repicom, ne može se hodati bilo kako jer bi to moglo biti štetno za buduću žetvu.

Šveđani i priroda

Ako bi pokušali istaknuti nešto specifično švedsko, možemo izabrati, na primjer, **ljubav prema prirodi**, **kärlek till naturen**. Švedska je rijetko naseljena zemlja i postoje velike površine netaknute prirode gdje se može provoditi slobodno vrijeme. Ljudi koji dolaze iz gusto naseljenih dijelova svijeta često se iznenađuju činjenicom da je moguće provesti više sati u šumi a da se ne sretne nijedan čovjek. **Opšte pravo na kretanje u prirodi**, **allemansrätten**, je staro pravilo koje znači da je dozvoljeno slobodno se kretati u prirodi, bez obzira ko je vlasnik zemljišta. Postoje, naravno, i izuzeci: Nije dozvoljeno kretanje unutar određenih vojnih područja, niti na posijanim oranicama ili u neposrednoj blizini privatnih kuća. Ali svi mogu slobodno uživati u šumama, livadama i vodama. Međutim, svako mora imati odgovorni pristup prema prirodi, što znači da nije dozvoljeno čupati biljke, lomiti grane ili zagađivati prirodu. *Više o opštem pravu na kretanje u prirodi u poglavlju Zakon i Pravda*.

Kada Šveđani žive u drugim zemljama često se zažele nekih posebnih stvari. Za mnoge od njih slika Švedske je

crvena drvena kućica kraj jezera, sa švedskom zastavom koja se vihori na jarbolu. Kada očekuju posjetu iz Švedske često mole svoje goste da im donesu neke švedske namirnice kao, na primjer, hrskavi hljeb – knäckebröd, kavijar u tubi ili mariniranu haringu.

Tradicije tokom cijele godine

Švedske **tradicije**, **traditionerna*** često potiču iz hrišćanske vjere, ali ima tu i tragova iz paganskih vremena. Niže vam dajemo sažeti pregled najznačajnijih švedskih tradicija tokom cijele godine.

traditioner: vjerovanja, ideali, način posmatranja, moral, odjeća, priče, i drugo što se prenosi od generacije do generacije.

ZIMA

Nova godina, **nyåret**, najčešće se slavi praznično uz slavlje i vatromet, kao i u mnogim drugim zemljama. Ali u Švedskoj Nova godina se može slaviti i više puta, ako neko to želi. Nedelju dana poslije "švedske" Nove godine slavi se Nova godina po pravoslavnom crkvenom običaju. Osim toga Nova godina se posebno slavi i kod Sika, Muslimana, Jevreja i Hindusa. Iranci i Vijetnamci takođe imaju svoje proslave Nove godine. Švedska crkvena godina počinje prve nedelje Adventa krajem novembra ili početkom decembra mjeseca.

Već početkom godine u izlozima pekara se pojavljuje posebna vrsta kolača. To su **semle**, **semlor**. Semla je slatka zemička, čiji je vrh isječen i služi kao poklopac, punjena marcipanom i šlagom. Danas se semle pojavljuju u prodavnicama već početkom godine, ali su ustvari vezane za period uskršnjeg posta koji pada kasnije. **Sedma nedelja prije Uskrsa**, **fastlagssöndagen** pada u februaru – martu. U tom periodu se prodaju i grančice breze sa šarenim perjima, tzv. uskršne grančice. Grančice se stavljaju u vodu u kući, a kada prolistaju daju nam osjećaj proljeća.

PROLJEĆE

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Na Veliki četvrtak male prerušene uskrsne vještice idu od kuće do kuće i žele ukućanima sretan Uskrs. U zamjenu se raduju ako se stave slatkiši u njihove korpice ili kavenike.

Uskrs, **påsken**, hrišćanski je praznik vezan za smrt i uskrsnuće Isusa. Nekoliko sedmica uoči Uskrsa nazivaju se **Velikim postom**, **fastan**. U tom periodu hrišćanske crkve obilježavaju ono što se desilo Isusu u toku njegovih posljednih dana prije raspeća. Po švedskoj tradiciji danas ne postoji pravi post u pogledu hrane. Zadnji četvrtak prije Uskrsa naziva **Veliki četvrtak**, **skärtorsdag**, i tada se u crkvama govori o posljednjoj večeri Isusa sa svojim učenicima. Ova večera predstavlja osnov za pričest u crkvi, kada vjernici u toku mise dijele hljeb i vodu jedni sa drugima.

Vezano za Veliki četvrtak postoji još jedna narodna, nehrišćanska tradicija, a to su **uskrsne vještice**, **påskkärringar**. Može se desiti da ugledate prerušenu djecu koja ide od kuće do kuće, a neko od njih će možda zakucati i na vaša vrata i reći vam ”Glad Påsk!”. U tom slučaju od vas se očekuje da ih ponudite slatkišima ili kolačićima ili da im date koju paru. Djeca su prerušena u uskrsne vještice u dugačkim suknjama i marama na glavi. Po starom narodnom vjerovanju vještice su svake godine na Veliki četvrtak sjedale na svoje metle i letjele na Blåkullu, mističnu goru gdje su se navodno sve vještice sastajale baš na Veliki četvrtak. Upravo zbog toga djeca se prerušavaju u vještice i obilaze kuće.

Sljedeći dan, **Veliki petak**, **långfredagen**, obilježava se u znak sjećanja na smrt Isusa na krstu. U današnje vrijeme poruka Velikog petka ne utiče u tolikoj mjeri na porodični život kao što je bio slučaj prije 30-40 godina. Tada se

smatralo da se tog dana ne treba veseliti. Djeci se Veliki petak često činio jako dugačkim danom. Veliki petak je praznik i većina ljudi ne radi tog dana. Mnoge prodavnice su takođe zatvorene.

Postoji i druga strana Uskrsa koja nije hrišćanska: U subotu, **veče uoči Uskrsa**, **påskafton**, Švođani jedu barena jaja koja se prvo boje u šarene boje, a na švedskoj uskršnjoj trpezi obično se nađu i razne vrste haringe. Na uskrsne grančice se tom prilikom kače obojene ljuske od jaja i drugi ukrasi.

U nedelju, na prvi dan Uskrsa, u crkvama se pjevaju vesele crkvene pjesme u znak sjećanja na uskrsnuće Isusa iz mrtvih. Prvi dan Uskrsa pada na različite datume različitih godina. Ali uvijek pada prve nedelje poslije prvog punog mjeseca nakon **proljetne ravnodnevnice**, **vårdagjämningen***, 20. marta.

vårdagjämning: proljetni dan i noć kada su dan i noć jednako dugački. Proljetna ravnodnevnica pada oko 21. marta a jesenska ravnodnevnica oko 23. septembra.

Zadnji dan u aprilu mjesecu, **sista april**, ili **Valpurgijska noć**, **Valborgsmässoafton**, značajan je dan u Švedskoj. Tada se pozdravlja proljeće. Ljudi se skupljaju kraj velikih vatri, koje se zovu **valpurgijske lomače**, **valborgsmässobål**, ili **majske lomače**, **majbål**. Neko drži govor proljeću a zatim horovi, obično muški, pjevaju proljetne pjesme. Ovaj praznik je najveći praznik muških horova u Švedskoj.

Prvi maj, **Första maj**, dan radničnog pokreta, uvijek je dan praznika. Predstavnici socijaldemokrata i stranke ljevice tog dana uvijek drže političke govore. Ove stranke takođe organizuju i demonstracije.

Voznjesenje, **Kristi himmelsfärdsdag**, uvijek pada u četvrtak. Po švedskom crkvenom kalendaru crkva tada obilježava dan kada je Isus napustio Zemlju i popeo se na nebo. Za mnoge ljude taj dan je blisko vezan za proljeće. Mnogi tog dana ustaju rano i idu u prirodu na ”gökotta”. Riječ ”otta” znači rano jutro. **Uranak**, **gökotta**, je izlet na kome

se ljudi skupljaju da bi po prvi put u godini čuli pticu kukavicu. Naravno, nije sigurno da kukavica slijedi kalendar, tako da je njeno prisustvo na uranku pomalo i nesigurno. Mnoga radna mjesta su zatvorena slijedećeg dana, koji je petak. Obično i djeca ne idu u školu tog dana.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Duhovi, početkom ljeta, popularni je praznik za svadbe. Popularni običaj je da se bacaju zrna riže na mladu i mladoženju.

Duhovi, **pingsten**, par sedmica kasnije veliki je svadbeni praznik. Mnogi parovi biraju baš dan uoči prvog dana Duhova za dan svog vjenčanja. Ovo je također praznik kada se počinje javljati nježno zelenilo ranog ljeta. Hrišćani obilježavaju Duhove u znak sjećanja na dan kada se Isus pojavio pred narodom poslije svog uskrsnuća.

LJETO

6. juni, **6 juni**, je **državni praznik Švedske**, **Sveriges nationaldag**, koji se slavi uz muziku, narodne igre i govore. Po nekim opštinama dijele se i švedske zastave. Na nekim mjestima posebnom dobrodošlicom pozdravljaju se i oni koji su u toku godine stekli švedsko državljanstvo. U Švedskoj postoje posebni dani u toku godine koji se zovu **dani podizanja zastave**, **flaggdagar**, to jest dani kada se podiže švedska zastava na javnim zgradama, autobusima i privatnim kućama. Dani podizanja zastave su, na primjer, prvi dan u novoj godini, prvi dan Uskrsa, rođendan švedskog kralja 30. aprila, Prvi maj, državni praznik 6. juna, kao i imendan kraljice Silvije 8. juna. Privatna lica obično podižu zastavu kada je rođendan nekog od uku-

ćana. Prilikom smrtnog slučaju zastava se spušta na pola koplja.

U ovo vrijeme počinje i **ljetni raspust**, **sommarlov**, za školsku djecu. Posljednjeg školskog dana održava se i **završna školska svečanost**, **skolavslutning**, koja se obilježava na različit način u različitim školama. Obično roditelji prisustvuju svečanosti u nižim razredima. Učenici su tom prilikom lijepo obučeni a učionice su okićene cvijećem. Prilikom završetka osnovne škole u devetom razredu, kao i završetka srednje škole, t.j. "mature", proslava je posebno važna. *Više o proslavi mature u poglavlju Škola i obrazovanje.*

midsommar: obuhvata večer uoči Ivandana, Ivandan i nedelju poslije Ivandana.

Negdje oko 24. juna proslavlja se **sredina ljeta Ivandan**, **midsommar***. Većina Šveđana slavi sredinu ljeta uz veselje i igre oko ivandanjskog jarbola. Ljeto ima poseban značaj u ovoj relativno mračnoj i prohladnoj zemlji. Ivandan je dakle veliki praznik, a ako bi padala kiša na dan uoči Ivandana, svi ljudi koji žele u prirodi proslaviti Ivandan bili bi duboko razočareni. U većini mjesta organizuju se zajedničke proslave Ivandana na trgovima, sportskim igralištima

Ivandanski jarbol je podignut i ples je počeo. Ako kiša ne pada a sunce se možda pojavi, slavlje je uspjelo.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

ili u dvorištima zavičajnih udruženja. Prijepodne svako ko želi izlazi u prirodu da bere cvijeće i lišće za ukrašavanje **ivandanskog jarbola**, **midsommarstången**. Izgled jarbola varira od kraja do kraja. U Dalarna, gdje se održava najčuvenija proslava Ivandana u cijeloj zemlji, često se koristi isti jarbol iz godine u godinu, a jarbol, sa uvelim ukrasima, ostaje tokom cijele godine dok se ponovo ne ukrasi na Ivandan naredne godine. Kada je jarbol ukrašen treba ga uspraviti, a to obično rade nekoliko snažnih muškaraca uz glasno navijanje posmatrača. Poslijepodne počinje ples oko jarbola. Tada se pleše uz tradicionalne švedske pjesme. Kasnije naveče ponekad se organizuju i ples za odrasle.

Po crkvenoj tradiciji Ivandan se proslavljuje u znak sjećanja na Ivana krstitelja, a istovremeno je i imendan Johannesa (Ivana) vezan za ovaj praznik. Moguće je da je ovoj proslavi prethodio i paganski praznik sunca, a osim toga proslava je mogla biti inspirisana i jevrejskim praznikom Sukkot.

Tradicionalna **ivandanska jela**, **midsommarmaten**, su haringa s krompirom, po mogućstvu ovogodišnjim mladim krompirom, a mnogi odrasli uz to piju brännvin, vrstu žestokog pića. Kao desert se obično služe svježe jagode.

U drugoj polovini ljeta mnogi ili sami love ili kupuju rakove a zatim organizuju slavlja na kojima se služe kuvani rakovi, **kräftskivor**. Na takvom tradicionalnom slavlju šareni fenjeri su okačeni iznad stolova a gosti imaju male, smiješne šešire na glavi dok jedu rakove. Rakovi se kuvaju u vodi sa mnogo miroḍija a uz njih se obično služi brännvin.

Druga, vrlo specifična kulinarska tradicija, takođe u drugoj polovini ljeta, je **surströmmingsfesten**. To je prije svega norrlandski običaj. Surströmming je fermentirana baltička haringa koja se prodaje u limenkama. Uz nju se jede kuhani krompir i norrlandski tanak beskvasan hljeb –

Fotografija: Torbjörn Andersson / Pressens Bild

Stotine i stotine svijeća svjetlucaju u novembarskom mraku uoči Svih svetih. Članovi porodice pale svijeće na grobovima u znak sjećanja na svoje preminule rođake i prijatelje.

tunnbröd. Surströmming ima vrlo jak i neprijatni miris koji mnogi teško podnose.

JESEN

Jesen je duga u Švedskoj. Jutra i večeri postaju sve tamnije. Otprilike krajem oktobra, početkom novembra mjeseca slavi se vjerski praznik **Svih svetih**, **Alla helgons dag**, dan kada posebno mislimo na naše preminule rođake i prijatelje. Tradicija novijeg datuma je da se pale svijeće na grobovima, a naveče uoči dana Svih svetih stotine malih svjećica svijetlucaju po grobljima.

Zadnjih nekoliko godina američki običaj **Halloween**, stigao je i do Švedske. Postalo je popularno kod djece i omladine prerušavati se u vještice i kosture i paliti svijeće u izdubljenim tikvama.

Krajem novembra, početkom decembra mjeseca dolazi **Advent**, **advent**. Riječ advent znači dolazak, a u ovom slučaju se dolazak odnosi na rođenje Isusa. Advent se slavi tokom četiri nedelje prije prvog dana Božića. Po kućama i na radnim mjestima ljudi stavljaju električne svijećnjake u prozore. Ovaj običaj predstavlja svijetlu tačku u jesenjem mraku. Pale se takođe svijeće i u kućama, u svijećnjacima sa četiri svijeće. Prve nedelje Adventa pali se prva svijeće, druge nedelje i druga, i tako dalje. Advent je istovremeno i priprema za Božić. Prodavnice priređuju poseban **dan**

božićnog uređenja izloga, julskyltningsdag, početkom perioda, a tog dana mnogi Šveđani izlaze u grad i gledaju lijepo uređene božićne izloge.

Usred perioda Adventa pada **dan svete Lucije**, Luciadagen, 13. decembra, kad nam Lucija donosi svijetlo u mraku. Lucija je bila djevica hrišćanka iz Sirakuze u Italiji koja je ubijena 304. godine kada je car Dioklecijan proganjao hrišćane. Rimokatolička crkva tog dana održava proslavu u čast ove svjetice.

Ali u Švedskoj se sveta Lucija svuda slavi kao donosilac svijetla, prije svega po školama, dječjim vrtićima, staračkim domovima i na radnim mjestima, ali i u nekim crkvama i udruženjima. Provslava se sastoji u tome da se gasi svijetlo u prostoriji kako bi bio potpuni mrak, a zatim se čuje pjesma koja se približava i uskoro se vidi svjetlucanje svijeća, stearinskih ili električnih. Stiže Lucija sa svojom povorkom. Svi su obučeni u dugačke bijele košulje. Sama Lucija ima krunu od svijeća na glavi. Njene **pratilje**, tärnor, drže svijeće u rukama i imaju svjetlucave ukrasne trake u kosi. Ponekad Luciju prate i **"zvjezdani dječaci"**, stjärngossar, dječaci obučeni u bijelo sa šiljatim kapama posutim zlatnim zvijezdicama na glavi. Ponekad se u povorci

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Sveta Lucija osvjetljuje Švedsku. 13. decembra sveta Lucija se slavi kako na veliko tako i na malo. Horska pjesma, bijelo odijelo i kruna od svijeća predstavljaju sastavni dio ove tradicije.

Nekoliko sedmica prije Božića javlja se stres kod mnogih ljudi, zbog kupovine božićnih darova, čišćenja kuće i spremanja božićnih jela. Ali uz Božić je vezana i druga poruka – u crkvi se slavi rođenje Isusa.

Fotografija: Peter Hoelstad / Pressens Bild

Fotografija: Tord Harlin / Pressens Bild

nađu mali kućni duhovi i čovječuljci paprenjaci. Lucijina povorka pjeva lucijine i božične pjesme a ponekad služi i kafu i **lussekatter**, vrstu peciva sa šafranom i suhim grožđem, koja se mijese u to vrijeme.

Božić, **julen**, je najveći praznik godine u Švedskoj, a proslavlja se u znak sjećanja na rođenje Isusa. Pripreme počinju već početkom decembra. Tada je i vrijeme da se misli na poklone za Božić, **božićne darove**, **julklappar**, i da se šalju **božićne čestitke**, **julkort**, prijateljima i poznanicima. 24. decembra je **Badnje veče**, **julafton**, a većina ljudi tada već ima **jelku**, **gran**, pravu ili plastičnu, u kući. Jelka je okićena sjajnim staklenim kuglicama, zastavicama, Djeda Mrazovima kao i drugim ukrasima, a na granama jelke su okačene i svjećice. Danas su svjećice uglavnom električne. Kuće se takođe kite božićnim ukrasima. Na mnogim božićnim zabavama pleše se oko jelke i pjevaju razne tradicionalne božične pjesme. Najpopularnija pjesma zvuči ovako:

Božić je opet tu, Božić je opet tu, a trajat će sve do Uskrsa!

Al' to istina nije, istina nije, jer između dolazi post!

Na Badnje veče se dijele i božićni darovi. Tradicionalna švedska **božićna hrana**, julmaten, se sastoji od na primjer: šunke, svinjskih rebara, pihtija od svinjskog mesa, raznih vrsta marinirane haringe, lutfiska – sušene ribe pripremljene poslije omekšavanja u cijeđi – sa sosom, sutlijaša. Prije, kad su ljudi radili teške fizičke poslove po šumama, ova hrana se računala kao zdrava hrana. Danas nam nije potrebna tolika energija i mnogi su znatno smanjili količinu hrane za vrijeme Božićnih praznika.

Po tradiciji, rođenje Isusa se slavi rano ujutro na dan Božića a tad se i u crkvama održava misa koja se zove **božićna jutarnja misa**, julotta. U stara vremena se na božićnu jutarnju misu išlo sankama zapregnutim za konje, koji su bili okićeni zvončićima. Danas mnogi ljudi koji idu u crkvu, rađe idu na **ponoćnu misu**, midnattsmässan, u noć između Badnje večeri i Božića.

Mnogi samci osjećaju se posebno usamljenim za vrijeme Božića, dok porodični ljudi slave Božić sa svojim porodicama i rodbinom. Zato crkve i udruženja organizuju **alternativni Božić**, alternativ jul, na koji su svi dobro došli.

Božić je hrišćanski praznik, ali već dok hrišćanstvo još nije ni stiglo do Švedske održavala se velika **zabava plodnosti**, fruktbarhetsfest*, krajem jeseni. Zimi se održavao obred "midvinterblot"*, kada su ljudi bogovima žrtvovali životinje a zatim priređivali gozbu na kojoj su služili žrtvovano meso.

Sedmicu dana poslije Božića dolazi Nova godina, a onda Jovo na novo! Božić, međutim, još nije sasvim završen. Jer poslije uobičajene proslave Nove godine u januaru, samo je par dana do **Bogojavljenja**, Trettondedag jul, – ili Trinaestog dana Božića. Kao što i samo ime nagovještava,

fruktbarhetsfest: U mnogim kulturama ljudi su izvodili obrede i priređivali gozbe kako bi podstakli bogove da daruju plodnost ljudima, životinjama i biljkama. Nordijska gozba plodnosti je bila jedna od takvih obreda.

midvinterblot: Vjerski obred prinošenja žrtve je predstavljao značajan dio u praistorijskom nordijskom klanjanju bogovima. Obred se sastojao u tome da su ljudi žrtvovali predmete, životinje a ponekad čak i ljude. Poslije samog obreda priređivali su gozbu sa jelima pripremljenim od mesa žrtvovanih životinja.

trinaest dana je prošlo od Božića, a crkva obilježava dolazak tri mudraca u Betlehem, gdje ih je čak sa Istoka svojim sjajem dovela velika zvijezda. Božićni praznici se konačno završavaju 13. januara. Taj dan se naziva **Dvadestim danom Knuta**, **tjugondag Knut**, s obzirom da pada na dvadeseti dan od Badnje večeri, kao i zato što Knut tog dana ima imendan. Radi obilježavanja kraja Božića priređuje se **julgransplundring**, svečanost kada se skidaju ukrasi sa božićne jelke. Tom prilikom se poslednji put pleše oko jelke i pjeva se:

Veselom Božiću došao je kraj, kraj, kraj,
jelka se izbacuje van, van, van,
Al' do godine će nam opet doći
prijatelj stari
jer nam je to obećao.

Zatim se skidaju svjećice i ukrasi sa jelke, a sama jelka, sa koje je već dosta iglica otpalo, izbacuje se vani.

Rođendani i imendani

Rođendani su vrlo značajni u Švedskoj, prije svega za djecu. Imendani se posebno ne slave. U nekim porodicama se dijele imendanski pokloni, dok drugi uopšte ne obraćuju pažnju na imendan. Rođendani su, dakle, daleko važniji. Djeca obično priređuju žurke za svoje drugove i drugarice. Igraju se, jedu tortu, imaju balone i serpentine. Obično dobijaju i po kesicu slatkiša prije nego što krenu kući.

Odrasli prije svega slave svoje parne rođendane kao što su 30, 40, 50 godina, a starije ljudi slave i svoj 75-i, 85-i, 95-i rođendan. 50-i rođendan se proslavljuje posebno svečano uz poklone, veliko slavlje i podignutu zastavu. U nekim krajevima prijatelji se često prerušavaju i dolaze kući kod slavljenika u noć uoči samog rođendana kako bi ga iznenadili.

Tradicije se mijenjaju

Fotografija: Magnus Hallgren / Pressens Bild

Jitterbug na zelenoj travi. U toku ljeta par hiljada ljubitelja plesa iz 20 zemalja se okupi u Domu kulture Herräng u Roslagenu. Najveći kamp za treniranje plesa u svijetu privlači kako stare tako i mlade ljubitelje.

Nijedna tradicija ne ostaje vječito ista. Tokom godina švedske tradicije su se mijenale. Prije 70-80 godina Djeda Mraz nije bio taj koji je donosio božićne darove, već božićni jarac. Jedna proljetna tradicija je danas manje više nestala, a to je "pjevanje maju" krajem aprila, početkom maja mjeseca. Ranije je omladina išla u grupama od kuće do kuće, od imanja do imanja i pjevala "Dobro nam došao Maj", a ponekad su kao zahvalnicu dobijali kolače ili slatkiše.

Neke su tradicije dakle nestale, dok su se neke nove pojavile. Već smo spomenuli Halloween, koji se slavi tek zadnjih nekoliko godina. Zahvaljući muslimanima u Švedskoj mnogi su Šveđani upoznali i ramazan, mjesec posta. Iranska Nova godina se često obilježava u štampi raznim reportažama sa proslava iste.

Novi kulturni impulsi

Na festivalima i raznim skupovima često učestvuju grupe, koje potiču iz nekih drugih kultura, sa svojom muzikom, igrom i literaturom. Kada se ljudi useljavaju u nove zemlje njihove se tradicije često i mijenaju. Na isti način i nova zemlja može poprimiti impulse iz različitih kultura useljenika. Na taj način se stvara višekulturna razmjena.

Nova jela na švedskoj trpezi

Navike u ishrani Šveđana su se prilično izmijenile zadnjih 10-20 godina. S jedne strane sve više ljudi je počelo jesti vegetarijansku hranu, a s druge strane useljenici iz različitih zemalja uveli su mnogo novih jela. Zahvaljujući tome da sve više ljudi iz Švedske putuje u inostranstvo na odmor, prije svega u zemlje Mediterana, Šveđani su otkrili i kulturu kulinarstva drugih zemalja.

Danas u restoranima nije teško naći nešto što odgovara svakom ukusu. U skoro svim većim mjestima postoje barovi gdje se služi pizza ili kebab. Kod kuće Šveđani često jedu jela od tjestenine a kad je slavlje možda grčku salatu sa tzatzikijem.

Tradicionalna švedska jela često sadrže svinjsko meso, posebno božićna jela. Božićna šunka je ustvari dimljeni ili lako usoljeni svinjski but, koji se prvo kuha ili peče a zatim se premaže mješavinom od jaja i senfa i zapeče u pećnici.

Druga božićna jela su kobasice od svinjskog mesa i svinjska rebra, kao i ćufte i jetrena pašteta. Razne vrste mariniranе haringe, crveni kupus, kiseli kupus, cvekla, pire od jabuka kao i sutlijaš, kuhan na mlijeku od okruglog zrna riže, takođe su tradicionalna švedska božićna jela.

Mnoge porodice danas odustaju od pripremanja velike količine hrane kao što su ranije spremali za Božić. Ali šunka i sutlijaš se uvijek nalaze na božićnoj trpezi kod većine porodica. Mnogi restorani služe tradicionalni švedski božićni stol tokom decembra mjeseca.

Husmanskost – jaka hrana

Tradicionalna švedska svakodnevna hrana obično se naziva **husmanskost**. Ova hrana se uglavnom temelji na mesu, ribi i korijenastom povrću. Razna takva jela su na primjer **ćufte**, **köttbullar**, s barenim krompirom i džemom od brusnica, lako usoljeno svinjsko meso, **svinjska kolje-**

Fotografija: Magnus Bergström / Pressens Bild

Danas postoje u većini gradova specijalizovane prodavnice i tezge na pijacama sa namirnicama iz različitih dijelova svjeta. Jela i namirnice koji su se nekada smatrali egzotičnim, sada predstavljaju svakodnevnu hranu mnogih.

nica, **fläsklägg** s pireom od bijele repe, **grašak sa slaninom**, **ärtsoppa med fläsk**, **pržena baltička haringa** **stekt strömming**, s pireom od krompira, **pržena usoljena haringa**, **stekt salt sill**, s kuhanim krompirom i sosom od luka, **kosani odrezak**, **pannbiff**, (od sjeckanog ili mljevenog mesa) s prženim lukom i kuhanim krompirom ili **pyttipanna**, jelo od prženih komadića mesa, krompira i luka uz koje se služi cvekla u turšiji. Husmanskost je jaka hrana. U stara vremena, kada su ljudi uglavnom radili teške fizičke poslove, ova vrsta hrane je bila neophodna.

Ljudi iz drugih zemalja koji dolaze u Švedsku smatraju da je švedski hljeb suviše sladak. Jedna od najobičnijih vrsta hljeba je vekna slatkog hljeba. Danas je raznovrsnost hljeba u prodavnicama veća nego što je bio slučaj prije petnaest – dvadeset godina, i to zahvaljujući tome da je veliki broj ljudi iz različitih zemalja došao ovamo i doneo sa sobom i svoju kulturu ishrane.

Osim što se veliki dio ”doseljene” hrane prodaje u običnim švedskim samoposlugama, postoje i specijalizovane prodavnice hrane iz, na primjer, istočne Azije, južne Evrope

Prije se semla mogla jesti samo par sedmica uoči Uskrsa. Danas nas poslastičarnice počinju mamiti semlama već u januaru mjesecu.

Fotografija: Calle Jismark / Pressens Bild

i sjeverne Afrike. U ovim prodavnicama se prije svega prodaju sirovi proizvodi koji se obično koriste u zemljama sa tih prostora. To su, na primjer, razne vrste riže, graha, brašna i začina. Obično se prodaje i mnogo raznih konzervi. Često takve prodavnice nose nazive kao što je na primjer "Orient-livs", a vlasnici tih prodavnica su ljudi koji su se doselili u Švedsku iz drugih zemalja. U većim gradovima u Švedskoj postoje i prodavnice gdje se može kupiti meso obredno zaklanih ovaca i goveda. Prodavnice sa košer hranom, t.j. tradicionalno jevrejskim namirnicama, postoje već dugi niz godina.

DOBRO DA SE ZNA:

- Semle se obično jedu kao kolači uz kafu ili čaj. Ali u sjevernoj Švedskoj semle se stavljaju u duboki tanjir sa toplim mlijekom. To se zove hetvägg – "vrući zid". Drugi nazivi semle su fastlagsbulle, "zemička Velikog posta", fettisdagsbulle, "zemička Pokladnog utornika" ili prosto tisdagsbulle, "zemička utorka".
- Dani za podizanje zastave navedeni su u švedskim kalendarima. Svako može podići zastavu kad god želi. Zastava se mora skinuti preko noći. Ponekad se u kalendarima mogu naći i preporuke o tome kako se zastava treba upotrebljavati.

...Mi koji već živimo ovdje...

Krivudav put ka zajedništvu

Jolin Boldt

Čestitam! Dobili ste dozvolu boravka i vrata Švedske su vam se otvorila.

Međutim, to ne znači da će vam sve ići lako (a to ste vjerovatno već i shvatili).

Ponekad ćete drhtati od bijesa. Lupati ćete glavom o zid. Pomišljat ćete u koju ste to ludačku zemlju dospjeli. A na kraju ćete možda, kao ja, zavoljeti Švedsku i ljude koji u njoj žive.

Došli ste u zemlju koja je kao prva u svijetu zabranila fizičko zlostavljanje djece. Možda ćete pomisliti: Šta to dokazuje? To dokazuje da je Švedska zemlja koja želi da se nemoćni, kojima je potrebna zaštita, primjećuju i vide. Šveđani se sa poštovanjem odnose čak prema onima koji su najnemoćniji, a to su djeca. (Poštovanje prema nemoćnim može da ode malo i predaleko. Pažljivo slušajte kada ovdašnji ljudi govore o životinjama – govore o njima kao da su im najbliži rod!)

Švedska je takođe bila prva zemlja u Evropi koja je dala pravo glasa na opštinskim izborima useljenicima koji nisu švedski državljani. Znači, ovo nije loša zemlja da se u njoj živi.

Ali moj put ka ljubavi prema Švedskoj ipak nije bio lak. Često se ljutim. Na primjer, ima jako puno službenika birokrata… jedan put sam se čak nosila mišlju da pošaljem račun Zavodu za socijalno osiguranje za termos za kafu koji sam u bijesu bacila u zid, poslije razgovora s njima.

Već 25 godina živim u Švedskoj. Prve godine sam sve radila pogrešno. Ljudi nisu razumijeli šta sam im govorila, iako je moj maternji jezik švedski. Zbog mog "finskog" naglaska mnogi nisu čuli da sam ustvari perfektno govorila švedski.

A pravila sam i greške, mnogo grešaka zbog kojih još uvijek crvenim kada pomislim na njih: Učtivo, na finskošvedski način, rekla sam jednom prilikom na intervju za posao "Ne znam raditi ništo posebno" (posao nisam dobila), nisam dodavala šećer drugima dok smo pili kafu, a kolegama na poslu sam govorila "Uradi ovo!" umjesto "Da li bi eventualno bio u mogućnosti da…".

Zatim je prošlo otprilike pet godina dok me nisu prestale nervirati tipično švedske pojave, za koje sam smatrala da su smiješne.

Vi ćete takođe praviti mnogo grubih ▶

Krivudav put ka zajedništvu

grešaka. Prelazit ćete hiljade nevidljivih granica, a zatim ćete se iznenaditi kada vaši poznanici i kolege naprave kiselo lice. Mnogo godina kasnije ćete shvatiti da mukla tišina oko stola kada ste pili kafu ustvari je bila prouzrokovana time što ste vi rekli nešto što je strogo zabranjeno izgovarati.

> *" Tek poslije deset godina počela sam shvatati kako se ovdje druži."*

A s obzirom da u ovoj zemlji niko vas neće prekoriti, biće vam potrebno dugo vremena dok sami ne shvatite šta je ispravno a šta nije.

Tek poslije deset godina počela sam shvatati kako se ovdje druži.

Danas poslije 25 godina, osjećam da dosta dobro razumijem šta je to švedsko. Razumijem prećutna pravila toliko dobro da ih čak mogu i kršiti. Jer sad znam njihovu suštinu: Ništa ne govori od srca, ni u kom slučaju nemoj protivrječiti nekome – čak ni u javnoj raspravi – i nemoj nikada na neki način pokazati da si bolji od drugih.

Pred vama je, dakle, težak posao. Ali ne brinite – veći dio svega toga je i prilično zabavan.

Neka vam bude neka vrste igre da posmatrate "švedski način" na koji se stvari rade. Mnoge stvari će vas iznenaditi, čak i rastužiti. Ali većina ljudi ovdje ima jednu dobru osobinu: iskreno žele da stvari dobro funkcionišu. Skoro svi su ljubazni i žele vam pomoći. Samo da ne tražite nešto što je protiv pravila – jer u tom slučaju ćete lupiti glavom o zid.

Često mi se javljaju bijesni ljudi koji kažu da su izloženi diskriminaciji. Ponekad je to stvarno tako – diskriminacija ljudi iz drugih zemalja stvarno postoji ovdje, nije čak ni tako rijetka pojava.

Ali, isto toliko često riječ je o pravilima. A u tom pogledu većina Šveđana je nepokoljebljiva: Ako pravila kažu da treba uraditi nešto na određeni način, onda je to tako. Nema nikakvog smisla raspravljati o tome, samo ćete sami sebi navući neprilike. A to nije diskriminacija – potpuno isto važi i za rođene Šveđane.

Ima stvari koje se jednostavno moraju podnositi kada se ovdje živi. Ali, ne dajte se! Posmatrajte Švedsku ljubaznim pogledom! Iako je ponekad teško shvatiti neke stvari, ovo je ipak predivna zemlja da se u njoj živi. Dajte šansu zemlji, ona to zapravo i zaslužuje!

Jolin Boldt je slobodna novinarka i diskutant po pitanjima integracije.

Švedska je podijeljena na 290 opština. Neke opštine su veće, neke manje, ali sve su nadležne za niz pitanja koja su značajna za stanovnike opštine.
Pri kraju ovog poglavlja naći ćete više karata.

Opština

donosi odluke i pruža usluge u vašem neposrednom okruženju

Opština i sreska opština su riječi koje ćete čuti mnogo puta u Švedskoj. Šta je to opština i šta ona radi? Ko upravlja opštinom i na koji način možemo uticati na njene odluke? Šta je to sreska opština i koji su njeni zadaci? U ovom poglavlju pokušat ćemo odgovoriti na ova pitanja.

Bilo da živite u gradu ili na selu, živite u dijelu neke opštine. Švedska je podijeljena na 290 opština koja svaka ima svoj izvršni odbor i svoju poresku stopu. Veličina opština dosta varira. Neke opštine su vrlo velike, kao na primjer opština Štokholm, dok druge opštine broje samo par hiljada stanovnika. Neke od najvećih opština često same sebe zovu "gradovima" umjesto opštinama, kao na primjer **grad Štokholm**, **Stockholms stad**.

U Švedskoj opštine su veoma značajne. Nadležne su za mnoga pitanja o kojima se u drugim zemljama brinu državni organi uprave ili privatna preduzeća. Iz tog razloga vi kao stanovnik opštine često ćete kontaktirati sa raznim odjeljenjima opštine.

Postoji par važnih pravila za djelatnost opština. Jedno pravilo je da opštine ne mogu naplaćivati svoje usluge u većem iznosu od stvarne cijene usluga. Drugo važno pravilo je da svi koji žive na teritoriji iste opštine moraju se tretirati jednako ako su okolnosti jednake. Roditelji koji na primjer imaju djecu u dječjim vrtićima trebaju plaćati vrtić po istoj **tarifi**, **taxa***, bez obzira koji su dječji vrtić izabrali na teritoriji opštine. Tarifa mora biti ista, iako možda postoji razlika u troškovima rada dječjih vrtića u raznim mjestima u opštini.

taxa: cjenovnik

servicehus: dom u kome stariji ljudi stanuju u zasebnim stanovima, ali gdje postoji mogućnost za dobijanje dodatne pomoći.

hemtjänst: pomoć u vezi čišćenja, kuhanja i drugih stvari, koja se pruža starijim osobama ili licima koja se, na primjer, teško kreću.

renhållning: staranje o smeću.

Radni zadaci opština

Zakon o opštinama je zakon koji određuje šta opštine mogu da rade i šta su obavezne da rade. Između ostalog moraju se brinuti i o tome da u opštini postoje škole, dječji vrtići i biblioteke, da introdukcija izbjeglica dobro funkcioniše, da postoje **stambeno-uslužni domovi**, **servicehus***, i **kućna njega**, **hemtjänst***, za starije i druga lica kojima je to potrebno, kao i da postoje vatrogasna četa i **gradska čistoća** **renhållning***. Zakon takođe nalaže opštinama odgovornost za planiranje ulica, stanova, vodovoda i električne energije. **Potpora za izdržavanje**, **försörjningsstödet**,

raniji naziv socijalna pomoć, takođe spada nadležnost opština. *Više o tome naći ćete u poglavlju o Novcu*.

Neke opštine takođe uzimaju na sebe i druge zadatke, na primjer iz oblasti odmora i reakreacije kao i kulture. Ali ovo varira od opštine do opštine. U nekim opštinama se mogu naći omladinski domovi, bazeni, sportske dvorane, muzeji i pozorišta, dok u drugim opštinama toga nema. određene opštine imaju čak i svoja stambena i energetska preduzeća.

Prihod opština

Da bi bili u mogućnosti pružati sve ove usluge, opštinama su potrebna novčana sredstva. Novac se sliva sa tri strane: od poreza, državnih dotacija i doprinosa.

Opštinski porez, **kommunalskatt**, plaćaju svi stanovnici opštine koji imaju prihod. Ca. 30 kruna od svake zarađene stotine uplaćuje se na ime opštinskog poreza. Visina poreza varira od opštine do opštine. 2003. godine porez se kretao od 28:90 u "najjeftinijoj" opštini do 33:30 u "najskupljoj".

Državne dotacije, **statsbidrag**, novčana su sredstva koja opštine dobijaju od države. Opštinama sa niskim prihodima a visokim troškovima mogu se dodijeliti veće dotacije nego opštinama koje su boljeg materijalnog stanja.

Fotografija: Jonas Lemberg / Pressens Bild

Opštini su potrebna poreska sredstva kako bi mogla pružati usluge svojim stanovnicima. Iz poreske prijave se vidi koliko poreza svaki pojedinac treba platiti.

Doprinosi **avgifterna**, su novčana sredstva koja uplaćujete opštini na ime, na primjer, odnošenje smeća ili za mjesto u dječjem vrtiću. Doprinosi su često **subvencionisani**, **subventionerade**, to jest nešto niži od stvarne cijene usluga, a to iz razloga da bi i onaj koji nema mnogo para mogao koristiti usluge opštine.

Politička uprava

Opštinom upravljaju političari iz različitih stranaka, koji su članovi grupe pod nazivom **skupština opštine**, **kommunfullmäktige**. Skupština opštine zasjeda otprilike jedan put mjesečno. Sjednice su otvorene za sve zainteresovane, pa možete prisustvovati sjednici ako to želite. Slušatelji, međutim, nemaju pravo učestvovati u raspravi. Ponekad se sjednice skupštine prenose i preko stanica lokalnog radio ili lokalne televizije.

Veće opštine obično imaju i nekoliko **opštinskih savjetnika**, **kommunalråd**, zaposlenih u opštini. Ostali opštinski političari se bave politikom u svoje slobodno vrijeme.

Između sjednica skupštine manja grupa, zvana **izvršno vijeće opštine**, **kommunstyrelsen**, ima političku odgovornost u opštini. Skupština opštine se podudara sa Riksdagom na opštinskom nivou, a izvršno vijeće opštine sa vladom.

Glasanjem na **opštinskim izborima**, **kommunalvalet**, stanovnici opštine odlučuju koji će političare biti izabrani za skupštinu opštine. Opštinski izbori se održavaju svake četvrte godine, istovremeno sa izborima za Riksdag i sresku opštinu. Državljani država članica Evropske Unije kao i državljani Islanda i Norveške koji žive i Švedskoj, imaju pravo glasati na švedskim opštinskim izborima i izborima za sresku opštinu. Ako ste iz neke zemlje koja nije članica Evropske Unije, imate pravo glasati na opštinskim izborima i izborima za sresku opštinu pod uslovom da imate dozvolu boravka i da živite u Švedskoj već tri godine.

Fotografija: Lennart Isaksson / Pressens Bild

Važno je iskoristiti svoje pravo glasa. Dobrovoljni izborni radnici iz različitih stranaka stoje kraj puta do glasačkog mjesta i nude svoje glasačke listiće.

Par sedmica prije izbora svi koji imaju pravo glasa dobijaju poštom **biračku kartu**, **röstkort**. Biračka karta je dokaz da imate pravo da glasate i sadrži također podatak o tome gdje i kada se izbori održavaju.

Opštinski izbori

S obzirom da opštine u Švedskoj imaju niz radnih zadataka, opštinski izbori su vrlo značajni izbori. Svojim glasom na opštinskim izborima utičete kako na visinu stope opštinskog poreza tako i na vrstu usluga koje opština pruža svojim stanovnicima.

U novinama i informativnim listovima možete prije izbora čitati šta različiti političari žele sprovesti u vašoj opštini. Možete se i sastati sa političarima na političkim skupovima ili u kancelarijama njihovih stranaka. Ako ste član nekog udruženja možete također predložiti upravnom odboru

udruženja da se organizuje poseban sastanak povodom izbora. Na takav sastanak se mogu pozvati i neki političari, a ako je potrebno može se angažovati i tumač.

Pored skupštine opštine, opštinski političari su takođe organizovani i po drugim, manjim grupama koje takođe zasjedaju. Obično jedna takva grupa zadužena je za škole i dječje vrtiće, druga za planiranje novih stambenih i drugih zgrada i ulica, treća za pitanja starijih osoba i **funkcionalno onesposobljenih lica**, **funktionshindrade**, i tako dalje. Ove grupe se nazivaju **savjetima**, **nämnder**, ili **upravama**, **styrelser**, na primjer "opštinski savjet za građevinske poslove " i "opštinska školska uprava". U većim opštinama postoje **mjesne zajednice**, **kommundelsnämnder**, ili **stadsdelsnämnder**, koje izvršavaju opštinske zadatke na teritoriji određenog dijela grada ili izvjesnog dijela opštine.

kollektivtrafik: saobraćaj zajedno sa drugim ljudima, na primjer autobusom, podzemnom željeznicom ili vozom.

Sreske opštine

Sreske opštine su nadležne za pitanja koja su suviše krupna ili suviše skupa za pojedinu opštinu. Obično sreske opštine pokrivaju ista geografska područja kao i srezovi – *vidi poglavlje o Demokratiji*. Razlika je u tome što srezovima upravljaju sreske uprave, koje su državni organi uprave, dok političari koji se biraju na opštim izborima upravljaju sreskim opštinama.

Najvažniji zadatak sreskih opština je **zdravstvo**, **hälso- och sjukvården**. Sreske opštine su nadležne za većinu bolnica i domova zdravlja. One su takođe nadležne za liječenje zuba djece i omladine, određena obrazovanja i za dio **kolektivnog saobraćaja**, **kollektivtrafik***. Sreske opštine su obično nadležne za autobuski saobraćaj van gradova, dok su opštine nadležne za autobuski saobraćaj u gradovima.

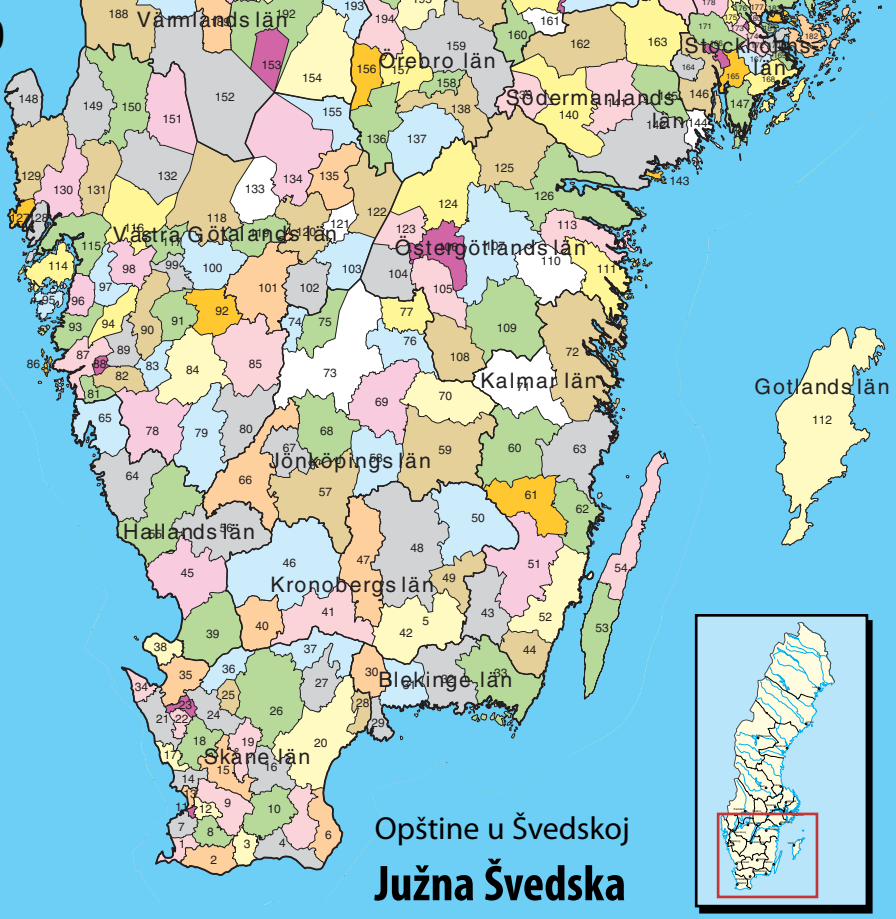

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Njegovati bolesnike je i suviše skupo da bi opština sama mogla izgraditi takvu vrstu djelatnosti. Umjesto opština, sreske opštine izvršavaju ovaj zadatak, s obzirom da pokrivaju veća geografska područja.

DOBRO DA SE ZNA:

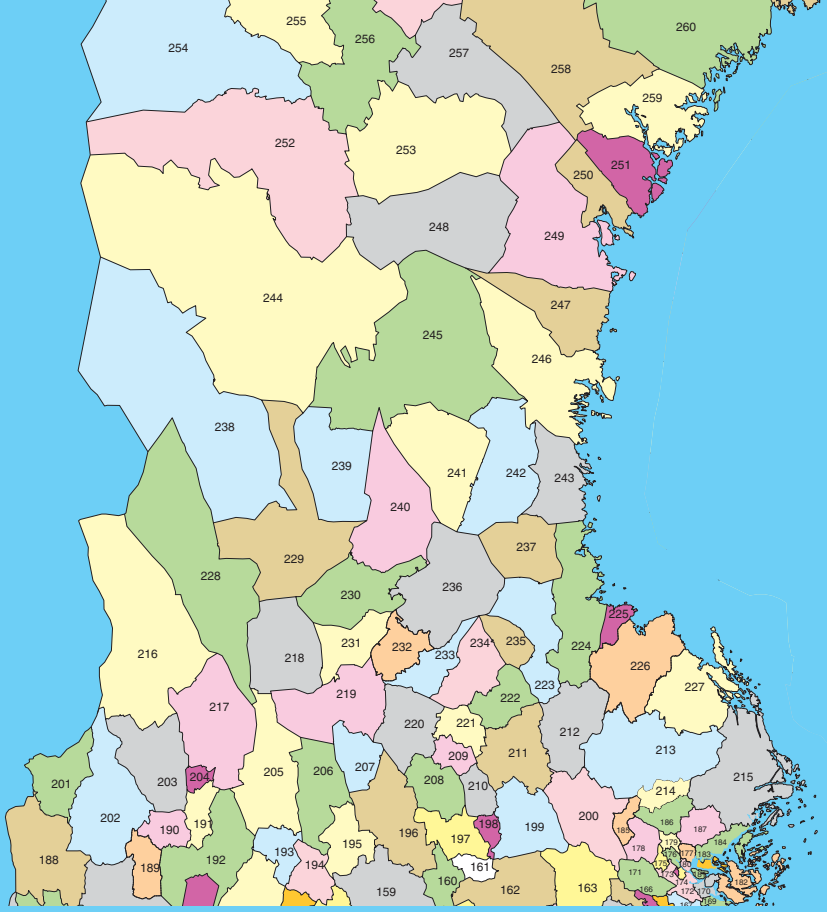
- Na Zelenim stranicama telefonskog imenika naći ćete sve potrebne informacije o vašoj opštini. Mnoge opštine imaju i svoje urede za davanje informacija koji upućuju stanovnike na pravo mjesto radi postavljanja pitanja. Ponekad ovakvi uredi nazivaju "medborgarkontor" – "uredi za informisanje građana".
- U slučaju da želite razgovarati sa službenim licem u opštini, trebate unaprijed zakazati sastanak. Tom prilikom trebate takođe reći da li vam je za razgovor potrebna pomoć tumača.
- Ako posjedujete dozvolu boravka i ako živite u Švedskoj više od tri godine, imate pravo glasati kako na opštinskim izborima tako i na izborima za sresku opštinu. Dobit ćete biračku kartu poštom prije izbora. U slučaju da ne dobijete biračku kartu poštom, trebate kontaktirati sresku upravu ili Izbornu komisiju - Valmyndigheten, na www.val.se, da bi vidjeli u čemu je stvar.
- Većina opština danas ima svoje web stranice na Internetu. Vašu opštinu naći ćete na adresi www.imeopštine.se. U slučaju da ima slovo å, ä ili ö u imenu opštine, ta slova treba zamijeniti slovima a, i, o, kao na primjer www.malmo.se ili www.boras.se za opštine Malmö i Borås.

Opštine u Švedskoj

Južna Švedska

1 Vellinge
2 Trelleborg
3 Skurup
4 Ystad
5 Tomelilla
6 Simrishamn
7 Malmö
8 Svedala
9 Lund
10 Sjöbo
11 Staffanstorp
12 Burlöv
13 Lomma
14 Kävlinge
15 Eslöv
16 Hörby
17 Landskrona
18 Svalöv
19 Höör
20 Kristianstad
21 Helsingborg
22 Bjuv
23 Åstorp
24 Klippan
25 Perstorp
26 Hässleholm
27 Östra Göinge
28 Bromölla
29 Sölvesborg
30 Olofström
31 Karlshamn
32 Ronneby
33 Karlskrona
34 Höganäs
35 Ängelholm
36 Örkelljunga
37 Osby
38 Båstad
39 Laholm
40 Markaryd
41 Älmhult
42 Tingsryd
43 Emmaboda
44 Torsås
45 Halmstad
46 Ljungby
47 Alvesta
48 Växjö
49 Lessebo
50 Uppvidinge
51 Nybro
52 Kalmar
53 Mörbylånga
54 Borgholm
55 Falkenberg
56 Hylte
57 Värnamo
58 Sävsjö
59 Vetlanda
60 Hultsfred
61 Högsby
62 Mönsterås
63 Oskarshamn
64 Varberg
65 Kungsbacka
66 Gislaved
67 Gnosjö
68 Vaggeryd
69 Nässjö
70 Eksjö
71 Vimmerby
72 Västervik
73 Jönköping
74 Mullsjö
75 Habo
76 Aneby
77 Tranås
78 Mark
79 Svenljunga
80 Tranemo
81 Mölndal
82 Härryda
83 Bollebygd
84 Borås
85 Ulricehamn
86 Öckerö
87 Göteborg
88 Partille
89 Lerum
90 Alingsås
91 Vårgårda
92 Herrljunga
93 Kungälv
94 Ale
95 Tjörn
96 Stenungsund
97 Lilla Edet
98 Trollhättan
99 Essunga
100 Vara
101 Falköping
102 Tidaholm
103 Hjo
104 Ödeshög
105 Boxholm
106 Mjölby
107 Linköping
108 Ydre
109 Kinda
110 Åtvidaberg
111 Valdemarsvik
112 Gotland
113 Söderköping
114 Orust
115 Uddevalla
116 Vänersborg
117 Grästorp
118 Lidköping
119 Skara
120 Skövde
121 Tibro
122 Karlsborg
123 Vadstena
124 Motala
125 Finspång
126 Norrköping
127 Sotenäs
128 Lysekil
129 Tanum
130 Munkedal
131 Färgelanda
132 Mellerud
133 Götene
134 Mariestad
135 Töreboda
136 Laxå
137 Askersund
138 Hallsberg
139 Vingåker
140 Katrineholm
141 Flen
142 Nyköping
143 Oxelösund
144 Trosa
145 Gnesta
146 Södertälje
147 Nynäshamn
148 Strömstad
149 Dals-Ed
150 Bengtsfors
151 Åmål
152 Säffle
153 Hammarö
154 Kristinehamn
155 Gullspång
156 Degerfors
157 Lekeberg
158 Kumla
159 Örebro
160 Arboga
161 Kungsör
162 Eskilstuna
163 Strängnäs

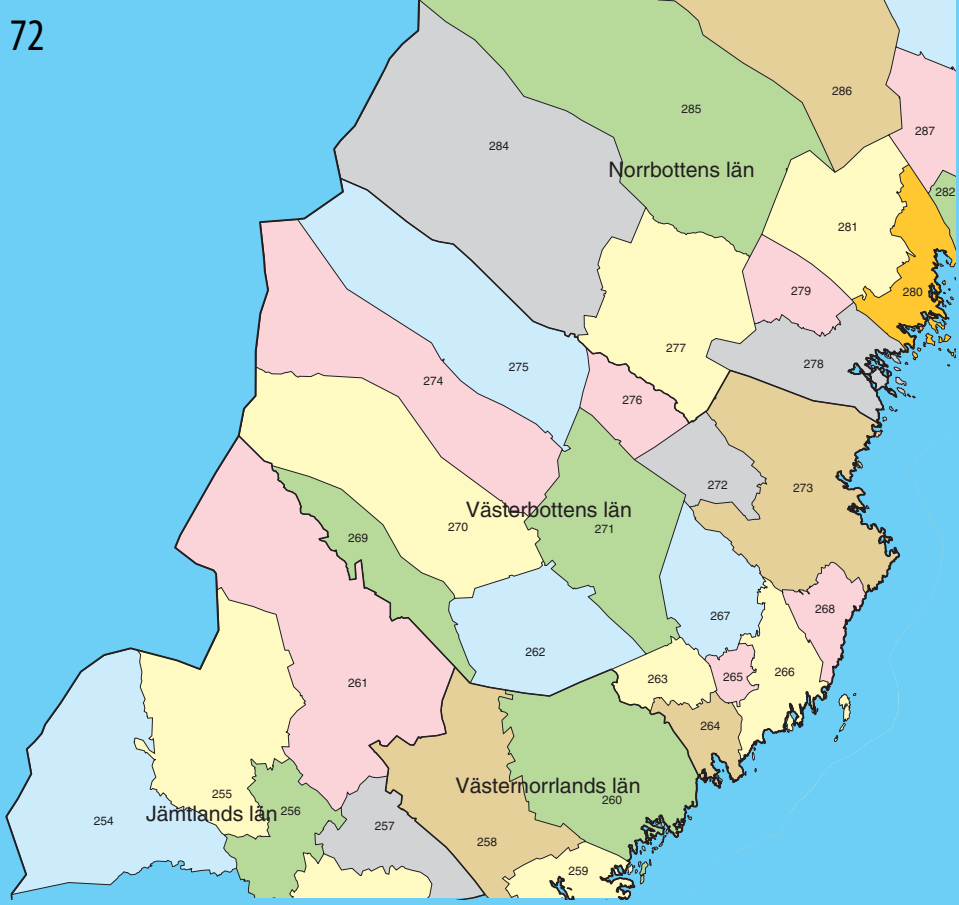

Opštine u Švedskoj

Srednja Švedska

188 Årjäng
189 Grums
190 Kil
191 Forshaga
192 Karlstad
193 Storfors
194 Karlskoga
195 Nora
196 Lindesberg
197 Köping
198 Hallstahammar
199 Västerås
200 Enköping
201 Eda
202 Arvika
203 Sunne
204 Munkfors
205 Filipstad
206 Hällefors
207 Ljusnarsberg
208 Skinnskatteberg
209 Fagersta
210 Surahammar
211 Sala
212 Heby
213 Uppsala
214 Knivsta
215 Norrtälje
216 Torsby
217 Hagfors
218 Vansbro
219 Ludvika
220 Smedjebacken
221 Norberg
222 Avesta
223 Sandviken
224 Gävle
225 Älvkarleby
226 Tierp
227 Östhammar
228 Malung
229 Mora
230 Leksand
231 Gagnef
232 Borlänge
233 Säter
234 Hedemora
235 Hofors
236 Falun
237 Ockelbo
238 Älvdalen
239 Orsa
240 Rättvik
241 Ovanåker
242 Bollnäs
243 Söderhamn
244 Härjedalen
245 Ljusdal
246 Hudiksvall
247 Nordanstig
248 Ånge
249 Sundsvall
250 Timrå
251 Härnösand
252 Berg
253 Bräcke

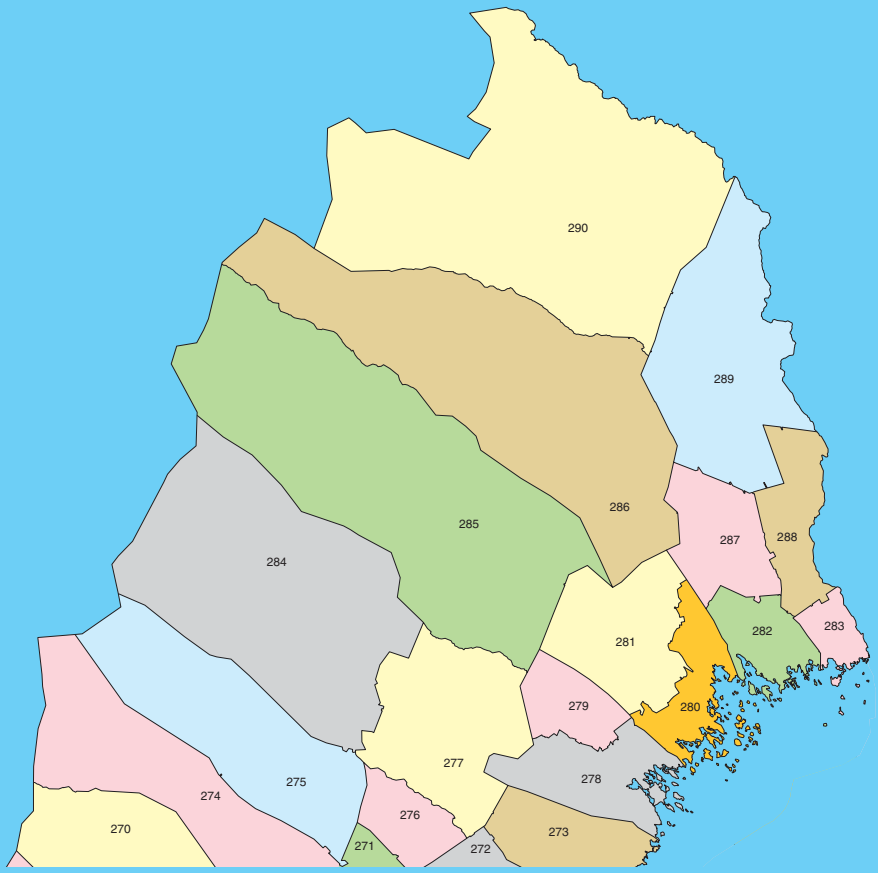

254 Åre
255 Kroko
256 Östersund
257 Ragunda
258 Sollefteå
259 Kramfors
260 Örnsköldsvik
261 Strömsund
262 Åsele
263 Bjurholm
264 Nordmaling
265 Vännäs
266 Umeå
267 Vindeln
268 Robertsfors
269 Dorotea
270 Vilhelmina
271 Lycksele
272 Norsjö
273 Skellefteå
274 Storuman
275 Sorsele
276 Malå
277 Arvidsjaur
278 Piteå
279 Älvsbyn
280 Luleå
281 Boden
282 Kalix
283 Haparanda
284 Arjeplog
285 Jokkmokk
286 Gällivare
287 Överkalix

Opštine u Švedskoj

Sjeverna Švedska

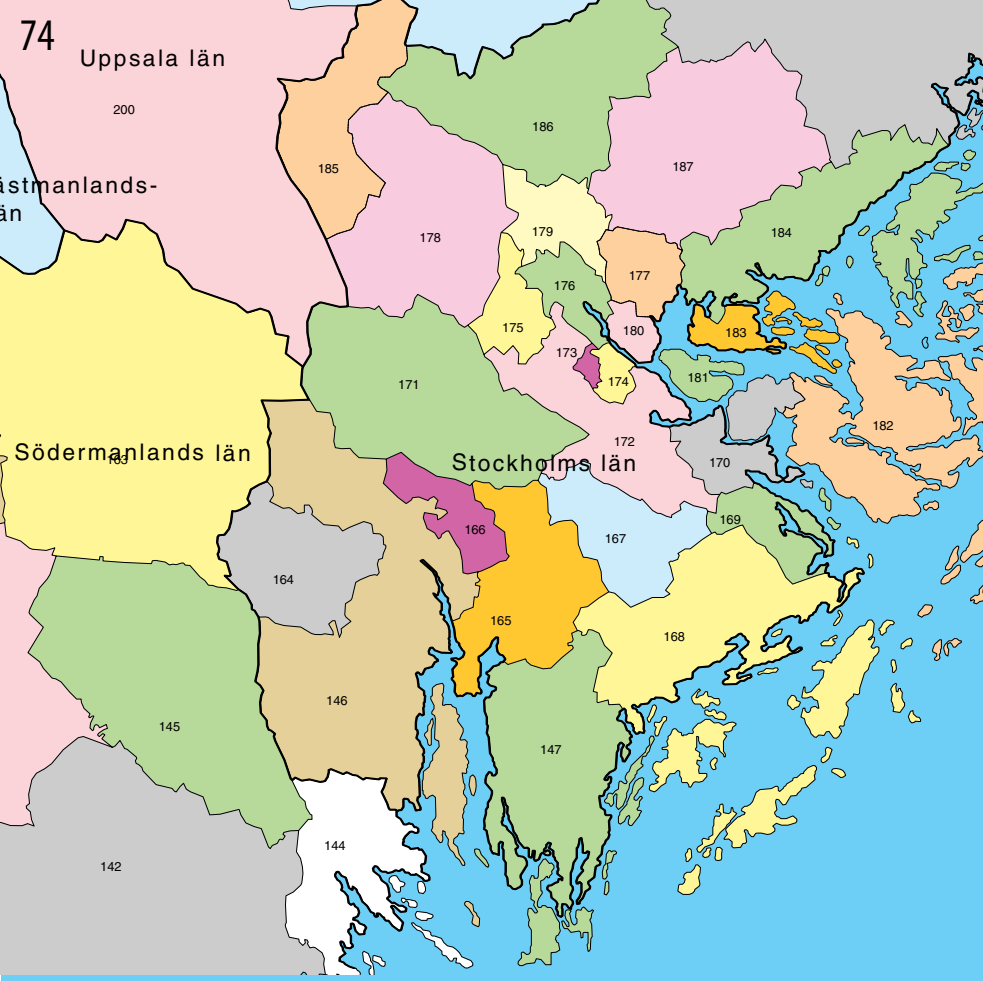

270 Vilhelmina
271 Lycksele
272 Norsjö
273 Skellefteå
274 Storuman
275 Sorsele
276 Malå
277 Arvidsjaur
278 Piteå
279 Älvsbyn
280 Luleå
281 Boden
282 Kalix
283 Haparanda
284 Arjeplog
285 Jokkmokk
286 Gällivare
287 Överkalix
288 Övertorneå
289 Pajala
290 Kiruna

Opštine u Švedskoj

Najsjeverniji dio Švedske

164 Nykvarn
165 Botkyrka
166 Salem
167 Huddinge
168 Haninge
169 Tyresö
170 Nacka
171 Ekerö
172 Stockholm
173 Sundbyberg
174 Solna
175 Järfälla
176 Sollentuna
177 Täby
178 Upplands-Bro
179 Upplands-Väsby
180 Danderyd
181 Lidingö
182 Värmdö
183 Vaxholm
184 Österåker
185 Håbo
186 Sigtuna
187 Vallentuna

Opštine u Švedskoj

Srez Štokholma

Fotografija: Staffan Gustavsson / REDAKTA

Useljenje u novi stan. Potrebno je dosta vremena i razmišljanja da bi se stvorilo novo domaćinstvo.

Prvo vrijeme u Švedskoj

Novi početak u novoj zemlji

Onaj koji je upravo dobio dozvolu boravka, ima o mnogo toga da razmišlja. Matični broj, lična karta i izvod iz matične evidencije – to je samo nekoliko primjera neophodnih dokumenata bez kojih se ne može u Švedskoj. Vrijeme introdukcije je takođe od velike koristi. Više o tome na kraju ovog poglavlja.

Tri krune, koje blistaju na vrhu gradske vijećnice u Štokholmu, predstavljaju nacionalni simbol Švedske od davnih 1330-tih godina.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Kada ste već dobili dozvolu boravka, sljedeći korak koji vas vodi u švedsko društvo jeste da budete **upisani u matičnu evidenciju**, **folkbokförd**. Nakon toga ćete dobiti **matični broj**, **personnummer**, koji samo vi imate. Matični broj se sastoji od deset brojeva koji označavaju godinu, mjesec i dan vašeg rođenja a zatim slijede još četiri broja. Četiri zadnja broja su zato da biste se razlikovali od drugih lica koja su rođena istog dana. Dobro bi bilo da naučite svoj matični broj napamet, s obzirom da će vas organi uprave, banke i razne organi-zacije često pitati za matični broj.

ID-kort: lična isprava sa fotografijom koja dokazuje identitet osobe (to jest ko je ta osoba).

Da bi se mogli upisati u matičnu evidenciju, morate sa sobom ponijeti pasoš i dozvolu boravka kada pođete u Poresku upravu ili Poreski ured (vidi Roze stranice telefonskog imenika). Nakon par sedmica dobit ćete poštom papir sa svojim matičnim brojem.

Izvod iz matične evidencije i lična isprava (ID)

Izvod iz matične evidencije, **personbevis**, još je jedan od važnih dokumenata, potvrda koja vam je potrebna da bi mogli dobiti, na primjer, **ličnu kartu**, **ID-kort***, produžetak dozvole boravka ili pasoš. Izvod iz matične evidencije ćete izvaditi kod Poreskog ureda tako što ćete lično otići kod njih ili se javiti telefonom. Uvijek morate navesti u koju svrhu vam je potreban izvod iz matične evidencije, s

obzirom da izvodi iz matične evidencije izgledaju različito zavisno od svrhe.

Ličnu kartu ćete izvaditi na pošti ili u banci. Ona košta ca. 300 kruna. Sa sobom morate ponijeti papir sa svojim matičnim brojem kao i fotografiju i izvod iz matične evidencije za ličnu kartu – ID. Morate takođe povesti sa sobom nekog prijatelja ili rođaka koji već ima ličnu kartu i koji može potvrditi da ste vi stvarno lice iz priložene dokumentacije.

Sljedeći korak je zatim da se prijavite **Zavodu za socijalno osiguranje**, **Försäkringskassan**. Morate biti upisani u Zavod za socijalno osiguranje da bi mogli dobiti, na primjer, naknadu za vrijeme bolovanja ako se razbolite ili roditeljsku hranarinu ako dobijete dijete. *Više o tome u poglavlju o Novcu*.

flykting-samordnare: lice zaposleno u opštini radi pružanja pomoći izbjeglicama koje žive na teritoriji opštine.

Kredit za opremanje stana

Vi koji ste izbjeglica ili član uže porodice izbjeglice, možete u određenim slučajevima dobiti kredit za nabavku onoga što vam je potrebno za opremanje stana. Takav kredit se naziva **kreditom za opremanje stana**, **hemutrustningslån**. Visina kredita zavisi od broja članova vaše porodice, od toga kako je opremljen vaš stan i koliko novca imate lično. Centrala Studiestödsnämnden – CSN, t.j. Centralni savjet za dodjelu studentskih kredita, nadležan je za kredite za opremanje stana. Možete zamoliti svog **koordinatora za izbjeglice**, **flyktingsamordnare***, da vam nabavi informacije od CSNa. Informacije su štampane na više jezika.

Nastava jezika

Sve opštine obezbjeđuju nastavu švedskog jezika za novopristigla lica koja su napunila 16 godina. Nastava švedskog jezika se često naziva nastavom švedskog jezika za useljenike, SFI. U nekim opštinama škola za obrazovanje odraslih u organizaciji opštine, Komvux, nadležna je za

nastavu švedskog jezika, dok su u drugim gradovima druge organizacije ili preduzeća nadležna za takvu vrstu nastave.

Za djecu i mlade postoje ponekad u školama i dječjim vrtićima posebne pripremne grupe. U pripremnim grupama u školi uči se kako švedski jezik tako i najvažniji školski predmeti. Kada djeca nauče onoliko koliko im je potrebno da bi mogli pratiti redovnu nastavu, prebacuju se u redovne razrede.

Djeca i mladi koji u kući govore neki drugi jezik a ne švedski, mogu u školi dobijati nastavu tog jezika, koji se naziva **maternjim jezikom**, **modersmål**. Mogu takođe dobiti i **pomoć u nastavi**, **studiehandledning*** na svom maternjem jeziku. Opštine su obavezne da obezbjeđuju ovakvu vrstu nastave i pomoći, ako troškovi nisu suviše visoki. To znači da se ovakva nastava u većini slučajeva može organizovati kad na jednom području živi mnogo djece koja govore isti maternji jezik. Međutim teškoće se javljaju kad se radi o neobičnim jezicima.

studiehandledning: pomoć u pogledu domaćih zadataka i drugog školskog rada.

Pokazalo se da dobro znanje maternjeg jezika predstavlja značajnu osnovu za učenje kako švedskog jezika tako i drugih nastavnih predmeta. Dobro znanje maternjeg jezika može takođe biti od koristi u radnom životu. *Više o djeci i mladima u pogljavlju o Društvenoj brizi o djeci i poglavlju o Školi i obrazovanju.*

Period introdukcije

Novopristiglim licima često je potrebno uvođenje, ili **introdukcija**, **introduktion**, da bi što prije moguće postali dio švedskog društva. Država dodjeljuje opštinama dotacije za introdukciju za izbjeglice i članove njihove uže porodice. Neke opštine obezbjeđuju period introdukcije i za novopristigla lica koja nisu izbjeglice.

Introdukcija polazi od potreba i biografije svakog pojedinca, na primjer u pogledu obrazovanja i zanimanja. Pe-

riod introdukcije uvijek sadrži nastavu švedskog jezika i poznavanje švedskog društva.

Namjera je da nastava švedskog jezika bude fleksibilna, to jest prilagođena različitim licima ili različitim grupama. Mišljenje je također da se nastava kombinuje sa praktičnim radom da bi se novopristiglim licima pružala mogućnost da nauče svakodnevni jezik koji se govori na radnim mjestima. Nastava švedskog jezika se može, dakle, oblikovati na razne načine zavisno od toga ko ste vi i koje su vaše mogućnosti i potrebe.

Fotografija: Anders Alm

Novopristiglim licima treba pružati mogućnost da sami sebe izdržavaju. To je jedan od najvažnijih ciljeva introdukcionog perioda. Na ovoj slici novopristigle osobe u Luleå vrše adaptaciju jednog seljačkog posjeda u Norrbottenu, što ih brzo uvodi u radni život.

Ako imate svoju struku, opština će vam pomoći da dobijete potrebnu praksu kao i znanje i kontakte koje su potrebne za početak novog života u Švedskoj. Ako nemate svoju struku, opština će vam pružiti mogućnost da steknete potrebno obrazovanje kako bi mogli početi raditi.

Izvjesne opštine isplaćuju **naknadu za vrijeme introdukcionog perioda**, **introduktionsersättning**, dok druge plaćaju tako zvanu **potporu za izdržavanje**, **försörjningsstöd**. U normalnim prilikama period introdukcije traje dvije godine, ali se može produžiti ako za to postoje posebni razlozi.

Cilj introdukcije je da se novopristiglim licima pruža mogućnost da sami sebe izdržavaju i da se osjećaju kao dio švedskog društva. Ovo je isto toliko važno za Švedsku kao i za vas koji ste tek stigli ovamo. Zato vi i opština imate jednaku odgovornost da period introdukcije bude što uspješniji. To je odgovornost opštine da vam obezbijedi nastavu švedskog jezika i kontakte sa tržištem rada, a

vaša je odgovornost da period introdukcije po mogućnosti bude što korisniji za vas.

Ako želite saznati više o tome kako je period introdukcije organizovan u opštini u kojoj stanujete, možete se obratiti službenom licu u opštini koje je nadležno za period introdukcije. Na web stranici Zavoda za integraciju naći ćete informacije o tome šta vam mogu ponuditi pojedine opštine. *Vidi Dobro da se zna*.

Pomoć tumača

Iako ste dosta dobro savladali švedski jezik, u samom početku vašeg boravka u Švedskoj mogu iskrsnuti prilike kad će vam biti potrebna pomoć tumača. Na primjer prilikom posjete zdravstvenoj ustanovi ili nekom odjeljenju u opštini. U takvim slučajevima imate pravo na pomoć tumača. Tumač ima obavezu čuvanja službene tajne.

legitimation: potvrda koja dokazuje da neko ima pravo raditi u određenoj struci. Legitimacija može takođe biti papir ili kartica sa slikom i matičnim brojem, koja dokazuje ko ste.

Organ uprave naručuje i plaća tumača. Zato uvijek morate reći da će vam biti potreban tumač kada zakazujete vrijeme za posjetu ljekaru ili službenom licu. Ako poznajete nekog profesionalnog tumača za koga znate da je dobar, imate pravo da tražite upravo tog tumača. Tumači se testiraju na različite načine prije nego što im se povjeri neki zadatak tumačenja, a tzv. ovlašćeni tumači imaju i **legitimaciju**, **legitimation***. Veoma je važno da tumač dobro radi svoj posao kako ne bi došlo do nekih nesporazuma zbog kojih bi mogli imati probleme.

DOBRO DA SE ZNA:

- Zavod za integraciju ima informacije o cilju perioda introdukcije, kako to izgleda u pojedinim opštinama, kao i druge informacije, na svojoj web stranici www.integrationsverket.se. Kliknite na "Första tiden i Sverige".

Fotografija: John Dowland

Sopstveni dom. Ne samo zidovi i plafon. Osim toga mnogi ljudi traže stan u lijepoj okolini blizu svog radnog mjesta ili škole.
Naličje stambenog tržišta su dugi redovi čekanja na stan u velikim gradovima i visoke cijene kuća na atraktivnim mjestima.

Naći dobar stan

Unajmiti stan. Kupiti stan ili kuću

Skoro polovina stanovništva Švedske živi u stanovima sa stanarskim pravom u vlasništvu stanodavca, to jest vlasnika stana. Drugi su kupili stan, tzv. stan sa zadružnim stambenim pravom, ili kuću. U ovom poglavlju ćemo govoriti o pravilima koja važe za unajmljivanje stana kao i o drugim oblicima stanovanja u Švedskoj.

Na nekim mjestima opština ima svoj ured za posredovanje stanova, koji pomaže ljudima da sebi nađu stan. Postoje i privatni uredi za posredovanje stanova. U zakonu je regulisano do kog iznosa ured za posredovanje stanova ima pravo naplaćivati svoje usluge. Možete pitati **savjetnika za potrošačka pitanja**, **konsumentrådgivare***, u opštini ili koordinatora za izbjeglice o cijenama usluga ureda, da ne biste preplatili ovake usluge!

konsument-rådgivare: lice zaposleno u opštini koje daje savjete po pitanjima kupoprodaje.

fastighetsägare: vlasnik kuće.

Možete takođe gledati i oglase u novinama o slobodnim stanovima, ili se obratiti direktno **vlasnicima nekretnina**, **fastighetsägarna***, koji često imaju svoje liste čekanja za ljude koji žele naći sebi stan. Vlasnike nekretnina ćete naći na Žutim stranicama telefonskog imenika pod naslovom Bostadsföretag.

Lakše u manjim gradovima

Lakše je naći stan u manjim gradovima nego u velikim kao što su Štokholm, Geteborg i Malmö. U manjim gradovima kako stanarine tako i cijene porodičnih kuća, kuća u nizu i stanova sa zadružnim stambenim pravom znatno su niže.

Manji gradovi i manja mjesta imaju puno prednosti u poređenju sa velikim gradovima. Par primjera su jeftiniji stanovi i lakše zaposlenje.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Loša strana stanovanja u velikom gradu je da se većina stanovništva u većem dijelu predgrađa velikih gradova sastoji od porodica koja su tek stigla u Švedsku, a ne Šveđana. Iz tog razloga u školama ima mali broj učenika Šveđana i zato tek pristigla djeca teže nauče švedski jezik. Novopristiglim porodicama treba takođe duže vremena da bi shvatili švedsko društvo.

U manjem gradu lakše se na-

lazi i posao. U Švedskoj kao cjelini 70 odsto ukupnog broja useljenika ima zaposlenje, ali u stambenim područjima velikih gradova gdje živi veliki broj useljenika samo je ca. 30 odsto stanovništva zaposleno. Zbog svega ovoga je vrlo važno da dobro razmislite o tome gdje ćete se nastaniti. Iako vaša rodbina ili poznanici žive u nekom od velikih gradova, nije sigurno da bi vaša budućnost i budućnost vaše porodice bila bolja tamo.

hyresvärd: onaj ko iznajmljuje stan.

hyresgäst: onaj ko unajmljuje stan.

bostadsrätts-förening: udruženje ljudi koji su vlasnici pojedinih stanova u jednoj kući ili u grupi kuća.

Crni novac

U slučaju da ste našli stan sa stanarskim pravom koji vam odgovora, ne trebate platiti ništa više osim stanarine, niti **vlasniku stana**, **hyresvärden***, niti prethodnom **stanaru**, **hyresgästen***. Tražiti od nekog da plati za stan sa stanarskim pravom znači tražiti **crni novac**, **svarta pengar**, protivzakonito je. Međutim, može se desiti da lice koje se iseljava iz stana hoće da mu se plati određeni iznos za stvari koje ostavlja u stanu. To je zakonito sve dok je iznos razuman, ali niste obavezni kupiti te stvari ako ne želite.

Vlasnik stana može zahtijevati razne stvari od svog budućeg stanara. Može se desiti da želi vidjeti potvrdu od prethodnog stanodavca ili od nekog drugog lica koje može potvrditi da će dotični biti dobar i uredan stanar. Vlasnik stana takođe želi saznati visinu prihoda dotičnog stanara ili cijele porodice. U slučaju da nemate stalnog prihoda, može se desiti da morate naći **žiranta**, **borgensman**, – prijatelja ili rođaka koji će garantovati da će platiti stanarinu u slučaju da bi vi imali problema u vezi toga.

Ako vlasnik stana ili **stambena zadruga**, **bostadsrättsföreningen***, ipak vas odbije, ne obazirujući se na to da ste dobrog materijalno stanja, da imate žiranta, da ima slobodnih stanova, može se desiti da je u pitanju **diskriminacija**, **diskriminering**. U Švedskoj je protivzakonito odbiti nekome unajmljivanje stana zbog, na primjer, etničke pripadnosti, religije ili pripadnosti nekom drugom vjerovanju. U slu-

ju da budete izloženi diskriminaciji, možete se obratiti Ombudsmanu protiv etničke diskriminacije, DO, koji može podnijeti tužbu sudu protiv onoga koji vas je izložio diskriminaciji kao i da u vaše ime traži odštetu.

Slučaj se također može prijaviti policiji, a policija se može obratiti javnom tužiocu kako bi lice koje nekoga izlaže diskriminaciji moglo biti i osuđeno. *Adresu Ombudsmana protiv etničke diskriminacije, DO, naći ćete na strani 42*.

Ugovor o korišćenju stana

Ako ste se dogovorili sa vlasnikom stana da ćete od njega unajmiti stan, dobit ćete pismeni ugovor, **ugovor o korišćenju stana**, **hyreskontrakt**. Ugovor sadrži, između ostalog, i iznos stanarine i šta je sve uključeno u nju.

Stanarina se plaća unaprijed, najkasnije zadnjeg radnog dana u mjesecu, za naredni mjesec. Važno je da stanarinu plaćate na vrijeme jer u suprotnom možete **biti prisilno iseljeni**, **bli vräkt**, iz stana, to jest prisiljeni napustiti stan.

Prije nego što se uselite u stan, trebate ga za svaki slučaj dobro pregledati i prokontrolisati da li postoje neke greške koje bi vlasnik stana prethodno trebao ispraviti. Da li radi frižider, da li funkcionišu radijatori, da li su vrata i podovi neoštećeni?

Vlasnik stana je dužan da napravi **zapisnik o izvršenom pregledu stana**, **besiktningsprotokoll**, prije nego što se prethodni stanar iseli. To je papir na kome su zabilježene sve eventualne štete u stanu. Za vas je važno da postoji takav zapisnik, s obzirom da u suprotnom možete biti dužni platiti štete koje je prethodni stanar napravio u stanu.

Različiti vlasnici stanova imaju različita pravila kako se **održava**, **underhåller**, stan – to jest da se održava u što boljem stanju, na primjer lijepljenjem novih tapeta. Vlasnik stana nema pravo povećati stanarinu na ime redovnog održavanja stana. U slučaju da se ne možete dogovoriti sa

vlasnikom stana, možete se obratiti mjesnom Udruženju stanara za savjet. *Vidi na kraju ovog poglavlja, pod naslovom Dobro da se zna.*

Fotografija: Buccina Studios

Kuhinja se često naziva srcem kuće. Ovdje za kuhinjskim stolom ima dovoljno mjesta kako za obroke tako i za domaće zadatke

Ako želite smanjiti troškove, ili brzo izvršiti neku promjenu u stanu, možete sami obojiti zidove ili ih obložiti novim tapetama. Obično vlasnik stana nema ništa protiv toga, pod uslovom da se posao dobro uradi i da ne izaberete neke neobične boje (zbog kojih će mu možda kasnije biti teže da izda stan nekome drugome). Uvijek morate tražiti dozvolu od vlasnika stana prije nego što vršite bilo kakve izmjene u stanu.

Davanje stana u podzakup i otkaz

U slučaju da neki vaši rođaci ili prijatelji dođu da stanuju kod vas duže vrijeme, o tome trebate prvo razgovarati sa vlasnikom stana. S obzirom da je habanje stana veće ako u njemu živi više ljudi, nije sigurno da će vlasnik stana dozvoliti njihovo useljenje. U slučaju da se tako nešto otkrije kasnije, vlasnik stana može prisilno iseliti stanara koji je bez njegove prethodne saglasnosti držao podstanare u stanu.

Unajmiti stan **iz druge ruke**, **i andra hand**, znači unajmiti stan od lica koji je nosilac ugovora o korišćenju stana. U takvim slučajevima potrebna je prethodna saglasnost vlasnika stana.

Bilo da želite iznajmiti svoj stan iz druge ruke ili unajmiti

stan nekog drugog iz druge ruke, važno je napraviti ugovor o roku iznajmljivanja stana kao i o **otkaznom roku**, **uppsägningstid***. U tom slučaju lice koje unajmljuje stan iz druge ruke može biti sigurno da će moći ostati u stanu u toku cijelog ugovorenog perioda, a lice koje iznajmljuje svoj stan može biti sigurno da će dobiti natrag svoj stan nakon isteka ugovornog perioda.

U slučaju da želite se preseliti u drugi stan, morate o tome obavijestiti vlasnika stana i otkazati stan najmanje tri mjeseca prije selidbe. Rok od tri mjeseca se računa od narednog novog mjeseca. Preporučuje se da se stan otkaže pismenim putem, a u tom slučaju trebate sačuvati kopiju pisma kako ne bi došlo do nesporazuma.

uppsägningstid: koliko dugo unaprijed vlasnik stana treba najaviti da želi da se stanar iseli, ili rok u kome stanar treba da kaže da će se on ili ona iseliti iz stana.

Nemate pravo da odlučujete ko će se useliti u stan poslije vas, jer je to stvar vlasnika stana. Međutim, možete zamijeniti stan za drugi, pod uslovom da vlasnik stana prihvati nove stanare.

Pravila o održavanju reda

U stambenim zgradama moraju postojati pisana pravila o održavanju reda . Ako ne postoje pisana pravila, onda postoje nepisana pravila koja su stvorili sami ljudi koji žive u zgradi, a pravila se razlikuju od područja do područja. Po pravilu stanari smatraju da je važno da njihovi susjedi ne puštaju glasnu muziku ili TV poslije 22 sati naveče, da ne koriste roštilj, da ne tresu tepihe na svojim balkonima, da je čisto u liftu, na stepeništu i dječjem igralištu, da vešernicu koristi samo onaj koji je na redu i ko je zakazao pranje za određeno vrijeme.

Teže je slijediti nepisana pravila nego pisana, baš zbog toga što se ne mogu pročitati. Najbolji je savjet da gledate kako rade susjedi. Čim vam nešto nije jasno, pitajte nekoga za savjet.

Stan sa zadružnim stambenim pravom

Zgrada sa više stanova može biti **stambena zadruga**, **bostadsrättsförening**, u kojoj su stanari kupili svoje stanove. Postoje i neke porodične kuće i kuće u nizu sa zadružnim stambenim pravom. Slobodni stanovi sa zadružnim stambenim pravom mogu se naći u novinskim oglasima ili preko mešetara, **mäklare**, to jest preduzeća koje posreduje pri kupoprodaji stanova i kuća.

insats: novac koji se uplaćuje da bi neko postao član zadruge, a koji se vraća ako isti kasnije izađe iz zadruge.

Ako želite kupiti stan sa zadružnim stambenim pravom, trebate se najprije dogovoriti sa prethodnim vlasnikom o cijeni koju traži za stan. Stambena zadruga mora vas također prihvatiti kao člana zadruge, a trebate uplatiti i **ulog**, **insats***, da bi postali član stambene zadruge.

Za stan sa zadružnim stambenim pravom ne plaća se stanarina, ali umjesto toga svakog se mjeseca plaća **doprinos**, **avgift**, stambenoj zadruzi. Doprinos se koristi za otplatu kredita za stambenu zgradu, popravke i osiguranja. Ponekad doprinos može biti u visini stanarine stana sa stanarskim pravom.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Unajmiti ili možda čak i kupiti stan – dobri susjedi u svakom slučaju mnogo vrijede.

Kupovina stana sa zadružnim stambenim pravom može biti skupa, a još je skuplja kupovina porodične kuće ili kuće u nizu. Većina ljudi mora dići kredit kod banke za kupovinu stana ili kuće. Bitno je da se dobro preračunate da li vam vaše materijalno stanje dopušta kupovinu stana ili kuće, da za par

godina ne biste došli u situaciju da se morate iseliti iz stana. Banka ili mešetar može vam pomoći u vezi i predračuna.

Uopšte je dobra ideja obratiti se mešetaru ako želite kupiti stan ili kuću. Po zakonu mešetar mora biti **nepristrasan**, **opartisk***, i starati se da se kupoprodaja obavi na pravi način u cilju da niko ne bude prevaren. Mešetar može takođe, za račun kupca, angažovati i **kontrolora**, **besiktningsman**, čovjeka koji zna mnogo o stambenim zgradama i koji vrši kontrolu kuća i stanova prije kupoprodaje. Teško je dobiti nadoknadu za grešku koja se otkrije naknadno, i zbog toga je preporučljivo da se stan ili kuća pregleda vrlo pažljivo prije nego što je kupite.

opartisk: neko ko nikad ne zauzima stav za ili protiv nekog od učesnika u raspravi.

DOBRO DA SE ZNA:

- Ako imate redovan ugovor o korišćenju stana, imate pravo zadržati stan koliko god želite, pod uslovom da plaćate stanarinu na vrijeme, vodite računa o stanu da ne dođe do oštećenja i ne uznemiravate svoje susjede.
- Prije iseljenja, stan se uvijek mora očistiti. Ako vlasnik stana bude nezadovoljan sa čišćenjem, može angažovati preduzeće za čišćenje da bi se stan ponovo očistio, ali u tom slučaju vi ćete platiti traškove čišćenja. Zato ćete imati manje troškova ako dobro očistite stan prije iseljenja.
- Udruženje stanara, **Hyresgästföreningen,** jeste udruženje za ljude koji žive u stanovima sa stanarskim pravom. Ako ste član Udruženja stanara, osoblje udruženja vam može pomoći u slučaju da se ne možete dogovoriti sa vlasnikom vašeg stana. Odgovore na jednostavnija pitanja možete dobiti iako niste član udruženja. Hyresgästföreningen naći ćete na Roza stranicama telefonskog imenika kao i na Internetu na adresi www.hyresgasterna.se. Informacije su dostupne na više jezika.
- Savjet za stanarske sporove, **Hyresnämnden,** državni

je organ uprave koji rješava sporove između stanara i vlasnika stanova. Savjeti za stanarske sporove postoje na dvanaest mjesta širom zemlje. Hyresnämnden naći ćete na Roza stranicama telefonskog imenika. Savjet može također dati savjet u vezi sporova između vlasnika stana i stanara.

- Bitno je imati kućno osiguranje, **hemförsäkring**. Ako nemate kućno osiguranje nećete dobiti nadoknadu za stvari u domaćinstvu u slučaju krađe ili oštećenja prilikom požara ili druge vrste nesreće, bez obzira kako je nesreća nastala. Kućno osiguranje možete ugovoriti kod nekog od osiguravajućih zavoda, koje ćete naći na Žutim stranicama telefonskog imenika.
- Svake godine ca. 100 ljudi gube život u požarima. Švedsko udruženje za protivpožarnu zaštitu organizuje besplatne poludnevne tečajeve o opasnosti od požara u stanu, kako se mogu smanjiti rizici i šta treba preduzeti ako požar ipak izbije. Ako ste član nekog udruženja, možete se obratiti Švedskom udruženju za protivpožarnu zaštitu, na telefon 08-588 474 00, i zamoliti ih da vam organizuje takav tečaj. Udruženje za protivpožarnu zaštitu ima svoja mjesna odjeljenja po cijeloj Švedskoj, a tokom 2000. godine je, između ostalog, i organizovalo i ca. 100 tečajeva za razna udruženja useljenika. Web stranica: www.svbf.se.
- Ponekad se utrošak eletrične energije u stanu plaća posebnim računom. Dešava se da i pretplata za kablovsku televiziju predstavlja dodatni trošak, povrh stanarine.
- Ako želite montirati satelitsku antenu na svom balkonu, najprije morate pitati vlasnika stana za saglasnost.
- Zavod za integraciju je izdao par brošura, namjenjenih onima koji su podnijeli zahtjev za dozvolu boravka u Švedskoj, u kojima se govori o periodu introdukcije i o mjestima nastanjenja. Brošure naći ćete na Bosanskom, Persijskom, Sorani i mnogo drugih jezika na web stranici Zavoda za integraciju, www.integrationsverket.se, kliknite na Första tiden i Sverige.

...Mi koji već živimo ovdje...

Peglanje ljudskog dostojanstva valjkom za veš

Mark Olson

Mnogi ljudi vjeruju u sudnji dan. Jednog dana, kada kucne sudnji čas, dobri i zli ljudi će se razdvojiti. Svi dobri ljudi dobit će krila i blagoslov, svi ostali dobit će rogove i biti ismijani.

Svi oni koji su nekad živjeli u stambenoj zgradi u Švedskoj znaju gdje će biti izloženi konačnom sudu na sudnji dan – u vešernici. Ispred sušilice za veš. Na tom mjestu lako se otkrivaju svi grešnici. Treba samo otprilike 30 sekundi da bi im se izrekla presuda.

U tom pogledu švedski moral je jednostavan i neposredan: Dobar čovjek očisti za sobom filter za prašinu u sušilici za veš.

U filteru se skupljaju dlačice od odjeće koja se prevrće u sušilici. Dlačice su kao stari grijesi – siva, difuzna, odvratna gomila. Jedina razlika je u tome da grijesi ostaju u filteru naše savjesti, a dlačiće ostaju u filteru za prašinu.

Svjestan sam toga da se filteri za prašinu nigdje ne spominju, niti u Bibliji, Kuranu, Abhidharmi ili Mahabharati. Koliko znam, u vrijeme proroka nije bilo sušilica za veš. Ali moral u vešernicama je duboko ukorijenjen u većini vjera:

Postupaj sa drugima onako kako bi želio da drugi postupaju s tobom.

Ovo zlatno pravilo je prisutno u mnogim svetim pismima, iako je formulisano na različite načine. Ono je prisutno i u obliku obavještenja na zidu vešernice u mojoj zgradi:

"Ostavi za sobom vešernicu u stanju u kome bi želio da je drugi ostave tebi."

A ovo zlatno pravilo je takođe uklesano vatrenim slovima u bijesnim očima mog susjeda.

– Pa šta je sad ovo? upita me razjareno.

Pogledam dole u filter za prašinu. Susjed mi ga pruža, dok griješna gomila dlačica pokriva cijelu površinu filtera. Moje su dlačice, dakle, ostale u filteru. Sive, odvratne dlačice. U zemlju da propadnem od sramote. Pokušavam da pronađem prave riječi kako bi spriječio presudu koju susjed samo što nije izrekao.

– Ja…, eh, ovaj… mora da sam zaboravio…, promrmljao sam.

– Zaboravio?! reče susjed.

Njegova optužba me peče. Imam osjećaj kao da će se u svakom trenut-

ku čitavo nebo srušiti na mene. Dobar glas mi je ugrožen. Crvenim. Znojim se. A susjed samo bulji u mene i u moju gomilu dlačica.

Možda mogu ukazati na to da ja ustvari obično čistim filter za prašinu. Da se staram živjeti urednim životom, dajem novac u dobrotvorne svrhe, ljubazan sam prema djeci i penzionerima i voljan sam da svakome pomognem, hranim ptice u dvorištu,

”Ustvari je čudno da vešernice u Švedskoj imaju toliko presudnu ulogu.”

uredno plaćam porez, skoro uvijek mislim sve najljepše o ljudima s kojima se susrećem…

Ali istovremeno vrlo dobro znam da je sve ovo samo izgovor i izvrdavanje. Susjed maše dlakavim dokazom.

– No?

Ustvari je čudno da vešernice u Švedskoj imaju toliko presudnu ulogu. Ali u mnogim stambenim naseljima vešernica je jedino mjesto gde se susjedi viđaju. Inače svako vodi svoj porodični život u svom stanu. Pozivamo i puštamo preko praga rođake i prijatelje, ali vrlo rijetko pozivamo svoje susjede na kafu, žurku ili druženje u naše domove.

Umjesto toga se viđamo pod hladnim osvjetljenjem vešernice, usred brujanja vešmašina i gomile vlažnog veša. Možda se prijateljstvo može roditi u vešernici. Možda je moguće pomiješati čistu švedsku vunu sa egipatskim pamukom, bijelo sa obojenim. Možda je moguće da veseli susjedi jednoglasno zapjevaju neku lijepu pjesmu pored sušilice za veš. Možda je moguće da moj susjed i ja postanemo najbolji prijatelji čim umukne zvuk centrifuge i čim pogledamo jedan drugoga u oči kao čovjek čovjeka.

– No? ponavlja susjed kobnim glasom.

Odjednom ugledam sat na njegovoj ruci. Samo što se ne osvijestim. Pa tek je tri sata! Moje vrijeme za pranje je do četiri! Još mi je ostao čitav sat. Susjed je pogrešio vrijeme, došao je čitav sat prije vremena. Imam još cijelih 60 minuta da se opravdam kao čovjek, da spasim svoj dobar glas, da očistim filter za prašinu u sušilici za veš.

Švedski pisac, August Strindberg, jednom je napisao: Naše greške, a ne vrline, čine nas ljudskim. Ovu pouku bi trebalo okačiti na oglasne table u svim vešernicama u Švedskoj.

Mark Olson je novinar iz SAD. Kao novinar i urednik prisutan je u raznim sredstvima javnog informisanja, često povodom nove kulture u Švedskoj.

Posao koji volite. Poslodavci često traže osobe sa specijalizovanim stručnim znanjem. Tokom zadnjih nekoliko decenija pooštreni su uslovi u pogledu obrazovanja i stručnosti.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Naći dobar posao

Tržište rada u Švedskoj

U ovom poglavlju dajemo naprije opšti pregled tržišta rada u Švedskoj. Zatim slijede odlomci o berzi rada, zaposlenju, naknadi za privremeno nezaposlene kao i o osnivanju privatnih preduzeća.

Propisi o kojima ovdje govorimo bili su na snazi u ljeto 2003. godine, t.j. u trenutku pisanja ove knjige. Od tada moguće je da su stupili na snagu novi propisi, a u tom slučaju možete dobiti informacije o njima od, između ostalih, Zavoda za zapošljavanje.

Mnogi propisi koji važe na **tržištu rada**, **arbetsmarknaden***, Švedske potiču iz prve polovine 1900-ih godina. U to vrijeme je zaključeno više značajnih sporazuma između **poslodavaca**, **arbetsgivarna***, i **saveza sindikata**, **fackförbunden***. Savezi sindikata u Švedskoj uvijek su bili jači nego u mnogim drugim zemljama, a osim toga su i dugoročno povezani sa vladom.

arbetsmarknad: sve u vezi preduzeća i zaposlenja. Ova riječ u stvari znači "tržište na kome se vrši kupoprodaja rada".

arbetsgivare: onaj ko ima zaposleno osoblje.

fackförbund: sindikalne organizacije za one koji su zaposleni i koji se bave raznom vrstom poslova, na pr. Savez sindikata metalskih radnika u industriji ili Savez sindikata radnika u trgovini.

förhandlingar: rasprave o, na primjer, platama i radnom vremenu.

Švedsko tržište rada

Neki od uslova na tržištu rada su zakonom regulisani. Ostali uslovi organizacije poslodavaca i sindikalne organizacije dogovorili zajedničkim **pregovaranjem**, **förhandlingar***. Glavna organizacija poslodavaca se danas zove **Švedska Privreda**, **Svenskt Näringsliv**, ranije SAF – Udruženje poslodavaca Švedske. Velike sindikalne organizacije su **Savez sindikata Švedske**, **LO**, za radnike, **Centralna sindikalna organizacija službenika**, **TCO**, za službenike, i **Centralna sindikalna organizacija akademika Švedske**, **SACO**, za osobe sa akademskim obrazovanjem.

U zakonu je regulisano da normalno radno vrijeme treba iznositi najviše 40 radnih sati u sedmici. Po zakonu svi koji rade puno radno vrijeme imaju pravo na 25 dana plaćenog godišnjeg odmora u jednoj godini, što iznosi pet sedmica odmora godišnje. Ako ste kod poslodavca radili kraće od godinu dana, prve godine ćete imati kraći godišnji odmor.

Po zakonu svi koji rade isti posao trebaju imati i istu platu. Zabranjeno je odrediti nekome nižu platu ili lošije uslove zbog njegove etničke pripadnosti, vjere ili pripadnosti nekom drugom vjerovanju, zbog pola, funkcionalne onesposobljenosti ili seksualne sklonosti.

Zakon takođe nalaže da poslodavac treba unapređivati etničku raznolikost na različite načine.

Plata po kolektivnom ugovoru

U Švedskoj nije određena minimalna plata. Plata se mnogima određuje u skladu sa **kolektivnim ugovorom**, **kollektivavtal***, koji poslodavac zaključuje sa sindikalnom organizacijom nadležnom za radnu oblast koja je u pitanju. Kolektivni ugovori takođe sadrže, između ostalog, sporazum o tzv. "kolektivnom osiguranju", koje zaposlenima pruža dodatnu zaštitu u slučaju, na primjer, povrede na radu.

U velike radničke sindikalne organizacije spadaju takođe **Savez sindikata komunalnih radnika**, **Kommunalarbetarförbundet**, za radnike u zdravstvu i društvenoj brizi, **Savez sindikata metalskih radnika**, **Metallarbetarförbundet**, za mnoge radnike u industriji kao i **Savez sindikata radnika u trgovini**, **Handelsanställdas förbund**, za radnike u trgovini i uslužnim djelatnostima.

kollektivavtal: sporazum zaključen između poslodavca i sindikalne organizacije u vezi plata i drugog za velike grupe radnika. Suprotnost je individualni ugovor, gdje se za svakog pojedinca određuje različita plata .

Velike sindikalne organizacije za službenike jesu **Švedski savez sindikata službenika u industriji**, **SIF**, i **Savez sindikata državnih službenika**, **ST**. Sindikalne organizacije, ili **"facken"**, kako ih zovu, naći ćete pod naslovom Fackliga organisationer na Žutim stranicama telefonskog imenika.

Berza rada

Čim dobijete dozvolu boravka trebate se prijaviti kod **Zavoda za zapošljavanje**, **Arbetsförmedlingen**, kao osoba koja traži posao, iako još uvijek najbolje ne vladate švedskim jezikom. Podaci o vašem prethodnom obrazovanju i radnom iskustvu kao i o vrsti zaposljenja za koje ste zainteresovani upisuju se u banku podataka Zavoda za zapošljavanje, čime će vam biti dostupne i razne usluge Zavoda za zapošljavanje.

Zavod za zapošljavanje ima svoje urede u svim opštinama. U nekoliko većih mjesta postoje i posebni zavodi za zapošljavanje specijalizovani za razne struke, na primjer iz oblasti Tehnike, Industrije, Zdravstva ili Ekonomije.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Zavod za zapošljavanje ima kancelarije u svim opštinama. Kod njih se može prijaviti onaj ko je dobio dozvolu boravka, kao osoba koja traži posao. Ali isto tako možete i sami tražiti posao.

Na više različitih načina možete saznati o ponudi **nepopunjenih radnih mjesta**, **lediga platser** preko Zavoda za zapošljavanje: na oglasnim tablama, u posebnim listovima u uredu Zavoda za zapošljavanje, kao i na Internetu na adresi www.ams.se. U uredima Zavoda za zapošljavanje postoje kompjuteri preko kojih možete tražiti posao u materijalima Zavoda kao i na Internetu. Nepopunjena radna mjesta se takođe oglašavaju i u novinama.

Važno je biti aktivan

Tržište rada u Švedskoj se poprilično izmjenilo u toku zadnjih nekoliko decenija. Ranije je bilo puno poslova koji su se mogli raditi bez nekog dužeg školovanja. Danas se u industriji koriste mašine umjesto ljudi za takvu vrstu poslova. Zbog toga mnogi radni zadaci zahtijevaju kako obrazovanje tako i znanje jezika. Zato je danas teže ući na švedsko tržište rada nego prije.

Nezaposlenost je prisutna i među urođenim Šveđanima. Ali, nezaposlenost je ipak znatno veća među ljudima

U mnogim većim mjestima postoje specijalizovani zavodi za zapošljavanje za različite grupe zanimanja, na primjer u oblasti tehnike ili industrije.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

koji su boravili samo kraće vrijeme u Švedskoj. Zato je važno da ste sami aktivni kada tražite posao. Ne možete polaziti od toga da će vam Zavod za zapošljavanje naći neki posao, jer to nije sigurno.

Mnoga nepopunjena radna mjesta u privatnim preduzećima se na primjer, ne oglašavaju, nego se popunjavaju putem ličnih kontakata. Zato trebate razgovarati sa svima koje poznajete – rodbinom, prijateljima, susjedima i poznanicima. Možda neko od njih može vas obavijestiti kad čuje za neko nepopunjeno radno mjesto?

Iznajmljivanje kadrova

Agencije za snabdijevanje kadrovima, **bemanningsföretag**, takođe zvane **agencije za iznajmljivanje kadrova**, **uthyrningsföretag**, ili **agencije za vrbovanje kadrova**, **rekryteringsföretag**, danas posreduju sve više privremenih zaposlenja. Na takav način imaju i funkciju zavoda za zapošljavanje. Ove agencije naći ćete na Žutim stranicima telefonskog imenika pod naslovom Rekryteringsföretag ili Personaluthyrning.

Agencije za snabdijevanje kadrovima posreduju raznu vrstu poslova, kako kancelarijskih tako i poslova u industriji. Neki od tih poslova su kratkotrajni, možda samo koji mjesec ili nekoliko sati sedmično, dok su drugi dugotrajniji. Agencije za snabdijevanje kadrovima takođe zapošljavaju ljude a zatim ih iznajmljuju drugim preduzećima kojima je potrebno osoblje u određenom, vremensko ograničenom periodu. Zaposleni u agencijama za snabdijevanje kadro-

vima, često primaju ju punu platu kad rade na terenu u nekom preduzeću, a nešto nižu platu u periodima kada nisu iznajmljeni nekom preduzeću. Pokazalo se da agencije za snabdijevanje kadrovima predstavljaju jedan od načina za mnoge useljenike da uđu na švedsko tržište rada.

Programi

Da bi vaša šansa da dobijete posao bila veća, Zavod za zapošljavanje vam može pružati pomoć u vidu tzv. **programa**, **program**. Dok se učestvuje u nekom programu, po pravilu prima se i novčana potpora koja se naziva **potporom za aktiviranje**, **aktivitetsstöd**.

Evo nekoliko primjera programa:

anställningsintervju:razgovor u kome lice koje traži posao priča poslodavcu o sebi.

- **Stručno osposobljavanje i prekvalifikacija**, **arbetsmarknadsutbildning**, sastoji se od stručnih tečajeva koji učesnicima daju novo znanje a samim tim i veću šansu da sebi nađu posao.
- **Datortek**, pruža učenicima mogućnost da uvježbavaju savremenu kompjutersku tehniku u toku najviše šest mjeseci.
- **Stručna praksa**, **arbetspraktik**, takođe traje šest mjeseci i znači da učesnik proba da radi neki posao na terenu, t.j. na radnom mjestu.
- **Tečajevi za traženje posla**, **jobbsökarkurser**, jesu tečajevi na kojima se izučava, na primjer, kako se piše molba poslodavcu ili kako se treba pripremiti za **intervju za posao**, **anställningsintervju***.
- **Potpora za zapošljavanje**, **anställningsstöd**, znači da Zavod za zapošljavanje isplaćuje potporu poslodavcu koji zaposli osobu koja je dugo bila nezaposlena.
- **Potpora za osnivanje privredne djelatnosti**, **stöd till start av näringsverksamhet**, isplaćuje se u određenim slučajevima nezaposlenoj osobi tokom šest mjeseci. *Više informacija o ovom programu naći ćete malo dalje u ovom poglavlju.*

Garancija aktiviranja

Garancija aktiviranja, **aktivitetsgaranti**, novi je način da se pomogne ljudima koji su dugo bili bez posla i kojima učešće u ranijim programima nije donijelo željeni rezultat. U tom slučaju službenik Zavoda za zapošljavanje i osoba koja traži posao zajedno izrađuju **akcioni plan**, **handlingsplan**, uzimajući pri tome u obzir šta bi bilo najbolje za tu osobu. Jedna od mogućih alternativa je obrazovanje na nivou osnovne ili srednje škole u toku najviše šest mjeseci.

Kad se radi o mladim ljudima opštine imaju odgovornost za one koji su mlađi od 20 godina i koji ne pohađaju srednju školu. Za njih su opštine dužne organizovati posebne tečajeve ili mjesta obavljanja prakse. Neke opštine su takođe uzele na sebe odgovornost i za malo stariju omladinu koja je bez posla, t.j. mlade uzrasta od 20 do 24 godine.

Opštine organizuju mjesta obavljanja prakse ili tečajeve za nezaposlenu omladinu mlađu od 20 godina.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

U slučaju da vam se ponudi posao u drugom mjestu, a ne u mjestu gdje trenutno živite, Zavod za zapošljavanje može vam pomoći u pogledu početnih putnih troškova, troškova selidbe kao i da vam isplati početnu potporu koja bi vam pomogla za prvo vrijeme u novom mjestu. Ova potpora se naziva **novčana pomoć za selidbu**, **flyttningsbidrag**.

Zaposlenje

Postoji više raznih vrsta zaposlenja. **Zaposlenje na neodređeno vrijeme**, **tillsvidareanställning**, ili **stalni radni odnos**, **fast arbete**, jeste najsigurniji oblik zaposlenja. Prednost zaposlenja na neodređeno vrijeme je da možete računati na posao dugi period unaprijed. Radni odnos prestaje tek ako ga sami želite prekinuti, ili ako dobijete otkaz. Poslodavac može vam dati otkaz samo u određenim slučajevima. *Niže slijedi više informacija o otkazu*.

tidsbegränsad: koji važi samo određeno ograničeno vrijeme.

Vremensko ograničena, **tidsbegränsade***, zaposlenja se sada praktikuju sve češće. Niže slijedi nekoliko oblika vremensko ograničenih zaposlenja:

- **privremene službe**, **vikariat**, gdje se privremeno zapošljava osoba kao zamjena za zaposlenog koji je, na primjer, bolestan, ili se nalazi na roditeljskom odsustvu ili na odsustvu radi studija
- **pripravničke prakse**, **praktikarbeten**, gdje osoba koja studira određenu struku stiče stručnu praksu
- **zaposlenja na projektima**, **projektarbeten**, gdje se zapošljava jedna ili više osoba radi izvršavanja određenog ograničenog radnog zadatka
- **zaposlenje na određeno vrijeme**, **visstidsanställning**, gdje zaposlenje traje samo u toku određenog vremenskog perioda
- **probni rad**, **provanställningar**, gdje poslodavac zapošljava nekog na probu na najviše šest mjeseci. Poslodavac mora najaviti osobi koja je na probnom radu dvije sedmice prije isteka perioda probnog rada ako ne želi da osoba na probnom radu ostane da radi kod njega. U suprotnom se probni rad automatski pretvara u stalni radni odnos.

Kada zasnivate radni odnos dobijete i **ugovor o zasnivanju radnog odnosa**, **anställningsavtal**, ili **sporazum o zasnivanju radnog odnosa**, **anställningskontrakt**, u kome su regulisana pravila u pogledu plate, radnog vremena, i dru-

U ugovoru o zasnivanju radnog odnosa navedeni su važeći propisi u pogledu, na primjer, plate i radnog vremena.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

gog. Ako na vašem radnom mjestu postoji sindikalna podružnica možete provjeriti kod predstavnika sindikata da li uslovi u vašem ugovoru odgovaraju uslovima koji su dogovorili sindikat i poslodavac. Ako na radnom mjestu ne postoji sindikalna podružnica, možete pogledati pod Fackliga organisationer na Žutim stranicama telefonskog imenika.

Možete se učlaniti u sindikat iako na vašem radnom mjestu ne postoji sindikalna podružnica. U tom slučaju sindikat može vam dati savjet u pogledu plate, opasnosti u radnoj sredini kao i raznih problema na radnom mjestu. Učlanjenjem u sindikat postajete i član njegove **blagajne za nezaposlene**, **arbetslöshetskassa***.

arbetslöshetskassa: vrsta osiguravajućeg zavoda koji u toku određenog vremenskog perioda isplaćuje novac onome koji je imao posao ali ga je izgubio.

Više o blagajnama za nezaposlene ćete naći malo dalje u ovom poglavlju.

Plaćati porez

Plata koju vi i vaš poslodavac dogovarate, naziva se **bruto platom**, **bruttolön**. Poslodavac odbija određeni iznos od bruto plate, koji se uplaćuje na ime poreza. Novac koji zatim dobijete na ruke naziva se **neto platom**, **nettolön**.

Raditi na crno, **att arbeta svart**, znači da poslodavac ne uplaćuje niti porez niti **socijalne doprinose**, **sociala avgifter**, koji se, između ostalog, koriste za vaše zdravstveno osiguranje i buduću penziju. Rad na crno je jeftiniji za poslodavca, a ako ste bez posla može se činiti privlačnim i za vas. Ali, raditi na crno je rizično. U tom slučaju ne biste dobili ni bolesničku platu ni bolesničku naknadu ako biste

se razbolili, ne biste dobili nikakvu nadoknadu ako biste bili izloženi povredi na radu ili ako biste ostali bez posla, a ne biste dobili ni penziju za period u kome ste radili na crno.

Ako bi se otkrio rad na crno iskrsnuli bi veliki problemi. Raditi na crno, a istovremeno dobijati i potporu od **Zavoda za socijalno osiguranje**, **Försäkringskassan**, smatra se krivičnim djelom, kao i ne podnositi poresku prijavu za zarađeni novac. U tom slučaju se plaća novčana kazna a naknadno se mora uplatiti i porez koji poslodavac nije uplaćivao. Poslodavac takođe može biti osuđen da plati novčanu kaznu ili na kaznu zatvora, a osim toga će biti dužan platiti i kaznenu dažbinu.

stämpelkort: karta koja se stavi u aparat prilikom dolaska na posao i odlaska sa posla. Na karti se bilježi koliko ste dugo vremena proveli na radnom mjestu.

Prekovremeni rad, nepogodno radno vrijeme (OB), fleksibilno radno vrijeme, otkaz

Ako poslodavac želi da radite više od normalnog radnog vremena, ti dodatni radni sati se nazivaju **prekovremenim radom**, **övertid**. Prekovremeni rad ne smije iznositi više od ukupno 50 sati u toku jednog mjeseca. Prekovremeni rad se plaća više nego redovno radno vrijeme. Postoji i mogućnost da umjesto novca, iskoristite odsustvo. Takvo odsustvo se naziva **kompenzacionim odsustvom**, **kompledigt**.

Nepogodno radno vrijeme, **obekväm arbetstid**, radno je vrijeme koje je planirano naveče, noću i za vrijeme praznika. Za takvo nepogodno radno vrijeme, **OB-tid**, prima se poseban dodatak.

Fleksibilno radno vrijeme, **flextid**, znači da ne morate dolaziti na posao i odlaziti sa posla u određeno vrijeme, nego možete biti ”fleksibilniji”. Možete na primjer dolaziti od 7 do 9 sati ujutru, a odlaziti od 16 do 18 sati poslije podne. Na **kontrolnoj karti**, **stämpelkort***, ili sličnom, bilježi se koliko ste sati proveli na radnom mjestu, tako da poslodavac može kontrolisati da ste odradili tačan broj sati.

Ako se razbolite, vama se ne isplaćuje nadoknada prvog dana, koji se naziva **danom uskrate**, **karensdag**. Zatim će vam poslodavac isplaćivati **bolesničku platu**, **sjuklön**, tokom prvih 21 dan bolovanja. U slučaju da ste bolesni duže vremena, Zavod za socijalno osiguranje će vam isplaćivati **bolesničku naknadu**, **sjukpenning**. Iznos bolesničke naknade zavisi od visine vaše plate. Zato morate prijaviti iznos svoje plate Zavodu za socijalno osiguranje čim stupite u radni odnos. *Više informacija o bolesničkoj naknadi naći ćete u poglavlju o Novcu.*

Ako želite prekinuti radni odnos, morate to blagovremeno najaviti poslodavcu, obično mjesec dana unaprijed. Ovo se zove "dati otkaz", a vrijeme od davanja otkaza do stvarnog prekida radnog odnosa naziva se **otkaznim rokom**, **uppsägningstid**. Preduzeće može takođe otpustiti namještenika ako je u pitanju pomanjkanje radnih zadataka ili novca u preduzeću, ili ako namještenik ne radi svoj posao kako treba. I u ovom slučaju se primjenuje određeni otkazni rok.

U slučaju da ste dobili otkaz s posla a član ste sindikata, možete upitati predstavnika svog sindikata ako otkaz odgovara važećim propisima. Možete takođe obratiti se sindikatu za pomoć da biste sebi obezbijedili što povoljnije uslove otkaza.

Naknada za privremeno nezaposlene

Naknada za privremeno nezaposlene je novac koji se isplaćuje nezaposlenoj osobi u toku ograničenog vremenskog perioda. U trenutku pisanja ove knjige taj period iznosi 300 dana. Uslov za dobijanje naknade za privremeno nezaposlene jeste da ste radili puno radno vrijeme ili bavili se redovnim studijama određeni broj mjeseci zadnjih godinu dana.

Pravila za naknadu za privremeno nezaposlene vrlo su komplikovana. Zato ih ovdje ne možemo opisati detaljno, nego samo u određenim glavnim crtama.

Postoje dvije vrste naknade za privremeno nezaposlene, **osnovna naknada**, **grundbelopp**, i **naknada na osnovu prihoda**, **inkomstrelaterad ersättning**. Osnovnu naknadu isplaćuje posebna blagajna za nezaposlene, **Alfa-kassan**. **Blagajne za nezaposlene**, **a-kassor**, mogu se uporediti sa osiguravajućim zavodima iz oblasti rada.

Naknada na osnovu prihoda je veća od osnovne naknade. Činjenica da se ova naknada zasniva na prihodu znači da visina naknade zavisi od toga koliko ste novca zarađivali dok ste bili u radnom odnosu.

Uslov za isplatu naknade na osnovu prihoda je da ste član blagajne za nezaposlene najmanje 12 mjeseci. Ako ste se učlanili u sindikat, postali ste istovremeno i član njegove blagajne za nezaposlene. Ali imate pravo učlaniti se samo u blagajnu za nezaposlene kojoj pripadate po struci.

U koju ćete se blagajnu za nezaposlene učlaniti zavisi dakle od vašeg zanimanja. Ako počnete raditi u nekoj drugoj struci, na primjer u restoranu umjesto u prodavnici, trebali biste po pravilu promijeniti i blagajnu za nezaposlene. Druga mogućnost je da se učlanite u Alfa-kassan. Pored toga što Alfa-kassan isplaćuje osnovnu naknadu, kao što smo već naveli, ona je jedina blagajna za nezaposlene u koju se može učlaniti neovisno o savezu sindikata ili zanimanju.

Ako Zavod za zapošljavanje nađe neko nepopunjeno radno mjesto koje bi vama odgovaralo, dužni ste ga po pravilu prihvatiti. U suprotnom može vam se ukinuti naknada za privremeno nezaposlene.

Zavod za zapošljavanje može vam dati više informacija o naknadi za privremeno nezaposlene kao i o blagajnama za nezaposlene.

Privatno preduzeće

Mnogi ljudi sanjaju o tome da imaju svoje privatno preduzeće. Više useljenika nego Šveđana osnivaju preduzeća

Osoba koja želi osnovati privatno preduzeće, može dobiti potporu od organizacija IFS, Nyföretagarcentrum i Almi företagspartner.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

kada ostanu bez posla, a danas svako peto novo preduzeće u Švedskoj osniva lice stranog porijekla.

Osoba koja želi osnovati preduzeće ima mnogo toga o čemu treba voditi računa. Trebalo bi dobro razmisliti o svemu što je potrebno da bi preduzeće dobro poslovalo. Da li postoji mogućnost da vam se odobri kredit za početak rada preduzeća? Da li znate koji su propisi na snazi u vezi **knjigovodstva**, **bokföring***, kao i uplaćivanja poreza i doprinosa? Kako ćete svoje preduzeće **lansirati na tržište**, **marknadsföra***? Ko će vam biti mušterije, a ko **konkurenti**, **konkurrenter***, i koje ćete mjere preduzeti da bi postali bolji od svojih konkurenata?

bokföring: kako preduzeće iskazuje svoje nabavke, svoju prodaju, zakupninu i druge ekonomske činjenice. .

marknadsföra sig: praviti reklamu za svoje preduzeće.

konkurrent: neko ko prodaje istu stvar kao i vi.

Morate takođe biti obavješteni i o tome koje su dozvole potrebne za osnivanje preduzeća. U Švedskoj potrebna je, na primjer, dozvola vatrogasnih organa za prodavnice, dozvola ureda za zaštitu životne sredine i zdravlja za restorane i prodavnice prehrambenih proizvoda, a posebne dozvole su potrebne za prodaju robe na pijačnim tezgama kao i za služenje alkoholnih pića u lokalima.

Pomoć za osnivanje preduzeća

Ako želite razgovarati o svojim idejama u vezi osnivanja preduzeća sa ljudima koji poznaju tu materiju, možete se obratiti Internationella Företagarföreningen i Sverige, IFS, udruženju koje ima svoje kancelarije u 17 švedskih gradova. Možete se takođe obratiti i Nyföretagarcentrum kao i Almi företagspartner. Zadatak te dvije organizacije jeste da pomažu novim privrednicima. Obje organizacije su prisutne na više mjesta u Švedskoj. Naći ćete ih na Roza stranicama telefonskog imenika.

Ako ste nezaposleni može se desiti da imate pravo na tzv. potporu za osnivanje privredne djelatnosti od strane Zavoda za zapošljavanje, koji će zamoliti neovisnog stručnjaka da ocijeni vašu ideju o osnivanju preduzeća prije nego što donese odluku o tome da li da vam odobri potporu.

DOBRO DA SE ZNA:

- U službi za rad sa strankama Zavoda za zapošljavanje postoji specijalno obučeno osoblje koje može odgovorati na pitanja kako o opštim propisima tako i o specifičnim stvarima koje se odnose na vas lično kao osobu koja traži posao. Telefon službe za rad sa stankama je 020-21 26 00.
- Možete slobodno zamoliti osobu koja vas je upisala u evidenciju Zavoda za zapošljavanje da vam pročita ”riječi traženja podataka” koje su upisani pod vašim imenom u banci podataka zavoda! Riječi traženja podataka sadrže kratak opis vas lično, vašeg znanja i iskustva, kao na primjer ”zna francuski”, ”izvodio vrtlarske radove”, radno ”iskustvo iz oblasti zdravstva”.
- Riječi traženja podataka olakšavaju referentu za zapošljavanje povezivanje nepopunjenih radnih mjesta sa osobama koje traže posao. Zato je bitno izabrati prave riječi traženja podataka.
- Na web stranici Zavoda za zapošljavanje postoji, između ostalog, i Banka upražnjenih radnih mjesta, Banka traženja posla gdje se možete sami predstaviti, kao i opis zanjimanja pod naslovom”Yrken A–Ö”. Adresa web stranice je www.ams.se.

- Nostrifikacija znači ocjenjivanje stručnog obrazovanja i stručnog znanja iz drugih zemalja da bi bilo lakše za osobe stranog porijekla da uđu na švedsko tržište rada.

  U publikaciji "Att få din utbildning bedömd", izdatoj od strane Zavoda za integraciju, govori se o tome kako se vrši nostrifikacija, a navedene su i adrese organa uprave koji nostrifikuju diplome iz inostranstva. Publikacija se izdaje na 10 jezika a možete je naručiti od Zavoda za integraciju.

- Poslodavac voli preporuke – t.j. imena ljudi koji vas poznaju i koji mogu potvrditi da ćete dobro obavljati svoje radne zadatke. Ako ste ranije bili zaposleni u Švedskoj, raniji poslodavac bi bio pogodna osoba da vam da preporuku. Inače možete zamoliti svog nastavnika švedskog jezika, susjeda ili nekog zemljaka za preporuku.

- Prilikom isplate plate dobit ćete i specifikaciju plate, t.j. papir gdje je navedeno koliko ste radili i koliko ste za to bili plaćeni. Iz specifikacije plate treba da se vidi da je poslodavac odbio otprilike 30 posto od plate na ime preliminarnog poreza. Ako to nije urađeno, znači da ste radili na crno. Poslodavac takođe mora uplatiti socijalni doprinos, ali to se ne vidi iz specifikacije plate.

- Ako smatrate da vas je poslodavac na neki način izložio diskriminaciji zbog vaše etničke pripadnosti ili vjere, trebate o tome najprije razgovarati sa sindikatom, ako ste njihov član. Ako niste član sindikata, ili ako vam sindikat ne bude pružao potrebnu pomoć, možete se obratiti Ombudsmanu protiv etničke diskriminacije, DO. DO ima kancelariju u Štokholmu a njegova Internetadresa je www.do.se. U nekim gradovima postoje i "agencije protiv diskriminacije", t.j. posebna savjetovališta po takvim pitanjima.

- Velike sindikalne organizacije LO, TCO i SACO imaju sljedeće adrese na Internetu: www.lo.se, www.tco.se, www.saco.se. Adresa organizacije poslodavaca, Švedske Privrede, jeste www.svensktnaringsliv.se. Sve ove web stranice imaju veze koje vode do saveza sindikata u okviru raznih organizacija.

- Almi Företagspartner, organizacija koja pomaže novo-osnovanim preduzećima, ima svoju web stranicu na adresi www.nutek.se. Internationella Företagarföreningen i Sverige ima informacije na više jezika na svojoj web stranici, čija je adresa www.ifs.a.se.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Nije uvijek lako donositi ekonomski opravdane odluke. Ponuda raznorazne robe je ogromna. Reklamni listovi sa novim ponudama stižu poštom svake sedmice.

Koliko košta?

O novcu i svakodnevnoj ekonomiji

U ovom poglavlju skupili smo niz činjenica, pravila i savjeta vezanih za ekonomiju. U prvim odlomcima se govori o kupoprodaji, kreditima i osiguranjima. Trebate voditi računa o mnogo stvari ukoliko želite izvući što veću korist od svog novca.

Zatim slijedi nekoliko odlomaka o porezu kao i o tome za šta se sve novac iz poreza koristi: t.j. penzijama, dječjem dodatku, i dr.

Često se govori da je Švedska zemlja sa visokom stopom oporezivanja, što je istina jer je porez u Švedskoj viši nego u mnogim drugim zemljama. Ali bez obzira na to što se Šveđani žale na visoki porez, većina građana ipak želi zadržati prednosti koje se plaćaju porezom, a to su zdravstvo i osnovna materijalna sigurnost zahvaljujući kojoj se niko u ovoj zemlji ne treba naći u istinsko bijednoj situaciji.

Kupoprodaja

Kada kupujemo robu za svakodnevnu upotrebu, najčešće kupujemo **prehrambene proizvode**, livsmedel, to jest hranu. Riječ sa kojom se često susrećemo kada kupujemo hranu je **rok upotrebe**, bäst-före-datum. Ovaj datum označava dan do kada je hrana svježa, pod uslovom da se čuva na ispravan način. Lako kvarljivi prehrambeni proizvodi, kao na primjer mljeveno meso i mlijeko, obično nose i oznaku **posljednji dan upotrebe**, sista förbrukningsdag, to jest posljednji dan kada nije opasno jesti tu hranu.

Uporediva cijena, jämförpris, druga je riječ koju često viđamo u prodavnicama hrane. Uporediva cijena izražava koliko jedan kilogram ili jedan litar određenog proizvoda

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Sačuvajte priznanicu kada idete u kupovinu. Na takav način je mnogo lakše zamijeniti robu ili izvršiti ispravku robe s greškom.

košta, da bismo lakše mogli uporediti, na primjer, razne vrste kafe. Većina prehrambenih proizvoda takođe sadrži i podatak o sadržini proizvoda.

Obično kako odjeća tako i namještaj nose naljepnice sa tekstom koji objašnjava od čega su napravljeni. Često je napisano i kako se proizvod održava, na primjer u kojoj temperaturi vode treba prati određeni odjevni predmet, ili kako treba postupiti ako se pojavi neka mrlja na sofi.

U slučaju da niste sasvim sigurni da li će vam neka stvar koju želite kupiti zaista odgovarati, pitajte u prodavnici da li je možete kupiti kao **nevezanu kupoprodaju**, **öppet köp**. To znači da istu možete vratiti poslije jednog ili par dana, pod uslovom da stvar niste koristili, i dobiti nazad novac.

Prodavnice koje ne praktikuju nevezanu kupoprodaju, mogu umjesto toga odobriti kupcu pravo da zamijeni kupljenu robu za neku drugu iz prodavnice. Ako trenutno u prodavnici nema ničega što vam se dopada, dobit ćete **priznanicu na određeni iznos**, **tillgodokvitto**, sa kojom možete platiti nekom drugom prilikom. Hrana i cvijeće se međutim ne mijenjaju, obično ni donji veš ni kupaći kostimi. Nije dozvoljena ni zamjena pakovanja koje ste prethodno otvorili.

Da bi imali pravo zamijeniti jednu robu za drugu, morate sačuvati priznanicu za robu koju ste kupili. U slučaju da otkrijete neku grešku na robi koju ste kupili, takođe je važno da sačuvate priznanicu. Ako bi vam se, na primjer, nove cipele raspale samo nedelju dana nakon što ste ih kupili, možete otići u prodavnicu gdje ste ih kupili i ponijeti sa sobom priznanicu i cipele. U tom slučaju prodavnica je dužna ili da popravi cipele ili da vam vrati novac ili da vam da novi par cipela za zamjenu. *Vidi naslov Dobro da se zna u vezi toga šta trebate preuzeti u slučaju da se ne možete dogovoriti!*

Reklamirati, **reklamera**, neku robu znači žaliti se na to da je roba od početka pogrešno izrađena kao na primjer, cipele u gornjem primjeru. Za određenu robu, kao što su satovi i videorekorderi, obično se izdaje **garancija**, **garanti**, koja važi godinu dana ili dvije godine. Garancija znači da će prodavnica popraviti sat ili video o svom trošku ako bi se isti pokvario prije isteka garantnog roka.

Prodaja na vratima, **hemförsäljning**, jeste kada prodavac zazvoni na vrata ili nazove telefonom sa namjerom da vam proda neku robu. Koristan savjet je da dobro razmislite da li vam je ta stvar zaista potrebna, kako ne bi kupili nešto na brzinu i nepromišljeno samo zbog toga što je prodavac bio toliko ubjedljiv! Ako se ipak odlučite na kupovinu, ali se pokajete u roku od dvije sedmice, kupovina se može poništiti. Te dvije sedmice se nazivaju **probnim sedmicama**, **ångerveckor**.

Stvari se mogu takođe kupovati i preko **kataloške prodaje robe poštom**, **postorder**. U tom slučaju roba se naručuje iz kataloga a plaća se prilikom podizanja paketa na pošti. I u ovom slučaju imate pravo pokajati se u roku od dvije sedmice od datuma kada ste dobili paket. Robu nemorate platiti ako je vratite u roku od dvije sedmice, ali morate platiti troškove prevoza.

Kupovina na kartice i zajmovi

Danas mnogi imaju razne vrste kartica pomoću kojih mogu vršiti plaćanja ili podizati novac u gotovini.

Kartica za podizanje novca, **uttagskort**, vezana je za račun u banci, a koristi se isključivo za podizanje novca iz automata za podizanje novca.

Bankovna kartica, **bankkort**, može se koristiti kao kartica za podizanje novca, ali njome se mogu vršiti i plaćanja. Kada plaćate ovom karticom, novac se skida direktno sa vašeg računa u banci.

Platežna kartica, **betalkort**, se također koristi za plaćanje. Razlika, ako se uporedi sa bankovnom karticom, jeste u tome da se novac koji ste upotrijebili za kupovinu ne skida direktno sa vašeg računa, nego se svi iznosi sabiraju a zatim se skidaju sa vašeg računa jedan put u mjesecu. Tada dobijete i sabirni račun sa navedenim ukupnim troškovima. Po pravilu platežna kartica je skuplja od bankovne.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Mnogi ljudi koriste neku vrstu bankovne kartice za podizanja novca u gotovini.

Kreditna kartica, **kreditkort**, jeste kartice (bankovna, platežna ili kartica neke druge vrste) koja je vezana za "kredit", to jest za mogućnost pozajmljivanja novca. Kada plaćate kreditnom karticom pozajmljujete dakle novac od preduzeća koje je izdalo karticu ili od banke. Smatra se da su kreditne kartice skup način pozajmljivanja novca, i treba ih zato izbjegavati.

avbetalning: kada se nešto što se kupilo plaća iz više puta, na primjer jednom mjesečno, uz plaćanje kamate.

Drugi način pozajmljivanja novca jeste kupovina na **otplatu**, **avbetalning***, ili se može **podići zajam**, **ta lån**. U slučaju da razmišljate o tome da li imate dovoljno sredstava da na ovaj način pozajmite novac, važno je unaprijed izračunati sve moguće troškove otplate ili zajma. Može, naime skupo da vas košta: televizor koji iznosi 4 000 kruna ako se kupi za gotovinu, može na primjer iznositi skoro 6 000 kruna ako se kupi na otplatu, uz dodatnu kamatu. Banke obično govore "ako nemate dovoljno sredstava za štednju svakog mjeseca, nemate ni dovoljno sredstava za podizanje zajma".

Postoje i opravdani razlozi zbog kojih trebate dobro se zamisliti ako vas neko zamoli da mu **budete žirant**, **gå i borgen**. Biti nekome žirant znači da prihvatate na sebe odgovornost za zajam nekog drugog. Ako osoba u pitanju ne bi bila u mogućnosti otplaćivati zajam, vi biste u tom slučaju bili dužni da preuzmete otplatu njenog zajma na sebe.

Prigovor o neplaćanju dugova

Važno je da se svi računi plate na vrijeme kako bi se izbjegla zatezna kamata. Osim toga se obično šalje samo jedna **opomena**, **påminnelse***, o neplaćenim računima. Ako se ne odazovete na opomenu, vlasnik stana ili preduzeće se često obraća **uredu za prinudnu naplatu**, **inkassobyrå**, preduzeću čiji je zadatak utjerivanje neplaćenih dugovanja.

påminnelse: napomenuti dodatno još jednom o nečemu što se mora uraditi.

U slučaju da niste u mogućnosti platiti cijeli iznos dugovanja odjednom, trebate što prije kontaktirati lice kome dugujete novac i pokušati s njim postići neku vrstu sporazuma. Sljedeći korak je inače da **javno izvršiteljstvo**, **kronofogdemyndigheten**, izda tzv. platni nalog. To je zahtjev za naplatu iznosa koji dugujete, uz obračunavanje raznih dodatnih pristojbi. *Više informacija o javnom izvršiteljstvu naći ćete u poglavlju o Zakonu i Pravdi.*

U slučaju da i nakon toga ne platite dug u roku od 10 dana, javno izvršiteljstvo će naplatiti novac, na primjer, putem obustave od plate ili oduzimanjem automobila ili nekog drugog vrijednog predmeta u zamjenu za dug. Dobićete u tom slučaju **prigovor o neplaćanju dugova**, **betalningsanmärkning**. Vrlo je važno da se izbjegne prigovor s obzirom da vlasnici stanova i banke provjeravaju kojim je licima izrečen prigovor o neplaćanju dugova. Za osobu koja je dobila prigovor o neplaćanju dugova biće teže unajmiti stan ili podići zajam u banci.

Fotografija: Sofie Nordström / Pressens Bild

Penzijsko osiguranje dat će vam više novca za život pod stare dane.

Osiguranja

Kućno osiguranje, **hemförsäkring**, je osiguranje zvih stvari koje imate u kući. Ako nemate kućno osiguranje nećete dobiti nadoknadu u slučaju da vaš stan bude oštećen od požara, ili u slučaju provale ili krađe. Često kućno osiguranje obuhvata i **putno osiguranje**, **reseskydd**, koje pokriva putovanja u inostranstvo u toku najviše 45 dana, **pravnu zaštitu**, **rättsskydd**, koja pokriva troškove za određena pravna pitanja, kao i **osiguranje za slučaj fizičkog napada**, **överfallsskydd**, ako vam neko nanese tjelesne povrede a nije u mogućnosti da sam nadoknadi štetu.

Možete slobodno zamoliti osoblje osiguravajućeg zavoda da vam tačno objasni šta sve pokriva kućno osiguranje, a šta ne pokriva! Moguće je da postoje različiti propisi za nadoknadu stvari koje imate u stanu i stvari koje držite u automobilu, na tavanu ili u podrumu.

Jedna od svrha plaćanja poreza u Švedskoj jeste, između ostalog, da je svim ljudima zagarantovan određeni minimalni životni standard, bez obzira na bolest ili druge probleme. Ali i pored toga mnogi ljudi se osiguravaju privatno da bi dobili malo više od zagarantovanog minimalnog nivoa u slučaju da ih nešto snađe.

Od **osiguranja protiv nesreće**, **olycksfallsförsäkring**, na primjer, dobit ćete određeni iznos nadoknade u slučaju da doživite nesreću koja će vam nanijeti invalidnost. Osiguranje će vam takođe nadoknaditi i određene troškove koji biste inače sami morali platiti, kao što su novčani udio pacijenta u bolnici i tretman kod fizioterapeuta.

Zahvaljujući **penzijskom osiguranju**, **pensionsförsäkring**, imati ćete više novca za život kad ostarite. Privatno **zdravstveno osiguranje**, **sjukförsäkring**, dati će vam više sredstava za život u slučaju da se razbolite, a **životno osiguranje**, **livförsäkring**, obezbijediti će novac ostalim članovima vaše porodice ako biste preminuli. Postoje i posebna **dječja osiguranja**, **barnförsäkringar**, po kojim se isplaćuje dodatna nadoknada djeci u slučaju dugotrajnog oboljenja ili nesreće.

Svi odrasli koji imaju prihod moraju podnositi poresku prijavu. Obrazac Inkomstdeklaration ćete dobiti u vaše poštansko sanduče, ispunjen od strane poreske uprave i gotov da bi ga samo potpisali, nakon provjere da su svi podaci u njemu ispravni.

Porez

Najupadljiviji porez je **porez na dohodak**, **inkomstskatten**, koji se odbija od vaše zarade. Neke naknade koje isplaćuje Zavod za socijalno osiguranje, kao što su roditeljska hranarina i bolesnička naknada, smatraju se u ovom kontekstu kao prihod i zato se oporezuju. *Više informacija o roditeljskoj hranarini i bolesničkoj naknadi naći ćete pri kraju ovog poglavlja*.

Ako ste u radnom odnosu poslodavac je dužan odbiti porez od vaše plate prije

isplate iste. Ovaj odbitak se naziva **preliminarnim porezom**, **preliminärskatt**, s obzirom da se uplata poreza vrši rano i u približnom iznosu, a možda se i neće tačno podudarati sa konačnim obračunom poreza.

Organi uprave prave konačan obračun poreza na osnovu vaše **poreske prijave dohotka**, **inkomstdeklaration**. To je obrazac koji sadrži niz podataka o vašoj ekonomiji. Poreska prijava dohotka se podnosi poreskoj upravi na proljeće godine poslije godine na koju se podaci odnose. Na jesen poreska uprava završava kontrolu svih poreskih prijava i šalje tzv. rješenje o konačnom porezu. Tada će se vidjeti da li ste uplatili preveliki iznos poreza prethodne godine pa će vam se sada novac vratiti, ili da li morate uplatiti još novca na ime poreza.

Svi odrasli koji imaju prihod, kuću ili imovinu, dužni su svake godine podnositi poresku prijavu dohotka, na obrascu **poreska prijava dohotka 1**, **inkomstdeklaration 1**, koji se šalje poštom na kućnu adresu. U tom obrascu poreska uprava je već ispunila odgovarajuće podatke. Vi jedino trebate provjeriti da li su svi podaci ispravni i potpisati obrazac. Poreska prijava se može podnijeti i preko Interneta ili telefona. 800 000 osoba su 2003. godine iskoristili tu mogućnost.

I vi koji ste privatni preduzetnik podnosite poresku prijavu na obrascu Inkomstdeklaration 1. Dohodak od poslovne djelatnosti se iskazuje u posebnom prilogu. Ako imate privatno preduzeće dužni ste da podnesete i prijavu o porezu na promet na dodatnu vrijednost, to jest porezu koji se dodaje na robu i usluge. Ako razmišljate o osnivanju privatnog preduzeća saznat ćete sve o porezu na promet na dodatnu vrijednost i o poreskim prijavama dohotka preduzeća na obrazovnom programu Zavoda za zapošljavanje **Podrška za osnivanje privredne djelatnosti**, **Stöd till start av näringsverksamhet**. *Više o tome u poglavlju Posao*.

Kada poreska uprava pravi predračun preliminarnog poreza polazi od pretpostavke da vam je zarada svakog mjeseca ista i da nemate nikakvih **odbitaka**, **avdrag***, u svojoj poreskoj prijavi. U slučaju da ne radite cijele godine, ili ako imate velike odbitke za na primjer kamate na zajam, možda ne bi bilo loše podnijeti zahtjev za **poseban predračun poreza**, **en särskild skatteberäkning***, što znači da ćete poreskoj upravi izložiti svoje trenutno materijalno stanje kako bi mogla proračunati preliminarni porez koji više odgovara stvarnom stanju. U tom slučaju biste svakog mjeseca u toku godine primali veći iznos plate poslije odbitka poreza, umjesto da tek kasnije dobijete nazad oporezovani novac koji je "nepotrebno" odbijen od vaše plate.

avdrag: odbiti određenu svotu od prihoda za koji se podnosi poreska prijava.

särskild skatteberäkning: izmjena predračuna poreza koji treba odbijati od plate pojedinca.

U slučaju da niste zadovoljni rješenjem poreske uprave možete zatražiti **preispitivanje odluke**, **omprövning**, a to se radi pismenim putem, to jest pismom.

Osim poreza na dohodak i poreza na promet na dodatnu vrijednost postoje i porez na imovinu, porez na nekretnine, porez na nasljedstvo, porez na dobit od kapitala kao i porez na poklone. Postoji i porez na robu kao što je alkohol, duvan i benzin.

Starosna penzija

Penzijski sistem u Švedskoj jeste sistem sigurnosti koji treba obezbijediti sredstva za život i onima koji su već prešli starost za penziju.

Prema penzijskom sistemu koji je uveden 1999. godine, vaša penzija zavisi od toga koliko ste radili i koliko ste zarađivali tokom godina provedenih u Švedskoj. U obračun penzije uračunava se na različite načine i bolesnička naknada, naknada za privremeno nezaposlene, roditeljska hranarina, studije, podizanje djece kao i **vojna obaveza**, **värnplikt***. *Bolesnička naknada i roditeljska hrana-*

värnplikt: služenje vojnog roka, koji služi mnogo mladića preko 18 godina starosti, kao i određeni broj djevojaka.

rina opisane su malo dalje u ovom poglavlju, naknada za privremeno nezaposlene opisana je u poglavlju o Poslu.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Penzijski sistem pruža sigurnost onima koji su dostigli starost za penziju.

Novi penzijski sistem obuhvata osobe koje su rođene od 1938. godine i na dalje. Rođeni između 1938. i 1953. godine primaju penziju i po novom sistemu i po ranijim propisima. Ovdje opisujemo isključivo novi sistem.

Postoje tri vrste državne penzije: penzija na osnovu prihoda, premijska penzija i zajamčena penzija.

Penzija na osnovu prihoda, **inkomstpensionen**, najvažniji je dio penzije. Visina penzije zavisi od toga koliko ste zarađivali i koliko ste poreza uplaćivali u Švedskoj. Svake godine se dobija obavijest od Zavoda za socijalno osiguranje sa predračunom iznosa buduće penzije na osnovu prihoda.

Premijska penzija, **premiepensionen**, takođe je vezana za zaradu i uplatu poreza. Ova penzija iznosi manji deo ukupne penzije, koji sami možete ulagati u **fondove**, **fonder***. Ako sami ne odaberete neki fond, novac od premijske penzije bit će uložen u državnu fondacijsku kompaniju. Visina premijske penzije zavisi od toga u kojoj su mjeri različiti fondovi uspješno upravljali uloženim novcem.

fonder: ako uložite novac u fond, oni koji upravljaju fondom će kupiti, na primjer, dionice – udjela u preduzeću – za vaš novac. Ako vrijednost dionica raste, dobit ćete više novca nego što ste uložili kada s vremenom prodate svoj udjel u fondu.

Zajamčena penzija, **garantipensionen**, jeste sigurnost za one koji su imali niske prihode ili ih upšte nisu imali. Ovaj dio penzije garantuje da će sve starije osobe imati određenu minimalnu mjesečnu svotu za život. Uslov je, među-

tim, da ste nastanjeni u Švedskoj 40 godina prije odlaska u penziju. Ako ste ovdje živjeli kraće vrijeme, zajamčena penzija će biti manja. Međutim, lica koja se računaju izbjeglicama u skladu sa Ženevskom konvencijom dobit će isto toliku penziju koju bi imali da su živjeli u Švedskoj 40 godina.

Neki ljudi imaju i dodatnu penziju koja je ugovorena sporazumom između poslodavaca i namještenika. Ova penzija se naziva **penzijom iz radnog odnosa**, **tjänstepension**, ili **penzijom na osnovu ugovora**, **avtalspension**. Mnogi sami uplaćuju novac u privatno penzijsko osiguranje, kao što smo već naveli.

Osobe koje su starije od 65 godina kada dođu u Švedsku, ne mogu dobiti starosnu penziju. Ali mogu zato dobiti **potporu za izdržavanje starih**, **äldreförsörjningsstöd**, koja se isplaćuje osobama bez prihoda. *Vidi malo dalje u ovom poglavlju.*

Po novom penzijskom sistemu mora se podnijeti zahtjev za penziju Zavodu za socijalno osiguranje, s obzirom da više ne postoji određena starost za penziju. Zahtjev za penziju mora se predati dva mjeseca prije prestanka rada. Možete otići u penziju bilo kad poslije svoje 61 godine, ali će vam penzija biti sve veća što duže čekate prije nego što odete u penziju.

Dječji dodatak se isplaćuje jedan put mjesečno za djecu do 16 godina starosti.

Fotografija: Teri Dixon

Počev od 2003. godine penzija se oporezuje kao običan prihod. Istovremeno je i iznos penzije povećan, tako da ispada da većina ljudi prima otprilike isti iznos penzije kao i ranije.

Stambena potpora

Stambena potpora, **bostadsbidrag**, može se isplaćivati ili mladima u uzrastu od 18 do 29 godina ili porodicama sa djecom. Koliko možete dobiti zavisi od vaše zarade i imovine, od toga koliko djece imate, koliko plaćate stan kao i od veličine stana. Zahtjev za stambenu potporu se podnosi Zavodu za socijalno osiguranje.

Ako primate stambenu potporu ne smijete zaboraviti obavijestiti Zavod za socijalno osiguranje o svim promjenama u vezi materijalnog stanja ili domaćinstva: to jest ako vam se promijeni plata, ako dobijete još koje dijete ili ako su se neki rođaci uselili kod vas u stan. Takve promjene mogu uticati na stambenu potporu. Ako se ispostavi da ste primali preveliki iznos potpore, može se desiti da ćete morati vratiti deo novca.

Penzioneri takođe, u nekim slučajevima, imaju pravo na poseban dodatak koji se naziva **stambenim dodatkom**, **bostadstillägg**.

Dječji dodatak

Roditelji sa djecom primaju **dječji dodatak**, **barnbidrag**, za djecu uzrasta do 16 godina. Dječji dodatak se isplaćuje jedan put mjesečno i za ovaj dodatak nije potrebno podnositi zahtjev. Porodice sa više djece primaju veći dodatak, tzv. dodatak za više djece.

Mladi od 18 do 20 godina starosti koji pohađaju srednju školu primaju **đačku potporu**, **studiebidrag**. Porodice sa niskim prihodima imaju pravo podnijeti zahtjev za dodatni dodatak na đačku potporu.

Roditelji su dužni da izdržavaju svoju djecu dok djeca ne napune 18 godina. Ako djeca i dalje pohađaju osnovnu ili srednju školu ovo pravilo važi sve do njihove 21 godine.

Onaj ko nastavi s obrazovanjem poslije srednje škole može dobiti **novčanu pomoć za školovanje**, **studiestöd**. Novča-

na pomoć za školovanje sastoji se od dva dijela, jedan dio predstavlja potporu a drugi zajam. Studentski kredit se može dizati ukupno u toku 12 semestara. *Više o tome u poglavlju Škola i obrazovanje*.

Bolesnička plata, bolesnička naknada, naknada za aktiviranje, naknada plate za vrijeme bolovanja

Ako ste u radnom odnosu i razbolite se ne dobijate naknadu za prvi dan bolovanja, koji se naziva **danom uskrate**, karensdag. Zatim dobijate **bolesničku platu**, sjuklön, od svog poslodavca u toku tri sedmice. Možete biti odsutni od posla do jedne sedmice a da ne idete kod ljekara. Ako je potrebno da odsustvujete duže vremena morate poslodavcu pokazati **ljekarsko uvjerenje**, läkarintyg.

Ako ste bolesni duže od tri sedmice primate **bolesničku naknadu**, sjukpenning, od Zavoda za socijalno osiguranje. U slučaju da vam bolest ne dozvoljava da radite puno radno vrijeme nego samo deo dana, postoji mogućnost da primate četvrtinu, polovinu ili tri četvrtine bolesničke naknade. Ljekar ocjenuje koliko dugo vam je potrebno bolovanje, a Zavod za socijalno osiguranje donosi odluku o naknadi.

Onaj koji je bez posla prima bolesničku naknadu počev od dana poslije dana uskrate.

U slučaju da ste bolesni duži period i ne možete raditi, možete dobiti **vremensko ograničenu naknadu plate za vrijeme bolovanja**, tidsbegränsad sjukersättning, **naknadu plate za vrijeme bolovanja do daljnjega**, sjukersättning tillsvidare, ili **naknadu za aktiviranje**, aktivitetsersättning.

Lice koje je dugotrajno bolesno, ali za koga se smatra da će opet moći raditi u roku od jedne ili dvije godine, može dobiti **vremensko ograničenu naknadu plate za vrijeme bolovanja** tidsbegränsad sjukersättning, (raniji naziv privremena bolesnička penzija – sjukbidrag).

Onaj ko je dugotrajno bolestan i ne može raditi u neko dogledno vrijeme, može imati pravo na **naknadu plate za vrijeme bolovanja do daljnjega**, **sjukersättning tillsvidare**, (raniji naziv prijevremena penzija – förtidspension).

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Zahvaljujući roditeljskoj hranarini očevi i majke mogu sebi priuštiti da ostanu kući sa svojom djecom ukupno 480 dana.

Ako ste starosti od 19 do 30 godina, a da pri tome niste u stanju raditi bar godinu dana, možete dobiti naknadu za aktiviranje, **aktivitetsersättning**. Istu naknadu možete dobiti i u slučaju da zbog funkcionalne onesposobljenosti morate produžiti svoje školovanje.

Poseban savjet, opštinski savjet za socijalno osiguranja, donosi odluku o tome ko ima pravo na naknadu plate za vrijeme bolovanja.

Roditeljska hranarina

Zahvaljujući roditeljskoj hranarini, **föräldrapenning**, roditelji mogu ostati kući i brinuti se o svojoj djeci u toku određenog perioda. Hranarina se isplaćuje ukupno u toku 480 dana, a može se koristiti sve dok dijete ne napuni osam godina. Kad su oba roditelja vršioci roditeljskog prava, svako od roditelja ima pravo na po polovinu dana, to jest na po 240 dana. Onaj ko je sam vršilac roditeljskog prava ima pravo na 480 dana.

60 dana od tih dana su rezervisana za po svakog roditelja. Ostatak dana roditelji mogu podijeliti između sebe kako hoće. Ako jedan od roditelja želi ustupiti nekoliko od ”svojih” 60 dana drugom roditelju, mora to pismeno prijaviti Zavodu za socijalno osiguranje.

Visina roditeljske hranarine djelimično zavisi od zarade prije porođaja. Ali za sve važi pravilo da roditeljska hranarina tokom 390 dana iznosi najmanje 150 kruna na dan (osnovni nivo). Ovaj iznos je na snazi u trenutku pisanja ove knjige, to jest ljeto 2003. godine. Tokom 90 dana hranarina iznosi 60 kruna na dan (najniži nivo).

Umjesto da se iskoristi cijela roditeljska hranarina, može se koristiti tri četvrtine, polovina, četvrtina ili osmina roditeljske hranarine uz skraćeno radno vrijeme, ako se u međuvremenu obezbijedi dobra briga o djetetu. Na taj način dani obuhvaćeni roditeljskom hranarinom trajat će duže.

Svrha **privremene roditeljske hranarine**, **tillfällig föräldrapenning**, jeste da bi roditelji mogli njegovati djecu mlađu od 12 godina kad se dijete razboli ili kad se redovni njegovatelj djeteta razboli, ili kad je potrebno odvesti dijete u **dječji dispanzer**, **barnavårdscentralen**. Otac takođe ima pravo na privremenu roditeljsku hranarinu tokom 10 dana vezano za rođenje djeteta, ako tom prilikom uzme odsustvo s posla.

Zavod za socijalno osiguranje može vam odgovoriti na sva pitanja u vezi bolesničke naknade, naknade plate za vrijeme bolovanja kao i roditeljske hranarine.

Potpora za izdržavanje

Potporu za izdržavanje, **försörjningsstöd,** raniji naziv **socijalna pomoć**, **socialbidrag**, možete dobiti u slučaju da ste bez posla ili ako ste veoma loše plaćeni, a da pri tome ne primate ni bolesničku naknada, ni naknadu za privremeno nezaposlene, ni potporu za aktiviranje, niti smijete na bilo koji drugi način izdržavati se, niti imati bilo kakva sredstva u obliku novca ili dionica. Potpora za izdržavanje se ne isplaćuje automatski, već se svaki pojedinačni slučaj rješava za sebe.

Zahtjev za potporu za izdržavanje podnosi se socijalnom uredu u opštini gdje se nalazite u trenutku kad vam je pomoć potrebna. Posjeta socijalnom uredu se zakazuje unaprijed a sa sobom trebate ponijeti sve papire koje se odnose na vaše lično materijalno stanje – to jest rješenje o plati, izvod sa računa u banci, račun za stanarinu, rješenje o stambenoj potpori, i drugo. Postoji mogućnost da se potpora dobije ne samo za pokrivanje stambenih i ličnih troškova, već i za liječenje kod ljekara, liječenje zuba kao i za naočare.

DOBRO DA SE ZNA:

- **Državni zavod za kontrolu kvaliteta namirnica**, **Livsmedelsverket**, ima svoju web stranicu sa puno informacija u vezi obilježavanja hrane, hrane i zdravlja, vegetarijanske hrane, hrane za trudnice, i dr. Web stranicu naći ćete na adresi www.slv.se, a na njoj postoje i tekstovi na engleskom jeziku.
- Ako niste zadovoljni nekom robom koja nije ispunila obećanje, najprije trebate se obratiti direktno prodavnici. Ako to ne pomaže, možete kontaktirati **savjetnika za potrošačka pitanja**, **konsumentrådgivaren**, ako takav postoji u vašoj opštini. Možete se takođe obratiti **Javnom savjetu za reklamacije**, **Allmänna reklamationsnämnden**, Box 174, 101 23 Stockholm, telefon 08-783 17 00, www.arn.se.
- Savjete i pomoć po pitanju osiguranja možete dobiti od **Savjetodavnog osiguravajućeg ureda potrošača**, **Konsumenternas försäkringsbyrå**, Klara Norra Kyrkogata 33, 111 22 Stockholm, telefon 08-22 58 00, www.konsumenternasf orsakringsbyra.se
- Savjetnik za potrošačka pitanja ili ured za potrošačka pitanja obično imaju informacije o robi kao što su frižideri, zamrzivači, televizori i automobili. Razna testiranja u kojim se upoređuju različite marke mogu vam pomoći da napravite dobru kupovinu. Ovakve informacije možete takođe naći u časopisima Råd

och Rön i Vår Bostad. Njih ćete naći ili u bibliotekama ili na Internetu na adresama www.radron.se i www.varbostad.se. Internetadresa Državnog zavoda za potrošačka pitanja – Konsumentverket je www.konsumentverket.se.

- Ako ste riješili da povjerite popravku u stanu ili na automobilu nekom zanatliji, zamolite ga da vam najprije napravi **predračun troškova**, **kostnadsförslag**! To je približna procjena koliko će vas radovi koštati, kako biste znali unaprijed šta vas čeka.
- Imate li potrebu smanjiti svoje izdatke? Evo nekoliko prijedloga za uštedu od strane savjetnika za potrošačka pitanja:

- poslije Božića kao i tokom ljeta česte su rasprodaje u prodavnicama, a ponekad i u drugo doba. Ako možete sačekati sa kupovinom neke određene stvari, pitajte u prodavnici kada će imati sljedeću rasprodaju.
- uvijek pogledajte uporedive cijene u prodavnicama! Slučajne primamljive cijene nisu uvijek i najniže. Ako vam se ukaže prilika, kupite veliko pakovanje nečega što koristite u velikim količinama, često je to i najjeftinije.
- ako imate puno dugova često se isplati da se dogovorite sa bankom da se ti dugovi pretvore u jedan jedini, novi zajam, koji može biti jeftinije.
- Jedan od načina da bi bili sigurni da računi koji se stalno ponavljaju (za stan, struju, telefon, i drugo) plaćaju na vrijeme, jeste da uredite da se ti računi plaćaju preko autožiroa. U tom slučaju se novac na vrijeme skida sa vašeg računa u banci. Razgovarajte sa bankom o plaćanju računa preko **autožiroa**, **autogiro**.

- U slučaju da vam je hitno potreban novac, a da pri tome imate neki skupocjeni predmet od koga se možete rastati za neko vrijeme, možete otići u **zalagaonicu**, **pantbank**. Tamo možete pozajmiti novac tako što ćete zalagaonici dati u zalog, na primjer, svoj videorekorder,

sat ili nakit. Zalagaonice ćete naći pod naslovom Pantbank na Žutim stranicama telefonskog imenika.

- Ako ste zaposleni u nekom većem preduzeću možda nije potrebno da sami sebi obezbijedite životno osiguranje i osiguranje protiv nesreće. Obično postoje **kolektivna osiguranja**, **gruppförsäkringar**, koja su često nešto jeftinija. Pitajte svoju sindikalnu organizaciju o tome!
- Raspitajte se takođe i u školi ili dječjem vrtiću o tome koja sve osiguranja za djecu postoje u vašoj opštini. Neke opštine imaju osiguranja koja pokrivaju djecu samo preko dana, dok druge opštine imaju osiguranja koja obuhvataju zaštitu i u slobodno vrijeme.
- Preko uslužnog telefona i web stranice Zavoda sa socijalno osiguranje možete sami obavljati određene usluge, ili dobiti informacije o dječijem dodatku, roditeljskoj hranarini, bolesničkoj naknadi, i dr. Neki od tekstova su napisani na jednostavnom švedskom jeziku i/ili su prevedeni na druge jezike. Uslužni telefon: Servicetelefon: 020 - 524 524. Web stranica: www.forsakringskassan.se
- Ako ste primali platu, bolesničku naknadu, roditeljsku hranarinu ili imali neki drugi prihod u Švedskoj, a da niste dobili obarazac za poresku prijavu nakon godinu dana, onda nešto nije u redu. Kontaktirajte u tom slučaju Poreski ured i pitajte da li su vas zaboravili!
- Državni zavod za porez ima na Internet adresi www.rsv.se informacije na švedskom jeziku o porezu na promet na prodajnu vrijednost, preliminarnom porezu, porezu u različitim opštinama, kao i o drugome.
- Dodatne informacija po pitanjima vezanim za penziju možete dobiti na posebnoj web stranici na Internetu, www.pension.nu. Možete se takođe javiti na telefon broj 020-524 524 i postavljati pitanja.

...Mi koji već živimo ovdje...

Fotografija: Peter Hellström

Kišobran

Hanna Wallensteen

"Ej ti, stara crnačka budalo iz džungle", htjela mu je viknuti. "Ja nisam kao ti! Samo tako izgleda!" Ali naravno da mu to nije viknula. Kako bi to izgledalo ako bi stajala u bljuzgavici na trotoaru i optuživala potpuno nepoznatog čovjeka da je crnac iz džungle? Djelovala bi potpuno sumanuto.

Zahunjkala je prema nebu. Pozna jesen je visila ispod uličnih svjetiljki i zamagljivala joj vidik. Ovo je stvarno bilo smiješno. Iz nekog bezveznog razloga vlaga se uvlačila u njen gusti konjski rep. Uostalom, kakav konjski rep… Prije konjske dlake koje su stršile na sve strane. Afro kosa ne voli da se stegne u konjski rep. Otvorila je kišobran.

"You don't speak swahili?" upitao ju je.

"Ne, zaista ne. Govorim samo švedski."

"I'm sorry, I don't understand Swedish. You speak English?"

Ustvari bilo joj ga je žao. Njoj je zapravo žao svakog ko nije iz Švedske. Ljudi su je često pitali da li je srećna što je mogla doći ovamo? Šta bi bilo s njom da je, napuštena bez roditelja, ostala u Africi? Sada je stajala preko puta stasitog divljaka koji je očešljao svoju kovrdžavu kosu tako da je frizura izgledala ogromna. Sačuvaj Bože! Sigurno je došao direktno iz nekih ratova i katastrofa. Odlučila je da bude ljubazna prema njemu.

"I am adopted from Ethiopia", rekla mu je na svom urednom engleskom jeziku, koji je naučila u školi.

"You come from a beautiful people. You're not Swedish, you know. You're an African woman!"

Čovjek se ozario.

"Oh! So you are from Africa too?!" Suviše glasno. Suviše velikih pokreta ruku. Ljudi su počeli da se ogledaju. Neprijatno. Ona je mnogo polagala na sitne detalje. Kao, na primjer, doručak. Hrskavi hljeb sa sirom i po mogućstvu neko svježe povrće, zbog vitamina. Lako i umjereno, svakog jutra. Oprati šolju, oprati ruke, laktove dole sa stola. Nikako drečavo crveni ruž na usnama. Šljem za bickl i sigurnosni pojas u kolima. Povremeno

pjevušiti neku švedsku narodnu pjesmu.Nije lijepo pušiti, psovati je grijeh. Uostalom, glupo je hvalisati se.

"You should be proud! You should go back! You know Africa is beautiful! You should seek your roots!" Sjećanja iz emisija CNN: Umiruća drveća. Dehidrirane životinje. Izgladnjela ljudska tijela. Djeca sa puškama u rukama. Zašto bi htjela otići tamo?

"You have to go back! You must know your language, your origin. You come from a beautiful people, you know. You're not Swedish, you're an African woman!"

Supa od graška, Sveta Lucija, opšte pravo na kretanje u prirodi, teško izgovorljiv zvuk "sje", Tata, Mama, Mlađa sestra … Njeni korijeni jesu tu. Njeni snovi i njena sjećanja žive ovdje u Švedskoj. Njeni misli i njena čula žive u švedskom jeziku. Osjeća da je ovo sredina kojoj pripada. Supa od graška, Sveta Lucija, opšte pravo na kretanje u prirodi, teško izgovorljiv zvuk "sje", Tata, Mama, Mlađa sestra.

"It was nice meeting you, sister!" Učtivo joj je stisnuo ruku i krenuo dalje. Sister? Nebo se otvorilo. Posmatrala ga je kako uzalud drži bijedne besplatne novine nad glavom.

"Ej ti, stara crnačka budalo iz džungle, pa treba ti kišobran!" viknula mu je. Desetoro ljudi na trotoaru se okrenulo i buljilo u nju. On se okrenuo i mahnuo joj je. Zbunjena zakoračila je prema njemu kroz mokri snijeg i vlažnom vunenom rukavicom s palcem gurnula mu je svoj kišobran u ruke.

Stasit čovjek sa bujnom frizurom ostao je zaprepašćen ispod cvjetnog kišobrana i gledao kako se zbunjeno biće udaljava. Ledeni kristali su igrali iza nje ispod uličnih svjetiljki. Zamalo da se nije okliznula u gužvi na trotoaru. Na kraju vidio je samo tanku nisku bisera susnježice koja je svjetlucala u njenoj ponosnoj afrokosi.

"Swedish African", promrljao je ispod zvončića i jagorčevine. "Very Swedish African."

Hanna Wallensteen, rođena 1971. godine, usvojena je od strane švedske porodice, koja ju je dovela iz Etiopije u Švedsku kada je imala šest mjeseci. Glumica je a osim toga je i diplomirala psihologiju. Aktivno učestvuje, između ostalog, u projektu za mlade ljude u opštini Botkyrka i ide na turneje sa monologom "Veta sin plats" ("Znati svoje mjesto").

Doručak nedeljom ujutro. Vikendi su dani kada parovi i porodice provode najviše vremena zajedno.

Fotografija: John Dowland

Naši najbliži

Živjeti zajedno. Porodica, parovi i rodbina

U Švedskoj postoje razne vrste porodičnih zajednica. Uobičajenu porodicu sačinjavaju mama, tata i djeca. Mnogi roditelji su u braku, dok su drugi sambor, riječ koja je sastavljena od riječi "živjeti zajedno". Postoje i porodice sa samo jednim roditeljem i djecom, ili sa dvoje odraslih bez djece. Danas dvoje odraslih istog pola mogu takođe živjeti u registrovanom partnerstvu. Švedski zakon pravi razliku između svih ovih oblika porodične zajednice. Više o tome malo dalje u ovom poglavlju.

Za većinu porodica subota i nedelja su dani kada porodica provodi najviše vremena zajedno. Ostale dane u sedmici djeca idu u školu ili borave u ustanovi za produženi boravak ili obdaništu dok su roditelji na svojim radnim mjestima. Naveče se često neko ili neki od članova porodice bave raznim aktivnostima van kuće. Djeca se možda bave muzikom ili sportom a roditelji odlaze na tečajeve ili sastanke u razna udruženja. Vikendi su za mnoge porodice dani koji članovi porodice provode zajedno. Tada mogu odlaziti u prirodu ili viđati se sa prijateljima ili rođacima. Mnogi koji rade puno radno vrijeme takođe koriste dane vikenda za pranje veša ili spremanje kuće.

Za većinu ljudi u Švedskoj rodbina je vrlo značajna, iako rođaci žive u raznim gradovima. Rodbina se obično okuplja za velika praznike kao što su Božić i Uskrs, na rođendanima i porodičnim slavljima, na primjer krštenjima, proslavama mature ili pak sahranama. Neke porodice se mnogo druže sa svojim rođacima dok se druge ređe viđaju. Starijim osobama obično pomažu njihova djeca i unučad, ali mogu dobiti pomoć u vezi kuhanja i spremanja kuće i od opštinske službe za kućnu njegu.

Muškarci i žene

Ljudi koji se vole obično žele živjeti zajedno, baš iz ljubavi. Ali ne toliko odavno postojali su i drugi razlozi koji su ponekad bili važnije od ljubavi. Za ženu je razlog mogao biti materijalna i društvena sigurnost. Muškarcu je bio potreban neko ko će voditi računa o domu i pomagati mu u obradi zemlje. Važno je bilo imati djecu koja je takođe mogla pomagati u kući, kasnije možda preuzeti porodično imanje a s vremenom voditi brigu o svojim starim roditeljima.

Ovaj uzor ponašanja se bitno promijenio u toku prošlog vijeka, istovremeno sa razvojem društva. Više nije obična pojava da muškarac i žena koji su u ljubavnoj vezi dijele i posao, kao na primjer imanje ili poslovnu djelatnost. Većina parova radi svako na svoju stranu. Zajednicu sačinjavaju oni sami, njihova djeca i njihov dom.

Pogled Šveđana na tijelo i seks se takođe promijenio u odnosu na ranije. Početkom 20. vijeka žene su nosile suknje do zemlje. Danas su ljudi vrlo lako obučeni tokom ljeta, a većina ljudi se više ne uzbuđuje kad ugleda polugola tijela, bez obzira da li je u pitanju tijelo muškarca ili žene.

jämställdhet: Žene i muškarci trebaju imati jednake mogućnosti obrazovanja, posla i porodičnog života.

Danas je seks prije braka sasvim normalna pojava. Svi to ne prihvataju, ali se smatra normalnim. Opšte mišljenje je da se samo po sebi razumije da je neophodno koristiti kontracepcijska sredstva. Mladi mogu dobiti pomoć u pogledu kontracepcijskin sredstava u Savjetovalištu za mlade – Ungdomsmottagningen, u nekim mjestima pod nazivom **Ungdomshälsan**. Odrasli mogu takođe dobiti slične savjete u **savjetovalištu za trudnice i majke**, **mödrahälsovården** ili **kvinnohälsan**, ili u najbližem domu zdravlja. Po zakonu je zabranjeno imati seksualni odnos sa osobama mlađim od 15 godina.

Već u nižim razredima osnovne škole djeca uče kako se prave djeca, kako njihova tijela funkcionišu kao i da postoje kontracepceijska sredstva. Nastava takođe obuhvata i polne bolesti kao što su klamidija i HIV virus, kao i savjete kako se zaštititi od tih oboljenja. U školi se ovaj predmet naziva nastavom o suživotu. Informacije o ovome se mogu dobiti od **Saveza za seksualno prosvjećivanje**, **RFSU**, i **Saveza za seksualnu jednakopravnost**, **RFSL.** *Adrese i brojeve telefona naći ćete na kraju ovog poglavlja*.

U Švedskoj se smatra da je **ravnopravnost**, **jämställdhet***, među polovima u tolikoj mjeri važno pitanje, da o tome postoji čak i poseban zakon. U Zakonu o ravnopravnosti

piše, između ostalog, da muškarci i žene imaju ista prava, obaveze i mogućnosti imati posao koji će im pružati materijalnu nezavisnost kako bi mogli voditi brigu o domu i djeci i učestvovati u političkim, sindikalnim i drugim aktivnostima u društvu. Ombudsman za ravnopravnost, JämO, nadgledava da se se slijedi Zakon o ravnopravnosti. Ako postoji sumnja o prekršaju Zakona o ravnopravnosti, treba o tome podnijeti prijavu sindikatu, koji to može prijaviti JämO. Moguć je i direktan kontakt sa JämO. *Adresu i broj telefona naći ćete na kraju ovog poglavlja*.

Djeca

Djeci nije lako da sami zastupaju svoje interese. Zato je društvo stvorilo sigurnosnu mrežu oko njih. Briga o zdravlju djeteta počinje već u majčinoj utrobi redovnim kontrolama u savjetovalištu za trudnice i majke. Poslije porođaja roditelji redovno vode svoje dijete na kontrole u dječiji dispanzer ili ordinaciju za djecu u okviru doma zdravlja, gdje medicinske sestre i ljekari prate razvoj djeteta. Ovim ustanovama se možete obratiti sa pitanjima. *Više o tome u poglavlju Njega i podrška*.

Švedska je potpisnik UN-ove konvencije o pravima djeteta. U konvenciji stoji da svi donosioci odluka koji rješavaju predmete u kojim je umiješano dijete, moraju saslušati dijete i prvenstveno voditi računa o interesu djeteta.

Fotografija: Geoff Manasse

Prvenstveno treba voditi računa o interesu djeteta. To stoji u UN-ovoj konvenciji o pravima djeteta, čiji je potpisnik i Švedska.

Iako roditelji naravno svojoj djeci žele sve najbolje, može se desi-

ti da porodicu zadese takvi problemi koje porodica sama nije u stanju riješiti. U tom slučaju se možete obratiti psihologu i socijalnom radniku (kuratoru) koji sarađuju sa predškolskim ustanovama i školama. U opštini postoji i **porodično savjetovalište**, **familjerådgivning**.

Djeca koja se ne osjećaju sigurnim a nemaju kome da se obrate, mogu se javiti **Udruženju za prava djece u društvu**, **BRIS**. Udruženje ima poseban telefon na koji se mogu javiti i odrasli. U tom slučaju se razgovara sa osobom koja ima **obavezu čuvanja službene tajne**, **tystnadsplikt**, što znači da ta osoba ne smije nikome prenositi ono o čemu razgovara sa strankom. Kod BRISa se mogu dobiti savjeti a osoba koja pita za savjet može ostati anonimna.

Osnovna misao u švedskom zakonodavstvu koje se odnosi na djecu jeste poštovanje prema djetetu. Jedan takav zakon je zakon po kome je zabranjeno roditeljima i svim ostalim odraslim osobama fizički zlostavljati, prijetiti ili maltretirati djecu. Djeca takođe imaju svog ombudsmana, **BO**, čiji je zadatak da zastupa interes djece u društvu. *Adrese i brojeve telefona naći ćete na kraju ovog poglavlja.*

Brak

Uslov za sklapanje braka u Švedskoj je da je osoba napunila 18 godina, da nije već u braku sa nekom drugom osobom i da nije u bliskom srodstvu sa onim s kim želi sklopiti brak. To znači da **rođeni brat i sestra**, **helsyskon**, to jest brat i sestra koji imaju istu majku i istog oca, ne mogu se vjenčati jedan sa drugim. Niti to može otac i kćerka niti majka i sin. Za razliku od mnogih drugih zemalja, u Švedskoj je dozvoljen brak između bratića i sestrične. Polubrat i polusestra, to jest dvije osobe koje imaju samo jednog zajedničnog roditelja, mogu tražiti dozvolu za sklapanje braka od **sreske uprave**, **länsstyrelsen**.

Istu dozvolu može tražiti i osoba mlađa od 18 godina. Obrazac se može dobiti od sreske uprave.

Za osobe koje nemaju švedsko državljanstvo propisi su ponekad drugačiji, na primjer u pogledu granice starosti. Sreska uprava ima informacije o tome.

Fotografija: John Dowland

Par koji želi živjeti zajedno može birati između nekoliko raznih oblika porodične zajednice. Dobro je da se zna koja je, u pravnom smislu, razlika između braka, partnerstva i vanbračne zajadnice – sambo.

Vjenčanje u Švedskoj crkvi je besplatno, pod uslovom da ste član Švedske crkve i da je jedan od vas upisan u crkvenu opštinu gdje će se obaviti vjenčanje. U suprotnom plaća se određena taksa, koja se može razlikovati od crkvene opštine do crkvene opštine. Kada je u pitanju vjenčanje u nekoj drugoj vjerskoj zajednici, trebate se obratiti direktno dotičnoj zajednici. *Spisak vjerskih zajednica aktivnih u Švedskoj naći ćete na samom kraju ove knjige*.

Možete sklopiti i **građanski**, **borgerlig**, brak, to jest vjenčanje bez ikakvih vjerskih obilježja. Ovakvo vjenčanje je besplatno. U svakoj opštini postoje matičari a njih možete kontaktirati ili preko opštine ili opštinskog suda.

Izvjesne zemlje priznaju samo određeni oblik sklapanje braka za svoje državljane. Ako ste strani državljanin možete kontaktirati ambasadu svoje domovine ili Ministarstvo spoljnih poslova Švedske da bi saznali koji oblik vjenčanja uslovljava vaša zemlja.

Ako sklopite brak van granica Švedske, brak će se smatrati zakonskim u Švedskoj ako je zakonski u zemlji gdje je brak sklopljen. Švedski građanski brak se može sklopiti i u nekoj od švedskih ambasada u inostranstvu. **Ministar-**

stvo spoljnih poslova, **Utrikesdepartementet (UD)**, može vam dati informaciju u vezi toga. Švedsko crkveno vjenčanje u inostranstvu obavlja se pri crkvenim opštinama Švedske crkve u inostranstvu. Pitajte **crkveni ured**, **pastorsexpeditionen***, o tome.

U braku muž i žena odlučuju zajednički o imovini i dugovima. Oboje imaju jednako pravo na zajedničku imovinu porodice. Imaju takođe i pravo da naslijede jedno drugog.

Partnerstvo

pastorsexpedition: mjesni ured Švedske crkve.

Ako dva muškarca ili dvije žene žele živjeti zajedno kao par u okolnostima sličnim braku, mogu zaključiti registrovano partnerstvo. Ceremonija liči na ceremoniju građanskog braka, a informacije o tome se mogu dobiti od opštine ili opštinskog suda. U određenim crkvenim opštinama postoji mogućnost da registrovani par dobije i blagoslov crkve, ako to bude želio.

Uslov za zaključenje partnerstva je da je jedan od stranaka švedski državljanin sa prebivalištem ovdje u zemlji. Većina zakonskih odredbi koje važe za brak, važe i za partnerstvo.

Počev od februara 2003. godine homoseksualni parovi takođe imaju pravo na provjeru da li bi bili pogodni kao roditelji prilikom usvojenja djeteta.

U Švedskoj postoji ombudsman, **HomO**, čiji je zadatak spriječiti diskriminaciju zbog seksualne sklonosti u svim oblastima društvenog života Švedske. *Adresu i broj telefona naći ćete na kraju ovog poglavlja.*

Vanbračna zajednica - sambo

Kada dvoje ljudi žive zajedno a nisu u braku nazivaju se ”sambor”. Takva vrsta zajednice je vrlo uobičajena u Švedskoj. Postoji i poseban zakon za ovakvu vrstu porodične zajednice, sambolagen. Većina zakona i propisa je ista za

sambor i ljude koji su u braku, na primjer da kako muškarac tako i žena ima **obavezu izdržavanja**, **underhålls-skyldighet**, (materijalnu odgovornost) zajedničke djece. Ali postoje i značajne razlike, prije svega u vezi diobe imovine prilikom razvoda braka. Sambor nemaju automatski nasljedno pravo u odnosu jedan prema drugome. Djeca naslijeđuju oba roditelja, bez obzira da li su roditelji u braku, da li su sambor ili da li žive odvojeno jedan od drugoga. Za djecu koja su rođena u vanbračnoj zajednici majka automatski sama postaje **vršilac roditeljskog prava**, **vårdnadshavare**. To znači da u slučaju rastave (ako jedan od roditelja napusti zajednicu), djeca će živjeti sa majkom. Sambor mogu biti povjerena djeca na **zajedničko čuvanje i vaspitanje**, **gemensam vårdnad**, putem prijave opštinskom savjetu za socijalnu zaštitu, što znači da će oba roditelja i dalje imati zadjedničku odgovornost za svoju djecu.

Fotografija: Fredrik Funck / Pressens Bild

Mnogi ljudi žive kao sambo, što znači da žive zajedno u vanbračnoj zajednici. Postoji poseban zakon koji reguliše ovu vrstu porodične zajednice, sambolagen.

Sambor ne mogu zajednički usvojiti dijete.

Razvod braka

Ako pogledate svoje susjede u Švedskoj, vrlo brzo ćete se uvjeriti da su mnogi razvedeni. Neki od njih možda žive zajedno sa novim partnerom. Ovdje u Švedskoj razvod braka je potpuno prihvaćena pojava, kao i roditelji koji nisu u braku i njihova djeca. Ali ipak nije lako odlučiti se na razvod braka niti ga je lako sprovesti.

Ako veza upadne u krizu, možda bi bilo dobro razgovarati s nekom neutralnom osobom. U opštini ili sreskoj opštini postoji porodično savjetovalište čije su usluge besplatne.

Fotografija: John Dowland

Svi problemi u porodici ne moraju dovesti do razvoda braka. Ako osjećate da imate potrebu razgovarati s nekim o svojoj situaciji, možete se obratiti **porodičnom savjetovalištu**, **familjerådgivningen**.

Savjetovalište je besplatno a naći ćete ga u opštini ili sreskoj opštini. Svi kontakti sa porodičnim savjetovalištem su dobrovoljni. Strankama se garantuje potpuna tajnost.

Broj telefona naći ćete u telefonskom imeniku. U nekim mjestima postoje i uredi za porodično savjetovalište pri crkvi.

Na pravnom jeziku razvod se zove **razvod braka**, **äktenskapsskillnad**, a brak razvodi opštinski sud.

Za strane državljane u određenim slučajevima važe posebni propisi o razvodu braka.

U slučaju da se i muškarac i žena žele razvesti, podnosi se zajednički zahtjev o razvodu braka opštinskom sudu. Par sedmica kasnije uslijedit će odluka suda.

U slučaju da samo jedan od bračnih drugova želi razvod a da se supružnici ne mogu dogovoriti, onaj ko želi da se razvede može podnijeti zahtjev o razvodu braka. U tom slučaju se može angažovati i advokat i dobiti novčana pomoć radi pokrivanja advokatskih troškova u skladu sa Zakonom o **pravnoj pomoći**, **rättshjälp**. *Više o tome u poglavlju Zakon i Pravda*.

Ako bračni drugovi imaju djecu mlađu od 16 godina, moraju sačekati najmanje šest mjeseci a najviše godinu dana prije nego što brak može biti razveden. Ovo vrijeme se zove **rok za razmišljanje**, **betänketid**. U međuvremenu roditelji pokušavaju pronaći najbolje rješenje za svoju djecu. U Švedskoj se prvenstveno nastoji da čuvanje i vaspitanje djece bude zajedničko.

Ako žele, roditelji mogu već u toku roka za razmišljanje odseliti se jedan od drugoga. Kad rok za razmišljanje istekne, mora se podnijeti poseban zahtjev sudu da bi sud izrekao presudu o razvodu braka. U svojoj presudi o razvodu braka sud uvijek odlučuje u korist zajedničkog čuvanja i vaspitanja djece, ako jedan od roditelja nije posebno tražio da se to pitanje riješi na neki drugi način.

Ponekad roditelji se ne mogu dogovoriti o zajedničkom čuvanju i vaspitanju djece. U tom slučaju pomaže im socijalna služba opštine **razgovorom o saradnji**, **samarbetssamtal**. Većina roditelja se odlučuje na zajedničko čuvanje i vaspitanje s obzirom da žele imati jednaku odgovornost za djecu i provoditi što više vremena zajedno sa svojom djecom. Ali i u slučaju da se djeca povjere na čuvanje i vaspitanje samo jednom roditelju, drugi roditelj ima i pravo i dužnost da održava kontakt sa svojom djecom. To se naziva **pravom održavanja ličnog kontakta**, **umgängesrätt**, i obično znači da se djeca viđaju sa drugim roditeljem određenog vikenda, za velike praznike a djelimično i u toku školskog raspusta. Povjeravanje djece na čuvanje i vaspitanje i pravo održavanja ličnog kontakta određuje se u presudi o razvodu braka opštinskog suda. U zakonu stoji da sud treba pažljivo saslušati šta samo dijete želi, vodeći pri tome računa o starosti i stepenu zrelosti djeteta.

Ako bi se u kući nekog od roditelja loše postupalo prema djetetu, tom roditelju se može uskratiti pravo održavanja ličnog kontakta sa djetetom.

Dužnost roditelja, koji ne živi zajedno sa djetetom, je da plaća **alimentaciju**, **underhållsbidrag**, za dijete sve dok dijete ne navrši 18 godina. Ako dijete, koje je navršilo 18 godina, i dalje pohađa srednju školu, obaveza izdržavanja i dalje ostaje na snazi sve dok dijete ne završi srednju školu, ali najviše do 21 godine starosti djeteta.

Smrtni slučaj i sahrana

Svaka kultura na svoj način oplakuje svoje mrtve, a ima i određene ceremonije kad ih sahranjuje. Postoji mogućnost da se sahrana obavi po raznim obredima, ali se ipak moraju ispoštovati i neki propisi u vezi smrtnih slučajeva. Prijava o smrtnom slučaju se podnosi mjesnoj poreskoj upravi, koja je nadležna za matičnu evidenciju. Ljekar mora napisati smrtovnicu. Ako se smrtni slučaj dogodi u bolnici, bolnica će izdati smrtovnicu. Kad osoba umre kući, ljekar treba doći i izdati smrtovnicu. Ako to nije moguće, mora se pozvati policija. Ponekad je potrebno izvršiti obdukciju preminulog radi utvrđivanja uzroka smrti. Rođaci ponekad ne žele da se vrši obdukcija preminulog. Ako ne postoji nikakva sumnja da je smrtni slučaj vezan za krivično djelo, po pravilu se poštuje želja rodbine.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

U različitim kulturama su različite i obredi kada neko umre ili se sahranjuje. U Švedskoj je moguće birati između različitih vrsta obreda. Ali određeni propisi važe za sve smrtne slučajeve.

U Švedskoj je moguće **ustupiti svoje organe**, **donera organ**, i tkiva radi transplantacije nekome kome su potrebni, na primjer, novo srce ili nova jetra. Državni organ, Socijalno-zdravstvena uprava, Socialstyrelsen, vodi evidenciju lica koja su ili prijavila svoju saglasnost da se njihovi organi mogu koristiti za transplantacije, ili su se tome suprostavili. Popunite **donatorsku kartu**, **donationskort**, i izjasnite se o alternativi koja vam najviše odgovara. U slučaju da prethodno niste najavili da se suprostavljate donaciji, zdravstvena ustanova polazi od toga da ste saglasni sa donacijom svojih organa. Članovi bliže porodice mogu, međutim, spriječiti da zdravstvena ustanova koristi organe preminulog u slučaju da isti nije registrovan kao donator organa. *Više o tome u brošuri "Kan någon annan få dina njurar när du dör?", koju možete dobiti u apotekama. Brošura je izdata na više jezika.*

Kroz porez na dohodak plaća se doprinos za sahranu. Za članove Švedske crkve doprinos za sahranu ulazi u crkveni doprinos koji se takođe plaća kroz poresku prijavu o dohotku. Crkvenim doprinosom društvena zajednica pokriva troškove mjesta na groblju, kremiranja (spaljivanja), pokopa kao i prostorije za obavljanje obreda sahrane bez vjerskih simbola. Ovo važi za sve, bez obzira kojoj vjeri pripadaju.

Sahrana se može obaviti po vjerskom ili nekom drugom obredu: to jest sahrana po tradiciji Švedske crkve, sahrana po tradicijama neke druge vjerske zajednice, građanska sahrana ili samo pokop bez prethodnog obreda žalosti. Za članove Švedske crkve sahrana u crkvi je besplatna.

Bez obzira da li se sahrana obavlja po tradicijama neke druge vjerske zajednice, preminuli može biti sahranjen na groblju koje pripada Švedskoj crkvi. U nekim gradovima druge vjerske zajednice imaju svoja groblja. Švedski organi uprave pokušavaju izlaziti u susret željama drugih vjerskih zajednica, u granicama zakona i mogućnosti.

U Švedskoj se mrtvi obični kremiraju a zatim se urna sa pepelom ukopava u grob. Umjesto odvojenog groba postoji i mogućnost da se pepeo ili ukopa ili rasipa po spomen gaju, koji postoji na mnogim grobljima. Propisi o tome da li pepeo treba ukopati ili rasuti variraju od mjesta do mjesta. Pokop u zemlju, to jest kad se cijeli kovčeg spušta u grob, danas se ne praktikuje u istoj mjeri kao ranije.

Ako vam je potrebna stručna pomoć u vezi sahrane, možete se obratiti **pogrebnom zavodu**, **begravningsbyrå**. U tom slučaju je bitno unaprijed dogovoriti sve kako u pogledu vaših ličnih želja tako i u pogledu troškova obreda. Najčešće postoji više različitih alternativa, ali obično rad pogrebnog zavoda iznosi ca. 15 000 kruna. U ovaj iznos uključeno je uvijanje preminulog u mrtvački pokrov, kovčeg, cvijetni aranžman, čitulja u novinama, prevoz kovčega sa preminulim kao i neka vrsta posluženja poslije sahrane.

Članovi porodice mogu i sami obaviti sve što je potrebno u vezi sahrane. U tom slučaju treba se obratiti crkvenom uredu, to jest mjesnom uredu Švedske crkve. Tamo ćete dobiti potrebne informacije o tome šta sve treba uraditi vezano za sahranu.

Ako želite sahraniti svog preminulog rođaka u domovini, postoji posebna prijevozna služba koja to obavlja. Međutim troškovi mogu biti jako visoki. Ako želite saznati više o tome, kontaktirajte ambasadu svoje domovine.

U roku od tri mjeseca od smrtnog slučaja mora se napraviti **popis zaostavštine**, **bouppteckning**, preminulog. To je popis imovine i dugova preminulog. Popis zaostavštine se predaje poreskoj upravi. U slučaju da je ukupna vrijednost imovine niska, dovoljno je da se samo napravi **prijava zaostavštine**, **dödsboanmälan**. Pitajte poresku upravu koji propisi važe u konkretnom slučaju.

DOBRO DA SE ZNA:

- BRIS Telefon za pomoć djeci do 18 godina starosti: 0200-230 230. Jezik: isključivo švedski.
- BRIS Telefon za odrasle – o djeci: 077-150 50 50. Jezik: isključivo švedski.
- Zdravstvena zaštita za mlade – vidi Ungdomsmottagningen **Ungdomshälsan** na Roza stranicama telefonskog imenika.
- Savjetovališta za trudnice i majke – vidi Mödravården/ Kvinnohälsan na Plavim stranicama telefonskog imenika.
- RFSU 08-692 07 00, www.rfsu.se
- RFSL 08-457 13 00, www.rfsl.se
- HomO 08-55 60 95 25, www.homo.se
- JämO 08-440 10 60, www.jamombud.se
- BO 08-692 29 50, www.bo.se
- Ministarstvo spoljnih poslova, Utrikesdepartementet, telefon 08-405 10 00.

Fotografija: Paul Hansen / Pressens Bild

Samohrani roditelj je veoma obična pojava u Švedskoj, a danas se smatra i potpuno normalnom, za razliku od ranijih vremena.

Sva djeca imaju pravo na čuvanje dok njihovi roditelji rade ili studiraju.

Fotografija: Scott T. Baxter

Sigurno mjesto za djecu

Dječji vrtići, otvorene predškolske ustanove i ustanove za produženi boravak

Sva djeca uzrasta od godinu dana pa sve do dvanaest godina imaju pravo na nadzor i brigu dok njihovi roditelji rade ili studiraju. Društvo je odgovorno za društvenu brigu o djeci, koja djeci treba pružati kako sigurnost tako i vaspitanje. U ovom poglavlju se govori o raznim vrstama društvene brige o djeci u Švedskoj.

Društvena briga o djeci je različita za različite uzraste. Za najmlađu djecu postoji predškolska djelatnost u obliku predškolske ustanove, koja se ponekad naziva vrtić ili dagis, i porodičnog dječjeg vrtića. Za djecu koja su kod kuće i njihove roditelje postoje **otvorene predškolske ustanove**, **öppna förskolor***. Malo starija djeca, koja idu u predškolski razred i školu, mogu koristiti društvenu brigu o školskoj djeci u ustanovama za produženi boravak ili u porodičnim dječjim vrtićima. Ovaj oblik društvene brige dopunjuje školu i omogućuje djeci osmišljeno slobodno vrijeme i podršku u njihovom razvoju. Za djecu uzrasta od deset do dvanaest godina postoje **otvorene slobodne aktivnosti**, **öppen fritidsverksamhet*.**

Mala djeca

U predškolskim ustanovama zaposlen je školovan kadar, a ustanove su otvorene u toku većeg dijela godine. U porodičnom dječjem vrtiću odrasla osoba čuva nekoliko djece u svojoj kući, gdje se ova djelatnost i obavlja. Takve osobe se zovu dadilje, ili dagmammor. Kako predškolske ustanove tako i porodični dječji vrtići pokušavaju podesiti svoje radno vrijeme prema potrebama roditelja i njihove djece.

Većina predškolskih ustanova jeste u režiji opštine, a osoblje je zaposleno u opštini. Postoje i predškolske ustanove u obliku **roditeljskih zadruga**, **föräldrakooperativa*,** kojim upravljaju roditelji, a roditelji su istovremeno i vlasnici zadruga, uz određene dotacije od opštine. Osim toga postoje i predškolske ustanove u obliku **kadrovskih zadruga**, **personalkooperativa**, kojim upravlja zaposleno osoblje, koje je istovremeno i vlasnik predškole, takođe uz određene dotacije od opštine. U nekim predškolskim ustanovama se primjenjuje posebna **pedagogija**, **pedagogik***. Neke predškole imaju vjersko usmjerenje. Postoje i predškole gdje se ne govori švedski jezik, već neki drugi jezici,

öppen förskola: prostor sa školovanim kadrom gdje roditelji, koji su kod kuće, mogu dolaziti sa svojom malom djecom.

öppen fritidsverksamhet: prostor sa odraslim osobljem, gdje školska djeca uzrasta od deset do dvanaest godina mogu odlaziti poslije škole. Tamo mogu kupiti užinu, a osim toga ima i dosta sprava za igru.

kooperativ: više lica koja zajednički posjeduju i vode neku djelatnost.

pedagogik: način obučavanja drugih. Riječ se takođe koristi u značenju "Nauka o nastavi i vaspitanju".

a neke dadilje govore i strane jezike. U određenim opštinama postoje predškolske ustanove gdje djeca uče nekoliko stranih jezika.

Kontaktirajte svoju opštinu radi dobijanja informacija o tome da li postoji društvena briga o djeci na vašem maternjem jeziku.

Na jesen te godine kada dijete puni četiri godine, ono ima pravo da krene u predškolsku ustanovu. Dužnost opština je da ponude opštu i besplatnu predškolu tri sata dnevno za svu djecu tog uzrasta. Zatim je stvar roditelja da li će iskoristiti ponuđeno mjesto ili ne.

Opština je nadležna za to da se predškolske ustanove pridržavaju utvrđenog nastavnog plana i programa i održavaju potreban nivo kvaliteta. **Zavod za školstvo**, **Skolverket**, nadzorni je organ, na nacionalnom nivou, zadužen za nadzor nad društvenom brigom o djeci i školom.

Roditelji koji su kod kuće preko dana, mogu odlaziti zajedno sa svojom djecom u otvorenu predškolsku ustanovu. Čak i roditelji koji rade ili studiraju mogu odlaziti tamo kad su slobodni. Obično dadilje dovode svoje grupe djece u otvorenu predškolsku ustanovu. Roditelji i dadilje aktivno učestvuju u djelatnosti zajedno sa osobljem predškole. To je prilika, kako za djecu tako i za odrasle koji su inače kod kuće, da se druže sa drugima.

Školska djeca

Dijete ima pravo da krene u predškolski razred od godine kada puni šest godina. Opština je obavezna ponuditi besplatnu djelatnost u predškolskom razredu tri sata dnevno, ali za djecu učešće u djelatnosti je dobrovoljno. *Više o tome u poglavlju Škola i obrazovanje*. Za djecu kojoj je to potrebno postoji briga o školskoj djeci kako prije tako i poslije predškolskog razreda ili škole. Obično postoji i ustanova za produženi boravak, koja je direktno vezana za školu. Od četvrtog do šestog razreda osnovne škole neka djeca imaju pravo da se bave otvorenim slobodnim

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Mnogo djece boravi nekoliko sati u ustanovama za produženi boravak poslije završetka školskog dana.

aktivnostima. U slobodnim aktivnostima nema tolikog broja osoblja kao u ustanovama za produženi boravak, niti su djeca upisana u ove aktivnosti. Poslije škole neka djeca borave u porodičnim dječjim vrtićima.

Tražiti mjesto

Ako želite dobiti mjesto za vaše dijete u predškolskoj djelatnosti ili društvenoj brizi o školskoj djeci, morate se na vrijeme **prijaviti**, **anmäla**, kako bi se briga o vašem djetetu mogla obezbijediti u blizini vaše kuće ili škole. Obično traje tri do četiri sedmice dok se dobije mjesto za dijete. Zahtjev se podnosi opštini.

Djeca starija od godinu dana a čiji su roditelji nezaposleni, takođe imaju pravo boraviti u predškolskoj ustanovi najmanje tri sata dnevno, odnosno ukupno 15 sati sedmično. Isto pravo imaju i djeca čiji su roditelji na roditeljskom odsustvu, to jest djeca koja su nedavno dobila brata ili

Ručak u vrtiću se koristi i na pedagoški način, s obzirom da predstavlja odličnu priliku za djecu da vježbaju postavljanje stola, čekaju da na njih dođe red kao i da se navikavaju na raznovrsnu hranu.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

sestru. Ovo iz razloga što je dobro za djecu družiti se sa drugom djecom a istovremeno i koristiti pedagogiju koja se primjenjuje u društvenoj brizi o djeci.

Ranije su se **takse**, **avgifterna,** za društvenu brigu o djeci i društvenu brigu o školskoj djeci puno razlikovale od opštine do opštine. Ali počev od 2003. godine sve opštine primjenjuju jedinstveni sistem sa **maksimalnom taksom**, **maxtaxa***.

maxtaxa: cijena društvene brige o djeci ne smije prekoračiti određeni iznos, koji je jednak u svim opštinama.

Šta djeca rade preko dana

U predškolskoj ustanovi i ustanovi za produženi boravak djeca se obično slobodno igraju dio vremena. Svaki dan sadrži takođe i organizovane aktivnosti kao što su igre u grupama, fizkultura ili ples, izlete i rad na zajedničkim projektima. Obično u ovim ustanovama ima dosta knjiga za čitanje. Djeca mogu sami čitati ili slušati kako im vaspitačica ili vaspitač čita. Ako neko želi da se malo odvoji od drugih, obično se nađe neki miran čošak i za to. Osim toga i unutra i napolju često ima puno igračaka.

Obroci su veoma važni. Lijepo je ručati zajedno sa drugima a istovremeno se djeca uče da čekaju da na njih dođe red, da pričaju jedan s drugim i da se navikavaju na raznovrsnu hranu. U većini predškolskih ustanova djeca

pomažu osoblju postavljati i raspremati, a ponekad neko od djece učestvuje i u spremanju hrane.

Osnov za društvenu brigu o djeci, kao i za školu, jesu **demokratske norme** **demokratiska värderingarna,** što znači da i djeca ponekad učestvuju u donošenju odluka, uče da poštuju jedan drugoga, da imaju obzira jedan prema drugome i da shvate da je sasvim prirodno da su ljudi različiti. Svako dijete treba osjetiti sigurnost i razvijati se u skladu sa svojim ličnim mogućnostima.

Predškolske ustanove sarađuju sa roditeljima, koji imaju značajnu ulogu u društvenoj brizi o djeci, jer svakako najbolje poznaju svoju djecu. Kada dijete krene u predškolsku ustanovu ili porodični dječji vrtić, roditelji su prisutni sve dok se dijete ne bude osjećalo sasvim sigurnim. Obično period navikavanja traje par sedmica za najmlađu djecu, a nešto kraće za stariju. Ako vaše dijete ide u predškolsku ustanovu ili porodični dječji vrtić, bićete pozvani na **razgovor o razvoju djeteta**, **utvecklingssamtal.** Tom prilikom vi i osoblje ustanove razgovarate o tome kako se dijete osjeća. Ovo je dobra prilika za postavljanje pitanja o tome što vam nije jasno.

Mnogi roditelji takođe koriste priliku da popričaju sa osobljem kada dođu u predškolsku ustanovu po svoje dijete po podne. Najvažnija stvar je da postoji dobra međusobna saradnja između vas i osoblja ustanove iz razloga da bi vašem djetetu bilo što bolje u predškolskoj ustanovi. Ponekad osoblje može biti podrška za roditelje, a ponekad je suprotno.

DOBRO DA SE ZNA:

- **Nastavni plan i program za predškolu**, **läroplan för förskolan**, naći ćete, između ostalog, na Internet adresi www.skolverket.se. Naći ćete ga i u bibliotekama i u predškolskoj ustanovi vašeg djeteta.
- **Zakon o školstvu**, **skollagen** naći ćete na istoj adresi na Internetu.

Svi ljudi imaju pravo na obrazovanje. U Zakonu o školstvu navedeno je da je prvenstveni zadatak škole dati učenicima znanje i sposobnost da ga koriste.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Škola za sve

Osnovna i srednja škola

U Švedskoj su škola i obrazovanje dostupni svima. U ovom poglavlju se najprije govori o švedskom sistemu školstva, normama koje upravljaju školom i načinu po kome je sistem izgrađen. U sljedećem pogljavlju se, između ostalog, govori o fakultetskim obrazovanjima, drugim vrstama obrazovanja kao i materijalnim uslovima studenata.

Sistem školstva u Švedskoj

Svi u Švedskoj imaju pravo na obrazovanje po Zakonu o školstvu. U zakonu su takođe navedena i osnovna pravila koja predstavljaju osnov za rad škole. Prvenstveni zadatak škole je dati učenicima znanje i sposobnost korišćenja tog znanja. Škola mora sarađivati sa roditeljima i pomagati učenicima da se razvijaju u odgovorne odrasle osobe. Nekim učenicima potrebna je posebna podrška. Dijete ima pravo na takvu podršku, a škola treba to uzeti u obzir.

Neke važne riječi se ponavljaju u Zakonu o školstvu. Te riječi označavaju vrstu škole na koju svi učenici imaju pravo. To je škola zasnovana na demokratskim normama i poštovanju lične vrijednosti svakog čovjeka. Škola treba isticati poštovanje prema našoj zajedničkoj sredini. Važne riječi su takođe **ravnopravnost**, **jämställdhet***, među polovima i čvrst stav protiv zlostavljanja i rasističkog ponašanja.

jämställdhet: žene i muškarci trebaju imati jednake mogućnosti za obrazovanje, posao i porodični život. Švedski zakon o ravnopravnosti je donijet 1980. godine. Više o tome u poglavlju Porodica i suživot.

Maloj djeci koja žive u Švedskoj omogućena je **predškolska djelatnost**, **förskoleverksamhet**. Roditelji moraju prijaviti opštini da li im je potrebno mjesto u predškolskoj ustanovi za dijete. Veća djeca koja idu u školu imaju mogućnost da koriste društvenu brigu o školskoj djeci. *Više o tome u poglavlju Društvena briga o djeci.*

U Švedskoj djeca uzrasta od 7 do 16 godina moraju ići u školu, a to se naziva školskom obavezom. Nastava je besplatna. Školska godina počinje u avgustu a završava se početkom juna. Period od avgusta do decembra naziva se **jesenjim semestrom**, **höstterminen**, a period od januara do juna **ljetnim semestrom**, **vårterminen**. Između jesenjeg i ljetnjeg semestra dolazi božični raspust a između dvije školske godine učenici imaju ljetni raspust.

Prvih devet godina školovanja djeca idu u **osnovnu školu**, **grundskolan**. Zatim prelaze u **srednju školu**, **gymnasieskolan**, koja traje tri godine. U srednjoj školi postoji mnogo razli-

čitih obrazovnih **programa**, **program.** Programi u srednjoj školi imaju različita usmjerenja, neki pripremaju učenike za dalje studije dok drugi ih pripremaju za stručno obrazovanje. *Više o tome u odlomku o srednjoj školi.*

U Švedskoj postoji velika ponuda fakultetskih obrazovanja za one koji su završili srednju školu. Nastava na **univerzitetima**, **universitet**, i **visokim školama**, **högskolor**, je besplatna. *Više o obrazovanju poslije završene srednje škole u sljedećem poglavlju.*

Opština upravlja većinom osnovnih i srednjih škola u zemlji. Postoje i nezavisne škole, tzv. "friskolor". Deo nezavisnih škola ima dosta sličnosti sa opštinskim školama, dok druge obavljaju nastavu po posebnim pedagoškim metodama. Neke škole imaju vjersko usmjerenje. Nezavisne škole moraju biti priznate da bi mogli dobijati dotacije od opštine i obavezne su slijediti Zakon o školstvu i nastavni plan i program.

Za učenike, čiji materni jezik nije švedski, nastava se može obavljati na različite načine. Ako učenik ide u švedski razred, može pohađati posebnu nastavu svog maternjeg jezika. Ako je potrebno, učenici takođe mogu dobijati i

Djeca čiji maternji jezik nije švedski mogu dobiti nastavu na različite načine, što varira od opštine do opštine.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

instrukcije o učenju na svom maternjem jeziku. U nekim školama postoje razredi u kojima se nastava obavlja na nekom stranom jeziku, o ne švedskom, a osim toga postoje i škole koje obavljaju cijelokupnu nastavu isključivo na određenim jezicima. Možete kontaktirati opštinu da bi saznali kako je to organizovano u mjestu gdje živite.

Kako osnovna tako i srednja škola je besplatna. Osim toga u svim osnovnim školama i u većini srednjih škola djeca dobijaju i besplatan **školski obrok**, **skollunch**. Djeca koja imaju potrebu za posebnom dijetom, dobijaju hranu koja im odgovara. Ako je vašem djetetu potrebna posebna hrana, morate o tome razgovarati sa osobljem u školskoj kuhinji. Mjesne dnevne novine obično objavljuju jelovnik po školama. Učenici takođe dobijaju jelovnik koji nose kući.

Učenici koji žive daleko od škole, imaju pravo na **školski prevoz**, **skolskjuts**, da bi mogli doći do škole. Pravila o tome koliko udaljeno od škole neko mora stanovati da bi imao pravo na školski prevoz, razlikuju se od opštine do opštine. Uzrast djeteta je takođe od odlučujućeg značaja kad se radi o tome da li ima pravo na školski prevoz ili ne. U nekim slučajevima djeca koriste redovni vozni ili autobuski saobraćaj da bi došli do škole, a ponekad opština obezbjeđuje i poseban prevoz autobusom ili taksijem.

Osnovna škola

Djeca u Švedskoj kreću u školu najkasnije u svojoj 7 godini. Onaj ko želi može krenuti u školu i godinu dana ranije. Obično šestogodišnjaci idu u **predškolski razred**, **förskoleklass**, koji je vezan za školu i u kome se djeca pripremaju za osnovnu školu. Roditelji sami odlučuju da li će njihova djeca ići u predškolski razred ili ne, ali sva djeca imaju pravo na besplatni predškolski razred za šestogodišnjake.

U nastavnom planu i programu za rad škola podvlači se odgovornost, solidarnost, rješavanje konflikata kao i poštovanje.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Skoro 99 odsto djece uzrasta od 7 do 16 godina ide u običnu osnovnu školu. Ostali idu u **školu za djecu s posebnim potrebama**, **särskola**, odnosno **specijalnu školu**, **specialskola**. *Više o tome malo dalje u ovom poglavlju.*

Sve osnovne škole slijede zajednički **nastavni plan i program**, **läroplan**, u kome se opisuje znanje koje učenici trebaju da savladaju. U nastavnom planu i programu takođe se objašnjava pogled na ljude i druge norme koje obilježavaju rad škole. To je jedna vrsta garancije da se svim učenicima pruža mogućnost da savladaju isto osnovno znanje, bez obzira gdje žive. Nastavni plan i program je često tema raznih rasprava. Roditelji, učitelji, djeca i političari često kritikuju nastavni plan i iznose nove prijedloge o sadržaju plana.

Škola mora pomagati učenicima da uzimaju odgovornost i da budu solidarni. Škola ih takođe mora naučiti da osuđuju ugnjetavanje i maltretiranje pojedinaca ili grupa. U školi se moraju voditi rasprave o tome zašto nastaju konflikti i kako se mogu rješavati.

Poštovanje normi i mišljenja drugih treba biti prisutno kako u učionici tako i van nje, kako među učenicima tako i među učiteljima i drugim ljudima koji rade u školi.

Škola bodri razgovor između učitelja i učenika. Prije nekoliko decenija učenici su obavezno morali oslovljavati svoje učitelje sa Magistern (“Profesore”) ili Fröken (“Profesorice”) kada su željeli privući nihovu pažnju. Danas je uglavnom u redu da se djeca obraćaju učitelju/učiteljici sa njegovim/njenim imenom.

Postoji i **plan tečaja**, **kursplan**, za svaki pojedini nastavni

predmet. U tom planu navedeno je koje znanje učenici trebaju imati kada završe osnovnu školu. Učenici i učitelji trebaju zajedno odlučivati o sadržaju i načinu rada u školi.

U mnogim opštinama postoje **pripremni razredi**, **förberedelseklasser**, u kojima djeca useljenika u Švedskoj uče švedski jezik. Kada savladaju jezik prebacuju se u redovne razrede.

Škola i porodica

Na početku ovog poglavlja govori se o tome da škola mora sarađivati sa roditeljima djeteta. To znači da vi kao roditelj možete sudjelovati u radu škole i uticati na njen rad. Svakog semestra roditelji se pozivaju na razgovor o razvoju djeteta, što znači da se vi i vaše dijete se nalazite sa nastavnikom razredne nastave odnosno mentorom. To je nastavnik koji je posebno odgovoran za praćenje školovanja i razvoja vašeg djeteta. Zajedno razgovarate o tome kako vaše dijete napreduje u školi. Vaš sin ili kćerka priča sa svog gledišta kako je njemu/njoj u školi. Takođe se razgovara o ciljevima koje želite postaviti za budući školski rad vašeg djeteta. U slučaju da učenik odnosno učenica ima neke probleme u školi, bitno je i to iznijeti tom prilikom. Roditelji čiji materni jezik nije švedski imaju pravo na tumača prilikom razgovora o razvoju svog djeteta.

Roditelji žele s vremena na vrijeme imati više kontakata sa školom povrh razgovora o razvoju djeteta. Možete bilo kad tokom školske godine kontaktirati rukovodstvo škole ili pojedine nastavnike radi razmjene informacija ili razgovora. Ako je vaše dijete, na primjer, uplašeno od nečega ili nekoga u školi, treba o tome obavijestiti nastavnike. U tom slučaju isti na najbolji način mogu pomoći djetetu. Ako vaše dijete ima problema iz nekog posebnog predmeta, na primjer fizičkog vaspitanja, trebate razgovarati sa nastavnikom razredne nastave i sa nastavnikom fizičkog vaspitanja. Možda ćete problem moći djelimično riješiti zajedničkim razgovorom.

Ako imaju zdravstvene probleme učenici se mogu obratiti školskoj medicinskoj sestri ili školskom ljekaru.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Već tokom prvih godina u školi mnogi učitelji šalju **sedmična pisma**, **veckobrev**, porodicama djece. U tim pismima učitelji obavještavaju roditelje o tome šta su radili u razredu tokom sedmice i informišu o predstojećim aktivnostima, kao što su na primjer dani aktivnosti u prirodi, studijske posjete ili izleti. Kada djeca postanu starija mnoge škole prestaju sa slanjem sedmičnih pisama. Određeni razredi možda dobijaju mjesečna pisma kao i posebna obavještenja o, na primjer, roditeljskim sastancima. Od starijih učenika se očekuje da sami informišu svoje roditelje o situaciji u školi.

U toku svojih prvih devet godina u školi vaše dijete će biti podvrgnuto ljekarskom pregledu više puta. Škole su povezane sa posebnim **školskim ljekarima**, **skolläkare**. U svakoj školi obično postoji **školska medicinska sestra**, **skolsköterska**, koja mjeri težinu i visinu djeteta i vrši kontrolu vida i sluha. Učenici se mogu obratiti školskoj medicinskoj sestri u vezi svojih zdravstvenih problema. Mogu takođe otići kod školske medicinske sestre ako se razbole u školi.

U mnogim školama postoji i **školski socijalni radnik**, **skolkurator**, kao i **školski psiholog**, **skolpsykolog**, kod kojih djeca mogu otići u slučaju da imaju probleme.

Roditelji mogu takođe osjetiti potrebu da razgovaraju o školi i djeci s drugim roditeljima. U većini škola postoji **udruženje roditelja**, **föräldraförening**, sa upravnim odborom koji održava kontakte sa rukovodstvom škole. Roditelji iz razreda se obično sastaju par puta u školskoj godini sa nastavnicima razredne nastave odnosno mentorima. Osim

toga, organizuju se ponekad i zajednički sastanci za roditelje iz cijele škole. U slučaju da roditelji žele nešto promijeniti u školi, nije loše imati udruženje roditelja koje dobro radi. U velikom broju škola postoje udruženja roditelja u okviru kojih se sastaje nekoliko roditelja, po koji nastavnik i direktor škole. U tom slučaju otvaraju se kanali za raspravu sa rukovodstvom škole i političarima nadležnim za školstvo.

Ocjene

Ocjene u osnovnoj školi se daju tek pri kraju jesenjeg semestra u osmom (8) razredu. Zatim učenici dobijaju ocjene pri kraju svakog semestra, poslednji put kada školska obaveza prestaje, obično krajem ljetnog semestra u devetom (9) razredu. Tada učenici dobijaju **svjedočanstvo o završenoj osnovnoj školi**.

Postoje tri gradacije ocjena, i to G – **Dovoljan**, **Godkänd**, **VG** – **Vrlo dobar**, **Väl Godkänd**, i MVG – **Odličan**, **Mycket Väl Godkänd**. Za G potrebno je da je učenik ispunio cilj po planu tečaja za svaki pojedini nastavni predmet. Za ocjene VG i MVG postoji određeni standard na nacionalnom nivou. Ako učenik nema dovoljnog znanja iz pojedinog nastavnog predmeta za ocjenu Dovoljan, neće uopšte dobiti ocjenu iz tog predmeta.

nationella program: obrazovni programi u srednjoj školi koji su isti u cijeloj zemlji.

Srednja škola

Skoro svi učenici koji završe osnovnu školu prelaze u srednju školu. Sam učenik, često u dogovoru sa nastavnicima i roditeljima, bira srednjoškolski progam koji mu najviše odgovara. Zahtjev se podnosi pismenim putem. U zahtjevu se na prvom mjestu stavlja program koji bi učenik najviše volio pohađati, međutim treba navesti i program koji bi bio drugi i treći izbor učenika. Većina, to jest otprilike 80 posto, bude primljena na željeni program. Postoje srednje škole u režiji opština a ima ih i u nezavisnim školama.

Postoji 17 različitih **nacionalnih programa**, **nationella program***, svi u trajanju od tri godine. Nacionalni programi

pružaju široko osnovno obrazovanje kao i **ispunjavanje uslova za prijem**, **behörighet***, na visoku školu ili fakultet. Postoje određeni **osnovni nastavni predmeti**, **kärnämnen**, koji su uključeni u sve programe, naime švedski jezik, engleski jezik, matematika, fizičko i zdravstveno vaspitanje, poznavanje društva, vjeronauka, poznavanje prirode i estetika. Osim ovih osnovnih nastavnih predmeta, svaki program ima i svoje obavezne nastavne predmete, **predmete specifične za svaki pojedini program**, **karaktärsämnen**, kao i **izborne predmete samog učenika**, **elevens individuella val**, to jest predmete koje učenik sam bira.

behörighet: pravo podnošenja zahtjeva za određeno obrazovanje, što znači da se ispunjavaju formalni uslovi u pogledu, na primjer, znanja i ocjena.

Uslov da bi učenik mogao pohađati nacionalni program jeste da je u osnovnoj školi dobio ocjenu Dovoljan iz nastavnih predmeta švedski jezik, engleski jezik i matematika.

Nabrajamo nacionalne programe po abecednom redu:

Autotehnički program
Društvenonaučni program
Elektrotehnički program
Energetski program
Estetski program
Građevinski program
Industrijski program
Medijski program
Poljoprivredni program
Poslovno-administrativni program
Prehrambeni program
Prirodonaučni program
Program djeca i rekreacija
Tehnički program
Ugostiteljski program
Zanatski program
Zdravstveni program

Kod većini nacionalnih programa postoje **nacionalna usmjerenja**, **nationella inriktningar**, što znači da su programi otprilike isti u cijeloj zemlji.

Srednja škola sadrži niz raznih **tečajeva**, **kurser**, koji svaki nosi određeni broj **bodova**, **poäng**. Za svaki tečaj postoji i

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Poslije osnovne škole skoro svi učenici nastavljaju školovanje u srednoj školi.

plan tečajeva, **kursplan**, u kome se objašnjava svrha i cilj tečaja.

Opština ima pravo organizovati **posebno izrađene programe**, **specialutformade program**, koji nisu nacionalni. Uslov je da obuhvataju osam osnovnih nastavnih predmeta, ali mogu biti izrađeni i na lokalnom nivou. Postoji takođe mogućnost da svaki učenik dobije **individualni program**, **individuellt program**, sa osobnim nastavnim planom i programom. Postoje i individualni programi sa uvodnim tečajevima za useljenike.

Još jedna vrsta srednjoškolskog obrazovanja su programi za koje se učenici vrbuju iz čitave zemlje. To su specijalni programi koji su dostupni samo na jednom mjestu u zemlji, a molbe za ove programe mogu podnositi učenici iz cijele zemlje. Takvi programi su na primjer duvanje stakla, strugarska tehnika, spasavanje, vazduhoplovstvo i turizam. Spisak obrazovnih programa za koje se učenici vrbuju iz cijele zemlje naći ćete na web stranici **Zavoda za školstvo**, **Skolverket**. Adresa na kraju ovog poglavlja.

Postoje i **sportske srednje škole**, **idrottsgymnasier**, za koje se učenici vrbuju iz čitave zemlje i u kojima se učenje kombinuje sa nekim sportom, na primjer krosom, fudbalom ili skijanjem.

Ekonomija

U Švedskoj roditelji primaju dječji dodatak za djecu do 16 godina. *Vidi poglavlje Novac*. Kada prestane isplata dječjeg dodatka, učenici u srednjoj školi primaju **đačku potporu**, **studiebidrag**, koja se isplaćuje u toku deset mjeseci u godini. U 2003. godini đačka potpora iznosi 950 kruna mjesečno. Srednjoškolci koji studiraju daleko od roditeljskog doma, na primjer u drugoj opštini, mogu dobiti i **stambeni dodatak za studiranje u drugom mjestu**, **inackorderingstillägg**, od svoje matične opštine. Visina stambenog dodatka zavisi od rastojanju od roditeljskog doma do škole. Novac isplaćuje **Centralni savjet za dodjelu studentskih kredita**, **CSN**, Centrala studiestödsnämnden.

Ocjene

Skala ocjena u srednjoj školi je **IG**, **– Nedovoljan**, **Icke Godkänd**, **G**, **– Dovoljan**, **Godkänd**, **VG**, **– Vrlo dobar**, **Väl Godkänd**, i **MVG**, **– Odličan**, **Mycket Väl Godkänd.** U trenutku pisanja ove knjige (20003. godine), ocjene se daju poslije svakog završenog tečaja i projektnog rada. Po završenoj srednjoj školi učenici dobijaju **svjedočanstvo o završenoj srednjoj školi**, **slutbetyg**, to jest pregled ocjena sa svih tečajeva koji ulaze u nastavni plan i program učenika u toku tri godine srednje škole. Ovo svjedočanstvo predstavlja osnov za prijem na programe i tečajeve na univerzitetima i visokim školama. Moguće je da će se ovaj sistem u budućnosti izmijeniti.*Vidi Dobro da se zna*.

Studentexamen, to jest matura, stari je naziv za završetak gimnazije. Formalno se ovaj naziv više ne koristi, ali u svakodnevnom govoru se još uvijek govori da učenici **maturiraju**, **"tar studenten"**, kada završavaju srednju školu. Maturanti, odnosno studenti, to jest oni koji su završili srednju školu, stave na završni dan posebne bijele kape, "studentmössor", na glavu. Uža porodica i rodbina skuplja se u dvorištu škole i dočekuje maturante koji izlaze iz škole, razred po razred, i pjevaju posebnu matu-

rantsku pjesmu. Maturanti dobijaju cvijeće i poklone, a zatim ih razvoze po kućama u ukrašenim automobilima ili kočijama okićenim granama od breze, a koje vuku konji ili traktori. U kući porodica časti rodbinu i prijatelje hranom i pićem. Po pravilu maturanti organizuju i zajedničko slavlje, ponekad u obliku bala, kome obično prisustvuju i njihovi nastavnici.

Fotografija: Gunnar Stattin / Pressens Bild

Vrijeme provedeno u srednjoj školi završava se tako da učenici maturiraju, odnosno "tar studenten". Na završni dan mnogi stavljaju bijele maturantske kape na glavu.

Škola za djecu s posebnim potrebama

Škola za djecu s posebnim potrebama namijenjena je za djecu i omladinu koja ne mogu pohađati običnu osnovnu školu zbog **mentalne zaostalosti**, **utvecklingsstörning***. Približno 1 odsto djece uzrasta od 7 do 15 godina ide u školu za djecu s posebnim potrebama. Dio učenika pohađa ovu školu određeno vrijeme a zatim prelazi u redovnu osnovnu školu, ili obrnuto.

utvecklingsstörning: kada se intelektualna sposobnost i mogućnosti osobe da razumije i nauči nešto novo ne razvija normalno.

Učenici koji su završili školu za djecu s posebnim potrebama, mogu nastaviti školovanje u **srednjoj školi za djecu s posebnim potrebama**, **gymnasiesärskolan**. **Särvux**, nudi obrazovanje za odrasle osobe koje su mentalno zaostale. Nastava se obavlja samo nekoliko sati sedmično.

Specijalna škola

Postoje specijalne škole za djecu koja imaju, na primjer, oštećen vid, sluh ili govor.

Komvux

Komvux je švedska skraćenica za **opštinsko obrazovanje odraslih**, **kommunal vuxenutbildning**, koje mogu pohađati odrasli bez dovoljnog obrazovanja iz osnovne ili srednje škole. Mogu proširiti svoje učenje ličnim **studijskim planom**, **studieplan**. Postoji mogućnost pohađanja i određenih cijelokupnih programa iz srednje škole. Dosta mladih ljudi idu na Komvux da bi popravili svoje ocjene iz srednje škole kako bi zatim mogli podnijeti zahtjev za obrazovanja kojih bi u suprotnom bili lišeni. Komvux ocjenuje uspjeh na isti način kao i osnovna i srednja škola.

Nastava švedskog jezika za useljenike

Odraslim osobama koje su tek došli u Švedsku pruža se mogućnost da nauče švedski jezik. Švedska skraćenica za osnovnu nastavu švedskog jezika za useljenike je **sfi**. Opštine su odgovorne za nastavu švedskog jezika. Postoje razni oblici nastave. Ponekad tečajeve organizuje obrazovni savez ili obrazovno preduzeće. Nakon što ste položili sfi možete nastaviti sa učenjem švedskog jezika u okviru opštinskog obrazovnog programa za odrasle, gdje postoji i nastavni predmet **SAS**, – švedski jezik kao drugi jezik – kako na nivou osnovnog obrazovanja odraslih tako i na nivou srednje škole.

DOBRO DA SE ZNA:

- www.skolmyndigheter.nu
- U trenutku pisanja ove knjige, švedska vlada razmatra prijedlog o izmjenama srednje škole. U prijedlogu se govori da bi osam novih sektora trebali zamijeniti 17 programa koji danas postoje. Ocjene bi se davale za razne nastavne predmete a ne za pojedine tečajeve. Izmjene se ne bi mogle sprovesti ranije od 2006. godine.

Postoji mnoštvo raznih načina studiranja za onog ko želi da nastavi školovanje poslije završene srednje škole.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Naučiti više

Narodni univerziteti i fakulteti

Postoji veliki izbor raznih vrsta obrazovanja za onog ko želi nastaviti školovanje poslije srednje škole. U ovom poglavlju se govori isključivo o fakultetskim studijama koje finansira država i koje su besplatne za studente.

Studirati na narodnom univerzitetu je jedna od alternativa ako neko želi studirati na slobodniji način ili steći uslove za prijem na fakultetske studije.

Narodni univerziteti

U Švedskoj postoji gotovo 150 **narodnih univerziteta**, **folkhögskolor**. Mnogi od njih su u režiji udruženja, **narodnih pokreta**, **folkrörelser***, ili sreskih opština. U ovim školama postoje kako kraći tako i duži tečajevi, koji traju jedan semestar ili duže. Veliki broj narodnih univerziteta organizuje tečajeve koji se posebno obraćaju useljenicima. Nastavni predmeti na ovim tečajevima su obično švedski jezik, poznavanje društva, računarska tehnika i drugo što može biti od koristi za onog ko želi produžiti studije na fakultetu ili visokoj skoli.

folkrörelser: velike organizacije sa velikim brojem članova u cijeloj zemlji.

Kako odrasli tako i mladi pohađaju narodne univerzitete. Tamo je obrazovanje slobodnije nego u običnim školama s obzirom da grupe i pojedinci sami mogu slobodnije planirati svoje studije.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Mnogi narodni univerziteti imaju tečajeve sa specijalizovanim usmjerenjem. Ovdje je ćebanje vune na šemi.

Narodni univerziteti su često škole internatskog tipa, što znači da su studenti smješteni u školi. Nastava je besplatna, ali studenti plaćaju za hranu i smještaj.

Mnogi narodni univerziteti imaju određeno usmjerenje, na primjer iz oblasti muzike, pozorišta ili crkvene djelatnosti. Postoje i opšti smjerovi koji odgovaraju studijama u srednjoj školi i kroz koje se mogu steći uslovi za nastavak studija na fakultetu ili visokoj školi.

Više o ispunjavanju uslova za prijem na fakultet i visoke škole malo dalje u ovom poglavlju.

Studije poslije završene srednje škole

U preostalom dijelu ovog poglavlja govori se o obrazovanju **poslije završene srednje škole**, **eftergymnasial**, to jest raznim vidovima obrazovanja koji postoje poslije srednje škole. Ovdje se govori isključivo o obrazovanju koje se finansira iz poreza i koje je besplatno. Postoji i mnogo privatnih obrazovnih programa koji se plaćaju i na kojima možete studirati bilo šta, od masaže pa do glume. Ovakve obrazovne programe ćete naći u novinskim oglasima kao i pod naslovom Utbildning na Žutim stranicama telefonskog imenika.

Možete dobiti savjete o zanimanju, obrazovanju i podnošenju zahtjeva od **savjetnika za obrazovno usmjerenje**, **studievägledare** ili **instruktora za obrazovno i profesionalno usmjerenje**, **syo-konsulent**, kojih ćete naći kako u srednjim školama tako i na univerzitetima i visokim školama. Mnoge korisne informacije se mogu naći i na Internetu. *Vidi Dobro da se zna!*

KY i YTH

KY znači **Kvalifikovano stručno obrazovanje**, **Kvalificerad Yrkesutbildning**, a YTH **Stručno tehničko visoko obrazovanje**, **Yrkesteknisk Högskoleutbildning**. Oba obrazovna programa

su dostupna iz više različitih oblasti – industrije, trgovine, građevinarstva, i drugih.

Obrazovni program KY traje od jedne do tri godine. Trećina vremena se sastoji od praktičnog rada na različitim radnim mjestima. Iz tog razloga su obrazovni programi KY najviše praktički orijentisani od svih drugih obrazovanja poslije završene srednje škole.

Obrazovni program YTH je namjenjen osobama čije je znanje na nivou srednje škole ili slično i koje su radili najmanje četiri godine u određenoj struci. Na YTH može biti primljen i neko ko nema srednjoškolsko obrazovanje, ali ima umjesto toga šest godina radnog staža iza sebe. YTH-studije traju po pravilu tri semestra.

Fakultetske studije

”Fakultetske studije” se po pravilu odnose i na visoke škole i na univerzitete. U Švedskoj ima veći broj visokih škola nego univerziteta. Razlika je u tome da se u visokim školama stiće samo osnovna diploma o visokom obrazovanju, dok na univerzitetima postoji mogućnost daljih studija u pogledu **istraživanja**, **forskning**, i sticanja diplome višeg stepena.

Za osnovnu diplomu o visokom obrazovanju potrebno je najmanje dvije godine studija, obično i više. Postoje s jedne strane opšte diplome koje nemaju posebno stručno usmjerenje, a s druge strane postoje diplome o sticanju visokog stručnog obrazovanja. Ako se studira na programu za sticanje visokog stručnog obrazovanja, sadržaj studija je određen već od početka. Za sticanje diplome za većinu visokih stručnih obrazovanja potrebne su fakultetske studije od najmanje tri godine. Struke za koje je potrebno visoko stručno obrazovanje su, na primjer, nastavnik, arhitekt, medicinska sestra, inženjer protivpožarne zaštite, zubni ljekar i apotekar.

Ako ne želite studirati za određeno zanimanje, a da pri tome sami želite birati tečajeve, stičete opštu diplomu. Najobičnija diploma je diploma prvog stepena, na primjer kandidat filozofskih nauka, "fil kand", i "med kand", kandidat medicinskih nauka. Za ovu vrstu diplome potrebno je 120 tečajskih bodova, što odgovara studijama od tri godine.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

I država i fakulteti bi voljeli da veći broj studenata stranog porijekla nastavi školovanje na fakultetima i visokim školama.

Određeni fakultetski tečajevi se sada mogu izučavati i **vanredno na rastojanju**, **på distans**. U tom slučaju studenti ostaju u svojim prebivilištima i kontaktiraju sa profesorima preko telefona i e-pošte. Par puta u semestru studenti se sastaju sa profesorima radi pregledavanja zadataka i polaganja ispita.

Udio studenata stranog porijekla koji nastavljaju studije na fakultetima je manji od udjela mladih ljudi rođenih u Švedskoj. Zato kako država tako i fakulteti žele poticati mlade da nastave studije poslije završene srednje škole. Državni organ Zavod za visoko obrazovanje je izradio brošuru u kojoj se govori o visokom obrazovanju u Švedskoj, a brošura je dostupna na albanskom, arapskom, persijskom, somalijskom i još niz jezika. *Vidi Dobro da se zna*.

Za mlade koji nisu sigurni da li žele i da li mogu studirati na fakultetu, može biti koristan **uvodni tečaj**, **introduktion**. Više fakulteta sada održava tečajeve radi uvođenja u stu-

Onaj ko studira na fakultetu ili visokoj školi može dobiti državnu novčanu pomoć za školovanje, koja se sastoji od jednog dijela kredita i jednog dijela pomoći.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

dije koji traju jedan ili dva semestra. Ako uvodni tečaj traje dva semestra ponekad se naziva "osnovnom godinom". Tokom tečaja studenti saznaju više o fakultetu, vježbaju studiranje na efikasan način i rješavaju zadatke koji se inače rade na fakultetima.

Ispunjavanje uslova za prijem na fakultet

Da bi neko mogao studirati na fakultetu, uvijek je potrebno ispunjavati **osnovne uslove za prijem**, **grundläggande behörighet**, na fakultet. Često je potrebno da se ispunjavaju i **posebni uslovi za prijem**, **särskild behörighet**, na fakultet, koji su uslovljeni usmjerenjem obrazovanja za koje se podnosi zahtjev.

Smatra se da se ispunjavaju osnovni uslovi za prijem na fakultet ako je srednja škola završena sa dovoljnim ocjenama. Može se desiti da neko ispunjava uslove za prijem na fakultet i u slučaju da je stekao obrazovanje u ino-

stranstvu koje odgovara srednjoj školi a da osim toga dovoljno dobro vlada švedskim jezikom. Treći način ispunjavanja uslova za prijem na fakultet je prethodni rad u struci. Osobe starije od 25 godina koje su radili četiri godine i čije znanje švedskog i engleskog jezika odgovara nivou srednje škole, takođe ispunjavaju uslove za prijem na fakultet ili visoku školu, u skladu sa pravilom pod nazivom pravilo ”25:4”.

U slučaju da se zahtjev za prijem na fakultet podnosi u skladu sa ”25:4”, mora se polagati **prijemni ispit za fakultet**, **högskoleprovet**, koji se održava dva puta godišnje. Ako se zahtjev za prijem na fakultet podnosi na osnovu ocjena iz srednje škole prijemni ispit se ne mora polagati. Međutim, ne bi bilo loše da ipak izađete na ovaj ispit, s obzirom da uspješan rezultat na ispitu povećava vašu mogućnost da budete primljeni na fakultet. Državni organ Zavod za visoko obrazovanje može vam dati informacije u vezi prijemnog ispita za fakultet. *Vidi Dobro da se zna*.

auktoriserad: odobren na polaganju posebnog ispita ili putem posebnog obrazovanja.

Srednjoškolska obrazovanja iz inostranstva ocjenuje drugi organ uprave, Zavod za fakultetske studije, VHS. Ali zahtjev za prijem na fakultet se može podnijeti i bez ovakvog vrednovanja, ako su svjedočanstva prevedena od strane **ovlašćenog**, **auktoriserad***, prevodioca. Visoka obrazovanja iz inostranstva ocjenjuje Zavod za visoko obrazovanje.

Za kompletne obrazovne programe koji traju više godina, zahtjev se podnosi VHSu. U slučaju da želite pohađati samo pojedini tečaj, možete se prijaviti direktno fakultetu za koji ste zainteresovani.

Broj podnosioca zahtjeva za prijem na razne obrazovne programe varira. Uslov za prijem na programe gdje je broj podnosioca zahtjeva za prijem veći od broja mjesta, kao na primjer obrazovanje za ljekare ili inžinjere kompjuterske tehnike, jeste visoke ocjene ili da je postignut vrlo dobar rezultat na prijemnom ispitu za fakultet. Savjetnici

za obrazovno usmjerenje pri školama i fakultetima mogu dati informacije o tome na kome obrazovnom programu prijem studenata ide lakše a na kome teže.

Novčana pomoć za školovanje

Oni koji studiraju na fakultetu imaju pravo na državnu **novčanu pomoć za školovanje**, **studiestöd**, koja se takođe naziva **studentskom stipendijom i studentskim kreditom**, **studiemedel**. Isto pravo imaju i oni koji pohađaju obrazovne programe KY ili YTH, ili studiraju na narodnom univerzitetu ili Komvux.

Novčana pomoć za školovanje sastoji se od jednog dijela pomoći i jednog dijela kredita. Pomoć je besplatna, ali kredit se mora vratiti. Novčana pomoć za školovanje se može primati najviše u toku 240 sedmica, što odgovara šest godina redovnih studija. Uslov za dalje dobijanje pomoći za školovanje je sticanje određenog broja tečajskih bodova u toku svakog semestra.

Za osobe koje nisu švedski državljani važe posebna pravila. Pravila se razlikuju zavisno od toga da li je osoba u pitanju izbjeglica, useljenik ili dijete useljenika. Više informacija o tome možete dobiti na web stranicama Centralnog savjeta za dodjelu studentskih kredita na Internetu. Možete takođe pitati savjetnike za obrazovno usmjerenje pri školama ili fakultetima.

Centralni savjet za dodjelu studentskih kredita, CSN, donosi odluku o novčanoj pomoći za školovanje. CSN ima 25 mjesnih ureda po cijeloj zemlji, ali ga je obično teško dobiti telefonom. Zato je bolje pitati za savjete preko Interneta ili savjetnika za obrazovno usmjerenje.

DOBRO DA SE ZNA:

- Podatke o narodnim univerzitetima i njihovim tečajevima možete dobiti preko telefona broj 08-796 00 50 ili na Internetu na adresi www.fin.fhsk.se. Tečajevi za useljenike naći ćete tako što ćete klinknuti na "långa kurser".
- U Syoguiden, na Internetadresi www.syoguiden.com, ima puno informacija o raznim obrazovanjima, stipendijama, zanimanjima i radnim mjestima, kako u Švedskoj tako i u inostranstvu.
- KY i YTH naći ćete na Internetu na adresi www.ky.se odnosno www.yth.nu.
- Internetadresa Zavoda za fakultetske studije, VHS, jeste www.vhs.se. Tamo ćete naći, između ostalog, kako se ocjenuju srednjoškolska obrazovanja van granica Švedske.
- Na Internetstranici Zavoda za visoko obrazovanje, www.studera.nu, naći ćete informacije o prijemnom ispitu za fakultete, studentskim kreditima, zanimanjima kao i o svim obrazovnim programima, uvodnim semestrima i tečajevima na svim visokim školama i univerzitetima. Zavod za visoko obrazovanje je također izdao brošuru na više jezika o fakultetskim studijama u Švedskoj. Brošuru možete naručiti preko telefona broj 08-795 23 45 ili je učitati sa adrese www.studera.nu/svenskahogskolan na Internetu.
- Informacije o vrednovanju inostranih visokih obrazovanja naći ćete na Internetu na adresi www.hsv.se, kliknite na "Utländsk utbildning" pa onda idite dalje na "Bedömning av utbildning". U publikaciji Zavoda za integraciju, "Att få din utbildning bedömd", govori se o tome kako se vrši nostrifikacija diploma i navode se adrese raznih organa koji vrše nostrifikaciju diploma iz inostranstva. Publikacija se izdaje na 10 jezika a možete je naručiti od Zavoda za integraciju na www.integrationsverket.se
- Internetadresa Centralnog savjeta za dodjelu studentskih kredita je www.csn.se.

Ruka koja pripomaže predstavlja podršku u svakodnevnici.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Pod stare dane

Podrška i usluge da bi se prebrodila svakodnevnica

Kada čovjek ostari može se desiti da su mu potrebne određene usluge ili neka druga vrsta pomoći. Opštine su nadležne za obezbjeđenje takvih usluga, a zajednički naziv svega toga je društvena briga o starima. Mnoge opštine su prilagodile dijelove svoje društvene brige o starima prema starijim osobama stranog porijekla. Postoje na primjer domovi za starije i jedinice službe kućne njege čije osoblje govori više jezika. Vaša opština vam može dati informacije o tome da li u vašoj opštini ili u njenoj nesposrednoj blizini postoji tako nešto. Više o domovima za starije ćete naći malo dalje u ovom poglavlju.

Mnoge starije osobe žele ostati u svojim domovima što duže. Da bi to bilo moguće opština im obezbjeđuje **kućnu njegu**, **hemtjänst**, što znači da posebno zaposleno osoblje dolazi kući kod vas koji ste stariji i pomaže vam u vezi poslova koji vi sami niste u stanju obavljati. Osoblje službe za kućnu njegu može vam, na primjer, pripremiti doručak i večeru, oprati sudove, očistiti kuću i kupiti ono što vam je potrebno. Ako ste bolesni, osoblje vam može pomoći da ustanete iz kreveta ujutru i da legnete u krevet uveče, i da uzimate ljekove.

Ako vam je teško da sami pripremate sebi hranu, možete dobijati gotova jela na kuću . Ova usluga podliježe, međutim, **provjeri potrebe**, **behovsprövad**, što znači da opština ocjenjuje vašu potrebu za ovom uslugom kako bi mogla procijeniti da li spadate u kategoriju onih koji imaju pravo na takvu pomoć ili ne.

Osoblje službe za kućnu njegu sastoji se, po pravilu, od školovanih pomoćnih bolničara koji takođe znaju da pruže jednostavniju medicinsku pomoć. Ako imate potrebu za obimnijom medicinskom pomoći u kući, **rejonska sestra**, **distriktssköterska** može vam dolaziti kući.

Možete dobiti sigurnosni alarm ako se plašite da biste mogli, na primjer, pasti i poslije ne moći sami ustati. Sigurnosni alarm je mali uređaj koji se nosi na ruci kao sat. Kada se pritisne dugme na aparatu, signal zazvoni kod osoblja službe za kućnu njegu, pa će neko od njih što prije doći i pomoći vam.

Za usluge koje su uključene u kućnu njegu plaća se određena taksa. Visinu takse određuju političari u opštini gdje živite. Koliko će ta taksa iznositi zavisi po pravilu od vašeg prihoda kao i od toga u kolikoj vam je mjeri potrebna pomoć. Ali taksa ne smije biti veća od maksimalne takse, koja je najveća mjesečna taksa koju opštine mogu naplaćivati.

Osobe koje imaju niske prihode, a da pri tome nemaju neku uštedevinu, plaćaju, po pravilu, niske takse.

Dobiti kućnu njegu

Kada primjetite da vam je potrebna kućna njega, trebate kontaktirati opštinu. U tom slučaju službeno lice iz opštine će doći kod vas pa ćete zajedno razgovarati o tome koja vam je vrsta pomoći potrebna.

Ako smatrate da morate čekati na neku uslugu koja vam je obećana suviše dugo, ili ako vam je pomoć potrebna u manjoj ili većoj mjeri, morate nazvati opštinu i razgovarati sa referentom za procjenivanje potrebe za pomoć. Refe-

Zahvaljujući službi za kućnu njegu ljudi mogu živjeti u svojim domovima duže.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

rent za procjenivanje potrebe za pomoć je lice koje ispituje u kolikoj mjeri opština može vam pružati pomoć.

U slučaju da ste nezadovoljni sa odlukom o tome koju ćete vrstu pomoći dobijati, možete uložiti žalbu sudu na odluku opštine.

Porodice pripomažu

U Švedskoj porodice se takođe staraju o svojim starima. Odrasla djeca pomažu svojim roditeljima, a stariji pomažu jedan drugome. Kod mnogih starijih bračnih parova, jedan od bračnih drugova je bolestan a drugi ga njeguje. Postoje i tzv. udruženja za bliske rođake gdje se sastaju oni koji sami njeguju članove svoje uže porodice. U okviru ovih udruženja članovi daju jedan drugome savjete i ohrabruju jedan drugoga.

Iako bračni par koristi usluge službe za kućnu njegu, njega bolesnog bračnog druga zahtijeva mnogo vremena i snage. U tom slučaju njegovatelj ima pravo na **smjenu**, **avlösning***, tako što neko drugi preuzima njegu bolesnog člana porodice na određeno vrijeme. Bolesnik može, na primjer, boraviti u **centru za dnevni boravak**, **dagcenter**, par dana u sedmici, ili **domu za kratkotrajno stanovanje**, **korttidsboende***, o toku određenog broja sedmica. U slučaju da bolesnik zbog svoje bolesti nije u stanju da izlazi iz kuće, osoblje iz opštine dolazi kući i zamjenjuje njegovatelja.

avlösning: kad neko drugi preuzme poslove koje vi inače radite, da biste se mogli odmoriti ili raditi nešto drugo.

korttidsboende: sanatorij u kome se ne boravi duže vrijeme, već par dana ili sedmicu dana.

Prevozna služba

Onaj kome je teško putovati autobusom ili nekim drugim prevoznim sredstvom u **kolektivnom saobračaju**, **kollektivtrafik**, može dobiti pravo na korišćenje **prevozne službe**, **färdtjänst**, što znači da se može voziti taksijem ili nekim drugim namjenskim vozilom uz plaćanje posebne, niske takse. Opština donosi odluku o tome ko ima pravo na korišćenje prevozne službe.

Plaća se taksa za razne poslove koji su uključeni u kućnu njegu. Visina takse se zasniva na prihodu, ali ne smije premašiti visinu maksimalne takse.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Danonoćna njega

Onaj kome je potrebno mnogo pomoći, može podnijeti zahtjev za preseljenje u neki vid **posebnog stanovanja**, särskilt boende. Postoje **sanatoriji**, sjukhem, **starački domovi**, ålderdomshem, **grupno stanovanje**, gruppboende, ili **stambeno-uslužni domovi**, servicehus. U svim ovim vidovima stanovanja postoji mogućnost da se dobije servirana hrana, a obično je danonoćno dostupna i medicinska sestra kao i drugo osoblje. Poseban vid stanovanja je vaš dom. Plaćate stanarinu ili određenu taksu za stan, koji opremate svojim namještajem i drugim ličnim stvarima.

Kvalitet usluga društvene brige o starima je uglavnom visok. A imate pravo tražiti vrstu njege koja odgovara vašim potrebama. U slučaju da imate neko mišljenje o radu društvene brige o starima, ili neka pitanja vezana za to, trebate se obratiti svojoj opštini.

Taksa koja se plaća za njegu i brigu u posebnom vidu stanovanja, obično varira zavisno od materijalnog stanja onoga koji će tamo stanovati. Opštine, međutim, nemaju pravo naplaćivati taksu koja je veća od prave cijene usluga koje same opštine plaćaju.

Od 1. jula 2002. godine stupio je na snagu novi sistem određivanja takse za društvenu brigu o starima. Da bi se iz-

bjeglo da neko ima previše visoke troškove za njegu i brigu u režiji opštine, sada postoji i tzv. **maksimalna taksa**, **maxtaxa**, što znači da je na ovaj način regulisan maksimalni iznos koji opština ima pravo da naplati od vas. Takse trebaju biti tolike da bi određena svota ostajala korisnicima usluga za život.

U ovom poglavlju se ne govori o propisima za penzije, već u poglavlju Novac. Možemo samo reći, da, po pravilu treba biti nastanjen u Švedskoj određeni broj godina da bi se mogla dobiti puna zajamčena penzija. Onaj ko ovdje **živi** kraće vrijeme, dobit će i nižu penziju. Postoje posebni propisi za izbjeglice i lica iz zemalja s kojima je Švedska potpisala sporazume iz ove oblasti. Zavod za socijalno osiguranje može vam dati informacije o tome koji se propisi primjenjuju u vašem slučaju.

DOBRO DA SE ZNA:

- Zemaljska organizacija penzionera (Pensionärernas Riksorganisation, PRO) i Savez penzionera Švedske (Sveriges Pensionärsförbund, SPF) jesu organizacije koje se kod političara zalažu za bolje uslove za penzionere. Ponekad organizuju i sastanke za sve penzionere koji žive na jednom području. Možete pitati opštinu da li postoje ove organizacije, ili neko drugo udruženje pezionera, u mjestu gdje stanujete.
- Ako teško hodate ili imate problema sa hodom, sluhom ili vidom, postoji puno pomagala koja možete ili pozajmiti ili kupiti po subvencionisanim cijenama. Nekoliko primjera pomagala su rolatori, slušni aparati, pojačala za telefon kao i posebna povećala.
- Veće zemaljske organizacije za useljenike po pravilu imaju posebna odjeljenja koja rade na poboljšanju društvene brige o starima za svoje starije zemljake u Švedskoj. Adrese zemaljskih organizacija naći ćete na zadnjim stranicama ove knjige.

Zdravstvena zaštita predstavlja dio socijalne zaštite u Švedskoj.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Biti živ i zdrav

Razni oblici zdravstvene zaštite i podrške

To što se u Švedskoj ponekad naziva "mrežom socijalne zaštite" postepeno se razvijalo u toku 20. vijeka. To je zaštitna mreža koju je društvo stvorilo za onog ko se razboli, ko je funkcionalno onesposobljen, ko ostane bez posla ili koga snađu neki drugi teški problemi, koji porodica nije u stanju sama riješti.

U početku ovog poglavlja govorimo o zdravstvu uopšte. Zatim slijede odlomci o zdravstvenoj zaštiti za trudnice i majke, zdravstvenoj zaštiti za djecu kao i o seksualnim pitanjima. Poslije toga slijede odlomci o liječenju zuba, psihijatrijskom liječenju i invalidnosti. U zadnjim odlomcima ovog poglavlja govori se o zloupotrebi alkohola i droga, problemima suživota kao i o ekonomskim problemima.

Ustanove koje pružaju zdravstvenu zaštitu

U Švedskoj zdravstvenu zaštitu pružaju kako domovi zdravlja i bolnice u režiji sreske opštine tako i privatni ljekari i privatne bolnice. Domovi zdravlja i privatni ljekari brinu se o pacijentima koji ne moraju ostati preko noći u zdravstvenoj ustanovi.

Ako se razbolite trebate prvenstveno obratiti se **domu zdravlja**, **vårdcentralen**. Najbolje je da se prvo javite telefonom i razgovarate sa medicinskom sestrom koja je nadležna za **prijemnu službu**, **mottagningen***. Ona ili on će vam reći da li će vas primiti ljekar ili **rejonska medicinska sestra**, **distriktssköterska**, i u koje vrijeme. Ako ste toliko bolesni da ne možete izlaziti iz kuće, neko iz doma zdravlja doći će kod vas. Ako ljekar doma zdravlja procijeni da vam je potrebno specijalističko liječenje u bolnici, dom zdravlja će se pobrinuti o tome. U tom slučaju dobit ćete **uput**, **remiss**, to jest potvrdu da vam je potrebno vrijeme za posjetu bolnici.

mottagning: mjesto gdje se primaju pacijenti.

specialistvård: zdravstvena zaštita koja zahtjeva posebnu opremu ili specijalizovano obrazovanje.

Bolnice su nadležne za **specijalističku zdravstvenu zaštitu**, **specialistvården***, kao i za pacijente koji moraju biti primljeni u bolnicu na liječenje. Domove zdravlja i bolnice ćete, po pravilu, naći na Plavim stranicama telefonskog imenika. Ali neke sreske opštine su donijele odluku da će sami izdavati informacije, koje vam šalju kući. Privatne ljekare naći ćete pod naslovom Läkare na Žutim stranicama telefonskog imenika.

Određena odjeljenja u bolnici imaju i takozvane ordinacije za ambulatno liječenje, gdje nije potreban uput iz doma zdravlja. Ali ako niste sigurni, obratite se najprije domu zdravlja.

Ako se razbolite u vrijeme kada ne radi dom zdravlja, možete savjet potražiti i na drugom mjestu, to jest kod jourcentraler, dežurnih centrala, a broj telefona ćete takođe naći na Plavim stranicama telefonskog imenika.

Ako vi ili neko od članova vaše porodice doživi tešku nesreću ili vas iznenadno zadesi teška bolest, možete se javiti na krizni telefon 112. Broj je isti za cijelu zemlju. Imajte u vidu da onaj koji zove mora reći svoje ime, prezime i adresu, i ispričati detaljno o svemu što se dogodilo!

Osoblje službe kriznog telefona zatim će procijeniti da li možete doći u bolnicu svojim autom, ili da li su vam potrebna kola hitne pomoći. Po pravilu kola hitne pomoći se koriste samo za zaista ozbiljne slučajeve, na primjer kad je pacijentu potrebna srčana intervencija već na putu za bolnicu.

Važno je da razumijete šta govori ljekar i ostalo osoblje. Bolje je postaviti koje pitanje više nego manje! Ako vam je potreban tumač, recite to unaprijed. U nadležnosti je zdravstvene ustanove obezbijediti tumača svakome kome je tumač potreban. U većini slučajeva moguće je obezbijediti tumača i u hitnim situacijama – postoje, na primjer, tumači koji tumače preko telefona. Ako to nije moguće, zamolite nekog prijatelja ili rođaka, ali ni u kom slučaju dijete, da vam pomogne oko tumačenja.

Primarna njega

Primarna njega nadležna je za zdravlje onih koji žive na određenom području, na primjer u opštini. Ako je pacijentu potrebna različita vrsta liječenja, osoblje primarne njege usaglašava rad. Primarna njega je nadležna za tzv. preventivnu njegu, i zdravstvenu zaštitu u domovima zdravlja.

Primarna njega obuhvata zdravstvenu zaštitu za trudnice, majke i djecu kao i kućno liječenje, o kome se govore malo dalje u ovom poglavlju. Takođe **fizioterapija**, **sjukgymnastik**, i **radna terapija**, **arbetsterapi**, ponekad pripadaju primarnoj njezi. Fizioterapeuti pomažu pacijentima da treniraju u cilju oporavka tijela poslije bolesti ili povrede, a radni terapeuti treniraju pacijente radi osposobljavanja za rad ili obavljanja raznih svakodnevnih poslova.

Rejonska medicinska sestra također pripada primarnoj njezi. Ona ili on vrši **cijepljenja**, **vaccinationer***, previja rane i dr. u svojoj ordinaciji u domu zdravlja.

Rejonska medicinska sestra ili drugo osoblje u zdravstvu također odlazi i kući kod ljudi koji su dugotrajno bolesni ili **funkcionalno onesposobljeni**, **funktionshindrade**, ali koji nisu smješteni u bolnicu, a to se zove **kućno liječenje**, **hemsjukvård**.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Poslije bolesti fizioterapija je jedan od načina da se tijelo oporavi.

Sloboda izbora

Imate mogućnost da sami izaberete dom zdravlja u koji želite odlaziti kao i ljekara u domu zdravlja. Ako ste bili kod ljekara za koga mislite da je dobar, možete zamoliti da taj ljekar bude vaš poseban ljekar. U tom slučaju ćete biti upisani u njegov ili njen spisak pacijenata. Ako vam je potrebno bolničko liječenje, možete sami izabrati bolnicu u koju ćete otići. Ponekad je duga lista čekanja na određene operacije. Ako vam je potreban hirurški zahvat, pitajte ljekara da li biste manje čekali na operaciju ako bi se operisali u bolnici u nekom drugom gradu.

vaccinationer: cijepljenje vas štiti od određene bolesti.

Zdravstvena zaštita je besplatna. Zato možete odbiti ili prekinuti liječenje ili uzimanje lijekova kad želite. Ali ako prekinete liječenje za koje lijekar smatra da vam je potrebno, sami ćete snositi odgovornost za svoje zdravlje, a ne ljekar.

U **bolesnički dnevnik**, journal, ljekari upisuju od koje bolesti bolujete i koju terapiju dobijate. Imate pravo čitati svoj dnevnik, a možete i zatražiti kopiju dnevnika uz plaćanje manjeg iznosa. Ako smatrate da postoji neka greška u dnevniku, možete zamoliti ljekara da je ispravi.

Svi koji rade u zdravstvu, uključujući tumača, imaju **obavezu čuvanja službene tajne**, tystnadsplikt, što znači da nemaju pravo bilo šta prenositi u vezi svojih pacijenata nekome sa strane, osim ako im to sam pacijent ne dozvoli.

Savjet za pacijente i udruženja pacijenata

Ako niste zadovoljni liječenjem, trebate najprije razgovarati sa zdravstvenim osobljem kako bi riješili eventualni nesporazum. Ako to ne pomaže možete se obratiti **savjetu za pacijente**, patientnämnden, odnosno förtroendenämnden, kako se savjet ponekad naziva. Ovaj savjet se sastoji od grupe odabranih ljudi čiji je zadatak da obezbjeđuje što bolji kontakt između pacijenata i osoblja u zdravstvu. Članovi savjeta vas mogu informisati o važećim propisima i pomoći vam da predmet uputite na pravo mjesto.

Udruženja pacijenata, patientföreningar, pružaju podršku ljudima koji boluju od određene bolesti ili imaju određenu invalidnost. Onaj koji, na primjer, boluje od dijabetesa može sretati druge koji boluju od iste bolesti u Svenska diabetesförbundet, i naučiti više o tome kako se živi sa ovim oboljenjem. Postoje udruženja pacijenata za veliki broj različitih oboljenja. U apotekama postoji spisak udruženja pacijenata.

Troškovi

Najveći deo zdravstvenih troškova pokriva se iz poreskih sredstava, ali pacijenti takođe plaćaju **doprinos pacijenta**, patientavgift. Svaka sreska opština sama odlučuje koliko će doprinos iznositi na njenom području. Obično se posjeta

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

U bolesnički dnevnik ljekar upisuje podatke o bolesti pacijenta i liječenju.

odjeljenju za hitne slučajeve plaća više nego posjeta domu zdravlja. Određena vrsta liječenja, na primjer liječenje djece i trudnica, je uglavnom besplatno. Za onog koji nema stalnu dozvolu boravaka – vidi stranu 232 – važe u određenim slučajevima drugi propisi.

Ako želite otići kod privatnog ljekara, trebate najprije pitati da li je taj ljekar priključen Zavodu za socijalno osiguranje. U tom slučaju cijena posjete privatnom ljekaru je ista kao i posjeta ljekaru u društvenom sektoru. Međutim ako privatni ljekar nije priključen Zavodu za socijalno osiguranje, posjeta je znato skuplja.

Ne zaboravite javiti ako niste u mogućnosti doći kod ljekara u zakazano vrijeme! Ako niste otkazali posjetu postoji opasnost da ćete morati platiti posjetu iako niste bili kod ljekara.

Kada prvi put platite doprinos pacijenta, tražite da dobijete tzv. **"karticu visokih troškova"**, **högkostnadskort**, u koju će se upisivati sva vaša plaćanja za zdravstvenu zaštitu. Ako dostignete određenu svotu (900 kruna ljeti 2003. godine) u roku od 12 mjeseci, dobit ćete **karticu za besplatne posjete zdravstvenim ustanovama**, **frikort**, što znači da ćete imati besplatno liječenje u toku preostalog perioda. Zato uvijek ponesite sa sobom karticu visokih troškova

kada idete kod ljekara, u dom zdravlja ili bolnicu, da bi vam mogli upisati doprinos pacijenta koji budete uplatili.

Postoji također kartica visokih troškova za lijekove koji se kupuju na recept. To je zelena plastična kartica na kojoj se knjiže vaši troškovi za lijekove. Ako dostignete određenu svotu u roku od 12 mjeseci, dobijat ćete besplatne lijekove u toku preostalog perioda.

Liječiti se u bolnici ne može ni u kom slučaju koštati više od određenog iznosa na dan. U vrijeme pisanja ove knjige (ljeti 2003. godine) taj iznos je bio 80 kruna na dan. Visina iznosa zavisi od vašeg prihoda ili penzije. Bolnica vam šalje račun poslije otpuštanja iz bolnice.

Cijepljenja i ljekarska uvjerenja ne spadaju u zdravstvenu zaštitu. Zato ona koštaju više a troškovi se ne unose u karticu visokih troškova.

U određenim slučajevima možete dobiti naknadu putnih troškova do doma zdravlja ili bolnice. U tom slučaju morate obezbijediti priznanicu za putne troškove.

O bolesničkoj naknadi i naknadi plate za vrijeme bolovanja govorimo u drugom dijelu ove knjige. *Vidi poglavlje o Novcu*.

Zdravstvena zaštita za žene

Postoje dvije posebne zdravstvene kontrole za žene. Prva se zove **vaginalni bris**, **cellprov**, ili **Papanicolauov test**, **cytologprov**, kako bi se što prije otkrio rak na grliću materice da bi se mogao lakše izliječiti. Druga kontrola je **mamografija**, **mammografi**, za otkrivanje raka dojke. Obe kontrole su bezopasne i bezbolne. Sreske opštine šalju pozive za ove kontrole.

Žena koja sumnja da je **trudna**, **gravid**, (čeka dijete) može kupiti test za provjeru trudnoće u Apoteci. Ovi testovi su jednostavni ali ne stopostotno sigurni. Sigurniji način je da se kontaktira **savjetovalište za trudnice i majke**, **mödravården**, i zamoli njihovo osoblje da izvrši testiranje.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Skoro sve žene rađaju svoju djecu u bolnici. Očevima je također dozvoljeno prisustvovati porođaju.

Savjevatovalište za trudnice i majke, ili ordinacija babice kako se često zove, nalazi se, po pravilu, na istom mjestu gdje i dom zdravlja.

Trudnice odlaze na besplatne kontrole u savjetovalište za trudnice i majke, a budući otac djeteta je također dobro došao. Prilikom kontrola prima vas obično **babica**, **barnmorska**, to jest posebno školovana medicinska sestra. Po potrebi sestra vam može zakazati posjetu i kod ljekara. Babica vrši razne vrste pregleda radi kontrole da su **plod**, **fostret***, i buduća majka dobro.

Savjetovalište za trudnice i majke/ordinacija babice organizuju i tečajeve za buduće roditelje, na kojima se roditelji pripremaju za porođaj i dobijaju informacije o **ublažavanju bolova**, **smärtlindring**, u toku **porođaja**, **förlossningen**. Ublažavanje bolova znači da se na razne načine ublažavaju bolove kod žene kad se porađa. Sva porodilišta mogu ponuditi ublažavanje bolova.

foster: dijete u majčinoj utrobi.

U Švedskoj se skoro sva djeca rađaju u bolnici. Obično otac djeteta ili neki prijatelj ili rođak prisustvuje porođaju. Otac djeteta obično provodi veći dio dana u **porodilištu**, **BB**, to jest odjeljenju gdje su smještene majke i djeca prije nego što se otpuštaju kući.

Žene koje rade teške poslove imaju pravo da budu premještene na lakši posao u toku trudnoće. Ako ljekar procijeni da žena ne bi trebala raditi u toku zadnja dva mjeseca trudnoće, ona može primati **trudničku hranarinu**, **havande-**

skapspenning, vrstu naknade za vrijeme bolovanja u trajanju od najviše 50 dana. Zahtjev za trudničku hranarinu se podnosi Zavodu za socijalno osiguranje.

Roditeljska hranarina se plaća iz poreskih sredstava kako bi roditelji mogli biti kući sa svojom djecom određeno vrijeme. *Više o tome u poglavlju Novac.*

Zdravstvena zaštita za djecu

Nekoliko dana poslije povratka roditelja i novorođenčeta iz bolnice kući, obično ih obilazi rejonska medicinska sestra iz **dječjeg dispanzera**, **barnavårdscentralen, BVC**, da provjeri da li je sve u redu sa djetetom. Poslije ove prve kućne posjete roditelji sami moraju voditi dijete na kontrole u BVC, radi provjere da se dijete normalno razvija. Ponekad BVC organizuje i tečajeve za one koji su tek postali roditelji.

U BVCu u se redovno kontroliše vid, tjelesna dužinu i težina djeteta, i dr., sve do školskog uzrasta. Djeca se cijepe protiv određenih oboljenja. Ako želite da vaše dijete bude cijepljeno protiv drugih bolesti, na primjer ako ćete putovati u inostranstvo, obično trebate se obratiti privatnoj centrali za cijepljenje i platiti za cijepljenje. Kontrole i cijepljenje u BVC u su, međutim, uvijek bes-platne.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

U dječjem dispanzeru redovno se kontroliše težina, dužina i vid djeteta, sve dok dijete ne krene u školu.

Kada djeca imaju punih šest godina, škola preuzima odgovornost za zdravstvene kontrole. Školske medicinske sestre i školski ljekari u školskoj zdravstvenoj zaštiti primaju školsku djecu u određeno vrijeme, vrše zdravstvene kontrole i određena cijepljenja.

Ako dijete mora ležati u bolnici, obično neko od roditelja

može spavati kod djeteta da se ono ne bi osjećalo usamljeno.

Kontracepcijska sredstva i abortus

Kontracepcijska sredstva štite od neželjene trudnoće, a kondom štiti osim toga i od polnih bolesti. Kondomi se na primjer, mogu kupiti u apotekama, ali kontracepcijske pilule, spirala i dijafragma se moraju isprobati na ženi na ljekarskom pregledu. Mlade žene i mladići mogu ići u **savjetovalište za mlade**, **ungdomsmottagningen**, ukoliko takvo postoji u mjestu gdje žive. Školska medicinska sestra će vam pomoći u vezi informacija gdje se nalazi najbliže savjetovalište. Sve žene mogu odlaziti u savjetovalište za trudnice i majke. Ako ste nesigurni, pitajte dom zdravlja kome se trebate obratiti.

receptfritt: nije potreban recept, to jest poseban papir od ljekara.

abort: zahvat kojim se uklanja začeti plod.

Takozvane akutne kontracepcijske pilule mogu se koristiti u roku od 72 sata nakon seksualnog odnosa bez zaštite. Zahvaljujući pilulama ne može doći do trudnoće usljed snošaja. Akutne kontracepcijske pilule se mogu kupiti **bez recepta**, **receptfritt***, u apoteci, a mogu se dobiti i u savjetovalištima za mlade.

Onaj koji ima punih 25 godina može se sterilizovati, ako želi. U tom slučaju ne može imati djece. Sterilizacija muškarca je prilično jednostavna operacija. Više informacija o tome kako se to radi mogu se dobiti u domu zdravlja ili u ordnaciji babice.

U Švedskoj je zakonito napraviti **abortus**, **abort***. Žena sama odlučuje da li će napraviti abortus. Žene koje nisu sigurne, mogu obaviti savjetodavan razgovor sa nekim u ordinaciji babice i popričati o svojoj odluci. Ako se žena odluči na abortus, babica joj može zakazati vrijeme za abortus. Obično žena ne mora ostati u bolnici preko noći nego se istog dana pušta kući.

Ako ste se već odlučili na abortus, najbolje je da to obavite što prije. Većina abortusa se pravi prije 12 sedmice trudno-

će. U Švedskoj je dozvoljeno praviti abortus sve do kraja 18 nedelje trudnoće. Da bi se napravio abortus poslije tog roka, što je veoma neobično, potrebna je dozvola Socijalnozdravstvene uprave.

Seksualnost

Ako imate neka pitanja u vezi seksualnosti ili homoseksualnosti, razgovarajte sa školskom medicinskom sestrom, klinikom za mlade ili svojim ljekarom u domu zdravlja. Možete takođe kontaktirati i Savez za seksualno prosvjećivanje (RFSU) ili Savez za seksualnu jednakopravnost, (RFSL).

omskärelse: odrezati dijelove polnih organa.

RFSL je organizacija za homoseksualce i biseksualce i ima 32 mjesna odjeljenja u cijeloj zemlji. Njihovi predstavnici mogu dati informacije o važećim propsima u Švedskoj. Po propisima je, na primjer, zabranjeno izlagati homoseksualce diskriminaciji, a dva homosekualca mogu zaključiti "partnerstvo", zajednicu sličnu braku. *Vidi Dobro da se zna na kraju ovog poglavlja, gdje ćete naći brojeve telefona RFSU i RFSL.*

Obrezivanje

U Švedskoj je zabranjen svaki oblik **obrezivanja**, **omskärelse***, djevojčica, ili **osakaćenja genetalija**, **könsstympning**. To se smatra kršenjem zakona i može dovesti do kazne zatvo-

Fotografija: DigitalVision

Tinejdžersko doba je osjetljivo vrijeme kada mladi korače u svijet odraslih. Pitanja tijela, duše i seksualnosti postaju veoma bitna.

ra, bez obzira što onaj ko treba biti osakaćen pristaje na taj zahvat. Za najteže oblike osakaćenja može se dobiti kazna zatvora od dvije do deset godina. Takođe je zabranjeno planiranje ili izvršavanje osakaćenja genitalija u inostranstvu.

Obrezivanje dječaka nije zabranjeno, ali po novom zakonu zahvat može obavljati samo ljekar ili lice sa posebnom dozvolom. Ljekar ili medicinska sestra mora dati djetetu neko sredstvo za **ublažavanje bolova**, **smärtlindring***. U većini slučajeva sami plaćate sve troškove obrezivanja.

Polne bolesti

smärtlindring: lijek ili neko drugo sredstvo koje ublažava bol.

Neko ko je obolio od **polne bolesti**, **könssjukdom**, treba kontaktirati dom zdravlja, savjetovalište za mlade ili prijemno odjeljenje kožne klinike u najbližoj bolnici. Liječenje je besplatno.

Najčešća polna bolest je klamidija, koja se uvijek mora liječiti s obzirom da infekcija može otežati ženi da kasnije zatrudni.

HIV-SIDA je najopasnija polna bolest. U početnoj fazi oboljenja ova bolest se zove HIV, to jest kada se neko tek zarazio tzv. HIV-virusom. Većina ljudi dobija virus prilikom seksualnog odnosa bez zaštite, ali se zaraza prenosi i preko šprica i krvi. Može potrajati više godina prije nego što izbije sama bolest, to jest SIDA.

U svim bolnicama, većini domova zdravlja i kod mnogih privatnih ginekologa (ljekara za žene) može se napraviti HIV-test. U nekim gradovima postoje i posebne HIV-klinike, koje ćete naći na Plavim stranicama telefonskog imenika. HIV-test je običan krvni nalaz. Test je besplatan a možete ostati anonimni.

Svi koji znaju da su zaraženi HIV-virusom, moraju koristiti kondom ili tražiti da njihov partner koristi kondom. Moraju takođe reći svom partneru da su zaraženi. Po švedskom zakonu o zaštiti protiv zaraznih bolesti smatra se

teškim krivičnim djelom ne reći da si zaražen od HIV-virusa. Svrha ovog zakona je sprječavanje širenja opasnih bolesti.

Psihičke tegobe

Tegobe koje se odnose na osjećanja, misli i dušu zovu se **psihičke**, **psykiska**, tegobe. One se mogu liječiti na psihijatrijskim klinikama, ali i u primarnoj njezi ako nisu mnogo teške. Obično se liječenje svodi na kombinaciju razgovora i medikamentozne terapije.

Ako vi lično ili neko od članova vaše porodice imate psihičke probleme, možete za početak razgovarati sa svojim ljekarom u domu zdravlja. Ljekar vas može uputiti dalje na pravo liječenje. Možete takođe otići i u ambulantu preduzeća, ako postoji ambulanta na vašem radnom mjestu.

U mnogim mjestima postoje psihijatrijske klinike gdje se može razgovarati sa psihologom ili psihijatrom, to jest ljekarom čija je specijalnost psihijatrija. Ako je nekome potrebno dodatno liječenje može biti primljen u bolnicu na psihijatrijsko odjeljenje ili se liječiti kod kuće. U tom slučaju se može dobiti dodatna podrška kako od sreske opštine tako i od opštine.

Djeca i mladi mogu se obratiti školskoj zdravstvenoj zaštiti, savjetovalištu za mlade ili psihijatrijskoj klinici za djecu i mlade, **BUP**. Informaciju o najbližoj BUP ćete naći na Plavim stranicama telefonskog imenika, ili preko broja telefona sreske opštine. Postoje i posebna savjetovališta za mlade sa **poremećajima jedenja**, **ätstörningar**, kao što su anoreksija (samogladovanje) i bulimija (pretjerano jedenje a zatim samoizazvano povraćanje).

Ljudi koji su bili izloženi ratu i torturi mogu imati psihičke tegobe kao što su besanica, noćne more i strah dugo poslije samih događaja. Mnoge sreske opštine imaju posebno školovano osoblje koje pomaže ljudima koji su doživjeli

strašne stvari. Postoje i posebni centri u režiji Crvenog krsta i drugih organizacija. Koordinator za izbjeglice u vašoj opštini zna gdje se nalazi najbliži takav centar.

Fotografija: Scott T. Baxter

Sve bolesti nisu vezane za tijelo. Ponekad je njega potrebna i osjećajima i duši.

Liječenje zuba

Djeca i mladi do 20 godina starosti imaju besplatno liječenje zuba u službi za **opštu njegu zuba**, **Folktandvården**. Kad je vrijeme za posjetu, dobiju poziv. Od punih 20 godina morate sami plaćati liječenje zuba. Država daje određenu pomoć za tzv. osnovno liječenje zuba, na primjer preglede i popravke zuba, tako da pacijent ne plaća stvarne troškove tretmana.

Kod zubara morate takođe otkazati zakazano vrijeme ako se ispostavi da vam ne odgovara, u suprotnom morate platiti posjetu. Isto važi i za liječenje zuba za djecu.

Razni zubari naplaćuju različite cijene, zato se isplati uporediti koji je zubar najjeftiniji. Svi zubari moraju imati cjenovnik u svojoj ordinaciji iz kojeg se vidi koliko šta košta, na primjer, kontrola ili plombiranje zuba.

Za veće radove, kao što su na primjer krunice i mostovi, važe druga pravila nadoknade nego za osnovno liječenje zuba. Uvijek zamolite svog zubara da vam unaprijed izračuna koliko bi vas koštali određeni radovi kod zubara!

Mnogi smatraju da je skupo odlaziti kod zubara. Ali ipak

se isplati ići na kontrolu bar svake druge godine. Ako se čeka suviše dugo može se desiti da popravke zuba kao što je plombiranje i druge intervencije, ispadnu mnogo teže i skuplje.

Starije osobe i funkcionalno onesposobljena lica mogu liječiti zube po istim cijenama kao i kod primarnog liječenja. Više o tome naći ćete na web stranici Zavoda za socijalno osiguranje, www.forsakringskassan.se.

Funkcionalna onesposobljenost

U **funkcionalnu onesposobljenost**, **funktionshinder**, ili **invalidnost**, **handikapp**, spadaju gluvoća, sljepilo, nepokretnost i mentalna zaostalost. Djeca sa funkcionalnim smetnjama često idu u obične predškole i škole, ponekad uz podršku posebnih nastavnika i ličnih asistenata. Postoje i posebne škole za djecu sa određenim funkcionalnim smetnjama.

Roditelji bolesne djece ili djece sa funkcionalnim smetnjama mogu dobijati **potporu za njegu djeteta s posebnim potrebama**, **vårdbidrag**, za njegu djeteta kod kuće. Može se dobiti puna potpora, polovina ili četvrtina potpore zavisno od toga u kolikoj mjeri je djetetu potrebna njega. Na mnogim mjestima roditelji mogu dobiti i smjenu, to jest da neko drugi na određeno vrijeme preuzme njegu djeteta da bi se roditelji malo oslobodili toga.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Obično se isplati otići kod zubara bar svake druge godine. Male plombe su jeftinije od velikih.

Lice starije od 19 godina može podnijeti zahtjev Zavodu za socijalno osiguranje za **inva-**

lidninu, **handikappersättning**, radi pokrivanja dodatnih troškova uslijed invalidnosti. Funkcionalno onesposobljeno lice može također podnijeti zahtjev za prevoznu službu, ličnu pomoć i pomoć tumača, kao i tehnička pomagala, na primjer invalidska kolica, slušni aparat, **tonske knjige**, **talböcker***, i **tekst-telefone**, **texttelefoner***. U svim ovim slučajevima osoblje u opštini ili zdravstvu prvo postavljaju komisiju radi provjere potrebe dotičnog lica prije nego što prihvati ili odbije zahtjev.

Funkcionalno onesposobljeno lice može dobiti novčanu pomoć za određenu adaptaciju svog stana. Može se na primjer raditi o adaptaciji kupatila kako bi bilo dostupno za invalidska kolica. U mnogim opštinama postoje i posebni stanovi za funkcionalno onesposobljena lica.

talbok: čitanje knjige sa kasete.

texttelefon: telefon u kombinaciji sa kompjuterskim ekranom.

sexuella övergrepp: seksualna radnja u kojoj jedan od partnera ne želi učestvovati.

Socijalna služba

Socijalna služba je zbirni naziv za opštinske socijalne usluge i materijalnu pomoć. Nadležnost socijalne službe može biti podijeljena na razne savjete unutar opštine, zavisno od toga o kojim se pitanjima radi. Određene usluge, kao što je društvena briga o djeci i starima, obuhvataju sve ljudi bez obzira na materijalno stanje. Druge usluge podliježu **provjeri potrebe**, **behovsprövad**, što znači da osoblje socijalne službe postavlja komisiju za ispitivanje da li dotično lice ili dotična porodica ima pravo na pomoć koju traži.

Osoblje opštinske socijalne službe ima u većini slučajeva obavezu čuvanja službene tajne. Izuzetak od tog pravila je ako se sumnja da je počinjeno neko krivično djelo, na primjer da je dijete bilo izloženo tjelesnoj povredi ili **seksualnom zlostavljanju**, **sexuella övergrepp***. U takvim slučajevima osoblje nema obavezu čuvanja službene tajne, naprotiv je dužno da svoje sumnje prenese dalje.

Socijalna služba obuhvata predškole, ustanove za produženi boravak, uslužne domove, kućnu njegu starijih i inva-

lida, zbrinjavanje onih koji nešto zloupotrebljavaju, i dr. o čemu je riječ na drugim mjestima u knjizi. U to spada i **potpora za izdržavanje**, **försörjningsstöd**, raniji naziv **socijalna pomoć**, **socialbidrag**, za one koji nemaju ni plate ni drugih prihoda. Potpora za izdržavanje također podliježe provjeri potrebe a socijalna služba uvijek postavlja **komisiju**, **utredning***, koja razmatra da li podnosilac zahtjeva ima pravo na materijalnu pomoć ili ne.

utredning: ispitivanje koje vrši organ uprave.

Imate pravo dobiti obrazloženje odluke socijalne službe o pomoći. Ako želite uložiti žalbu na odluku, socijalna služba je dužna da vas obavijesti kako se to radi. Socijalna služba vam može pomoći da napišete žalbu.

Nije mišljenje da potpora za izdržavanje bude dugoročno rješenje, tek samo privremeno. *Vidi poglavlje o Novcu*.

Porodični problemi

Ako muž i žena imaju probleme u svom odnosu, mogu zatražiti pomoć od **bračnog savjetnika**, **familjerådgivare**, i razgovarati s njim ili s njom o svojim problemima. U opštini

Od socijalne uprave, koja pruža socijalne usluge u opštini, može se dobiti privremena pomoć u kriznim situacijama.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

obično postoji bračno savjetovalište a ponekad postoji bračni savjetnik i u Švedskoj crkvi, sreskoj opštini kao i u privatnim savjetovalištima. Naći ćete ih pod naslovom Familjerådgivning na Žutim stranicama telefonskog imenika.

Zadatak bračnih savjetnika je da po svaku cijenu održe porodicu. U nekim slučajevima je nesuglasnost među bračnim drugovima toliko velika da je razvod braka najbolje rješenje za sve. U tom slučaju bračni savjetnici pokušavaju pomoći bračnim drugovima da bi došlo do što manje konflikata u vezi razvoda braka.

Fizičko zlostavljanje je zakonom zabranjeno, a to važi i za porodicu. Fižicko zlostavljenje žene, muža ili djece predstavlja kršenje zakona. Žena koju muž bije može dobiti podršku i pomoć u **kriznim centrima za žene**, **kvinnojourerna**, ili na poseban krizni telefon za žene čiji maternji jezik nije švedski. Postoje i krizni centri za muškarce koji imaju potrebu da s nekim razgovaraju. Dijete se može obratiti školskoj medicinskoj sestri ili organizaciji za zaštitu djece, BRIS. *Vidi Dobro da se zna na kraju ovog poglavlja*.

deprimerad: osoba koja je stalno tužna i koja nema volje da bilo šta radi.

U Švedskoj se zlostavljanje djece smatra toliko teškim krivičnim djelom da su i ljudi sa strane dužni intervenisati. Ako mislite da, na primjer, vaš susjed bije svoju djecu, pokušajte razgovarati s nekim o tome – sa samim susjedom, ili socijalnom službom, školom ili dječjim dispanzerom.

Djeca s kojom se loše postupa

Djeci može biti teško iz puno razloga. Mogu biti u pitanju stvarno ozbiljne stvari kao što su seksualno zlostavljanje, tjelesne povrede, prijetnja ili prisila ili činjenica da roditelji zloupotrebljavaju alkohol ili narkotike (piju i drogiraju se). Ali razlog može takođe biti da su roditelji bolesni ili **deprimirani**, **deprimerade***, i nemaju ni snage ni volje da uzimaju dovoljnu odgovornost za svoju djecu.

Socijalna služba uvijek nastoji da ne dijeli porodicu. Umjesto toga pokušava pomoću **kontakt osobe**, **kontaktperson***, ili **kontakt porodice**, **kontaktfamilj***, da razgovora u cilju podrške i na drugi način obezbijediti da porodica bolje funkcioniše.

U nekim slučajevima je ipak potrebno odvojiti dijete od ostale porodice. Kao prvo socijalna služba razmatra mogućnost da dijete bude smješteno kod nekih rođaka, ako takvi postoje. Kao drugo pokušava pronaći tzv. **porodično prihvatilište**, **familjehem**, to jest porodicu koja na određeno vrijeme prima djete u svoj dom i stara se o njemu. Ukoliko je moguće, dijete cijelo vrijeme i dalje ostaje u kontaktu sa svojom pravom porodicom.

kontaktperson, kontaktfamilj: ljudi koji pružaju podršku osobama sa problemima tako što se sastaju sa njima i pokušavaju da im pomognu.

Zloupotreba alkohola i narkotika

Dužnost je socijalne službe da pomaže mladima i odraslima koji zloupotrebljavaju alkohol ili narkotike. Socijalna služba može na primjer organizovati kontakt osobe, razgovore u cilju podrške kao i liječenje u nekoj porodici ili u nekom **domu za liječenje**, **behandlingshem**.

Neki domovi su uglavnom usmjereni na mlade. Opštine, sreske opštine, crkve i udruženja imaju često posebna prijemna odjeljenja za ljude koji zloupotrebljavaju alkohol ili droge. Liječenje je prvenstveno dobrovoljno, ali ako postoji opasnost da neka osoba može povrijediti sama sebe ili nekog drugog zbog svoje zloupotrebe alkohola ili droga liječenje se može vršiti i prisilno.

Ako je vama lično ili nekom od vaših poznanika potrebna pomoć zbog problema zloupotrebe alkohola ili droga, obratite se socijalnoj službi, svom ljekaru ili svojoj rejonskoj medicinskoj sestri u domu zdravlja. Imate pravo na tumača, ako vam je potrebno.

Ako sumnjate da je vaše dijete počelo uzimati narkotike, možete se obratiti socijalnoj službi radi dobijanja savjeta

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Postoji pomoć za mlade koji su se zaglibili u zloupotrebu droga.

i informacija. Ako želite možete ostati anonimni, to jest ne morate reći svoje ime. Možete kontaktirati i Föräldraföreningen mot narkotika, to jest roditeljsku organizaciju protiv narkotika, koja ima brošure o narkoticima i raznim znacima koji nagovještavaju da se mlada osoba počela drogirati.

DOBRO DA SE ZNA:

- Na Plavim stranicama telefonskog imenika naći ćete korisne savjete o tome šta treba uraditi vezano za opekotine, ako je nekome nešto zapalo u grlo, i drugo. Tamo ćete također naći i sve brojeve telefona na koja se možete javiti za savjet. Naučite već sada da nalazite

informacije na Plavim stranicama telefonskog imenika, pa nećete morati trošiti vrijeme na to kada se vi lično ili neko od članova vaše porodice razboli.

- U mnogim sreskim opštinama dobija se **kartica za pacijente**, **patientbricka**, poslije prvog kontakta sa zdravstvom. To je plastična kartica sa vašim imenom, prezimenom, adresom i matičnim brojem. Zatim trebate uvijek nositi karticu za pacijente sa sobom kada posjećujete zdravstvene ustanove.
- U apotekama u Štokholmskom regionu možete dobiti popis ljekara i zubara pod naslovom "Läkare och tandläkare i Stockholms län 2003". U toj brošuri navedeni su, između ostalog, ljekari i zubari koji pored švedskog govore i druge jezike.
- Organizacije za pacijente ćete, između ostalog, naći i na Internetu na adresi www.infomedica.se
- Ako je neko iz porodice popio ili pojeo neko sredstvo koje može biti opasno po zdravlje, javite se Centru za informacije o otrovima, Giftinformationscentralen, na telefon broj 08-33 12 31. Centar je otvoren danonoćno i tu možete dobiti savjet šta da preduzmete. Možete takođe nazvati krizni telefon 112 i tražiti informacije o otrovima, pa će vas spojiti na pravo mjesto.
- Danas ljekari mogu **presađivati**, **transplantera**, (prebacivati) djelove tijela upravo umrlog čovjeka živom pacijentu, koji na takav način može ozdraviti.

Slika švedske svakodnevnice. Novopristigli u Eriksbergu. Selidba je prvi korak u novi život porodice.

Fotografija: Linda Wikström / Pressens Bild

Ovo se zove donacija organa i može se raditi sa, između ostalog, srcem, jetrom, bubrezima i rožnjačom oka. Ali ljekari ne mogu uzimati organe od osobe ako ista nije dala svoju saglasnost dok je još uvijek bila živa. Zato razgovarajte sa porodicom o svom stavu po tom pitanju! U apotekama postoji brošura o donaciji organa.

- Informacije o seksualnim pitanjima naći ćete kod RFSU, www.rfsu.se, telefon 08-692 07 00.
- Informacije o homoseksualnosti ćete naći kod RFSL, www.rfsl.se, telefon 08-457 13 00.
- Savez za socijalno i mentalno zdravlje, RSMH, jeste organizacija za pacijente koji se liječe na psihijatriji kao i za druge koje interesuje psihijatrijsko liječenje. Naći ćete ga na Roza stranicama telefonskog imenika, na Internetu na adresi www.rsmh.se kao i na broj telefona 08-772 33 60.
- Organizacije za funkcionalno onesposobljena lica naći ćete na Internetu na adresi www.funka.nu – kliknite na Organisationer.
- Zavod za socijalno osiguranje ima detaljne informacije o naknadi za vrijeme bolovanja, pomoći za funkcionalno onesposobljena lica kao i drugome na svojim stranicama na Internetu. Adresa je www.forsakringskassan.se. Tekstovi su dostupni kako na lakom švedskom jeziku tako i na određenim drugim jezicima.
- **Krizne centre za žene**, **kvinnojourer**, koje su izložene zlostavljanju naći ćete na Roza stranicama telefonskog imenika ili preko Zemaljske organizacije za krizne centre za žene u Švedskoj, ROKS. ROKS naći ćete na Internetu na adresi www.roks.se, ili na telefon u broj 08-442 99 30. Krizni centri za žene imaju privremeni smještaj za žene koje su ugrožene od svojih muževa ili partnera.
- Za **žene čiji maternji jezik nije švedski**, **kvinnor med annat modersmål än svenska**, postoji poseban krizni telefon mreže Terrafem koji pokriva teritoriju cijele zemlje i gdje se mogu dobiti savjeti i podrška na više različitih jezika. Broj telefona je 020-52 10 10. Na telefonskom računu se ne vidi da je to broj **kriznog centra za žene**, **kvinnojouren**, a razgovor je besplatan.

- Postoji i poseban krizni centar za muslimanske žene, pod imenom Systerjouren Somaya, a broj telefona je 08-760 96 111.
- U Štokholmu, Geteborgu, Lundu i Gävleu profesionalni psiholozi i socijalni radnici imaju ordinacije za muškarce sa psihičkim problemima, problemima nasilja ili koji su na neki drugi način upali u krizu. Broj telefona Manscentruma u Štokholmu je 08-643 11 83 a adresa na Internetu je www.manscentrum.se. Tu možete dobiti i adrese ordinacija u drugim gradovima.
- U Örnsköldsviku, Borlängeu i Štokholmu, kao i u drugim gradovima, postoje takođe krizni centri za muškarce koji vode "obični", to jest ne stručno obrazovani, muškarci. Možete se javiti i razgovarati o porodičnim problemima, sporovima o starateljstvu o djeci, razvodu brakova, i dr.

  Broj telefona kriznog centra u Štokholmu je 08-30 30 20 a adresa na Internetu www.mansjouren.net.
- BRIS, organizacija za zaštitu prava djeteta u društvu, ima pomoćni telefon za djecu i mlade do 18 godina starosti. Broj telefona je 0200-230 230 a razgovori su besplatni. Ima i telefon za odrasle na koji se možete javiti ako ste zabrinuti za svoje dijete. Broj telefona je 077-150 50 50. Adresa BRISa na Internetu je www.bris.se.

Slika švedsle svakodnevnice. Iranske žene demonstriraju ispred ambasade svoje zemlje na Lidingö u Štokholmu.

Fotografija: Magnus Hallgren / Pressens Bild

- Rädda Barnen ima pomoćni telefon za roditelje, Föräldratelefonen, namijenjen za sve roditelje koji osjećaju potrebu razgovarati sa drugom mamom ili drugim tatom. Broj telefona je 020-786 786.
- Udruženja koja pružaju podršku bivšim alkoholičarima su Länkarna, telefon broj 08-18 96 88, i Anonimni Alkoholičari, Anonyma Alkoholister, telefon broj 08-720 38 42. Pogledaje na Roza stranicama telefonskog imenika da li ova udruženja imaju neki mjesni ogranak u mjestu gdje živite.
- Föräldraföreningen mot narkotika, FMN, to jest udruženje roditelja protiv narkotika, ima broj telefona 08-642 06 50. Udruženje ima i svoj savez čiji je naziv Simon, što znači Švođani i useljenici protiv narkotika. Njihov broj telefona je 08-28 12 86.
- U većim opštinama postoji dežurna socijalna služba koja dolazi na lice mjesta ako naveče ili preko vikenda nastane neki veći problem u porodici. Dežurnu socijalnu službu možete dobiti na krizni telefon 112.
- Na web stranici Crvenog krsta, www.redcross.se, naći ćete brojeve telefona i adrese centara Crvenog Krsta za izbjeglice koji su ranjavani ili bili izloženi torturi u ratu.

Fotografija: Eduardo Valenzuela

Slika švedske svakodnevnice. Fina igra i rad nogu u Štokholmskom predgrađu Rinkeby. U Međunarodnom Boksklubu Rinkeby članovi kluba treniraju kako snagu tako i pažnju. Sport predstavlja važan društveni trening, smatra trener Gheorghe Iliuta.

Sloboda vjeroispovijesti znači da svako ima pravo na vjeru u svog Boga kao i slobodu da upražnjava svoju religiju.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Crkve i vjera

Mjesto religija u Švedskoj danas

Svi mi imamo svoje mišljenje o tome šta je ispravno a šta nije, o tome kako mi ljudi trebamo živjeti, kako u privatnom tako i u društvenom životu. Često se takvo mišljenje zasniva na vjeri, našoj ličnoj vjeri ili vjeri koja obuhvata mnogo ljudi. U ovom poglavlju se govori o raznim religijama koje su zastupljene u Švedskoj. S obzirom da Švedska već 1000 godinwa ima hrišćansku tradiciju, veći dio ovog pogljavlja opisuje razne pravce hrišćanske vjere.

U Švedskoj vlada sloboda vjeroispovijesti, što znači da se ovdje mogu upražnjavati različite religije. Danas su mnoge religije sa svih strana svijeta zastupljene u Švedskoj. Osim velikog broja **hrišćanskih crkvi**, **kristna kyrkor**, ovdje postoje i **jevrejske**, **judiska**, crkvene opštine, **muslimanske**, **muslimska**, zajednice različitih usmjerenja, **hinduiske**, **hinduiska**, i **budističke**, **buddhistiska**, zajednice, a postoje i pristalice **bahá'í**, i **sikizma**, **sikhism.** Osim toga u Švedskoj žive ljudi koji su pristalice i drugih religija povrh onih koje smo već naveli, ali te vjerske zajednice ovdje nisu organizovane.

Kratak osvrt na vjersku istoriju Švedske

Sve do 11. vijeka ljudi u Švedskoj su vjerovali u **Ase**, **asagudar**. Asi su imali imena kao što je Tor, koji je izazivao grom, Frö, koji je davao bogate žetve i mnogo djece, kao i Oden, koji je bio vrlo pametan i video sve što se dešavalo. Tokom 11. vijeka hrišćanstvo je došlo u Švedsku i tada, početkom srednjeg vijeka, izgrađeno je mnogo crkvi. Ranije se Švedska sastojala od manjih područja kojima su upravljali sitni kraljevi. U toku ovog perioda ova područja su se ujedinila u jednu državu a crkva i kraljevi su počeli sarađivati. Kraljevi i drugi moćnici su darovali zemlju manastirima i crkvama.

Tada je Švedska postala hrišćanska zemlja pod vjerskim vodstvom katoličkog Pape u Rimu. Tokom 16. vijeka kralj Gustav Vasa je sproveo reformaciju, što je značilo da je prekinuo svaku vezu sa Papom u Rimu. Manastiri su se pozatvarali a država je konfiskovala njihova bogatstva. Švedska crkva se pretvorila u evanđelsko-luteransku crkvu, koja je zajedno sa državom imala veliki upliv na uslove života naroda. Često je crkva bila na strani vlasti. Švedska državna crkva je sve do kraja 20. vijeka vodila matičnu evidenciju stanovništva. U matičnu evidenciju upisivali su se rođenja i smrtni slučajevi, preseljenja i zaključenje brakova. Preko matične evidencije crkva je tako-

đe sudjelovala u regrutaciji vojnika za ratove koje je Švedska vodila, prije svega u toku 17. vijeka. *Više o tome u poglavlju Istorija.*

Tokom 19. i 20. vijeka pojavilo se nekoliko nezavisnih crkvi, iz protesta protiv moćne državne crkve. Različite grupe hrišćana, kojima nije bilo dozvoljeno da izražavaju svoju vjeru na način kako su oni htjeli, stvarale su svoja društva, koja se takođe nazivaju i zajednicama. Naziv za slobodne hrišćanske zajednice je **nezavisne crkve**, **frikyrkor**. Neke od tih crkvi su osnovane ovdje u Švedskoj tek nakon što su se prvo pojavile u drugim zemljama. To je na primjer slučaj sa Vojskom spasa, koju je u Engleskoj osnovao William Booth. Nezavisne crkve okupljaju skoro pola miliona ljudi u Švedskoj.

luthersk - evangelisk: Znači da četiri evanđelja u Novom zavjetu zauzimaju istaknuto mjesto i da se slijedi religiozna doktrina zasnovana od Martina Luthera, koji je početkom 16. vijeka prekinuo svaku vezu sa katoličkom crkvom. To je bio početak perioda koji se naziva reformacijom.

Švedska crkva danas

Poslije 1. januara 2000. godine državna crkva u Švedskoj više ne postoji. Sve do tada svi Šveđani su se rađali kao članovi **Švedske crkve**, **Svenska kyrkan**. Ali 2000. godine crkva i država su se razišle i Švedska crkva je postala **samostalna luteransko-evanđelska**, **fristående luthersk-evangelisk***, crkva. Švedska crkva broji više od 7 miliona članova. Ovaj broj može vas lako navesti na to da pomisliteda većina Šveđana nedeljom ide u crkvu i da su i na druge načine aktivni vjernici. Ali to nije tako. Mnogi Šveđani koji sebe smatraju hrišćanima ne učestvuju aktivno u radu **crkvenih opština**, **församlingarna**. Ipak 2 200 crkvene opština predstavljaju jezgro djelatnosti Švedske crkve. U njima se sastaju aktivni članovi crkve. Njima se mnogi obraćaju kad zapadnu u razne životne krize. Čak i oni koji obično ne idu u crkvu žele da krste svoju djecu, da se vjenčavaju u crkvi ili da sahranjuju svoje preminule po crkvenom obredu. Članovi crkve plaćaju članarinu u vidu crkvenog poreza. *Više o tome u poglavlju Porodica i suživot.*

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

75 odsto djece rođene u Švedskoj kršteno je u Švedskoj crkvi.

Svaka crkvena opština predstavlja geografski ograničeno područje a obično ima i svoju crkvu, ponekad čak i nekoliko crkvi. U crkvenoj opštini sveštenici, đakoni, muzičari, vođe aktivnosti za djecu i drugi obavljaju bogosluženja, horsko pjevanje, okupljaju djecu, omladinu i penzionere, a osim toga bave se i drugim aktivnostima. Đakoni izvršavaju dobar dio socijalnog rada crkve. Crkve, često uzimaju na sebe praktičnu socijalnu odgovornost, između ostalog i u pogledu izbjeglica. Mjesni uredi crkve poznati su pod nazivom pastorsexpeditioner.

75 odsto djece rođene u Švedskoj **krste se**, **döps**, u Švedskoj crkvi, čime postaju članovi crkve. Kada djeca postanu tinejdžeri mogu biti **krizmati**, **konfirmerade**, što znači da u toku određenog perioda pohađaju **nastavu**, **undervisning**, vjeronauke i vjere. Značajni dio nastave predstavlja **razgovor**, **samtal**, o međuljudskim odnosima, kako u privatnom tako i u društvenom životu, kao i o onome šta je is-

pravno a šta nije. Poslije određenog perioda nastave i razgovora pristupa se samoj krizmi, to jest svečanosti na kojoj se krizmanik aktivno izjašnjava za hrišćansku vjeru. Ko želi može, nakon završene nastave, odustati od same ceremonije krizme.

20 000 ljudi su učlanjeni u **Evanđelsku domovinsku fondaciju**, **Evangeliska Fosterlandsstiftelsen**, **EFS**, samostalnu organizaciju u okviru Švedske crkve. Težište EFSa je misija – probuditi kod ljudi vjeru u Boga – kao i svakodnevnica u hrišćanskom duhu.

Kontaktirajte najbliži crkveni ured ako želite saznati više o ovome. Vidi i poglavlje Porodica i sužívot.

Nezavisne crkve danas

Nezavisne crkve se razlikuju jedna od druge. Najpoznatije nezavisne crkve su **Vojska spasa**, **Frälsningsarmén**, **Pentekostni pokret**, **Pingströrelsen**, kao i **Švedska Misionarska crkva**, **Svenska Missionskyrkan**. Članovi Vojske spasa obično nose uniforme kada izlaze na ulice i trgove i pjevaju svoje pjesme, koje su inače postale znak raspoznavanja ove vjerske zajednice.

Fotografija: Lars Epstein / Pressens Bild

Članovi Vojske spasa često izlaze na ulice i sakupljaju novac za svoju djelatnost u korist ljudi koji žive pod teškim uslovima.

Vojska spasa obično organizuje besplatne terenske menze, tako zvane ”soppkök”, za beskućnike. ”Frälsis”, kako često zovu Vojsku spasa u svakodnevnom jeziku, takođe vodi i preduzeće Myrorna, lanac prodavnica koji prima polovne stvari od građana a zatim te stvari prodaje jeftino. Prodavnice Myrorna postoje u mnogim gradovima Švedske.

Pentekostni pokret sa svojih 90 000 članova najveća je nezavisna crkvena zajednica u Švedskoj. Smatra se da je karakteristično za Pentekostni pokret to da ističu lični doživljaj prisutnosti Boga. U toku bogosluženja, koja se ponekad nazivaju i zborovima spasa, obična je pojava da ljudi prilaze propovjedniku i "predaju se Isusu", ili "spase".

Švedska Misionarska crkva, koja broji 67 000 članova, želi se aktivno zalagati za sudjelovanje i saradnju među crkvama. Dugoročni cilj Švedske Misionarske crkve je jedinstvo hrišćanstva, to jest da se sve razne crkve ujedine. Švedska Misionarska crkva smatra vjersku zajednicu i mjesne crkvene opštine kao provizorijum, u očekivanju konačnog ujedinjenja.

Druge nezavisne crkve u Švedskoj su **Zajednica Adventista Sedmog dana**, **Sjundedags Adventistsamfundet**, **Metodistička crkva**, **Metodistkyrkan**, **Baptistička zajednica**, **Baptistsamfundet**, **Alliansmissionen**, **Nybygget-Kristen samverkan**. Postoje takođe i nekoliko manjih nezavisnih crkvi lokalnog karaktera u mnogim mjestima u Švedskoj. Neki useljenici iz Estonije, Finske, Irana, Kine i Koreje su "doveli sa sobom" i svoje crkve. Neke od njih su osnovale odjeljenja unutar nezavisnih crkvi u Švedskoj, dok su druge osnovale svoje crkvene opštine.

Katolici, pravoslavci i istočnjaci

U Švedskoj postoji mnogo drugih hrišćanskih crkvi pored Švedske crkve i švedskih nezavisnih crkvi. Najveća je **katolička crkva**, **katolska kyrkan**, koja broji 165 000 članova. Među vjernicima ima puno useljenika iz drugih djelova Evrope i Latinske Amerike, a svete mise se održavaju, između ostalog, na poljskom i španskom jeziku. Katolici u Švedskoj imaju svog biskupa. Glava katoličke crkve je Papa u Vatikanu u Rimu.

Pravoslavne i istočnjačke crkve, **de ortodoxa och österländska kyrkorna**, broje 100 000 članova u Švedskoj, većina uselje-

nika iz Turske i zemalja Bliskog istoka i Afrike. Još prije nego što su se useljenici doselili u Švedsku, **Ruska pravoslavna crkva**, Rysk-ortodoxa kyrkan, je bila prisutna ovdje, još od 17. vijeka. Kasnije su došle i **Estonska, Srpska, Makedonska i Grčka pravoslavne crkve**, Estnisk-, Serbisk-, Makedonsk- och Grekisk-ortodoxa kyrkorna, u Švedsku, a s vremenom i **Rumunska i Bugarska pravoslavna crkva**, Rumänsk- och Bulgarisk-ortodoxa. Najveća istočnjačka crkva u Švedskoj je **Sirijska pravoslavna crkva**, Syrisk-ortodoxa, čiji su vjernici porijeklom iz Libana, Turske, Iraka i Sirije. Druge istočnjačke crkve su **Jermenska apostolska crkva**, Armeniska apostoliska kyrkan, kao i **Etiopska, Koptska, i Eritrejska pravoslavna crkva**, Etiopisk-Koptisk- och Eritreansk-ortodoxa kyrkan. Velika grupa Asiraca je član **Apostolske katoličke asirske crkve Istoka**, Österns apostoliska katolska assyriska kyrka, čiji je drugi naziv **Istočna asirska crkva**, Östassyriska kyrkan.

Saradnja

Postoji puno kontakata i saradnje između raznih hrišćanskih grupa u Švedskoj, kako švedskih tako i onih koje su vezane za crkve u drugim zemljama. Saradnju između raznih crkvi se naziva **ekumenizmom**, ekumenik. Četiri vjerske porodice sa 25 crkvi članica skupljene su u Hrišćanskom Savjetu Švedske u, kako sami kažu, porodičnoj zajednici. Četiri vjerske porodice su luteranska, katolička, nezavisna crkvena i pravoslavna/istočnjačka. Pravoslavne i istočnjačke crkve sarađuju u okviru ekumenskog savjeta pravoslavnih i istočnjačkih crkava (OÖKER). Danas Švedska crkva sarađuje i sa muslimanskim i jevrejskim grupama.

Judaizam

Prvi Jevreji su došli u Švedsku u 18. vijeku. Za vrijeme progona Jevreja u Rusiji i istočnoj Evropi u toku 19. vijeka mnogi su se uputili u Švedsku. Poslije drugog svjetskog rata pristizali su preživjeli Jevreji iz nacističkih koncentracionih logora, a zatim su se Jevreji uglavnom iz istočne

Fotografija: Krister Hansson / Pressens Bild

Prva džamija u Štokholmu svečano je otvorena u junu mjesecu 2000. godine. Nalazi se kod Medborgarplatsena u dijelu grada Södermalm. Prva džamija u Skandinaviji se nalazi u Malmöu i sagrađena je 1984. godine.

Evrope, useljavali u Švedsku. Danas u Švedskoj živi otprilike 20 000 Jevreja. Jevrejske opštine imaju svoj centralni savjet u Štokholmu.

Islam je vjera koja postaje sve veća u Švedskoj, s obzirom da je mnogo ljudi izbjeglo i uselilo se u Švedsku iz islamskih zemalja. U periodu od 20 godina broj muslimana u Švedskoj povećao se od 10 000 na 250 000. Muslimanske opštine i muslimanska udruženja postoje uglavnom u južnoj i srednjoj Švedskoj. Ovdje se nalaze kako pristalice **muslimana Shiah**, **shiamuslimer**, tako i **muslimana Sunni**, **sunnimuslimer**. Muslimani u Švedskoj imaju nekoliko različitih zemaljskih organizacija. Drugi islamski pokreti u Švedskoj su, na primjer, **Ahmadiyya Djama`at** i **Ismailis**.

Hinduizam

Većina Hindusa u Švedskoj vodi porijeklom iz Indije, jugoistočne Azije i istočne Afrike. Njih je ca. 6 000 i oni nemaju neku ustaljenu organizaciju. Hindusi imaju samo par prostorija u Švedskoj koje koriste kao svoje hramove, ali se zato često okupljaju u prostorijama pokreta Hare Krishna, koji postoji u više gradova u zemlji. Krishna je hinduski Bog, a Hare Krishna je prema Zapadu prilagođeni oblik riječi bhakti, koja znači odanost Bogu.

Budizam

Prvi budisti u Švedskoj su bili Šveđani koji su najprije otkrili a zatim počeli i upražnjavati budizam. 1950. godine osnovane su prve budističke grupe u Švedskoj. Danas se procjenjuje da u Švedskoj ima ca. 12 000 budista, od kojih je većina došla, između ostalog, iz Vijetnama, Tajlanda, Šri Lanke i Tibeta. Danas postoji nekoliko budističkih udruženja u zemlji kao i budistički savjet za saradnju.

Bahá'í

U Švedskoj ima manje od 1 000 pristalica Bahá'í, koje su raspoređene po različitim mjestima u zemlji. Preko Svenska Bahá'ísamfundet možete saznati gdje postoji najbliža zajednica Bahá'í.

Sikizam

Sikizam vodi porijeklo iz Punjaba u Indiji. U Švedskoj ima samo ca. 800 sikha. Muškarci imaju dugačke kose koje sakrivaju ispod velikih turbana. U Štokholmu postoji Sikhiska opština.

Pored niza religioznih organizacija postoje i organizacije koje se zalažu za dijalog i razumijevanje među raznim vjerama. Jedna takva organizacija je **Abrahams barn för religiös och kulturell samexistens**, koja želi ukazati na sličnosti između hrišćanstva, judaizma i islama. Postoje i **Nätverket för vänskap och tolerans mellan människor av olika tro**, **Stiftelsen Nordiskt center för interreligiös dialog**, kao i **Multi Faith Rådgivningen**, organizacija koju interesuju pitanja u velikim religijama.

Više o religijama u Švedskoj naći ćete u knjizi "Gud har 99 namn", Vodiču kroz Švedsku sa mnoštvom religija, koju je izdala kompanija za obrazovne radio emisije, Utbildningsradion (UR). Ta knjiga je glavni izvor činjenica ovom poglavlju.

DOBRO DA SE ZNA:

- Spisak adresa raznih vjerskih zajednica naći ćete na kraju ove knjige.

Fotografija: Marco Gustafsson/ Pressens Bild

Sekretarijat Vrhovnog Suda, Munkbron 1 u Štokholmu.

Zakon i pravda

Ovako Švedska pokušava dijeliti pravdu

U poglavlju o zakonu i pravdi govorimo, između ostalog, o švedskim zakonima i švedskom pogledu na **prava**, **rättigheter***, i **obaveze**, **skyldigheter***. Takođe izlažemo razne vrste sudskih slučajeva i tretman istih, kao i pomoć koju pojedinac može dobiti po nekim pravnim pitanjima.

rättigheter: ono što građanin jedne zemlje ima pravo raditi ili dobiti.

skyldigheter: ono što je građanin jedne zemlje dužan raditi.

U Švedskoj, kao i u drugim zemljama, zakoni regulišu kako prava tako i obaveze, a osim toga ističu i ono što je zabranjeno. **Sudovi**, **domstolarna**, imaju zadatak da primjenjuju zakone i da riješavaju ko je u pravu u nekom sporu. Ako je neko počinio krivično djelo, sudovi ga mogu osuditi i izreći kaznu za počinjeno djelo.

rättegång: kada se neka stvar raspravlja na sudu.

opartisk: koji ne zauzima stav niti za niti protiv određene osobe ili stvari.

Svaki čovjek u Švedskoj ima pravo na sudsko rješavanje nekih važnih pritanja. Ima takođe pravo na javno **suđenje**, **rättegång***, pred **nepristrasnim**, **opartisk***, sudom. Sud je nezavisan kako od vlade tako i od organa uprave.

Prava

Neka prava su u tolikoj mjeri važna da su čak i upisana u **ustav**, **grundlag**, Švedske. Ovo se odnosi, na primjer, na slobodu štampe i slobodu govora, koji daju svim ljudima pravo iznositi svoje mišljenje. Drugi zakoni utvrđuju da nije dozvoljeno postupati loše prema nijednom čovjeku zbog njegovog pola, vjere, **etničkog porijekla**, **etniska ursprung***, ili **seksualne sklonosi**, **sexuella läggning***. *Vidi takođe poglavlja Demokratija, Porodica i suživot i Posao.*

etniskt ursprung: kojoj grupi naroda neko pripada. Korišćenje ove riječi često obuhvata nacionalnost, vjeru, rasu i boju kože.

sexuell läggning: ako nekoga privlače osobe istog pola ili suprotnog pola.

Opšte pravo na kretanje u prirodi, **allemansrätten**, takođe je jedno od značajnijih prava u Švedskoj. Ono vam daje pravo na kretanje u prirodi pod određenim uslovima. Morate na primjer biti oprezni kad raspaljujete vatru, nije dozvoljeno sjeći drva ili da na neki drugi način oštećivati prirodu, niti je dozvoljeno stupiti na zemljište oko nečije kuće. Dalje nije dozvoljeno logorovati pod šatorom ili parkirati kamp-prikolicu duže od jedne noći bez prethodne saglasnosti vlasnika zemljišta. Ali pored toga dozvoljeno je slobodno kretanje po šumama i branje divljeg cvijeća koje nije **zakonom zaštićeno**, **fridlysta***, kao i bobica i gljiva, bez obzira ko je vlasnik zemljišta.

fridlyst: biljka ili životinja koja je zakonom zaštićena = zaštićena je zakonom zbog toga što je izuzetno rijetka.

Lov i ribolov ne spadaju pod opšte pravo na kretanje u prirodi. Pecanje je dozvoljeno u pet najvećih jezera Švedske kao i na morskoj obali, u svim drugim slučajevima potrebna je dozvola od vlasnika vode za ribarenje. Kad se

radi o životinjama i pticama, osnovno je pravilo da lov na njih nije dozvoljen. Lov na neke vrste je, međutim, dozvoljen u određenim periodima u godini. Ako želite saznati više o tome, obratite se sreskoj upravi.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

U skladu sa opštim pravom na kretanje u prirodi svi imaju pravo brati gljive, bez obzira ko je vlasnik šume.

Zabrana

U svim zemljama svjeta postoje zakoni protiv, između ostalog, krađe, prevare, nanošenja tjelesne povrede i ubistva. Međutim, šta se računa kao krivično djelo u tom pogledu, razlikuje se od zemlje do zemlje, kao i koliko se strogo kažnjavaju različita djela.

Švedski zakon zauzima na primjer prilično čvrst stav u pogledu utaje poreza i doprinosa, što se smatra prevarom. Fizičko zlostavljenje djece i drugih članova uže porodice zakon smatra nanošenjem tjelesne povrede. Ubiti nekoga je u svakom slučaju zabranjeno, takođe i za državu, što znači da u Švedskoj ne postoji smrtna kazna.

rattfylleri: biti pijan prilikom upravljanja automobilom ili drugim vozilima.

U poređenju sa drugim zemljama, u Švedskoj se **upravljanje motornim vozilom u pijanom stanju**, **rattfylleri***, kao i krivično djelo prema Uredbi o narkoticima kažnjavaju dosta strogo. Marihuana, hašiš i kat se takođe računaju kao narkotici.

Policija

Najvažniji zadatak švedske policije je obezbijediti da se ljudi osjećaju sigurnim. Policija nadzire saobračaj kao i javni red i mir i interveniše u slučaju da neko, na primjer, vozi previše brzo ili je toliko pijan da može nanijeti štetu sebi i dugima. Policija ima pravo **uhapsiti**, **gripa**, lica koja su osumnjičena za izvršenje krivičnih djela, ali ih nema pravo zadržavati duže od par sati. Da bi ih policija mogla

zadržati duže vremena, potrebno je da ih javni tužilac **privremeno liši slobode**, **anhålls***, (vidi sljedeći odlomak).

Ako želite prijaviti krivično djelo, na primjer krađu, trebate se obratiti policiji. Da biste od osiguravajućeg zavoda mogli dobiti nadoknadu za ukradene stvari, potrebno je priložiti **policijsku prijavu**, **polisanmälan**.

Od policije se također dobija **dozvola policije**, **polistillstånd**, za raznu vrstu aktivnosti. Za organizovanje na primjer koncerta, plesa, vašara ili nekog javnog skupa sa puno učesnika, potrebno je imati dozvolu policije. Isto važi i ako neko želi služiti alkoholna pića u svom restoranu ili na nekoj javnoj zabavi.

anhållas: biti zadržan kod policije dok se ispita sumnja o počinjenom krivičnom djelu. Lice može biti zadržano samo tri dana. Zatim treba ili da bude pušteno na slobodu ili pritvoreno. Da bi nekog mogli zadržati duže, sud mora donijeti odluku o tome.

Krivični predmet

Kada se predmet rješava na sudu, održava se suđenje na kome se pruža mogućnost svakoj stranci da iznese svoj stav po pravnoj stvari. Postoje dvije vrste postupka: **građanski spor**, **tvistemål**, koji je opisan malo dalje u ovom poglavlju, i krivični predmet. **Krivični predmet**, **brottmål**, je sudski postupak protiv jednog ili više lica koja su osumnjičena za kršenje zakona. Onaj koji je osumnjičen naziva se **optuženim**, **åtalade**. **Tužilac**, **åklagaren**, zastupa državu i traži da se optuženi kazni za krivično djelo za koje se tereti.

Optuženi ima pravo na **branioca**, **försvarare**, to jest stručnjaka koji ima obrazovanje iz oblasti prava. U određenim slučajevima branilac može biti i tako zvani branilac po službenoj dužnosti. Država plaća usluge branioca po službenoj dužnosti, ali se može desiti da će optuženi sam morati platiti te troškove ako bude osuđen.

Poslije završene rasprave, sud treba doneti odluku o tome da li optuženog treba kazniti ili ne. Sud može osuditi optuženog da plati **odštetu**, **skadestånd**, to jest nadoknadu licu oštećenim krivičnim djelom.

Najblaža kazna je **novčana kazna**, **böter**, to jest plaćanje

određene svote novca. Sljedeći korak je **uslovna osuda**, **villkorlig dom**. U tom slučaju se osuđenik nalazi na slobodi, ali postoji probni rok od dvije godine. Ako osuđenik još jednom prekrši zakon u toku probnog roka, kazna se, po pravilu, odmah pretvara u kaznu zatvora.

Zaštitni nadzor, **skyddstillsyn**, jeste varijanta uvjetne osude, ali probni rok iznos tri godine. Kod zaštitnog nadzora osuđenik ima **vršioca nadzora**, **övervakare**, koji treba održavati kontakte sa osuđenikom.

Posebno zbrinjavanje u popravne svrhe, **särskild vård**, uglavnom se odnosi na mlade ljude kao i kriminalce koji su psihički bolesni. Oni se mogu smjestiti u razne oblike zbrinjavanja mladih odnosno psihijatrijskog liječenja.

stämning: kada neko nekoga optužuje za nešto pred sudom.

Najstrožija kazna u Švedskoj jeste kazna **zatvora**, **fängelse**. Kazna zatvora traje u normalnim prilikama od dvije sedmice do 10 godina, ali sud može osuditi i na kaznu doživotnog zatvora.

Kod kraćih kazni zatvora osuđenik može i dalje živjeti u svojoj kući. U tom slučaju nad njim se vrši elektronski nadzor, tako zvanim **elektronskim nožnim lisicama**, **elektronisk fotboja**, što znači da osuđenik ne smije izlaziti iz kuće bez prethodne saglasnosti osoblja kazneno-popravne djelatnosti.

Strani državljanin koji je osuđen za teško krivično djelo u Švedskoj, može se osuditi na protjerivanje iz zemlje, uprkos činjenici da ima dozvolu boravka i porodicu ovdje.

Građanski spor

Druga vrsta suđenja jeste građanski spor. U tom slučaju se radi o dvoje ili više lica koja su nesložna – koja se spore – i kojima je potrebna pomoć suda da riješe ko je u pravu. Obično se građanski sporovi odnose na novac ili porodična pitanja, kao što je razvod braka ili čuvanje i vaspitanje djece.

Građanski spor se pokreće tako što jedna stranka podnese **tužbu**, **stämning***, protiv druge stranke. Tužba se podnosi

prvostepenom, odnosno opstinškom sudu, **tingsrätten**, to jest sudu koji će rješavati spor.

Prvostepeni sud obično pokušava natjerati stranke da se dogovore. U tom slučaju prvostepeni sud pomaže strankama da zaključe **sporazum**, **avtal**, to jest da postignu obavezujući dogovor, što znači da su stranke postigli **poravnanje**, **förlikning**.

Ako su stranke u tolikoj mjeri nesložne da nije moguće postići poravnanje, prvostepeni sud najprije razmatra navode stranaka a zatim izrekne presudu.

kronofogden: organ čiji je zadatak da naplati novac od lica koja nisu platili svoje dugove.

Sud naplaćuje sudsku taksu u iznosu od par stotina kruna za pokretanje građanskog spora. Inače je rad suda po građanskom sporu besplatan. Ali, pomoć advokata, to jest pravnog stručnjaka košta. Možete dobiti pomoć za plaćanje ovih troškova preko pravne pomoći, koju opisujemo malo dalje u ovom poglavlju. Pravna pomoć, međutim, ne pokriva advokatske troškove pa ćete ih morati platiti ako izgubite parnicu.

Javni izvršitelj

Ako vam neko duguje novac i neće da vam ga vrati, možete pokrenuti građanski spor. Ali postoji i jednostavniji način, naime da kod **javnog izvršitelja**, **kronofogden***, podnesete zahtjev o tzv. platnom nalogu, što znači da se osoblje javnog izvršiteljstva prima obaveze da u vaše ime naplati dug. Za ovaj posao javni izvršitelj naplaćuje taksu od par stotina kruna.

Javno izvršiteljstvo može takođe naplatiti novac i u ime države i opštine – na ime neplaćenog poreza, neplaćenog studentskog kredita, kazne za nepravilno parkiranje, i dr. U određenim slučajevima novac se odbija od plate, naknade za vrijeme bolovanja ili naknade za privremeno nezaposlena lica koja duguju novac.

U određenim slučajevima osoblje javnog izvršiteljstva može ući u stan onoga koji nije platio dugove i pokupiti

namještaj i druge stvari kao zamjenu za dug. Javni izvršitelj takođe pomaže vlasniku stana da se oslobodi stanara koji nisu plaćali stanarinu ili se na neki drugi način ponašali kako ne treba u stanu.

Sudovi

U Švedskoj postoje tri vrste sudova: redovni sudovi, redovni upravni sudovi i posebni sudovi. **Redovni sudovi**, **allmänna domstolarna**, odlučuju po krivičnim predmetima i građanskim sporovima. Ali sudovi odlučuju i po nekim drugim pitanjima, na primjer o pravu usvojenja djeteta ili o pravu promjene imena i prezimena.

Redovni upravni sudovi rješavaju predmete koji se odnose na odnos organa uprave prema pojedincima. Ako niste zadovoljni odlukom nekog organa uprave, možete se obratiti ili višem organu uprave ili upravnom sudu radi razmatranja (kontrole) odluke.

Upravni sudovi obično rješavaju predmete vezane za po-

rez, doprinose, vozačke dozvole, društveno zbrinjavanje djece po porodičnim smještajima kao i zbrinjavanje lica koja zloupotrebljavaju alkohol ili narkotike po domovima za liječenje.

I redovnim i upravnim sudovima se može uložiti žalba na presudu ako neka od stranaka smatra da presuda nije pravedna. Uložiti žalbu znači tražiti ponovnu raspravu na sudu višeg stepena. *Vidi crtež koji pokazuje različite sudove i način na koji se ulaže žalba na neko rješenje.*

U sudovima ne odlučuju samo sudije koji imaju pravno obrazovanje. Obično na raspravama učestvuju i **porotnici**, **nämndemän**, koji nemaju pravno obrazovanje već zastupaju javnost. Sudije i porotnici obavljaju zajedničko viječanje a zatim saopštavaju **presudu**, **dom**.

Posebni sudovi rješavaju predmete po pitanjima koja zahtijevaju posebno stručno znanje iz pojedinih oblasti. Jedan takav sud je **Sud za radne sporove**, **Arbetsdomstolen**, koji rješava sporove između poslodavaca i namještenika.

Drugi posebni sud je **Tržišni sud**, **Marknadsdomstolen**, koji rješava pitanja u vezi odgovornosti preduzeća za usluge i proizvode koje prodaju.

Treći sud ove vrste je **Savjet za stanarske sporove**, **Hyresnämnden**, koji rješava sporove između stanara i vlasnika stanova. Savjeti za stanarske sporove postoje u dvanaest gradova Švedske.

Pravna pomoć

Ako imate potrebu razgovarati sa pravnim stručnjakom, imate po zakonu o **pravnoj pomoći**, **rättshjälp**, pravo na najviše dva sata savjetovanja po subvencioniranoj cijeni. Savjetovanje se može odnositi na pitanja vezana za nasljedstvo, razvod braka, ugovor o kupovini na otplatu, i dr, ili na to kako ćete kontaktirati sa sudom ili nekim drugim organom.

Ako imate kućno osiguranje ono po pravilu pokriva i dio

pravnih troškova. Imate također pravo na pravnu pomoć ako neki spor u kome učestvujete bude predmet sudske rasprave. Koliki dio pravna pomoć pokriva a koliko morate sami platiti zavisi od vašeg materijalnog stanja. Pravna pomoć, međutim, nikada ne pokriva troškove protustranke u građanskom sporu, pa ćete sami morati platiti te troškove ako izgubite parnicu.

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Onaj ko je bio izložen krivičnom djelu ima pravo da traži nadoknadu za provrede kod Organa za žrtve krivičnih djela.

Ako sumnjate da se prema vama loše postupa zbog vašeg etničkog porijekla, pola, seksualne sklonosti ili funkcionalne onesposobljenosti, možete se besplatno posavjetovati sa nekim od ombudsmana po ovim pitanjima. *Vidi poglavlje o Demokratiji.*

Biti žrtva krivičnog djela

Ako ste bili izloženi krivičnom djelu možete od države dobiti nadoknadu za svoje povrede ako vam počinilac krivičnog djela ne može isplatiti odštetu. Možete dobiti nadoknadu i za tjelesne povrede i za oštećenje odjeće, naočara i slično. Zahtjev za **nadoknadu za povredu prouzrokovanu krivičnim djelom**, **brottsskadeersättning**, podnosi se Organu za žrtve krivičnih djela (Brottsoffermyndigheten) – *vidi Dobro da se zna*.

Žena koju muž fizički zlostavlja može potražiti zaštitu kod **kriznog centra za žene**, **kvinnojour** – *vidi poglavlje Njega i podrška*. Sud može izreći **zabranu posjećivanja**, **besöksförbud**, muskarcu koji proganja svoju ženu i prijeti joj, što znači da mu je zabranjeno da kontaktira ženu. Ako to ipak bude radio može biti kažnjen novčanom kaznom ili kaznom zatvora.

Neki slučajevi su toliko ozbiljni da se žena mora preseliti u drugi grad kako bi se sakrila od muža. U tom slučaju

najprije treba razgovarati sa Poreskim uredom u mjestu gde je žena upisana u matičnu evidenciju. Poreski ured može srediti da se u svim organima uprave pored njenog imena, prezimena i matičnog broja unese posebna oznaka, što znači da nijedan organ uprave ne smije davati njenu novu adresu stana, bez obzira ko bude pitao za nju.

DOBRO DA SE ZNA:

- Ako vam znanje švedskog jezika nije najbolje, trebate uvijek zatražiti pomoć tumača u svim svojim kontaktima sa policijom, sudom ili advokatom.
- Zavod za sudove (Domstolsverket), čiji je broj telefona 036-15 53 00 i adresa na Internetu www.dom.se, može vam dati potrebne informacije o sudovima i pravnoj pomoći. Postoji i poseban Organ za pravnu pomoć (Rättshjälpsmyndighet) čiji je broj telefona 060-13 46 00.
- Ljudi iz drugih zemalja ponekad imaju loše iskustvo u pogledu policije. Većina Šveđana, međutim, ima pozitivnu sliku o policiji. Policija postoji radi zaštite ljudi koji ovdje žive, i zato se ne treba nikad plašiti zatražiti pomoć policije.
- Evropski sud za ljudska prava može u određenim slučajevima rješavati predmete za koje se može smatrati da ugrožavaju ljudska prava. Više informacija o tome možete dobiti od Ureda Evropske komisije u Štokholmu, telefon 08-562 444 11, web stranica www.eukomm.se.

  U uredu je zaposlen pravnik koji može procijeniti da li postoji mogućnost rješavanja vašeg predmeta pred Evropskim sudom za ljudska prava ili ne.
- Organ za žrtve krivičnih djela možete dobiti na telefon broj 090-16 57 10, ili preko Interneta na www.brottsoffermyndigheten.se.
- Onaj ko je bio izložen provali, napadu ili silovanju obično osjeća veliku tugu i uznemirenost dugo poslije samog događaja. Ako osjećate potrebu da s nekim o tome razgovarate, možete kontaktirati neku od dežurnih službi za žrtve krivičnih djela, koje postoje u mnogim gradovima Švedske. Zemaljski savez dežurnih službi za žrtve krivičnih djela ima broj telefona 08- 644 88 00, web stranica www.boj.se

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Porastom automobilskog saobraćaja zahtjevi prema vozaćima automobila postaju sve veći.

Usred saobraćaja

Voziti auto po švedskim putevima. Šta je za to potrebno?

U Švedskoj, kao i u mnogim drugim zemljama, automobilski saobraćaj je znatno povećan u toku zadnjih nekoliko decenija. Zato su postali veći i zahtjevi prema vozačima automobila da bi se u što većoj mjeri izbjegle saobraćajne nesreće i očuvala životna sredina. U ovom poglavlju se govori o saobraćajnim propisima u Švedskoj, o tome šta je potrebno za dobijanje vozačke dozvole i posjedovanja automobila, kao i o drugom saobraćaju pored automobilskog.

Saobraćajni propisi

Saobraćajni propisi u Švedskoj su prilično slični propisima u drugim zemljama. Najbitnije polazište je da svi moraju biti oprezni i obazrivi prema drugima radi izbjegavanja saobraćajnih nesreća. Takođe je važno biti dobro upoznat sa saobraćajnim propisima. U Švedskoj važi načelo da svi moraju poznavati saobraćajne propise. Zato onaj ko pre-

krši neki propis može biti kažnjen iako nije znao da taj propis postoji.

Evo nekoliko specifičnih propisa koji su na snazi u Švedskoj:

- Svi automobili moraju imati upaljena svjetla i u toku dana.
- Svi koji su u automobilu moraju imati sigurnosne pojase, kako oni koji sjede na prednjim sjedištima tako i oni koji sjede na zadnjim sjedištima, pa čak i djeca. Djeca mlađa od šest godina moraju sjediti na posebnom autojastuku ili u dječjoj autostolici. Mogu se naći i jeftinije, polovne autostolice za djecu.
- Zabranjeno je voziti auto poslije konzumiranja vina, piva ili drugih alkoholnih pića. Onaj ko to radi može biti osuđen na novčanu kaznu ili kaznu zatvora, a osim toga se može desiti da će mu biti oduzeta i vozačka dozvola. Takođe je zabranjeno voziti auto pod dejstvom narkotika i određenih lijekova. Mnogi, ali ne svi, lijekovi koji utiču na sposobnost vožnje imaju crveni trokut na pakovanju. Sigurnosti radi, pitajte apoteku o dodatnim informacijama o tome.
- Na svim putevima Švedske važe **ograničenja brzine**, **hastighetsbegränsningar**, koja pokazuju koliko se brzo može voziti. Dozvoljena brzina u gradovima je, po pravilu, 50 km na sat, a na putevima van grada 70, 90 ili 110 km na sat.
- Na pješačkim prelazima, koji su obilježeni da bi ljudi mogli prelaziti preko ulice, vozači su obavezni propuštati pješake, što znači da se moraju zaustaviti i propustiti one koji žele preći preko ulice.
- U većini gradova vozačima nije dozvoljeno ostavljati motor da radi u **praznom hodu**, **tomgång**, duže od jednog ili par minuta ako se vozilo zaustavilo. Ovaj propis postoji zbog zaštite vazduha i zdravlja ljudi.

Vozačka dozvola

Da bi vi mogli upravljati automobilom, kamionom i motociklom morate imati najmanje 18 godina (za autobuse naj-

manje 21 godina) i važeću vozačku dozvolu.

Za upravljanje mopedom 1. kategorije potrebno je imati najmanje 15 godina kao i vozačku dozvolu ili posebnu vozačku potvrdu. Takvi mopedi razvijaju brzinu od 45 km na sat i moraju biti registrovani. *Više o registraciji naći ćete malo dalje u odlomku "Registracija, porez i tehnički pregled vozila".*

Fotografija: Bengt Arne Ignell / REDAKTA

Autoškole organizuju nastavu za one koji žele polagati vozački ispit radi dobijanja švedske vozačke dozvole.

Mopedi 1. kategorije često se nazivaju "EU-mopedima". Postoji i nova vrsta vrlo malih automobila koji spadaju pod iste propise kao i EU-mopedi.

Za upravljanje mopedima 2. kategorije, čija brzina dostigne maksimalno 25-30 km na sat, dovoljno je imati punih 15 godina.

Ako imate vozačku dozvolu iz jedne od ostalih zemalja unutar područja Evropske Ekonomske Saradnje (EES) (to jest Danske, Finske, Norveške, Islanda, Njemačke, Francuske, Velike Britanije, Belgije, Nizozemske, Luksemburga, Lihtenštajna, Španije, Italije, Grčke, Portugalije, Irske ili Austrije), možete koristiti vozačku dozvolu iz svoje domovine u toku cijelog roka važnosti navedenog u vozačkoj dozvoli. Možete dozvolu zamijeniti za švedsku vozačku dozvolu bez prethodnog polaganja vozačkog ispita. Zamjena se vrši kod sreske uprave. Takođe vozačke dozvole iz Švajcarske i Japana mogu se, u određenim slučajevima, zamijeniti za švedsku vozačku dozvolu.

Ako dolazite iz neke druge zemlje osim onih gore navedenih, primenjuju se drugi propisi. U tom slučaju možete koristiti svoju vozačku dozvolu samo godinu dana od dana **upisa u matičnu evidenciju**, **folkbokförd**, u Švedskoj. Zatim morate pribaviti novu, švedsku **vozačku dozvolu**, **körkort**.

Da biste mogli dobiti švedsku vozačku dozvolu morate položiti pismeni ispit sa pitanjima o raznim saobraćajnim propisima, i vožnju. Ako pismeni dio vozačkog ispita nije preveden na jezik koji govorite, Zavod za izgradnju i održavanje puteva može vam naručiti tumača. Zavod za izgradnju i održavanje puteva organizuje polaganje vozačkog ispita preko svojih "ureda za polaganje vozačkog ispita", koji postoje na mnogim mjestima u zemlji.

Postoje **autoškole**, **trafikskolor**, koje organizuju nastavu za one koji žele polagati vozački ispit. Autoškole naći ćete na Žutim stranicama telefonskog imenika.

registreras: upis nečega, u ovom slučaju automobila i njegovog vlasnika, u evidenciju organa uprave.

Za obuku vožnje potrebno je tzv. **odobrenje za izdavanje vozačke dozvole**, **körkortstillstånd**. Obuka vožnje može se obavljati kod autoškole, ali i privatno. Ako vježbate vožnju privatno, "učitelj" koji sjedi pored vas u autu mora biti odobren kao instruktor. Pod određenim uslovima dozvoljeno je početi vježbati vožnju već od 16 godina starosti. Možete dobiti detaljnije informacije o uslovima od policije ili sreske uprave.

Registracija, porez i tehnički pregled vozila

Ako se uveze auto iz inostranstva, isti se mora **registrovati**, **registreras***, u Švedskoj. U slučaju da se auto uvozi iz zemlje van EU, registraciju obavlja carina, inače to radi **Bilprovningen**, Švedski zavod za tehnički pregled motornih vozila. Zadatak zavoda je da registruje i kontroliše automobile i druga motorna vozila, a naći ćete ga na Roza stranicama telefonskog imenika. Auto koji ste uvezli iz inostranstva mora se podvrgnuti i obaveznom tehničkom pregledu radi registracije kod zavoda.

Ako kupite auto u Švedskoj morate prijaviti Saobraćajnoj evidenciji pri Zavodu za izgradnju i održavanje puteva da ste novi vlasnik automobila. Ako kupite auto kod preduzeća koje prodaje automobile, osoblje preduzeća obično obavlja registraciju vozila. Kada je auto registrovan

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Tehnički pregled. Jedanput godišnje Svensk Bilprovning vrši kontrolu svakog motornog vozila. Vozilo mora proći testiranja da bi se moglo voziti na putevima u Švedskoj. Bilprovningen ima pravo izreći zabranu vožnje ako na vozilu postoje ozbiljni nedostaci. Testiranje se vrši u cilju sigurnijeg saobraćaja.

dobit ćete saobraćajnu dozvolu iz koje se vidi da ste vlasnik automobila.

Propisi o registraciji se ne odnose samo na automobile, već i na druga motorna vozila, na primjer motocikle i "EU-mopede".

Svi koji su vlasnici registrovanih motornih vozila moraju plaćati i **porez na ime putarine**, **fordonsskatt**. Kada uplatite putarinu dobit ćete tzv. kontrolnu markicu, koja se zalijepi na zadnjoj registarskoj tablici. Kontrolna markica pokazuje da ste platili porez na ime putarine.

Sva motorna vozila, uključujući i mopede, moraju imati **obavezno saobraćajno osiguranje vozila**, **trafikförsäkring**. Ako udarite u drugi auto, obavezno saobraćajno osiguranje će nadoknaditi štetu nastalu na drugom auto kao i povrede licima koja su se nalazila u tom autu. Obavezno saobraćajno osiguranje ćete izvaditi kod osiguravajućeg zavoda. Možete takođe, uz određenu doplatu, dobiti i dodatno osiguranje koje pokriva razne vrste oštećenja na vašem autu i isplaćuje vam odštetu u slučaju da vaš auto bude ukraden.

miljökrav: propisi koji ograničavaju ispuštanje raznih materija štetnih za životnu sredinu.

Na automobilima i drugim motornim vozilima starijim od tri godine mora se takođe **izvršiti tehnički pregled**, **besiktigas**, radi kontrole da su vozila sigurna za vožnju i da ispunjavaju današnje **uslove u pogledu očuvanja životne sredine**, **miljökrav***.

Tehnički pregled se vrši kod Bilprovningena. Kada je vrijeme za tehnički pregled vašeg vozila, dobit ćete pismo od Bilprovningena. Tehnički pregled se mora izvršiti u roku navedenom u pismu, inače ne možete voziti auto. Javite se Bilprovningenu i zakažite vrijeme za tehnički pregled vašeg vozila bar mjesec dana unaprijed, s obzirom da se često dugo čeka na red.

Druga prevozna sredstva

Ima puno drugih načina prebacivanja od mjesta do mjesta. U švedskim gradovima postoje obično posebne biciklističke staze, na kojima biciklisti voze svoje bicikle bez da ih ometa automobilski saobraćaj. Po pravilu u gradovima postoji i mnogo lokalnih autobuskih linija. Ako obično putujete autobusom isplatit će vam se kupiti mjesečnu kartu ili neku drugu vrstu karte sa povlasticom, umjesto da za svako pojedino putovanje kupujete autobusku kartu.

Na duža putovanja možete ići avionom, vozom ili autobusom. Postoji više vrsta karata sa povlasticom sa kojima se putuje jeftinije – raspitajte se na željezničkoj stanici, autobuskoj stanici ili u putničkoj agenciji, a možete pogledati i na Internetu!

DOBRO DA SE ZNA:

- Zavod za izgradnju i održavanje puteva je zadužen za saobraćaj na putevima, vođenje evidencije vozila uključenih u saobraćaj kao i za pitanja vezana za vozačke dozvole. Na web stranici Zavoda, www.vv.se, naći ćete informacije na više jezika.
- Na web stranici Bilprovningena, www.bilprovningen.se, navedeni su gradovi u kojim postoji Bilprovningen. Vrijeme za tehnički pregled vašeg vozila možete zakazati i preko Interneta.
- Red vožnje vozova i međugradskih autobusa naći ćete na Internetu na adresi www.tagplus.se. Ako kliknite na "andra trafikföretag" naći ćete veliki broj veza za autobuska preduzeća, trajekte, vozove u inostranstvu i drugo.

Fotografija: Peter Hoelstad / Pressens Bild

Slobodno vrijeme je vrijeme kada ste slobodni, to jest kada ne idete ni u školu ni na posao. Vrijeme kada možete nešto raditi ili se samo opuštati i odmarati.

"Šta radiš u slobodno vrijeme?"

Obično pitanje sa puno zanimljivih odgovora

Riječ kultura može značiti mnogo šta. Umjetnost, muzika, pozorište, ples i literatura spadaju u oblast kulture, ali mnogo toga što mi sami radimo jeste takođe kultura. Kada svom djetetu pjevate neku staru tradicionalnu pjesmu, prenosite dalje narodnu kulturnu baštinu. Kultura je takođe igrati, pripremati hranu ili pričati neku priču. Čitati knjigu, napisati neki tekst, naslikati sliku ili posmatrati djelo nekog umjetnika – sve je to kultura. Neki smatraju da je i sport kultura.

U ovom poglavlju pokušat ćemo vam predstaviti deo kulturnih aktivnosti kao i aktivnosti u slobodno vrijeme koje su nam dostupni ovdje u Švedskoj.

Zajednički politički odbor često usaglašava ponudu opština iz oblasti kulture i rekreacije. *Vidi poglavlje Demokratija*. Ovaj odbor je, između ostalog, nadležan i za **biblioteke**, **bibliotek**, **muzeje**, **museer**, kao i **sportske objekte**, **idrottsanläggningar**. Opštine takođe sarađuju sa, na primjer, raznim udruženjima iz oblasti sporta i kulture.

Vrijeme kada ne radimo ili ne idemo u školu naziva se **slobodnim vremenom**, **fritid**. "Šta radiš u slobodno vrijeme?" To je često pitanje koje Šveđani postavljaju kada žele upoznati nekog koga ne poznaju od ranije. Na to pitanje mnogi sigurno odgovaraju da provode slobodno vrijeme u prirodi, da idu na pecanje, izvode svog psa u šetnju ili možda samo šetaju bez određenog cilja.

Drugi česti odgovor na isto pitanje jeste da posvećuju dio svog slobodnog vremena radu u nekom udruženju, ili se bave rekreacijom i sportom, ili vode svoju djecu na razne aktivnosti. Više od pola miliona stanovnika Švedske posvećuje svoje slobodno vrijeme pjevanju u horu.

Neki više vole da iskoriste svoje slobodno vrijeme da nauče nešto novo. Možda pohađaju **studijski kružok**, **studiecirkel**, u nekom **obrazovnom savezu**, **studieförbund**, ili pak neke večernje tečajeve na univerzitetu.

Udruženja

Ako kontaktirate opštinski ured uvidjet ćete da postoje razna vrsta udruženja. U opštinskom uredu postoje spiskovi sa imenima, adresama i brojevima telefona udruženja koja su registrovana kod opštine. Većina udruženja su upisana u evidenciju opštine s obzirom da mogu primati opštinske dotacije za svoju djelatnost. Možda ćete naći neko udruženje ili neki klub koji odgovara vašim interesima.

U većini opština postoje sportska udruženja kao što su udruženja za fizičku kulturu ili rekreaciju, jahačka udruženja, krosklubovi, skijaški klubovi (bar na sjeveru Švedske gdje obično ima snijega preko cijele godine), kao i mnoga

Fotografija: Lars Epstein / Pressens Bild

Gimnastika se može imati zajedno čak i u kuhinji, kao što rade ove žene u Rinkebyu.

druga udruženja.Timski sportovi su vrlo popularni u Švedskoj, prije svega fudbal i hokej na ledu. Što se tiče sporta možete se sami baviti nekim sportom ili se pridružiti publici na utakmicama i takmičenjima. Ima prostora i za jedno i za drugo, a to se odnosi kako na djecu tako i na mlade i na odrasle.

Ako vas interesuje da saznate više o mjestu u kome živite, možete dobiti informacije od **zavičajnog udruženja**, **hembygdsföreningen**. U ovim udruženjima se često proučava istorija zavičaja, pišu priče o prošlosti i dokumentuju aktuelni događaji i periodi radi potomstva. Postoje i mnoga udruženja useljenika gdje se useljenici skupljaju da bi, između ostalog, očuvali kulturu svoje domovine i prenosili istu na svoju djecu.

Biblioteke

Biblioteke moraju obavezno postojati u svim švedskim opštinama. U jednoj opštini obično postoji glavna biblioteka kao i jedna ili nekoliko filijala biblioteke. Da bi i oni koji stanuju daleko od biblioteke mogli pozajmljivati knjige, u nekim opštinama postoji tzv. bibliobus, to jest putujuća bilioteka, koji dolazi redovno u određeno vrijeme. U bibliobusu nema toliko knjiga, ali se mogu naručiti knjige koje želite pozajmiti pa ćete ih kasnije dobiti preko bibliobusa.

Pozajmljivanje knjiga je besplatno u javnim bibliotekama. Obično se knjige mogu zadržati dvije do tri sedmice, a ako se ne vrate na vrijeme, obično se mora platiti manji iznos kao kazna. U bibliotekama se mogu pozajmljivati tonske knjige kao i knjige pisane Brajevim pismom za osobe sa oštećenim vidom. U većini biblioteka se mogu pozajmljivati i knjige snimljene na kasete, videofilmovi i CD-ploče. Ponekad se plaća manji iznos za pozajmljivanje filmova i CD-a. U bibliotekama ima takođe dosta knjiga, filmova i kaseta na stranim jezicima.

Za djecu postoji posebno odjeljenje u bibliotekama, gdje se organizuje čitanje bajki i druge aktivnosti za djecu. U

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Pozajmljivanje knjiga u biblioteci je besplatno. Mogu se pozajmljivati i knjige na kasetama CD-ploče kao i videofilmovi. U bibliotekama postoje i kompjuteri koje posjetioci mogu koristiti.

bibliotekama rade posebni bibliotekari za djecu čija je specijalnost dječja književnost. Najpoznatiji švedski pisac dječjih knjiga je Astrid Lindgren, koja je, pored mnogo drugih knjiga, napisala i knjige o Pipi Dugoj Čarapi i Emilu u Lönnebergi.

Drugi važni dio biblioteke je **odjeljenje novina i časopisa**, **tidnings- och tidskriftsavdelningen**, gdje ćete naći dnevne listove i časopise iz raznih dijelova Švedske i raznih zemalja svijeta. Obično se mogu ponijeti kući novine koje nisu najnovijeg datuma.

Ako tražite neku posebnu knjigu ili neki poseban časopis, potražite ih u **katalozima**, **kataloger**, biblioteke koji su danas uglavnom unešeni u kompjuter. Posjetioci imaju kompjutere na raspolaganje za to. Ako ne znate kako se to radi, pitajte nekog ko radi u biblioteci. Obično osoblje biblioteke vrlo vješto pronalazi odgovarajuće knjige iako niste tražili neku posebnu knjigu.

Biblioteke predstavljaju na neki način centar kulturnog života u svakom mjestu. Obično ćete tamo naći i naljepljene plakate o aktualnim zbivanjima iz oblasti kulture.

Umjetnost, muzeji

U svakom srezu postoji **sreski muzej**, **länsmuseum**, u kome obično postoji istorijsko odjeljenje i odjeljenje umjetnosti. U muzeju se održavaju i privremene izložbe. U većim gradovima postoje posebni muzeji umjetnosti kao i drugi muzeji, na primjer tehnički ili istorijski. Narodni muzeji Švedske locirani su u Štokholmu, na primjer **Narodni muzej**, **Nationalmuseum**, i **Muzej savremene umjetnosti**, **Moderna Museet**. Umjetnička djela naći ćete i u drugim muzejima i galerijama kao i u izložbenim prostorima. Preko ljeta se posebno organizuje puno manjih izložbi po cijeloj zemlji.

Vidi pod naslovima Museer i Gallerier na Žutim stranicama telefonskog imenika.

U Švedskoj ima puno mladih muzičkih grupa i solista.

Fotografija: Jessica Gow / Pressens Bild

Muzika

Länsmusiken, sresko muzičko udruženje koje postoji u svakom srezu, obično se sastoji od jednog simfonijskog orkestra i više manjih ansambla koji nastupaju u raznim mjestima i održavaju školske koncerte. U većini opština postoji obično i **opštinska muzička škola**, **kommunal musikskola**, u kojoj učenici osnovne i srednje škole uče svirati na nekom instrumentu. Mnoge muzičke škole imaju svoje orkestre i horove. Crkve, po pravilu, takođe imaju raznovrsnu ponudu iz oblasti muzike.

U Švedskoj postoji mnogo mladih muzičkih grupa. Krajem 20. vijeka švedska pop-rok muzika postala je izvozna roba. Nekoliko muzičkih grupa, kao što su ABBA i Roxette, izazivali su veliku pažnju u većem dijelu svijeta. Danas švedske grupe uživaju veliku popularnost u Japanu. Neki švedski muzičari su čak poznatiji tamo nego ovdje u Švedskoj.

Mlada švedska muzika poprimila je dosta stilskih elemenata iz različitih zemalja. Često se stvaraju muzičke grupe na područjima gdje živi mnogo useljenika koji su se doselili u Švedsku, a muzička tematika tih grupa često dodiruje uslove života mladih ljudi.

Pozorište

U svakom srezu obično postoji **sresko pozorište**, **länsteater**, koje ima svoju stalnu pozornicu ali koje daje predstave i na drugim mjestima. Sresko pozorište ima predstave i za odrasle i za djecu, a ponekad daje i školske predstave.

Narodno putujuće pozorište, **Riksteatern**, jeste pozorište za cijelu Švedsku. Ovo pozorište istovremeno ima nekoliko predstava s kojima putuje po cijeloj zemlji. Na ovaj način možete gledati pozorišne predstave iako ne živite u većem gradu. Za mnoge ljude iz provincije Riksteatern je najbliže pozorište.

Poput drugih zemalja i Švedska ima narodne pozornice u glavnom gradu države. To su **Kraljevska Opera**, **Kungliga Operan**, i Kraljevsko Dramsko Pozorište, odnosno **Dramaten**. Ponekad ova pozorišta priređuju gostovanja i po zemlji.

Pored narodnih pozornica, sreskih pozorišta i Riksteaterna, postoje i **privatna pozorišta**, **privatteatrar**, uglavnom u najvećim gradovima, kao i **nezavisne pozorišne družine**, **fria teatergrupper**. Predstave koje postavljaju privatna pozorišta uglavnom su komedije i lakše muzičke revije. Repertoar nezavisnih pozorišnih družina je jako raznovrstan. One pokrivaju veliki dio pozorišne ponude za djecu u Švedskoj. Mnoge nezavisne družine primaju državne dotacije za svoju djelatnost.

Ići u kino

U većini opština mogu se gledati **kinematografski filmovi**, **biograffilm**. Predstave se ne održavaju uvijek u bioskopskoj sali već u prostorijama za okupljanje druge vrste, kao što su zavičajni domovi, prostorije udruženja i slično. Iako se proizvodi veliki broj švedskih filmova, u bioskopima se više prikazuje inostrani film, najviše iz SAD. Mnogi uglavnom gledaju filmove na televiziji ili preko video-rekordera.

U mnogim zemljama je vrlo poznat švedski filmski režiser Ingmar Bergman. On je autor mnogih najpoznatijih filmova u Švedskoj i bio je tokom više decenija istaknuta ličnost švedskog filma. Ali švedski film je i nešto više. Roy Andersson, Reza Bagher, Susanne Bier i Lukas Moodyson samo su nekoliko režisera koji su aktivni početkom 21. vijeka. Šveđanin Lasse Hallström snima filmove u SAD. Jedan od filmova koji je dobio mnogo pohvale je "Det nya landet" (Nova zemlja), film o putovanju dvoje izbjeglice kroz švedsko ljeto. Režiser tog filma je Geir Hansteen Jörgensen. Britanac Colin Nutley opisuje Švedsku i Šveđane u svojim filmovima, između ostalog i u filomovima o Änglagårdu.

U Švedskoj se takođe proizvodi veliki broj **kratkometražnih filmova**, **kortfilm**, i **dokumentarnih filmova**, **dokumentärfilm**, od kojih se neki prikazuju i na televiziji. Postoje i **filmski klubovi**, **filmklubbar**, koji prikazuju filmove koji se obično ne prikazuju u običnim bioskopima.U velikim gradovima postoje posebni bioskopi za prikazivanje takvih filmova. Dobra prilika pogledati film takve vrste, je posjetiti neki **filmski festival**, **filmfestival**, od kojih je najpoznatiji u Švedskoj filmski festival u Geteborgu.

Centralno tijelo za film u Švedskoj je **Švedski filmski institut**, **Svenska Filminstitutet**. Ovom organu snimatelji filma mogu podnijeti zahtjev za materijalnu pomoć za svoje projekte. Filmski institut se takođe zalaže za širenje visokokvalitetnog švedskog filma, kako za djecu tako i za odrasle. Od Instituta se mogu naručiti filmovi.

Festivali

Muzički festivali ili nedjelje muzike, pozorišni festivali, festivali poezije i drugi festivali organizuju se su po cijeloj Švedskoj, posebno u toku ljeta. Jedan od najpoznatijih festivala je Festival narodne muzike u Falunu, na koji dolaze svirači narodne musike iz cijelog svjeta. U istoj pokrajini, to jest Dalarna, organizuje se već dugi niz godina nedjelja muzike pod nazivom Musik vid Siljan. Dalarna,

Fotografija: Pontus Lundahl / Pressens Bild

Rok-festival u Hultsfredu u Smålandu privlači svakog ljeta više hiljada mladih.

kao i Hälsingland, poznati su prije svega po svojoj narodnoj muzici. U obje pokrajine svakog ljeta se održava niz sabora svirača narodne muzike. Najpoznatiji su oni u Delsbou u Hälsinglandu i Bingsjöu u Dalarna.

Mnogi gradovi imaju svoje ljetne festivale. Sve češća pojava su također festivali na kojima je zastupljeno mnogo različitih kultura i gdje se ljudi raznih nacionalnosti skupljaju i uživaju u muzici, igrama i pozorištu.

Rok-festival u Hultsfredu privlači svake godine mlade ljude, ali se pored toga održava i nekolicina manjih festivala.

Da bi našli festival koji vas interesuje, možete se obratiti bibliotekama ili **turističkim agencijama**, **turistbyråerna**, ili možete pogledati u **kalendarima događaja**, **evenemangskalendrar**, koji se objavljuju u dnevnoj štampi ili posebnim brošurama. Ako bismo željeli malo bolje upoznati, na primjer, istoriju književnosti, umjetnosti ili arhitekture Švedske, onda se opet vraćamo na biblioteke koje znaju šta postoji iz ovih oblasti. Obično se tako nešto može naći i u ponudi tečajeva obrazovnih saveza.

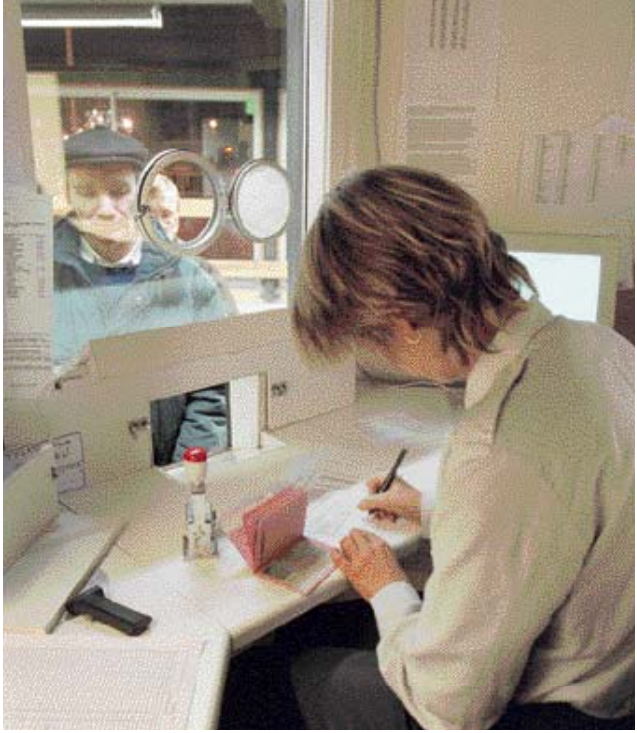
Obrazovni savezi

Obrazovni savezi su nadležni za veći dio djelatnosti iz oblasti odmora i rekreacije u Švedskoj. Najveći obrazovni savezi su Obrazovni savez radnika (ABF), Narodni univerzitet (Folkuniversitetet), Obrazovni savez škole za građane (Medborgarskolan), Obrazovno društvo pokreta trezvenjaka (NBV), Obrazovno udruženje službenika (TBV), Obrazovni savez Sensus, Savez za unapređenje studija (Studiefrämjandet), Obrazovni savez Bilda za crkvu i društvo, Obrazovni savez škola za odrasle (Studieförbundet Vuxenskolan), kao i Obrazovni savez švedskog sportskog pokreta (SISU).

U obrazovnim savezima možete učestvovati na tečajevima različite sadržine i različitog obima. Najčešći oblik je studijski kružok, što znači da se izučava jedan predmet zajednički u grupi koja se sastaje jedanput sedmično ili u nekom drugom redovnom razmaku. Mnogi ljudi na ovakav način izučavaju jezike. Ima puno predmeta, kako teoretskih tako i praktičnih, kao što je na primjer izrada keramike ili namještaja. Uoči svakog semestra obrazovni savezi izdaju kataloge tečajeva i objavljuju oglase u dnevnoj štampi.

DOBRO DA SE ZNA:

- Obrazovne saveze u vašem mjestu naći ćete pod naslovom Studieförbund na Žutim stranicama telefonskog imenika, ili pod nazivom svakog pojedinog obrazovnog saveza na Roza stranicama. Obrazovni savezi obično imaju i svoje web stranice na Internetu, kao na primjer www.folkuniversitetet.se ili www.abf.se.
- Biblioteke ćete naći pod imenom opštine na Zelenim stranicama telefonskog imenika. Muzeje i pozorišta ćete naći pod njihovim imenima na Roza stranicama. Možete takođe potražiti na Žutim stranicama telefonskog imenika pod naslovima Bibliotek, Museer, Teatrar i Biografer.
- Švedski filmski institut, Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm. Adresa za posjete: Borgvägen 1–5. Tel. 08-665 11 00, adresa na Internet: www.sfi.se

Fotografija: Bengt Arne Ignell / Redakta

Pasoška kontrola je jedna od ulaznih vrata u Švedsku.

Dozvola boravka i državljanstvo

Propisi o privremenom ili stalnom boravku u Švedskoj

Dozvola boravka, pasoš i državljanstvo – važna su pitanja za mnoge koji dolaze u Švedsku iz drugih zemalja. U ovom poglavlju dajemo pregled osnovnih pravila iz ove oblasti. Ako želite saznati više o tome, obratite se Zavodu za migraciju radi dobijanja potpunih informacija.

Stalna dozvola boravka

Stalna dozvola boravka, PUT, daje pravo licu da živi i radi u Švedskoj. Ovo pravo, u načelu, važi sve dok neko živi ovdje, a sama dozvola se ne mora produžavati. Potrebno je, međutim, svake treće godine obnavljati **potvrdu**, **beviset**, o dobijenoj dozvoli – to jest papir na kome stoji da vam je odobrena dozvola boravka u Švedskoj. Otprilike tri mjeseca prije nego što se potvrda treba obnoviti, Zavod za migraciju će vam poslati pismo sa instrukcijama kako treba postupiti.

Ako se neko iselio iz zemlje kada je vrijeme da se potvrda obnovi, stalna dozvola boravka će biti opozvana. Moguće je, međutim, privremeno otići u inostranstvo bez rizika da se izgubi PUT. Povedite međutim računa o tome da potvrdu o odobrenoj dozvoli obnovite ako njen rok ističe za vrijeme vašeg putovanja u inostranstvo! Iako je dozvola boravka jos uvijek na snazi, mogu nastati problemi na granici prilikom ulaska u Švedsku ako je rok za obnavljanje potvrde o odobrenom boravku već istekao.

Potvrda o dobijenoj stalnoj dozvoli boravka obnavlja se svake treće godine.

Fotografija: Staffan Gustavsson / Redakta

Djeca dva strana državljanina takođe moraju imati dozvole boravka.

To znači da ako ste u braku sa drugim stranim državljaninom pa vam se rodi zajedničko dijete, morate podnijeti zahtjev za dozvolu boravka za dijete kod Zavoda za migraciju.

Lica koja su počinila toliko teška krivična djela da su osuđeni na protjerivanje iz zemlje, kao i lica koja su dobila dozvolu boravka na lažnim osnovama, mogu izgubiti svoju stalnu dozvolu boravka a time i pravo da žive u Švedskoj.

Dozvola boravka

Postoje i druge, vremensko ograničene, dozvole boravka u Švedskoj. **Dozvola boravka**, **Uppehållstillstånd**, **UT**, izdaje se stranim studentima i važi tokom njihovih studija ovdje. **Dozvola za boravak i rad**, **Uppehålls- och arbetstillstånd, UAT**, izdaje se, između ostalog, naučnim radnicima, umjetnicima i drugima koji dolaze u Švedsku da rade na određeno vrijeme.

Posjeta Švedskoj

Licu koje će boraviti u Švedskoj kraće od tri mjeseca, dozvola boravaka nije potrebna. Ponekad, međutim, potrebna je viza, koja po pravilu važi najviše tri mjeseca. Viza za posjetu nekoj drugoj EU zemlji potpisnici Šengenskog sporazuma, važi i za posjetu Švedskoj. *Vidi odlomak o Šengenskom sporazumu malo dalje u ovom poglavlju*. Osim vize i pasoša morate imati i dokaz da imate dovoljno materijalnih sredstava da možete sami sebe izdržavati u toku posjete Švedskoj kao i da možete sebi platiti put za odlazak iz zemlje.

Predmeti spajanja porodice

Predmeti spajanja porodice, **anknytningsärenden**, nazivaju se slučajevi koji se odnose na stranog državljanina koji se želi preseliti u Švedsku kod člana uže familije koji posje-

duje stalnu dozvolu boravka ili švedsko državljanstvo. Kao član uže porodice se računa

- majka, otac i dijete mlađe od 18 godina
- vjenčani muž, vjenčana žena ili vanbračni drug (sambo) stariji od 18 godina
- budući zakoniti muž, buduća zakonita žena ili sambo stariji od 18 godina.

intervju: razgovor gdje jedna osoba postavlja pitanja a druga odgovara na njih.

överklaga: obratiti se višestepenom organu i žaliti se na odluku u cilju izmjene odluke.

fullmakt: papir koji daje pravo nekom drugom licu da preduzima određene radnje u vaše ime. Vi morate potpisati punomoć, a dva svjedoka – osobe koje su vidjele da ste vi potpisali papir – trebaju staviti i svoje potpise na punomoć, kao i navesti svoja imena i prezimena, adrese stana i brojeve telefona.

Član uže porodice koji želi podnijeti zahtjev za dozvolu boravka, predaje svoj zahtjev švedskoj ambasadi ili švedskom konzularnom predstavništvu u inostranstvu. Podnosilac zahtjeva se poziva na **intervju**, **intervju***, u ambasadu ili konzulat a zatim se, po pravilu, zahtjev proslijeđuje Zavodu za migraciju u Švedskoj. Obavlja se intervju i sa članom uže porodice koji živi u Švedskoj prije nego što Zavod za migraciju donese odluku o dozvoli boravka. Donošenje odluke može potrajati malo duže.

Ako su osobe o kojima je riječ prethodno dugo živjeli zajedno, obično član uže porodice odmah dobija dozvolu boravka. Međutim, ako se radi o novijoj vezi, Zavod za migraciju po pravilu za početak odobrava samo vremensko ograničenu dozvolu boravka.

U slučaju da je Zavod za migraciju odbio zahtjev za dozvolu boravka, protiv odluke se može **uložiti žalba**, **överklagas***, Savjetu za pitanja stranaca. Žalba se ulaže pismeno u roku od tri sedmice od prijema odluke, preko Zavoda za migraciju u Norrköpingu. Ako je rođak u Švedskoj dobio **punomoć**, **fullmakt*** da zastupa podnosioca zahtjeva, isti može napisati žalbu i poslati je Zavodu za migraciju.

Pasoš

Strani državljanin u Švedskoj može imati ili pasoš zemlje čiji je državljanin, **putni list za strance**, **resedokument**, ili **putnu ispravu za strance**, **främlingspass**. Dvije zadnje putne isprave izdaje Zavod za migraciju. Putni list za strance

izdaje se tzv. konvencijskim izbjeglicama a putna isprava za strance ostalim licima koji niti imaju nacionalni pasoš niti ga mogu dobiti.

Ako ste dobili švedsko državljanstvo, možete podnijeti zahtjev za izdavanje švedskog pasoša, a to se radi u policiji.

Fotografija: Henrik Montgomery / Pressens Bild

Državljani neke od zemalja potpisnica Šengenskog sporazuma, ili lica koja imaju dozvolu boravka u jednoj od tih zemalja, mogu bez vize ili pasoša putovati unutar Šengen-zone do tri mjeseca.

Švedska je potnisnica tzv. Šengenskog sporazuma, koji obuhvata sve zemlje članice EU izuzev Velike Britanije i Irske. Norveška i Island, koje inače nisu zemlje članice EU, sudjeluju u saradnji oko Šengenskog sporazuma. Svi koji imaju državljanstvo ili dozvolu boravka u jednoj od zemalja potpisnica Šengenskog sporazuma, mogu putovati bez vize ili pasoša unutar Šengen-zone u trajanju od najviše tri mjeseca. Potrebna je, međutim, lična karta iz koje se vidi nacionalnost.

Za sada (ljeto 2003. godine) Švedska nema ličnih karti u kojima je navedena nacionalnost. Zato svi koji dolaze iz Švedske ipak moraju nositi pasoše sa sobom. U slučaju da imate putnu ispravu za strance ili putni list za strance u kojim piše da vaš identitet nije dokazan, morate kontaktirati ambasadu zemlje koju želite posjetiti i pitati da li ipak možete putovati u tu zemlju.

Državljanstvo roditelja odlučuje – dijete od na primjer majke Šveđanke automatski stiče švedsko državljanstvo rođenjem.

Fotografija: Mark Olson

Državljanstvo

Važeći zakon o švedskom državljanstvu stupio je na snagu 1. jula 2001. godine. U skladu sa ovim zakonom lice može postati švedski državljanin na pet različitih načina:

- rođenjem
- usvojenjem
- pomoću legitimacije
- naturalizacijom (podnošenjem zahtjeva)
- pomoću prijave.

Rođenje

Državljanstvo roditelja odlučuje koje će državljanstvo imati njihova djeca. Dijete od majke Šveđanke uvijek stiče švedsko državljanstvo rođenjem. Isto važi i za dijete od oca Šveđanina, ako je dijete rođeno u Švedskoj. Dijete od oca Šveđanina, koji je u braku sa majkom djeteta koja je

strana državljanka, stiče švedsko državljanstvo bez obzira gdje je rođeno.

Usvojenje

Dijete mlađe od dvanaest godina koga usvoji švedski državljanin, po pravilu automatski stiče švedsko državljanstvo.

Legitimacija

Ako žena strana državljanka dobije dijete sa muškarcem švedskim državljaninom u inostranstvu, dijete ne stiče švedsko državljanstvo ako roditelji nisu u zajedničkom braku. Ali otac može jednostavno izjaviti svoju želju da dijete dobije švedsko državljanstvo. U slučaju da se roditelji vjenčaju dok dijete još nije napunilo 18 godina, dijete stiče švedsko državljanstvo ”legitimacijom”.

behörig: koji ima pravo raditi nešto, u ovom slučaju izdavati lične isprave.

Naturalizacija (podnošenje zahtjeva)

Naturalizacija (podnošenje zahtjeva) je najuobičajeniji način za odrasle osobe, državljane vannordijskih zemalja, da postanu švedski državljani.

Da bi se moglo steći švedsko državljanstvo putem podnošenja zahtjeva, moraju se ispunjavati sljedeći uslovi:

- **Morate dokazati svoj identitet** pomoću nacionalnog pasoša ili neke druge lične isprave sa fotografijom, izdate od **nadležnog**, **behörig***, organa u vašoj domovini. Po pravilu Zavod za migraciju ne priznaje niti vozačku dozvolu niti rodni list, niti krsni list niti vjenčani list. Ponekad neki od članova uže porodice – muž ili žena, roditelji, dijete, brat ili sestra – mogu potvrditi vaš identitet. Zavod za migraciju može takođe **odobriti olakšicu**, **ge dispens**, to jest osloboditi od uslova o dokazanom identitetu, kada su u pitanju lica koja žive u Švedskoj već osam godina.
- **Morate imati punih 18 godina**.
- **Morate imati stalnu dozvolu boravka.** Izuzeci od ovog

Naturalizacija je najuobičajeniji način za odrasle osobe, državljane vannordijskih zemalja da steknu švedsko državljanstvo.

Fotografija: Staffan Gustavsson / REDAKTA

pravila su državljani drugih nordijskih zemalja kao i, u određenim slučajevima, lica iz tako zvanih EES-zemalja.

- **Morate biti nastanjeni u Švedskoj određeno vrijeme**, po pravilu pet godina. Rok je nešto kraći za lica iz nordijskih zemalja, za one koji su u braku sa švedskim državljanima, za lica bez državljanstva kao i za izbjeglice.
- **Morate imati besprekorno vladanje u Švedsko**j. Onaj ko je počinio neko krivično djelo ili ko ima neizmirene dugove u obliku, na primjer, poreza, novčanih kazni ili doprinosa za izdržavanje, morat će sačekati duže vremena dok ne postane švedski državljanin.

Dvojno državljanstvo

Novi zakon je omogućio dvojno državljanstvo. Ranije onaj ko je želio postati švedski državljanin morao se odreći svog prethodnog državljanstva. Novi zakon to više ne uslovljava. Zato pitanje da li će neko imati samo jedno ili dva državljanstva zavisi od zakonodavstva prethodne domovine.

Prijava

Prijava je pojednostavljeni oblik zahtjeva. Prijava se može podnijeti na primjer za djecu koja su rođena u inostranstvu od oca Šveđanina, za djecu bez državljanstva kao i za državljane drugih nordijskih zemalja.

Da ili ne

Ako Zavod za migraciju kaže da, to jest odobri vaš zahtjev za državljanstvo, dobit ćete **potvrdu o državljanstvu**, **medborgarskapsbevis**. Ako je odgovor ne, dobit ćete rješenje sa obrazloženjem. Možete uložiti žalbu na odluku Savjetu za pitanja stranaca u Štokholmu, kad je u pitanju zahtjev (naturalizacija), a sreskom upravnom sudu kada je u pitanju prijava o državljanstvu.

DOBRO DA SE ZNA:

- Na web stranicama Zavoda za migraciju naći ćete više informacija o svim ovim propisima. Tamo ćete naći i obrasce za zahtjev koje se mogu ispisati na štampaču. Adresa na Internetu je www.migrationsverket.se.
- Ako Zavodu za migraciju poštom dostavljate pasoš ili druga dokumenta u originalu, trebate reći na pošti da se koverta šalje preporučenom poštom. To je skuplje, ali na ovaj način je pošti lakše pronaći kovertu ako bi se slučajno izgubila u putu.
- Kada podnosite zahtjev za švedsko državljanstvo potreban vam je i izvod iz matične evidencije, koji možete naručiti direktno sa web stranice Državnog poreskog zavoda, www.rsv.se – kliknite na Folkbokföring i Beställning av personbevis. Ne zaboravite navesti svrhu izvoda iz matične evidencije: zahtjev za švedsko državljanstvo.
- U brošuri Zavoda za integraciju "Svenskar från hela världen" naći ćete činjenice, razmišljanja i savjete oko izbora državljanstva. Brošuru, koja je besplatna, možete naručiti od službe distribucije Zavoda za integraciju na telefon 011-15 63 77 ili preko e-pošte: distributionen@integrationsverket .se. Možete je naručiti i na web stranici Zavoda za integraciju na adresi: www.integrationsverket.se. Kliknite na "Publikationer" a zatim na "Alla publikationer". Brošuru takođe možete očitati i u obliku pdf-datoteke sa web stranice Zavoda za integraciju.

...Mi koji već živimo ovdje...

Fotografija: Ingmar Jernberg

Sram i sučovječnost

Jasenko Selimović

Došao je kraj. Za mene. Godina dana teško opisivog poniženja se završila. Jer u ratu se ne radi o granatama, snajperistima, minama i vojskama. U ratu se radi o poniženju. O traženju hrane kao pas lutalica, o življenju u mraku kao pacov, o pijenju vode iz radijatora i o sreći zbog jednostavne činjenice da ima vode za piće. O tome da je čovjek primoran pomjerati granice onoga što je prihvatljivo i moralno. O umanjenju samoga sebe i svog ljudskog dostojanstva. Kako je svijet to mogao gledati? Kako si ti to mogao gledati?

Zašto si dopustio da izgubim sve? U bukvalnom smislu sve. Zašto nisi izašao na bilo koji trg i vikao da se ovo ne smije dogoditi? Bilo bi sasvim dovoljno.

Kada sam koračao od aviona do carinske kontrole upitao sam se da li će me drugi ljudi ikada smjeti pogledati u oči. Osjećao sam kao da mi je cijeli svijet nešto dužan. Izvinjenje, sramni pogled, okretanje glave. Bila mi je potrebna vaša griža savjesti da bi se uvjerio da vam je barem do nečega stalo. Da vas ipak može biti sram. Jer bi sram bio dokaz vaše čovječnosti.

Carinska kontrola. Želio je da budem uplašen i nesiguran. Da li zbog toga sjedi iza crnog neprobojnog ogledalskog stakla? Barem se na njemu nije primjećivalo da smatra da mi je uopšte bilo šta dužan. Turista ili službeno putovanje? Pokušavao sam da ne budem više neprijatan nego obično. Niti više prijatan. Nije bio vrijedan mojih napora. Turista, može se reći. Ali, ipak me je propustio. Pritisnuo je dugme i vrata su se otvorila. Nisam znao šta osjećam.

Čekala me je moja porodica. Bože, koliko su ostarili. Mama jedva hoda.

A sestra plače. Po prvi put u mom životu cijela porodica je na okupu kad stižem od nekuda. Da li je to tako zato što je ovog puta sve drugačije? Da li je to zbog toga što smo sada izbjegla lica? Zar to ovako izgleda?

Dane sam provodio jedući. Iako mi se fizički gadilo kad sam gledao sve te gomile hrane u prodavnicama kao i svo izobilje i luksuz, ipak nisam prestajao da jedem.

Hrana je bila jednostavna. Ćufte od ribljeg mesa sa hljebom. Kobasice i kuhani krompir. Voda. Drugo mi nije ni trebalo. Luksuz je relativna stvar. Ali

sam jeo neprekidno. Za svaki slučaj. Jeo sam i kupovao konzerve, za rezervu, dugo traju. Za svaki slučaj.

Problem je bio u automobilima. Dobrim automobilima. Volvo, Audi, Mercedes. Novi modeli.

> *”Ona, svojom bolešću, bila je osuđena na smrt: ja, mojim bježanjem, na život.”*

Zvižduk njihovih motora zvučio je kao granata koja leti i koja će pasti kraj tebe. Ali ne na tebe. Jer granata koja leti pravo ne čuje se. U tome je opasnost granata. Ne čuješ onu koja će te ubiti. Ali sada, svaki put kad je neki auto prolazio i čuo sam taj zvižduk, otkotrljao sam se u snu, nesvjesno i nemarno, ispod kreveta. Radi zaštite. Onda sam nastavljao da spavam tamo, ispod kreveta, sve dok se nisam probudio i vraćao u krevet. A kad naiđe sljedeći auto – sve ispočetka.

Nedostajalo mi je svjetlo. Ulična rasvjeta. Lampe koje svijetle kad padne mrak.

Poslije godinu dana provedenih u mraku, sama činjenica da ulična rasvjeta postoji ulijevala mi je sigurnost. Za mene je ta činjenica značila da više nema granata. Zbog toga što granate razbijaju uličnе svjetiljke.

Sarajevo u mraku predstavlja jednu od najužasnijih ratnih slika koje nosim u sebi. Svake noći molio sam Mamu da prošeta sa mnom po Drottninggatanu. Ulica je bila puna svjetla i ljudi. Ulijevala mi je osjećaj sigurnosti. A bili su osvjetljeni i mnogi izlozi. Nisam nikada uspio vidjeti šta je to ustvari svijetlilo, ali sama činjenica da su izlozi bili osvjetljeni značila je da je u njima nečega i bilo. Volio sam se šetati tom ulicom. Bila je to sigurna ulica.

Svako veče smo šetali ulicom. Među drugim izgubljenim strancima na Drottninggatan nas dvoje smo izgledali kao dva stranca koja su pomilovana i koja imaju jedan pravac, jedan cilj, jedan smisao. Osjećali smo bliskost prema ovoj ulici, prema skromnoj šetnji, jedno prema drugome. Svako od nas iz svojih ličnih razloga. Ona, svojom bolešću, bila je osuđena

Sram i sučovječnost

na smrt: ja, mojim bježanjem, na život. Ali nismo sve to pretvarali u sentimentalnost. Ona je u izlozima gledala stvari koje će ostaviti iza sebe, haljine, cipele, svakodnevne stvari, a ja sam gledao ljude koji su prolazili pored nas. Gledao sam ono što me čeka. Njihova lica. Litvanski filozof Levinas piše u svojim knjigama o licu onoga drugoga. Da li misli na ovo o čemu ja sada razmišljam?

> *”Da li je ono što sam vidio u ratu istina o čovjeku? Jedna od mogućih istina?”*

Da li misli na ovo pitanje koje se sada potpuno opravdano javlja? – Da li će mi onaj čovjek sa torbom pomoći ako ponovo bude potrebno? Šta će ona tamo uraditi? Ona u crvenom kaputu. Ko od njih će postati drugi Kemo, Alen, Vernesa? Ko će od njih postati moj dželat?

Gledao sam njihova lica i pitao sam se.

Da li je ono što sam vidio u ratu istina o čovjeku? Jedna od mogućih istina?

Bio sam sasvim siguran da se nije radilo ni o kakvoj noćnoj mori, bilo je i suviše stvarno. Više sam osjećao da je ovaj život ovdje san. Stanje drijemeža prije nego što nastupi neophodan odmor bez snova. A iza toga, šta?

Ispod ove politure? U javi, u stvarnosti? Nisam želio misliti na to. Za to nije bilo vremena. Želio sam uživati u svjetlu dok ga je još bilo.

Nakon par dana neko je napomenuo da se moram prijaviti policiji, tražiti azil, pokušati dobiti dozvolu boravka. Na televiziji su govorili o tome da se useljenici trebaju prilagođavati, integrirati, obrazovati. Ali te riječi su dolazile iz nekog sasvim drugog svijeta.

Ne mog.

Mislim da je čovjek, onaj kome je bilo stalo, umro u Sarajevu. Ali jednostavno niko to nije ni primijetio.

Jasenko Selimović je došao u Švedsku zadnjih dana 1992. godine. Danas radi kao umjetnički rukovodilac u pozorištu Göteborgs Stadsteater.

Novi početak u Švedskoj

Introdukcija za useljenike koji su tek stigli u Švedsku

Zavod za integraciju nadležan je da ciljevi integracijske politike države prodru do različitih društvenih oblasti. Introdukcija za useljenike koji su tek stigli u Švedsku predstavlja doprinos društva u početku boravka useljenika u Švedskoj.

Ovaj dokument opisuje nacionalne ciljeve introdukcije. Zavod za integraciju vrši praćenje i vrednovanje introdukcije polazeći od tih ciljeva. Zatim se opštine i organi uprave izvještavaju o rezultatima vrednovanja. Svaka opština i organ uprave ponovo razmatraju materijal i formulišu svoje ciljeve polazeći od ovih sveobuhvatnih ciljeva introdukcije, a zatim ih sami pažljivo promatraju i procjenjuju.

Ciljevi su utvrđeni u dogovoru sa Državnim zavodom za rad i zapošljavanje, Savezom sreskih opština, Zavodom za migraciju, Zavodom za školstvo, Socijalno-zdravstvenom upravom kao i švedskim savezom opština.

Sveobuhvatni ciljevi

Cilj podrške koju država pruža izbjeglicama i drugim useljenicima u početku njihovog boravka u Švedskoj, je da se svakom pojedincu pruži mogućnost da sam sebe izdržava i učestvuje u društvenom životu.

Ciljevi introdukcije

Nakon završene introdukcije pojedinac treba sudjelovati i doprinositi opštoj ponudi iz oblasti radnog i društvenog života u Švedskoj. Preduslov za to je poznavanje sljedećih oblasti:

- švedskog društva
- švedskog radnog života
- kao i švedskog jezika

Poznavanje gornjih oblasti treba povezati s sposobnošću i životnom situacijom pojedinca kao i njegovim mogućnostima da sam sebe izdržava.

Parcijalni ciljevi introdukcije

Nakon završene introdukcije, sljedeći parcijalni ciljevi moraju biti ispunjeni:

• Pojedinac:

- treba da je stekao znanje o osnovnim demokratskim normana u društvu, jednakim pravima, obavezama i mogućnostima svih ljudi, ravnopravnosti među polovima kao i o pravima djeteta,
- treba da je stekao znanje o prilikama u švedskom društvu kao o radnom životu u Švedskoj,
- treba da je savladao švedski jezik u tolikoj mjeri da može koristiti jezik kao sredstvo komunikacije, kako u svakodnevnom i radnom životu tako i u obrazovanju,
- treba da je u već u samom početku svog boravka ovdje uspostavio važan kontakt sa švedskim radnim životom kao i sa raznim udruženjima,

- treba da mu je vrednovano obrazovanje i stručnost kao i da postoji plan eventualnog dopunskog obrazovanja,
- treba da je započeo dopunsko obrazovanje/posao na osnovu svojih individualnih mogućnosti ako je u godinama kad je sposoban za rad ali nije stekao obrazovanje koje odgovara švedskoj osnovnoj školi.

- Potrebno je pažljivo promatrati uslove u kojima djeca i mladi rastu i treba zadovoljavati njihove potrebe.
- Mladi uzrasta od 16 do 20 godina trebaju sudjelovati u srednjoškolskom obrazovanju, koje treba biti korisno za njih.
- Predškolska i školska djeca trebaju sudjelovati u predškolskoj i školskoj djelatnosti, koje trebaju biti korisne za njih. Roditelji trebaju da uspostave dobar kontakt sa školom/predškolom.
- Posebne potrebe djece koja su došla u Švedsku bez zakonskog vršioca roditeljskog prava, trebaju biti zadovoljene.
- Potrebno je pažljivo promatrati zdravlje i dobrobit kako odraslih osoba tako i djece. Ako je potrebno treba obezbijediti zdravstvenu zaštitu kao i mjere iz oblasti rehabilitacije/habilitacije.
- Treba uzeti u obzir potrebe starijih kako bi isti mogli koristiti usluge koje im društvo pruža i sudjelovati u društvenom životu u skladu sa svojim mogućnostima.
- Treba imati obzira prema posebnim potrebama funkcionalno onesposobljenjih lica kako bi ista mogla koristiti usluge koje im društvo pruža i sudjelovati u društvenom životu u skladu sa svojim mogućnostima.

Uslovi introdukcije

Introdukcija pojedinca

Polazeći od opštinskog introdukcionog programa, opština planira i sprovodi individualnu introdukciju zajedno sa pojedincem i drugim važnim učesnicima. Pojedinac je sam odgovoran za svoju introdukciju, a opština odgovara za to da dotična osoba dobije potrebnu podršku u cilju da introdukcija bude što uspješnija. Vodi se računa o obrazovanju, znanju i iskustvu iz domovine lica koje je tek stiglo u Švedsku. Istovremeno se dotičnom licu pruža mogućnost da stvori realnu sliku o svojim mogućnostima u Švedskoj.

Zato introdukcija treba ispunjavati sljedeće kriterije:

- Odgovorni u opštini izrađuju, zajedno sa pojedincem i ostalim učesnicima, individualnu introdukciju, kako za djecu tako i za odrasle. Posebno se pri tome vodi računa da se ženama i muškarcima pružaju iste mogućnosti.
- Opštine, organi uprave i drugi učesnici sarađuju i usklađuju svoje mjere tako da pojedincu bude jasno da svi rade prema zajednički postavljenim ciljevima.
- Zavod za zapošljavanje daje individualne savjete i time obezbjeđuje da se sadržina introdukcije bude usmjerena prema radnom životu.
- Po potrebi zavod za zapošljavanje nudi političke mjere na tržištu rada koje olakšavaju ulazak pojedinca na tržište rada.

- Kao alternativu opština nudi da se introdukcija sprovodi na radnom mjestu.
- Potrebe i mogućnosti pojedinca trebaju biti odlučujuće kod izbora sadržine, pedagogike i metodike učenja švedskog jezika.
- Opština i zavod za zapošljavanje sarađuju i nude osobama koje imaju poteškoće da nauče švedski jezik pomoću teoretskih studija mogućnost da pohađaju obrazovne programe usmjerene na zaposlenje i jezik.
- Kao dopunu introdukciji opština nudi doprinos drugih učesnika, na primjer preduzeća, dobrovoljnih organizacija, i drugih.
- Svi organi uprave i društvene organizacije pružaju jednako povoljne usluge useljenicima koji su tek došli u Švedsku kao i ostalim građanima.

Trajanje introdukucionog perioda varira

U normalnim prilikama vrijeme introdukcije traje najviše dvije godine, ali se može i produžiti s obzirom na potrebe pojedinca. Ako dotično lice radi u toku introdukcionog perioda, oblik i sadržina introdukcije se podešava u skladu sa tim.

Introdukcija pojedinca se pažljivo prati

Opština redovno prati introdukciju zajedno sa pojedincem. Cilj toga je poboljšanje i podešavanje sadržine prema individualnim potrebama i mogućnostima. Poslije završene introdukcije opština procjenjuje rezultat u saradnji sa ostalim učesnicima.

Introdukcija za sve na osnovu punog radnog vremena

Preporuka Zavoda za integraciju je da ciljevi introdukcije obuhvataju sve koje su tek došli u Švedsku, kako izbjeglice tako i druge koji su tek stigli i kojima je introdukcija potrebna. Zavod za integraciju takođe preporučuje da se introdukcija obavlja na osnovu punog radnog vremena kao i da opštine nude introdukcionu naknadu u skladu sa zakonom (SFS 1992: 1068) kao alternativu umjesto potpore za izdržavanje. Svrha je da naknada što više moguće bude slična plati. Osim toga introdukciona naknada treba omogućiti pojedincu da sam utiče na svoje materijalno stanje, na primjer tako što će smanjiti svoje troškove stanovanja ili imati prihod od sopstvenog rada.

Introdukcija se prati i vrednuje

Zavod za integraciju ima krajnju odgovornost za praćenje introdukcione djelatnosti. Praćenje i vrednovanje trebaju pokazati učinak i efekte postignuti mjerama Zavoda. Po potrebi, opštine i ostali organi angažovani u introdukciji podnose izvještaj Zavodu za integraciju o svom doprinosu introdukciji. Rezultati vrednovanja se dostavljaju opštinama i organima uprave da bi se kasnije koristili kao osnov za razvoj djelatnosti opština. Zavod za integraciju pruža opštinama metodološku podršku u izradi instrumenata za praćenje i vrednovanje.

Informacije na drugim jezicima

Na web stranici Zavoda za integraciju naći ćete ovaj dokument na više jezika. Adresa je www.integrationsverket.se

Vjerske zajednice u Švedskoj

Popis adresa Uz rezervaciju za moguće izmjene

Anglikanska kyrkan
Church of St.Peter & St.Sigfrid
Strandvägen 76
115 27 STOCKHOLM
Tel. 08-661 22 23, 663 82 48

Danska evangelisk-lutherska kyrkan
Torild Wulffsgatan 8
413 19 GÖTEBORG
Tel. 031-82 23 09
Faks. 031-82 86 15

Etiopisk-ortodoxa kyrkan
Box 16043
103 21 STOCKHOLM
Tel. 08-733 27 39

Grekisk-ortodoxa kyrkan
Metropoliten Pavlos
Selmedalsvägen 72
129 37 HÄGERSTEN
Tel. 08-646 24 21
Faks. 08-97 32 12

Judiska församlingars centralråd i Sverige
Box 7427
103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-679 29 00

Lettiska evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige
c/o Austra Kreslins
Österängsvägen 3 C
182 46 ENEBYBERG
Tel. 08-768 41 91

Riksförbundet Sveriges unga katoliker, SUK
Box 4007
102 61 STOCKHOLM
Tel. 08-641 78 15, 702 05 55

Armeniska apostoliska församlingen
Kungsgatan 30A
753 21 UPPSALA
Tel. 018-13 05 03

Estniska evangelisk-lutherska kyrkan
Box 45074
104 30 STOCKHOLM
Tel. 08-21 32 77, 20 69 78

Finska ortodoxa församlingen i Sverige
Surbrunnsgatan 46
113 48 STOCKHOLM
Tel. 08-530 307 67

Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige (IKUS)
Sveavägen 94, Box 45120
104 30 STOCKHOLM
Tel. 08-15 98 88
Faks. 08-15 68 88

Katolska kyrkan
Katolska biskopsämbetet
Box 4114
102 62 STOCKHOLM
Tel. 08-643 80 22
Faks. 08-702 05 55

Makedonska ortodoxa kyrkan
Hagalundsgatan 5
214 32 MALMÖ
Tel. 040-92 65 14
Faks. 08-19 28 02

Rumänska ortodoxa kyrkan
Vanåsgatan 66
216 20 MALMÖ
Tel. 040-15 24 61, 13 46 54

Bulgariska ortodoxa kyrkan
Angel Petronov
Kallforsvägen 23
124 32 BANDHAGEN
Tel. 08-86 78 55

Estniska ortodoxa kyrkan
c/o Nicolai Suursööt
Fridhemsgatan 2
112 40 STOCKHOLM
Tel. 08-653 50 83

FIFS, Förenade islamiska församlingar i Sverige
Götgatan 103 A
116 62 STOCKHOLM
Tel. 08-643 63 60, 643 10 04

Koptisk ortodoxa kyrkan i Sverige
Vårgatan 2
126 33 HÄGERSTEN
Tel. 08-645 54 13

Norska kyrkan i Stockholm
Box 4264
102 66 STOCKHOLM
Tel. 08-644 22 11 Faks. 08-694 74 01

Ryska ortodoxa kyrkan
Box 19027
104 32 STOCKHOLM
Tel. 08-15 63 16

Serbisk-ortodoxa kyrkan
Bägerstavägen 68
120 47 ENSKEDE GÅRD
Tel. 08-722 99 30

Svenska Bahá'ísamfundet
Box 2038
103 11 STOCKHOLM
Tel. 08-21 51 90
Faks. 08-21 51 91

Syrisk-ortodoxa ärkestiftet
Förvaltarvägen 38
151 47 SÖDERTÄLJE
Tel. 08-550 656 44
Faks. 08-550 860 86

Österns apostoliska katolska assyriska kyrka c/o W. Yacob
Siriusgatan 114
415 22 GÖTEBORG
Tel. 031-48 79 32

Svenska kyrkan
751 70 UPPSALA

Sveriges Kristna Råd
Ekumeniska Centret
Starrbäcksgatan 11
172 99 Sundbyberg
Tel. 08-453 68 00
Faks. 08-453 68 29

Tyska evangeliska församlingen
Marietorpsallé 23
217 74 MALMÖ
Tel. 040-26 55 45

SMUF, Sveriges muslimska råd
Götgatan 103 A
116 62 STOCKHOLM
Tel. 08-509 109 00
Faks. 08-642 32 20

Ungerska protestantiska församl i Sverige
Zoltan Veress
Ekensbergsvägen 110
117 69 STOCKHOLM
Tel. 08-744 09 91

Zemaljske etničke organizacije u Švedskoj

Uz rezervaciju za moguće izmjene

Afrosvenskarnas riksförbund
Box 92136
120 08 STOCKHOLM
Tel. 08-615 29 71
Faks. 08-702 34 34
asr_riks@hotmail.com

Albanska riksförbundet
Föreningsgatan 5
291 33 KRISTIANSTAD
demori60@hotmail.com

Armeniska riksförbundet i Sverige
Box 25106
750 25 UPPSALA
Tel. 018-31 47 94
Faks. 018-31 47 94
garabed.hakopian@nacka.se

Assyriska riksförbundet i Sverige
Box 6019
151 06 SÖDERTÄLJE
Tel. 08-550 166 83
Faks. 08-550 115 93
kansliet@hujada.com

Bangladesh riksförbund
C/o Musleh Uddin
Stora Björnsgata 87
136 64 HANINGE
riksforbund@yahoo.se

Bolivianska Riksförbundet
Sören Vävares gata 1a
633 41 ESKILSTUNA
Tel: 016-122518
fedbol@yahoo.com

Bosnien och Hercegovinas kvinnoriksförbund i Sverige
Box 318
514 27 SKÖVDE
Tel. 0500-41 36 20
Faks. 0500- 41 36 20, 0500- 48 14 86
info@bihsavezzena.com

Bosnisk-Hercegovinska riksförbundet i Sverige
Box 38046
100 64 STOCKHOLM
Tel. 08-643 99 66
Faks. 08-643 23 20
hajrudin.avdic@bhsavez.org

Bosnisk-Svenska Kvinnoförbundet
Box 38046
100 64 STOCKHOLM

Chilenska riksförbundet
Wallingatan 31, NB
111 24 STOCKHOLM
Tel. 08-20 72 33
Faks. 08-21 99 48

Eritreanska riksförbundet i Sverige
Box 209
751 04 UPPSALA
Tel. 018-169512
Faks. 018-24 51 38

Estniska kommittén
Esternas riksförbund i Sverige
Box 539
101 30 STOCKHOLM
Tel. 08-21 54 80, 411 59 78
Faks. 08-20 70 61

Etiopisk riksförening i Sverige
Box 22552
104 22 STOCKHOLM
Tel. 08-6544330, 32
Faks. 08-740 51 85
skr885k@tninet.se

FAPS, Portugisiska riksförbundet
Torpgatan 21
211 52 MALMÖ
Tel. 040-23 53 96
Faks. 040-23 53 96
ung-faps@algonet.se

Finlandssvenskarnas riksförbund i Sverige (FRIS)
Bellmansgatan 15 nb
118 47 STOCKHOLM
Tel. 08-702 01 10
Faks. 08-702 90 46
fris.jan.olof@swipnet.se

Förenade Bangladesh Riksförbund
Tensta väg 102 1tr
163 65 SPÅNGA
shawkat45@hotmail.com

Grekiska riksförbundet
Landsvägen 52
172 36 SUNDBYBERG
Tel. 08-627 00 27
Faks. 08-627 00 26
grf@telia.com

Immigranternas centralförbund (ICF)
Box 50061
104 05 STOCKHOLM
Tel. 08-612 39 79
Faks. 08-732 39 39
icf@swipnet.se

Immigranternas riksförbund
Katrinedalsgatan 43
504 51 BORÅS
Tel. 033-13 60 70
Faks. 033-13 60 75
irf@immi.se

Internationella kvinnoförbundet
Kaprifolgatan 20
213 62 MALMÖ
Tel. 040- 21 21 89
Faks. 040- 21 21 89
ikf@spray.se

Iranska flyktingarnas riksförbund i Sverige
Box 11103
404 23 GÖTEBORG
Tel. 0704 – 92 03 49
ifrs@hotmail.com

Iranska riksförbundet i Sverige (IRIS)
Box 7033
172 07 SUNDBYBERG
Tel. 08-28 64 24
Faks. 08-28 64 24
saiedt@chello.se

Iransk-Svenska Solidaritetsföreningen
Box 7091
200 42 MALMÖ
babak.iss@telia.com

Irakiska riksförbundet i Sverige
Box 82
177 22 JÄRFÄLLA
Tel. 08-580 180 59
Faks. 08-580 180 59
iraqifias@yahoo.com

Italienska riksförbundet
Bellmansgatan 15 nb
118 47 STOCKHOLM
Tel. 08-34 57 10
Faks. 08-31 92 80
antonella@italr.a.se

Japanska riksförbundet i Sverige
Vegagatan 3
113 29 STOCKHOLM
Tel. 08-317148

Kroatiska riksförbundet
Box 65
425 02 HISINGS KÄRRA
Tel. 031-23 62 22
Faks. 031-23 82 22
kroatiska.riksforbundet@swipnet.se

Kurdiska riksförbundet
Box 5013
131 05 NACKA
Tel. 08-644 66 22
Faks. 08-650 21 20

Kurdiska föreningarnas råd i Sverige
Fridhemsgatan 44-46
112 40 STOCKHOLM
Tel. 08-652 43 30
Faks. 08-652 43 30
kurdiskakaradet@telia.com

Kurdiska unionen
Box 7021
164 07 KISTA
Tel. 08-7514499 0707-891786
Faks. 08-7514499
osmma@spray.se

Lettiska hjälpkommittén, LHK
Wallingatan 34 5 tr
111 24 STOCKHOLM
Tel. 08-21 44 25
Faks. 08-21 44 25
lv.palkom@swipnet.se

Makedoniska riksförbundet i Sverige
Box 47037
402 57 GÖTEBORG
Tel. 031-19 62 24
Faks. 031-19 62 24
makedonski.sojuz@telia.com

Polska kongressen i Sverige
Box 5025
114 50 STOCKHOLM
Tel. 08-661 10 06
Faks. 021-41 60 25
biuro@polskakongressen.org

Resande romers Riksförbund
Box 546
581 07 LINKÖPING

RIFFI- Riksförbundet internationella föreningar för invandrarkvinnor
Norrtullgatan 45
113 45 STOCKHOLM
Tel. 08-30 21 89
Faks. 08-33 53 23
d.zukov@spray.se

Riksförbundet för Etiopier i Sverige
Box 12
127 21 SKÄRHOLMEN
Tel. 08-33 36 60
Faks. 08-33 36 60
reskendil@yahoo.se

Riksförbundet polska föreningar i Sverige
Tussmötevägen 255
122 41 ENSKEDE
Tel. 08-50861230
Faks. 08-914627
mo.konsult@telia.com

Roma International
Annastigen 6
931 70 SKELLEFTEÅ
0910-77 55 52
hillevi.furtenback@telia.com

Serbernas Riksförbund i Sverige
Bellmansgatan 15,1
118 47 STOCKHOLM
Tel. 08-462 06 57
Faks. 08-462 05 92
naslist@asjrf.org

Serbiska riksförbundet i Sverige
Scheelegatan 32/3
212 28 MALMÖ
Tel. 040-94 94 32
Faks. 040-94 04 12
janic@telia.com

Slovenska riksförbundet i Sverige
Box 237
261 23 LANDSKRONA
Tel. 0457-771 85,
Faks. 0457-771 85
ciril.m.stopar@telia.com

Somaliska riksförbundet i Sverige
Box 191 65
104 32 STOCKHOLM
Tel. 08-16 69 61
Faks. 08-16 69 61
srfs@telia.com

Spanska riksförbundet
Norrbyvägen 1
168 69 BROMMA
Tel. 08-34 27 20
Faks. 08-31 92 80
juan.capel@chello.se

Sudanesiska riksförbundet
Box 4080
163 04 SPÅNGA

Sveriges ingermanländska riksförbund
c/o Inkeri Peterson
Ivarsgårdsgatan 14
434 35 KUNGSBACKA
Tel. 0300-108 50
Faks. 0300-108 50
inkeri.peterson@beta.telenordia.se

Sverigeesternas förbund
Wallingatan 34 2tr
111 24 STOCKHOLM
Tel. 08-21 66 49
Faks. 08-723 19 04
rel@swipnet.se

Sverigefinska riksförbundet
Bellmansgatan 15 nb
118 47 STOCKHOLM
Tel. 08-615 83 40
Faks. 08-615 83 65
info@rskl.se

Sudanesiska riksförbundet
Box 4080
163 04 SPÅNGA

Syrianska riksförbundet i Sverige
Box 354
151 24 SÖDERTÄLJE
Tel. 08-550 161 71
Faks. 08-550 180 16
srf.@swipnet.se

Syriska riksförbundet i Sverige
Siktgatan 12
162 50 VÄLLINGBY
Tel. 08-38 38 10/564 32 660
Faks. 08-38 38 15
info@syrf.se

Turkiska riksförbundet
Alby Centrum
Albyvägen 6c
145 59 Norsborg
Tel. 08-728 00 34/531 732 05/
531 706 15
Faks. 08-728 00 42
turkiskariksforbundet@swipnet.se

Ungerska riksförbundet
C/o Lazlo Marko
Ymervägen 10a
182 67 DJURSHOLM
Tel. 026-51 98 12
Faks. 026-51 98 12

SIOS-Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige
Bellmansgatan 15
118 47 STOCKHOLM
Tel. 08-643 90 60
Fax 08-643 90 68
kansli.sios@swipnet.se

Ako se dogodi nesreća

Brojevi telefona u kriznim situacijama

Krizni broj **112**, zajednički je broj telefona koji se koristi u ozbiljnim kriznim situacijama, kada je pomoć hitno potrebna.

Krizni broj 112 treba korisititi isključivo u **slučajevima krize**, **akuta nödsituationer**. Slučaj krize je kada postoji opasnost po život, imovinu ili životnu sredinu i kada je potrebna momentalna pomoć kola hitne pomoći, službe spasavanja, policije, službi spasavanja u vazduhu, na moru i u planinama, ili od centra za informacije o otrovima.

Ovaj broj je zajednički za sve službe spasavanja, hitnu zdravstvenu službu i policiju. Zato onaj kome je potrebna pomoć, jednim jedinim telefonskim pozivom može odjednom doći do svih mogućnosti spasavanja koje postoje u društvu.

Krizni broj 112 zajednički je za sve zemlje članice EU.

Kada nazovete krizni broj 112, vaš razgovor uvijek primi SOS-operator. Važno je da budete spremni na intervju kako bi vam se mogla obezbijediti prava vrsta pomoći.

Treba imati u vidu sljedeće

Kada nazovete krizni broj 112 morate biti spremni odgovarati na pitanja SOS-operatora u vezi sljedećeg:

- Šta se dogodilo?
- Gdje je pomoć potrebna?
- Ko ste vi koji ovo javljate?
- Sa kog broja telefona zovete?

Na web stranici SOS Alarma, **www.sosalarm.se** možete dobiti više informacija.

Kad nije toliko hitno…

Opštinska služba spasavanja – Vatrogasna četa Vidi pod imenom opštine na stranicama telefonskog imenika gdje su navedene informacije o opštinama, na Roza stranicama ili pod naslovom "Räddningstjänst" na Žutim stranicama telefonskog imenika.

Policija, **polis** Vidi pod naslovom "Polis" na Roza stranicama telefonskog imenika ili pod "Polisstationer" na Žutim stranicama.

Ljekari, vidi pod "Läkare" na stranicama o zdravstvu (Hälso- och sjukvård) ili na Žutim stranicama telefonskog imenika.

Centar za informacije o otrovima (Giftinformation) 08-33 12 31.

Apotekens läkemedelsupplysning 020-66 77 66

BRIS – Barnens hjälptelefon 020-91 00 91.

A
abortus **abort** 181, 182
advent **advent** 46, 52
advokat **advokat** 134, 210, 214
agencija za iznajmljivanje kadrova **uthyrningsföretag** 96
agencija za snabdijevanje kadrovima **bemanningsföretag** 96
agencija za vrbovanje kadrova **rekryteringsföretag** 96
Alfakassan - posebna blagajna za nezaposlene **alfakassan** 103
alimentacija **underhållsbidrag** 135
Anonimni alkoholočari **Anonyma alkoholister** 195
autoškola **trafikskola** 218

B
bahá'i **bahá'i** 204
bankovna kartica **bankkort** 110
biblioteka **bibliotek** 64, 222, 224- 225
biračka karta **röstkort** 69
blagajna za nezaposlene, **arbetslöshetskassa/a-kassa** 100, 102, 103
bolesnička naknada **sjukpenning** 77, 100, 101, 114, 116, 119, 123, 193
bolesnička plata **sjuklön** 100-101, 119
Božić **jul** 54-56
brak **äktenskap** 128, 130-131
branilac **försvarare** 208
bronzano doba **bronsåldern** 18
bruto plata **bruttolön** 100
budizam **buddhism** 203

C
centar za dnevni boravak **dagcenter** 170
Centralna sindikalna organizacija akademika Švedske **SACO** 93
Centralna sindikalna organizacija službenika **TCO** 93
Centralni savjet za dodjelu studentskih kredita **CSN** 77, 156, 165, 166
Crkve i vjera **Kyrkor och tro** 196-204
crkveni ured **pastorsexpedition** 131, 138, 200

D
dan uskrate **karensdag** 101, 119
datortek 97
demokratija **demokrati** 10, 14-15, 30, 39, 145, 147
diskriminacija **diskriminering** 41, 42, 83
dječji dodatak **barnbidrag** 118, 156
dječje obdanište/vrtić **daghem/dagis** 30, 64, 140-145
dječji dispanzer **barnavårdscentral** 120, 129, 180
dom za liječenje **behandlingshem** 191
dom zdravlja **vårdcentral** 173
donacija organa **organdonation** 136
donatorska karta **donationskort** 136
doprinos pacijenta **patientavgift** 177
dozvola policije **polistillstånd** 208
dozvola boravka **uppehållstillstånd** 69, 76, 94, 209, 231-239
društvena briga o djeci **barnomsorg** 40-145
društvena briga o starima **äldreomsorg** 34, 167-171, 188
državljanstvo **medborgarskap** 231-239
državne dotacije **statsbidrag** 65
državni organi **statliga myndigheter** 33-34
Državni poreski zavod **Riksskatteverket** 123, 239
državni praznik **nationaldag** 49
Državni zavod za kontrolu kvaliteta namirnica **Livsmedelsverket** 121
Državni zavod za potrošačka pitanja **Konsumentverket** 122
Duhovi **pingst** 49
đačka potpora **studiebidrag** 118, 156

E
Evropska Unija/EU/**EU** 15, 31

F
fakultet/visoka škola **högskola** 148, 153, 159, 162-116365
fakultetske studije **högskolestudier** 162-166
festival **festival** 228-229
film **film** 224, 227-228, 230
fizioterapija **sjukgymnastik** 174
fleksibilno radno vrijeme **flextid** 101
funkcionalna smetnja **funktionshinder** 41, 187

G
garancija aktiviranja **aktivitetsgaranti** 98
grupno stanovanje **gruppboende** 170
Gustav Vasa **Gustav Vasa** 21-22, 197

H
hinduizam **hinduism** 203
hrišćanskodemokratska stranka **kristdemokraterna, kd** 36
huškanje protiv vjerske ili etničke grupe **hets mot folkgrupp** 39

I
instruktor za obrazovno i profesionalno usmjerenje **syo-konsulent** 161
interesne organizacije **intresseorganisationer** 38
intervju za posao **anställningsintervju** 97
introdukcija **introduktion** 64, 78-80, 243-245
introdukciona naknada **introduktionsersättning** 79, 245
invalidnost **handikapp** 41, 42, 187, 193
islam **islam** 203
ispunjavanje uslova za prijem na fakultet **behörighet** 153, 160, 161, 163
istočnjačka crkva **österländska kyrkan** 202
istorija **historia** 17-28
Ivandan **midsommar** 51
izbori **val** 30-31
izbori za sresku opštinu **landstingsval** 31, 67
izjašnjenje o predmetu **remissvar** 32, 39
iznajmljivanje stana u drugu ruku **andrahandshyra** 85
izvod iz matične evidencije **personbevis** 76-77, 239
izvršno vijeće opštine **kommunstyrelse** 66

J
javni izvršitelj **kronofogden** 112, 210
Javni savjet za reklamacije **Allmänna reklamationsnämnden** 121
javni sektor **offentliga sektorn** 14
judaizam **judendom** 202, 204

K
kameno doba **stenåldern** 18
Karl XII **Karl XII** 22, 23
kartica visokih troškova **högkostnadskort** 177
kartica za besplatne posjete zdravstvenim ustanovama **frikort** 178
kartica za podizanje novca **uttagskort** 110
katolicizam **katolicism** 201, 246
kolektivni saobraćaj **kollektivtrafik** 68
kolektivni ugovor **kollektivavtal** 94
kontracepcijska sredstva **preventivmedel** 128, 181
konzervativna stranka **moderaterna** 37
koordinator za izbjeglice **flyktingsamordnare** 77
korisnik stanarskog prava, stanar **hyresgäst** 83-86, 210, 212
kraljevstvo **kungadöme** 15, 31
kratkotrajno stanovanje **korttidsboende** 170
kredit za opremanje stana **hemutrustningslån** 77
kreditna kartica **kreditkort** 110
krivični predmet **brottmål** 208
krizni centar za žene **kvinnojour** 189, 193-194, 213
krvoproliće u Štokholmu **Stockholms blodbad** 21
kućna njega starijih i invalida **hemtjänst** 64, 168-169

kućno liječenje **hemsjukvård** 174
kućno osiguranje **hemförsäkring** 89, 112, 212
kupovina na karticu **kortköp** 110

L
ledeno doba **istid** 17, 18
legitimacija **legitimation** 80
liberalna stranka **folkpartiet** 36, 42
lična karta **ID-kort** 76-77
Lucija **lucia** 52-53
liječenje zuba **tandvård** 186-187
ljekarsko uvjerenje **läkarintyg** 119
ljetni raspust **sommarlov** 50, 147
Länkarna **Länkarna** 195

M
maksimalna taksa u društvenoj brizi o djeci **maxtaxa barnomsorg** 143
maksimalna taksa u društvenoj brizi o starima **maxtaxa äldreomsorg** 171, 189
mamografija **mammografi** 178
manjine **minoriteter** 15-16
maternji jezik **modersmål** 78
matična evidencija **folkbokföring** 76, 239
matični broj **personnummer** 76
matura **studentexamen** 156
mešetar **mäklare** 87, 88
Ministarstvo spoljnih poslova **Utrikesdepartementet, UD** 131,139
ministarstvo **departement** 32
mjesna zajednica **kommundelsnämnd** 68
mjesna zajednica **stadsdelsnämnd** 68
muzeji **museer** 225
muzička škola, opštinska **musikskola, kommunal** 226
muzika **musik** 226

N
nadoknada za povredu prouzrokovanu krivičnim djelom **brottsskadeesättning** 213
naknada plate za vrijeme bolovanja **sjukersättning** 119
naknada za privremeno nezaposlene **arbetslöshetsersättning** 102-103
nakon završene srednje škole **eftergymnasial** 161
narkotici, Udruženje roditelja protiv narkotika **narkotika, Föräldraförening mot** 191, 195
narodni dom **folkhem** 25
narodni pokreti **folkrörelser** 38, 160
narodni univerziteti **folkhögskolor** 159-160, 165, 166
nastava švedskog jezika **svenskundervisning** 77, 79, 158
nastavni plan i program **läroplan** 142, 145, 148-150
naturalizacija **naturalisation** 235, 237, 238
nepristrastan **opartisk** 33, 88, 206
neto plata **nettolön** 100
nevezana kupoprodaja **öppet köp** 109
nezavisne crkve **frikyrkor** 38, 198, 200-201
nezavisne škole **friskolor** 148, 153
nordijske zemlje **Norden** 15
Nova godina **nyår** 46
novac, ekonomija **pengar, ekonomi** 107-123
novčana pomoć za školovanje **studiestöd** 118, 156, 165, 166

O
obaveza čuvanja službene tajne **tystnadsplikt** 130, 176, 188, 189
obaveza izdržavanja **underhållsskyldighet** 132, 135
obrazovanje odraslih u organizaciji opštine **Komvux** 77, 158, 165
obrazovni savez **studieförbund** 153, 222, 229, 230
obrezivanje **omskärelse** 183
ocjena **betyg** 153-158
odšteta **skadestånd** 208
ograničenje brzine **hastighetsbegränsning** 216

Ombudsman protiv diskriminacije zbog seksualne sklonosti **HomO** 42, 132, 139
Ombudsman protiv etničke diskriminacije **DO, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering** 41, 42, 84, 106
Ombudsman za djecu/BO **Barnombudsmannen/BO** 41-42
Ombudsman za invalide **Handikapp-ombudsmannen** 41-42
Ombudsman za ravnopravnost **Jämställdhets-ombudsmannen/JämO/** 41, 42, 129, 139
Ombudsman za štampu **pressombudsmannen, PO** 42
Ombudsmeni javnosti **Allmänhetens ombudsmän** 41
opšte pravo na kretanje u prirodi **allemans-rätt** 206
opština **kommun** 30, 34, 63-69
opštinski izbori **kommunalvalet** 31, 66-67
opštinski porez **kommunalskatt** 65
opštinski savjetnik **kommunalråd** 66
Organ za žrtve krivičnih djela **Brottsoffermyndigheten** 213, 214
organizacija za zaštitu prava djeteta u društvu **BRIS** 130, 139, 190, 194
osakaćenje genitalija **könsstympning** 183
osiguranja **försäkringar** 94, 107, 112-113, 122, 219
osnovna škola **grundskola** 146-153, 157-158, 243
otplata **avbetalning** 111
otvorena predškolska ustanova **öppen förskola** 141
otvorene slobodne aktivnosti **öppen fritids-verksamhet** 141, 142

P

Papa Nicolauov test **cytologprov** 178
parnica **tvistemål** 209
partnerstvo **partnerskap** 132, 183
pasoš **pass** 234
penzija iz radnog odnosa **tjänstepension** 117
penzija na osnovu prihoda **inkomstpension** 116
penzija na osnovu ugovora **avtalspension** 117
penzija **pension** 116-117, 123
plaćati porez **betala skatt** 100
plan tečajeva **kursplan** 150, 155
platežna kartica **betalkort** 110
pogrebni zavod **begravningsbyrå** 138
pokrajina **landskap** 28
policija **polisen** 136, 207-208, 214, 234
političke stranke **politiska partier** 24, 27, 29, 30, 35, 40
polne bolesti **könssjukdomar** 181, 183
popis zaostavštine **bouppteckning** 138
poreska prijava dohotka **inkomstdeklaration** 114-115
poreska uprava **skattemyndigheten** 76, 69, 115, 123
porez na dohodak **inkomstskatt** 114
porez na ime putarine **fordonsskatt** 219
porez **skatt** 26, 65, 100-101, 114-115
porodični dječji vrtić **familjedaghem** 141
porodično savjetovalište **familjerådgivning** 129, 133, 189
porođaj **förlossning** 179-180
potpora za aktiviranje **aktivitetsstöd** 97, 121
potpora za izdržavanje/socijalna pomoć **försörjningsstöd** socialbidrag/ 65, 79, 117, 121, 189
Potpora za osnivanje privredne djelatnost **Stöd till start av näringsverksamhet** 97, 104
potvrda o državljanstvu **medborgarskaps-bevis** 238
pozorište **teater** 227
pravna pomoć **rättshjälp** 134, 210, 212, 214
Pravni ombudsman **Justitieombudsmannen, JO** 33, 41, 42
pravo glasa **rösträtt** 30-31, 69
pravo održavanja ličnog kontakta **umgänges-rätt** 135

pravoslavna crkva **ortodoxa kyrkan** 202
predmet spajanja porodice **anknytningsärenden** 233
predškolska ustanova **förskola** 141-145, 147, 188
predškolski razred **förskoleklass** 149
preduzeće za TV pretplate **Radiotjänst** 42
preliminarni porez **preliminärskatt** 114
premijska penzija **premiepension** 116
prevozna služba **färdtjänst** 170, 187
prigovor o neplaćanju dugova **betalningsanmärkning** 111-112
prijava policiji **polisanmälan** 208
prijava zaostavštine **dödsboanmälan** 138
prijemni ispit za fakultet **högskoleprovet** 164-166
primarna njega **primärvård** 174
princip javnosti **offentlighetsprincipen** 40
prisilno iseljavanje/deložacija **vräkning** 84
privatno preduzeće **eget företag** 103-104, 115
privremena služba **vikariat** 99
priznanica na određeni iznos **tillgodokvitto** 109
probna sedmica **ångervecka** 110
prodaja na vratima **hemförsäljning** 109
proljetna ravnodnevnica **vårdagjämning** 48
Prvi maj **första maj** 48
prvostepeni sud/opštinski sud **tingsrätt** 209-210, 211
psihičke tegobe **psykiska besvär** 184, 185
psihijatrijska klinika za djecu i mlade **BUP** 185
putna isprava za strance **främlingspass** 234
putni list za strance **resedokument** 234

R

radna praksa **arbetspraktik** 97
radna terapija **arbetsterapi** 174
radnički pokret **arbetarrörelsen** 24, 48
ravnopravnost **jämställdhet** 128-129, 147
razgovor o razvoju djeteta **utvecklingssamtal** 145, 151
razvod braka **skilsmässa** 133-135, 189
rejonska medicinska sestra **distriktssköterska** 168, 173, 175,180
religija **religion** 196-204
Riksdag/parlament **riksdagen** 15, 26, 30, 32-34, 42
roditeljska hranarina **föräldrapenning** 77, 114, 116, 120, 123, 180
rok upotrebe **bäst-före-datum** 108

S

sahrana **begravning** 135-138
sanatorijum **sjukhem** 170
saobraćajni znaci **trafikregler** 215- 220
Savez sindikata Švedske **LO** 93
savez sindikata **fackförbund** 93, 100
savjet povjerenika **förtroendenämnden** 176
savjet za pacijente **patientnämnd** 176
Savjet za pitanja stranaca **Utlänningsnämnden** 234, 239
Savez za seksualno prosvjećivanje **RFSU** 128, 139, 182, 193
Savez za seksualnu jednakopravnost **RFSL, Riksförbundet för sexuellt likaberättigande** 128, 139, 182-183, 193
Savez za socijalno i mentalno zdravlje **RSMH** 193
Savjet za stanarske sporove **Hyresnämnden** 88-89, 212
savjetnik za obrazovno usmjerenje **studievägledare** 161
savjetnik za potrošačka pitanja **konsumentrådgivare** 82, 121-122
Savjetodavni ured potrošača **Konsumenternas försäkringsbyrå** 122
savjetovalište za mlade **ungdomsmottagning** 128, 139, 181, 182, 183, 185
seksualnost **sexualitet** 182, 193
sfi, nastava švedskog jezika za useljenike **sfi, svenska för invandrare** 77, 79, 158

sikizam **sikhism** 197, 204
sindikat **fackförening**, 24, 38, 93-94
skupština opštine **kommunfullmäktige** 30, 66, 68
sloboda govora **yttrandefrihet** 39, 206
sloboda štampe **tryckfrihet** 39-40, 206
služba za opšte liječenje zuba **Folktandvården** 186
smrtni slučaj **dödsfall** 135-138
socijaldemokratska stranka **socialdemokraterna** 37
socijalna pomoć/potpora za izdržavanje **socialbidrag/försörjningsstöd** 65, 79, 117, 121,
socijalna služba **socialtjänst** 188-191
specijalistička zdravstvena zaštita **specialistvård** 173
srednja škola **gymnasieskola** 147, 153-158
srednji vijek **medeltiden** 15, 20
sredstva javnog informisanja **massmedia** 40
sreska opština **landsting** 30, 34, 63, 66-69, 160, 173-192
sreska skupština **landstingsfullmäktige** 30
sreska uprava **länsstyrelse** 34
sresko muzičko udruženje **länsmusik** 226
srez **län** 34, 130, 192, 225- 227
stalna dozvola boravka **permanent uppehållstillstånd** 232-233, 237
stambena potpora **bostadsbidrag** 117
stambena zadruga **bostadsrättsförening** 83, 87
stambeni dodatak **bostadstillägg** 118
stan sa zadružnim stanarskim pravom **bostadsrätt** 81, 87
stanovi sa stanarskim pravom **hyresbostäder** 81
stanovi **bostäder** 65, 81-89
staračkі dom **ålderdomshem** 167, 170
starosna penzija **ålderspension** 116, 117
stranka centra **centerpartiet** 35, 36, 42
stranka ljevice **vänsterpartiet** 37
stranka za zaštitu životne sredine **miljöpartiet** 36
stručno osposobljavanje i prekvalifikacija **arbetsmarknadsutbildning** 97
studentska stipendija i studentski kredit **studiemedel** 165
studijski kružok **studiecirkel** 222, 230
Sud za radne sporove **Arbetsdomstol** 212
sud **domstol** 135, 206, 208-215
suđenje **rättegång** 206
škola za djecu s posebnim potrebama **särskola** 149, 157
škola **skola** 34, 77, 141-142, 146-166
školska djeca **skolbarn** 142
školska medicinska sestra **skolsköterska** 152
školski ljekar **skolläkare** 152
školski obrok **skollunch** 149
školski prevoz **skolskjuts** 149
školski sistem **skolsystemet**/ 146, 147
Švedska crkva **Svenska kyrkan** 131, 197-202, 247
Švedska privreda **Svenskt Näringsliv** 93
Švedski zavod za tehnički pregled **Bilprovningen** 218

T

tečaj za traženje posla **jobbsökarkurs** 97
tehnički pregled vozila **besiktning** 218, 219
trudnička hranarina **havandeskapspenning** 180
trudnoća **graviditet** 179-182
Tržišni sud **Marknadsdomstol** 212
tržište rada **arbetsmarknad** 33, 80, 92-97
tumač **tolk** 80, 174
tužilac **åklagare** 208
TV pretplata **tv-licens** 42

U

udruženja **föreningar** 35, 38-40, 160, 176, 191, 195, 222-223
udruženje pacijenata **patientförening** 176, 192
Udruženje roditelja protiv narkotika **Föräldraföreningen mot narkotika** 191, 195

udruženje roditelja **föräldraförening** 152
Udruženje stanara **Hyresgästföreningen** 88
ugovor o korišćenju stana **hyreskontrakt** 84, 88
ugovor o zaposlenju **anställningskontrakt** 99
uložiti reklamaciju **reklamera** 109
uložiti žalbu **överklaga** 211, 234
umjetnost **konst** 225
Ungdomshälsan 128
univerzitet **universitet** 148, 154, 156, 159-166
uporediva cijena **jämförpris** 108
upravljanje motornim vozilom u pijanom stanju **rattfylleri** 207
uput, ljekaru **remiss, till läkare** 173
ured za posredovanje stanova **bostads-förmedling** 82
Uskrs **påsk** 47-48
uslužni dom **servicehus** 64, 170
ustav **grundlag** 40, 206
utanova za produženi boravak **fritidshem** 140-145, 189
uvod u studije **studieintroduktion** 163

V

vaginalni bris **cellprov** 178
Valpurgijska noć **valborgsmässoafton** 48
vanbračni drug/sambo **sambo** 132-133, 233
Vasaloppet 28
Veliki četvrtak **skärtorsdag** 47
Veliki petak **långfredag** 47
vikinško doba **vikingatiden** 19-20
vjerska zajednica **trossamfund** 197-204
vlada **regering** 32-34
vlasnik nekretnine **fastighetsägare** 82
vojna obaveza **värnplikt** 116
vozačka dozvola **körkort** 215, 217-218
Voznjesenje **Kristi Himmelsfärdsdag** 48
vršilac nadzora **övervakare** 209
vršilac roditeljskog prava **vårdnadshavare** 133

Z

zajam **lån** 110-112
zajamčena penzija **garantipension** 116
zakon i pravda **lag och rätt** 205-214
zakonom zaštićen **fridlyst** 206
zapisnik o izvršenom pregledu stana **besiktningsprotokoll** 84
zaposlenje na neodređeno vrijeme **tillsvidare-anställning** 98
zaposlenje na određeno vrijeme **visstids-anställning** 99
zatvor **fängelse** 183, 209, 213, 216
Zavod za integraciju **Integrationsverket** 80, 89, 243-245
Zavod za migraciju **Migrationsverket** 231, 234, 238
Zavod za socijalno osiguranje **Försäkringskassan** 77, 101, 119, 123, 187, 193
Zavod za školstvo **Skolverket** 142, 145, 155
Zavod za zapošljavanje **arbetsförmedling** 92, 94-98, 103, 105, 115
zdravstvena zaštita i podrška **vård och stöd** 172-195
zdravstvena zaštita za trudnice i majke **mödravård** 139, 172, 178-182
zdravstvena zaštita za žene **kvinnohälsa** 128, 139, 178-180
zlouptreba **missbruk** 190-191, 195
žirant **borgensman** 83, 111

Švedska
džepni vodič

Činjenice, korisna obavještenja
i savjeti novim građanima

Svake godine Švedska dobije desetine hiljada novih građana. Susret sa novom državom može biti istovremeno uzbudljiv i frustrirajući. U početku boravka ovdje mnogo energije odlazi na učenje švedskog jezika. Teška slova å, ä, ö kao i sje-zvuk predstavljaju izazov kako za jezik tako i za dušu.

Kada jezik postaje tečniji obično se javlja mnoštvo sasvim prirodnih pitanja o tome kako funkcioniše svakodnevnica u Švedskoj. Kako ću naći dobar posao? Da li moja djeca imaju pravo da idu u vrtić – i koliko to košta? Da li postoji mogućnost da i moj stari otac dođe u Švedsku? Da li su moje ocjene dovoljne da bi mogao studirati na univerzitetu?

Mnoge odgovore na ova pitanja dobit ćete u ovom džepnom vodiču – brzoj orijentaciji u švedskom društvu. Ova knjiga treba biti korisna za sve ljude koji se nastanjuju u Švedskoj. Više od 250 stranica punih korisnih informacija o zemlji koja će biti vaš novi dom.

Ovdje ćete također naći i upute i korisne savjete o tome kako ćete doći do više, aktuelnih činjenica na raznim web stranicama.

Džepni vodič se izdaje u više jezičkih verzija, uključujući i verziju na lakom švedskom jeziku.

INTEGRATIONSVERKET